

МИТНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*За загальною редакцією О. Х. Юлдашева,
академіка Української академії наук національного прогресу*

КИЇВ
«Центр учбової літератури»
2009

УДК 339.543(477)(075.8)
ББК 67.303(4Укр)я73
М 66

*Рекомендовано
Вченою Радою МАУП
(протокол № 1 від 30.08.2007 р.)*

Рецензенти:

Галянтич М.К. – доктор юридичних наук, доцент;
Михайлов О.О. – кандидат юридичних наук, доцент;
Семаков Г.С. – кандидат юридичних наук, доцент.

Дьомін Ю.М., Дьоміна С.Ю., Железняк Н.М. та ін.
Митне право України.: Навч. пос./За заг.ред Юлдашева О.Х. – К.:
Центр учбової літератури, 2009. – 232с.

ISBN 978-966-364-941-2

Розглядаються питання історії, поняття та законодавчої реалізації митної справи, митного права України як галузі законодавства, суб'єктів та об'єктів митного права, правового регулювання мита, митно-тарифного та нетарифного регулювання, митної політики України, митного оформлення, митного декларування, митного контролю та митного режиму, порушення митних правил та контрабанди.

Видання розраховано на наукових і практичних працівників, аспірантів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів III та IV рівнів акредитації, що готують юристів, економістів, менеджерів, а також широке коло читачів, які цікавляться даною проблематикою.

УДК 339.543(477)(075.8)
ББК 67.303(4Укр)я73

ISBN 978-966-364-941-2

© Дьомін Ю.М., Дьоміна С.Ю.,
Железняк Н.М. та ін., 2009
© Центр учбової літератури, 2009

ВСТУП

Становлення України як незалежної держави, входження її до міжнародного співтовариства, розвиток підприємництва та поширення зовнішньоекономічних зв'язків активізують її зовнішньоекономічні відносини у яких однією із сторін є резиденти України. Це, у свою чергу, потребує подальшого захисту економічних інтересів України, а отже, обумовлює необхідність вдосконалення митної системи, удосконалення митного регулювання, розроблення та запровадження доступних, зрозумілих й універсальних митних процедур на шляху руху товарів, капіталів і послуг з урахуванням норм міжнародного права та стандартів, що склалися у світовій практиці. З цією метою 11 листопада 2002 р. Верховною Радою України було прийнято Митний кодекс України, який регламентує згадані процедури, регулює правовідносини між суб'єктами митного права, містить самостійне нормативне регулювання як за складом адміністративних правопорушень у митній сфері (митні правопорушення), так і провадження у них, є складовою митного законодавства України.

Беручи до уваги важливу роль митного права в здійсненні захисту економічних інтересів України, а також необхідність удосконалення митного регулювання, створення умов для розроблення та ефективного функціонування гармонізованого митного права в системі права України, потрібно здійснювати широкомасштабну підготовку науковців та спеціалістів-практиків з митного права. З цією метою в Україні створено відповідні навчальні заклади, до навчальних програм включено курси «правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності», «митна справа», «митне право» тощо.

Існує декілька думок щодо місця митного права в системі права. На думку одних вчених, є об'єктивна можливість виділення митного права в самостійну комплексну галузь права, на думку інших – митне право є підгалуззю адміністративного права. Не вдаючись до дискусії, слід відмітити, що проти виділення митного права як навчальної дисципліни ніхто не заперечує. Митне право як навчальна дисципліна є комплексною дисципліною і вивчає сукупність правових норм, що регулюють відносини, пов'язані із здійсненням митної справи та митної політики держави і має на меті сформувані правові знання з питань митного законодавства, розуміння особливостей правового регулювання митних правовідносин в умовах формування державності, вивчення основних нормативних актів, інших джерел митного права, формування цілісного уявлення про митне право України. Предметом цієї навчальної дисципліни є вивчення правових норм, що регулюють митні правовідносини та відповідну практику їх застосування.

У той же час підручників та посібників з митного права на сьогодні недостатньо. Саме це і спонукало авторів цього видання до його підготовки.

У цій роботі розглядаються питання історії, поняття та здійснення митної справи, митного законодавства України як галузь законодавства, суб'єктів та об'єктів митного права, правового регулювання мита, митно-тарифного та нетарифного регулювання, митної політики України, митного оформлення, митного декларування, митного контролю та митного режиму, види порушень митних правил та контрабанди.

Посібник підготували:

Підрозділи 2.3, 3.6; 7.1, 7.2 – Ю. М. Дьомін, розділ 9 – С. Ю. Дьоміна, підрозділи 2.1, 2.2, 2.4; підрозділи 3.1. – 3.5, розділи 6; підрозділи 7.3 – 7.10 – Н. М. Железняк, розділи 4,5 – В. В. Суворов, розділ 1; 8 – О. Х. Юлдашев.

РОЗДІЛ 1. МИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

1.1. *Поняття та основні складові митної політики.*

1.2. *Принципи митного регулювання*

1.1. ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ СКЛАДОВІ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Митна політика – це система принципів та напрямків діяльності держави, спрямованих на ефективне функціонування митних кордонів і забезпечення своїх економічних інтересів і безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі.

Митна політика та основні її елементи в основному збігаються в багатьох країнах, що спричинено інтеграційними процесами та розвитком гуманітарного законодавства, відкритістю суспільства, посиленням ролі та значення міжнародних зв'язків. Митна політика реалізується через митну справу.

Митна справа у всіх країнах є виключною монополією держави. Це означає виключне право держави на розроблення засад митної політики і механізму її здійснення. Головний зміст державної монополії митної справи полягає в забезпеченні цілісного централізованого регулювання зовнішньоторговельного обміну. Кінцева мета митної політики, як це випливає із самого її легального визначення, меркантильна й полягає у забезпеченні залучення додаткових коштів для формування бюджету, захисту внутрішнього ринку. В той же час пробиває шлях інше розуміння, більш розширене щодо сутності сприяння економічному розвитку та міжнародних контактів. Тому обмежувати митну політику лише фіскальними інтересами держави було б непередбачливо.

Монополія митної справи вирішує по суті два завдання: найширше використовувати зовнішньоекономічні зв'язки для розвитку економіки країни та захист її від несприятливого впливу зовнішньоекономічних чинників – спекулятивних, монопольних, кон'юнктурних тощо. У такому ракурсі митна політика є засобом забезпечення інтересів держави та національної економіки.

Формування митної політики передбачає необхідність врахування двох важливих підходів її формування: фритредерство та протекціонізм. Якщо перший – політика вільної торгівлі, за якої митні органи виконують переважно реєстраційні функції та не стягують експортні й імпорتنі мита, не встановлюють обмеження на зовнішньоторговельний обіг, то другий, навпаки спрямований на захист власної промисловості та власного товаровиробника від зарубіжних конкурентів на внутрішньому ринку. Для протекціонізму характерні високі митні тарифи та обмеження імпорту.

Митний протекціонізм уперше був започаткований у XVI ст. в Англії і пов'язувався із промисловою революцією. Для захисту інтересів промисловців та підприємств від конкуренції з боку голландських та

французьких товарів були введені високі ставки мита на товари, які вироблялись в Англії. Паралельно було обмежено або заборонено ввезення товарів. Було введено такий порядок, за яким дозволялось привозити іноземні товари тільки на англійських судах чи принаймні на кораблях країни походження товарів. При цьому за це стягувався додатковий збір з колоній привозились товари виключно на англійських кораблях. Мета цих заходів полягала також й у позбавленні Голландії переваг та сили в торгівлі. Така політика тривала майже 400 років, що дозволило Англії стати не тільки могутньою морською державою, а й вийти за економічним розвитком на перше місце у світі.

Після того, як було досягнуто передових позицій у промисловості і дешевизні англійських товарів, Англія докорінно змінила свою митну політику і перейшла до фритредерства.

У країнах, де сповідується політика протекціонізму, посилюється спеціалізація тарифів, що призводить до їх громіздкості та заплутаності, частих змін, у яких важко розібратися не тільки експортерам та імпортерам, самим митним органам. Тарифна політика при фритредерстві, як правило, стабільна. Тарифи мають низькі, інколи символічні ставки, а митні надходження до бюджету формуються лише на основі декількох статей.

Формування сучасної митної політики України враховує стан її економіки, геополітичне становище та необхідність залучення іноземних інвестицій, що неможливо зробити без політики фритредерства. Це пояснюється тим, що через країну проходять великі міжнародні транспортні артерії, Україна по суті є великим транспортним коридором. Будь-які спроби ускладнити пересування товарів по цих транспортних коридорах можуть призвести до важких наслідків для економіки. В той же час простежується тенденція до протекціонізму і захисту інтересів національного товаровиробника. На митну політику України впливають й суб'єктивні чинники, геополітичні тенденції, які змушують враховувати національні інтереси в митній політиці, захищати економічні інтереси як країни у цілому, так і її окремих регіонів.

Функціонально митна політика зводиться до забезпечення права громадян на пересування, забезпечення економічних інтересів України, в тому числі й фіскальної політики, забезпечення міжнародного економічного, політичного, культурного та соціального співробітництва, зайняття місця у міжнародному розподілі ринків.

Митна політика України зводиться до необхідності забезпечення її єдності на всій території, координації зусиль всіх митних органів на виконання її пріоритетних напрямів, удосконалення нормативно-правової бази, взаємодії та тісної співпраці із митними органами інших країн. Митна політика містить елементи гуманітарної, економічної (зовнішньоекономічної), фінансової, науково-технічної, інвестиційної, природоохоронної спрямованості.

У ринковій економіці держава здійснює регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) з метою забезпечення безпеки країни і захисту загальнонаціональних інтересів. Діяльність державних органів щодо регулювання ЗЕД здійснюється практично у всіх країнах світу, але її масштаби, форми і методи, конкретні цілі і завдання визначаються кожною країною, виходячи з її масштабів, становища в сучасному світі, зовнішньої і внутрішньої політики.

Державне регулювання ЗЕД здійснюється різними методами, які залежно від кваліфікаційних ознак (критеріїв) можна поділити на адміністративні й економічні, тарифні й нетарифні.

Економічні методи регулювання ЗЕД ґрунтуються на використанні економічних інструментів торгової політики – мита, податків (ПДВ, акцизів і ін.) та митних зборів. Використовуючи ці інструменти, держава впливає на економічні інтереси суб'єктів ЗЕД і на їхню поведінку. Ці методи здебільшого відповідають природі ринкових відносин і тому відіграють головну роль у регулюванні ЗЕД в сучасних умовах.

Адміністративні методи включають державні правила, нормативи, заборони, за допомогою яких держава здійснює безпосередній вплив на суб'єктів ЗЕД, регламентує різні сторони їхньої діяльності в інтересах суспільства. Адміністративні методи в більшості випадків суперечать природі ринкових відносин і тому сфера їхнього застосування поступово звужується. Але найсуттєвіший захід адміністративного впливу – контроль, у тому числі й митний, зберігає свою актуальність та значення і тепер.

Тарифні методи поряд з податками та зборами є основою економічного регулювання ЗЕД. Виняткова роль митних тарифів у регулюванні ЗЕД визначила доцільність їхнього особливого розгляду поза зв'язком з іншими методами економічного регулювання. Тарифне регулювання спрямоване переважно на захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, у тому числі недобросовісної. У системі тарифного регулювання вирішальну роль відіграють ввізні мита.

Експортні мита вважаються такими, що суперечать природі ринкових відносин, міжнародні і регіональні союзи й угоди не рекомендують їх використовувати в міжнародній торгівлі.

У більшості випадків імпорتنі товари мають вітчизняні аналоги і складають конкуренцію останнім. Ввізні мита на такі товари повинні визначатися з урахуванням співвідношення між світовими і національними витратами й цінами. Ці співвідношення по групах і видах продукції можуть, як правило, коливатися в дуже широкому діапазоні, що визначає необхідність диференціації ставок ввізного мита по групах і видах продукції. У зв'язку з цим вони часто змінюються.

При обмеженому асортименті завезеної продукції і масовості завезення ставки мита можуть встановлюватися індивідуально для конкретних суб'єктів чи виробів з орієнтацією на їх головні вихідні параметри.

Мито є найважливішим економічним регулятором ЗЕД, за допомогою якого реалізується технічна політика держави у сфері зовнішньоекономічного обміну, і тому ставки ввізного мита не можуть бути інертними до технічного рівня й фізичного стану імпортованих машин і устаткування, а тим більше створювати переваги для імпорту морально застарілих та фізично зношених машин і устаткування.

Основною правовою базою для стягнення мита є Митний кодекс України та Закон України «Про єдиний митний тариф». Відповідно до цього закону митний тариф є своєрідним зводом ставок мита, що застосовуються до переміщуваних через митний кордон України товарів і систематизовані відповідно до Української класифікації товарів (УКТ) ЗЕД. В той же час ці ставки постійно змінюються. Згідно з чинним законодавством при формуванні імпортного митного тарифу базові ставки ввізного мита встановлюються щодо товарів, які ввозяться з країн, у торгово-політичних відносинах з якими Україна застосовує режим найбільшого сприяння. До товарів, що ввозяться з країн, торгово-політичні відносини з якими не передбачають режим найбільшого сприяння або країна походження яких не визначена, ставки ввізного мита збільшуються, за винятком випадків надання тарифних пільг, преференцій. Слід зазначити, що Україна при здійсненні митної політики вимушена балансувати між обома її напрямками.

Окрім тарифних методів у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності використовуються і нетарифні методи.

Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це регулювання адміністративного характеру, не пов'язане з застосуванням митних тарифів.

В доповнення до тарифних засобів державного регулювання міжнародної торгівлі уряди активно використовують і нетарифні засоби:

- кількісні;
- приховані;
- фінансові.

Більшість з них, на відміну від митних тарифів, складно піддається кількісній кваліфікації і тому погано відбиті в статистиці. Саме ця характеристика нетарифних засобів дає можливість урядам використовувати окремі з них або будь-яку їх комбінацію для досягнення своїх цілей в області торгової політики.

Часто перед урядом виникає альтернатива: який інструмент торгової політики – тарифний або нетарифний – використати в конкретній ситуації.

Нерідко перевага віддається нетарифним засобам, оскільки політично вони вважаються більш прийнятними (бо вони не є, на відміну від тарифів, додатковим податковим бар'єром для населення). Крім того, нетарифні засоби, у відомому сенсі, більш зручні в досягненні цього результату.

Нарешті, нетарифні обмеження майже не регулюються міжнародними угодами і, використовуючи їх у своїй торговій політиці, уряди почують себе вільніше, ніж при вступі тарифних обмежень, що регулюються СОТ.

У більшості випадків використання нетарифних засобів, особливо інтенсивних кількісних, поряд навіть з відносно ліберальним митним режимом, призводить до більш обмежувального характеру державної торгової політики в цілому.

Кількісні обмеження: квотування / контингентування; ліцензування; “добровільні” обмеження експорту.

Приховані методи торгової політики. (Додати індикативні ціни та ціноутворення).

Фінансові методи торгівельної політики: субсидії; кредитування; демпінг.

Кількісні обмеження – адміністративна форма нетарифного державного регулювання торгового обороту, яка визначає кількість і номенклатуру товарів, дозволених до експорту або імпорту.

Кількісні обмеження можуть застосовуватися за рішенням уряду однієї країни або на основі міжнародних угод, що координують торгівлю певним товаром.

Кількісні обмеження включають:

- квотування (контингентування),
- ліцензування,
- «добровільне» обмеження експорту.

Найбільш розповсюдженою формою кількісних обмежень є квота або контингент. Два цих поняття мають практично одне і те ж значення з тією різницею, що поняття контингенту інколи використовується для позначення квот сезонного характеру.

Квота – кількісна нетарифна міра обмеження експорту або імпорту товару певною кількістю або сумою на певний інтервал часу.

За спрямуванням дій квоти поділяються на¹:

- **експортні** – вводяться відповідно до міжнародних стабілізаційних угод, що встановлюють частку кожної країни в загальному експорті певного товару;
- **імпортні** – вводяться національним урядом для захисту місцевих виробників, досягнення збалансованості торгового балансу, регулювання попиту і пропозиції на внутрішньому ринку, а також як відповідь на дискримінаційну торгівельну політику інших держав.

Згідно з абзацом 21, 22, 24–27 статті 1 та частиною 5 статті 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» в Україні виділяються такі види квот за охопленням²:

¹ Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, ст. 1.

² Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, ст. 1.

- **квоти (контингенти) глобальні** – квоти, що встановлюються по товару (товарах) без зазначення конкретних країн (груп країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;
- **квоти (контингенти) групові** – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;
- **квоти (контингенти) індивідуальні** – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням конкретної країни, куди товар (товари) може експортуватись або з якої він (вони) може імпортуватись;
- **антидемпінгові квоти** – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом встановленого строку і який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру;
- **компенсаційні квоти** – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом встановленого строку і який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру;
- **спеціальні квоти** – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом встановленого строку і який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру.

Квотування здійснюється шляхом встановлення режиму видачі індивідуальних ліцензій (ліцензування) згідно з абзацом 1 частиною 5 статті 16 Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», причому загальний обсяг експорту (імпорту) за цими ліцензіями не повинен перевищувати обсягу встановленої квоти (коли держава видає ліцензії на експорт або імпорт обмеженого обсягу продукції і одночасно забороняє неліцензовану торгівлю).

По кожному виду товару може встановлюватися тільки один вид квот¹.

Відповідно до частини 1 статті 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» ліцензування й квотування експорту та імпорту вводиться Україною самостійно в особі її державних органів у таких випадках:

- у разі різкого погіршення розрахункового балансу України, якщо його негативне сальдо перевищує на відповідну дату 25% від загальної суми валютних вимог України;
- у разі досягнення встановленого Верховною Радою України рівня зовнішньої заборгованості;

¹ Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», ч.6 ст.16.

- у разі значного порушення рівноваги по певних товарах на внутрішньому ринку України, особливо по сільськогосподарській продукції, продуктах рибальства, продукції харчової промисловості та промислових товарах народного споживання першої необхідності;
- при необхідності забезпечити певні пропорції між імпортною та вітчизняною сировиною у виробництві;
- при необхідності здійснення заходів у відповідь на дискримінаційні дії інших держав;
- у разі порушення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності правових норм цієї діяльності, встановлених Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (вводиться в якості санкції режим ліцензування);
- у відповідності з міжнародними товарними угодами, які укладаються або до яких приєднується Україна (вводиться режим квотування)¹.

Тісно пов'язаний з квотуванням інший вид державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що називається ліцензуванням.

Ліцензування – регулювання зовнішньоекономічної діяльності через дозволи, що видаються державними органами на експорт або імпорт товару у встановленій кількості за певний відрізок часу.

Ліцензія експортна (імпортна) – належним чином оформлене право на експорт (імпорт) протягом встановленого терміну певних товарів або валютних коштів з метою інвестицій та кредитування².

Ліцензування може бути складовою частиною процесу квотування або бути самостійним інструментом державного регулювання.

У першому випадку ліцензія є лише документом, що підтверджує право ввезти або вивезти товар в рамках отриманої квоти; в другому – набуває ряд конкретних форм (світова практика).

Згідно з абзацами 28-32, 34 статті 1 та частиною 8 статті 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» в Україні виділяються такі види ліцензій³:

- **ліцензія відкрита (індивідуальна)** – дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного періоду часу (але не менше одного місяця) з визначенням його загального обсягу (аналог разової ліцензії);
- **ліцензія генеральна** – відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції по певному товару (товарах) та/або з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування по цьому товару (товарах) (аналог генеральної ліцензії);

¹ Наприклад, відповідно до угод між урядом України та Європейською Співдружністю по вугіллю та сталі, укладеним 15.07.1997р., Кабінет Міністрів України Постановою від 06.01.2000р. № 4 затвердив обсяги квот на окремі категорії металопродукції, експорт якої в країни – члени ЄС підлягає ліцензуванню та квотуванню (абз.5 п.1).

² Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», абз. 33 ст.1.

³ Там само, ст.1.

- *ліцензія експортна (імпортна)* – належним чином оформлене право на експорт (імпорт) протягом встановленого строку певних товарів або валютних коштів з метою інвестицій та кредитування;
- *ліцензія разова (індивідуальна)* – разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на період не менший ніж той, що є необхідним для здійснення експортної (імпортної) операції (аналог разової; в Україні разова, при спеціальному режимі);
- *ліцензія антидемпінгова* – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом встановленого строку певного товару (товарів), що є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів;
- *ліцензія компенсаційна* – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом встановленого строку певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів;
- *ліцензія спеціальна* – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом встановленого строку певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів.

Ліцензування використовується багатьма країнами світу, передусім тими, що розвиваються, з метою державного регулювання імпорту. Розвинуті країни найчастіше використовують ліцензії як документ, що підтверджує право імпортера на ввезення товару в рамках встановленої квоти.

В процесі здійснення експортно-імпортних операцій Україна постійно в особі її державних органів у випадках, передбачених статтею 16 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, може вводити режим ліцензування:

- у разі різкого погіршення розрахункового балансу України, якщо негативне сальдо його перевищує на відповідну дату 25 відсотків від загальної суми валютних вимог України;
- у разі досягнення встановленого Верховною Радою України рівня зовнішньої заборгованості;
- у разі значного порушення рівноваги по певних товарах на внутрішньому ринку України, особливо по сільськогосподарській продукції, продуктах рибальства, продукції харчової промисловості та промислових товарах народного споживання першої потреби;
- при необхідності забезпечити певні пропорції між імпортною та вітчизняною сировиною у виробництві;
- при необхідності здійснення заходів у відповідь на дискримінаційні дії інших держав;

- у разі порушення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності правових норм цієї діяльності, встановлених цим Законом (запроваджується як санкція режим ліцензування);
 - відповідно до міжнародних товарних угод, які укладає або до яких приєднується Україна (запроваджується режим квотування).
- По кожному виду товару встановлюється лише один вид ліцензії¹.

Особливий порядок надання Кабінетом Міністрів України квот встановлено статтею 3 Закону України “Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції” від 17.07.1997 р.

Ліцензії на експорт (імпорт) товарів видаються Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України або уповноваженими ними територіальними підрозділами.

Ліцензування операцій по переміщенню валютних коштів між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою інвестицій та/або надання (одержання) кредитів здійснюється Національним банком України.

Забороняється одночасне встановлення до одних і тих же товарів режиму ліцензування і квотування, режиму оподаткування експорту (імпорту), за винятком випадків, передбачених законодавчо.

Інформація про перелік товарів та/або країн, що підпадають під режим ліцензування і квотування, із зазначенням виду ліцензії або квоти по кожному товару (або по кожній групі товарів) повинна бути доведена до відома суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності не менш як за 60 днів до дати запровадження режиму ліцензування (квотування) шляхом опублікування її в офіційних загальнодоступних засобах інформації України, а також негайно доводитись до відома органів державного митного контролю України.

Режим ліцензування і квотування експорту та імпорту набирає чинності лише по закінченні 60 днів з моменту зазначеного офіційного опублікування.

«Добровільне» обмеження експорту

Кількісне обмеження імпорту в країну може бути досягнуте не тільки за рахунок дій її уряду по введенню імпортного тарифу або імпортних квот, але й в результаті заходів, вжитих урядом країни, що експортує, в рамках так званих «добровільних» обмежень експорту. «Добровільне» обмеження експорту вводиться урядом, звичайно під політичним тиском більшої імпортуючої країни, що погрожує застосуванням односторонніх обмежувальних заходів на імпорт в випадку відмови «самостійно» обмежити експорт, який завдає збитки її місцевим виробникам.

«Добровільне» обмеження експорту – кількісне обмеження експорту, засноване на зобов'язанні одного з партнерів по торгівлі обмежити або, принаймні, не розширювати обсягів експорту, прийняте в рамках

¹ Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, ч.4 ст.16.

офіційної міжурядової або неофіційної угоди про встановлення квот на експорт товару.

Крім того введення «добровільних» обмежень експорту однією країною часто призводить до розширення експорту такого ж товару іншими країнами, з якими не укладена угода про «добровільне» обмеження експорту і що прагнуть зайняти нішу, що утворилася на ринку країни, що імпортує.

«Добровільне» обмеження експорту є частиною ширшої групи заходів, віднесених до поняття обмежувальної ділової практики, направлених на завоювання панівного положення на ринку і зловживання цим положенням. На практиці «добровільне» обмеження експорту застосовується як засіб торгової політики здебільшого розвинутими країнами в конкурентній боротьбі одна з однією.

Обмежувальна ділова практика – здійснення індивідуальних або колективних заходів, спрямованих на обмеження конкуренції та монополізацію виробництва, розподілу, обміну, споживання товарів і одержання надприбутків (ст.1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»).

Поряд з кількісними методами істотну роль серед нетарифних засобів торгової політики відіграють засоби прихованого протекціонізму, які являють собою різноманітні бар'єри немитного характеру, що «сплоджуються» на шляху торгівлі органами центральної державної і навіть місцевої влади.

Велика кількість засобів прихованого протекціонізму є найяскравішим порушенням визнаних принципів міжнародної торгівлі.

Види прихованого протекціонізму.

За деякими оцінками, існує декілька сотень видів прихованого протекціонізму, з допомогою яких країни можуть в односторонньому порядку обмежувати імпорт або експорт.

Серед них найбільш розповсюджені бар'єри технічного характеру:

- вимоги щодо дотримання національних стандартів;
- про отримання сертифікатів якості імпортової продукції;
- про специфічну упаковку і маркування товару;
- про дотримання певних санітарно-гігієнічних норм, включаючи проведення заходів по охороні навколишнього середовища;
- про дотримання ускладнених митних формальностей і вимог законів про захист прав споживачів і багато інших.

Відповідно до частини 1 статті 18 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» на територію України дозволяється імпорт лише тих товарів, які за своїми технічними, фармакологічними, санітарними, фітосанітарними, ветеринарними, екологічними характеристиками не порушують мінімальних умов відповідних стандартів та вимог, що діють на території України.

Технічні бар'єри – адміністративне регулювання, при якому відбувається дискримінація імпортованих товарів на користь вітчизняних за допомогою специфічних стандартів якості, норм безпеки, санітарних обмежень та ін.

1. Облік – реєстрація деяких видів зовнішньоекономічних договорів (контрактів), що відбувається згідно з Указом Президента України “Про облік окремих видів зовнішньоекономічних договорів (контрактів) в Україні” від 07.11.1994 р. №659/94 і наказом Міністерства економіки України від 29.06.2000р. №136 “Про порядок реєстрації та обліку зовнішньоекономічних договорів (контрактів)”.

Основні принципи порядку реєстрації договорів:

- для реєстрації договору не обов'язкова наявність товару;
- контракт реєструється після його укладення;
- не встановлені обмеження до обсягу угод;
- контракт має обмежувальний характер, якщо Україна відповідає по контракту в якості держави.

2. Сертифікація імпортованої продукції здійснюється з метою реалізації єдиної технічної політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації, захисту інтересів споживачів і держави у питаннях безпеки продукції для життя, здоров'я і майна громадян, охорони навколишнього середовища.

У разі відсутності національних стандартів та вимог України на певний товар при його імпорті застосовуються відповідні міжнародні стандарти та вимоги або іноземні стандарти та вимоги, що діють у провідних країнах-експортерах зазначених товарів (ч. 2 ст. 18 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”).

Стаття 189 Декрету Кабінету Міністрів України від 10.05.1993 р. № 46-93 “Про стандартизацію і сертифікацію”¹ передбачає сертифікацію імпортованої продукції, що переміщується через митний кордон України з метою її подальшої купівлі-продажу або обміну.

Як за кордоном, так і в Україні існує два види сертифікації: обов'язкова та добровільна.

Конкретні переліки товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації, встановлені наказами Комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації. Зараз в цьому списку понад 20 категорій різних товарів.

Отже, товари що імпортуються на територію України, підлягають обов'язковій сертифікації на предмет їх відповідності фармакологічним, санітарним, фітосанітарним, ветеринарним та екологічним нормам, у разі якщо відповідні вимоги діють і по відношенню до аналогічних товарів національного виробництва згідно з законами України. До товарів, що імпортуються на територію України, застосовується національний режим їх сертифікації.

¹ Декрет Кабінету Міністрів України “Про стандартизацію і сертифікацію” від 10.05.1993р. № 46-93, ст. 18.

У разі імпорту товарів, що не мають аналогів в Україні, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, що здійснюють імпорт, або іноземні суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, що здійснюють експорт, повинні пред'явити сертифікат, що засвідчує відповідні технічні, фармакологічні, санітарні, фітосанітарні, ветеринарні та екологічні характеристики цього товару діючим міжнародним стандартам та вимогам або національним стандартам та вимогам країни, що є провідною в експорті даного товару.

Іноземний суб'єкт господарської діяльності відповідно до даної норми може пред'явити сертифікати, що засвідчують відповідність товарів певним стандартам та вимогам, які діють в країні іноземного експортера. В тому випадку, якщо Україна уклала угоду з відповідної державою про взаємне визнання результатів сертифікації товарів (чч. 6-8 ст. 18 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»).

3. Ветеринарний контроль, пропуск через митний кордон України регулюються Законом України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 р. № 2498-ХІІ, – товарів, продуктів тваринного походження, сировини тваринного походження та ін. вирішується лише після проходження обов'язкового ветеринарного контролю, який проводять фахівці регіональних служб державного ветеринарного контролю.

Ввезення, вивезення і транзит вантажів, що підлягають обов'язковому ветеринарному контролю, допускається за наявності документів, передбачених міждержавними угодами, та за умови дотримання вимог ветеринарного контролю.

Митне оформлення може бути здійснене лише після закінчення ветеринарного контролю.

4. Фітосанітарний контроль – запроваджується з метою охорони території України від проникнення через кордон карантинних та інших небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів (карантинні об'єкти), що можуть завдати значних збитків народному господарству України.

Закон України «Про карантин рослин» від 30.06.1993 р. № 3348-ХІІ – ввезення в Україну підкарантинних матеріалів проводиться за наявності фітосанітарного сертифіката, що видається державними органами з карантину і захисту рослин країни-експортера, карантинного дозволу на імпорт (транзит), що видається державною інспекцією з карантину рослин України (Головна державна інспекція з карантину рослин Мінсільгосппроду України).

5. Екологічний контроль – метою є гарантування екологічної безпеки при ввезенні (транзиті) на територію України небезпечної для здоров'я населення і навколишнього середовища продукції (наприклад, відходів, вторинної сировини тощо).

Екологічному контролю підлягають: транспортні засоби, у тому числі літаки, судна, військові кораблі; вантажі, що містять промислову сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки та ін.

6. Санітарно-гігієнічний контроль – Закон України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» від 24.02.1994р. № 4004-XII містить основні положення та вимоги щодо захисту населення від застосування недоброякісної продукції.

Законом України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» від 17.07.1997 р. № 468/97-ВР встановлено, що сільськогосподарська продукція, яка ввозиться на митну територію України, підлягає санітарно-епідеміологічному контролю.

7. Державний експортний контроль – комплекс дій, який здійснюють державні органи з метою забезпечення контролю за міжнародними передачами озброєння, військової і спеціальної техніки, окремих видів сировини, матеріалів, устаткування і технологій, що можуть бути використані для їх виготовлення, з метою гарантування національної безпеки і виконання Україною міжнародних зобов'язань з нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та обмеження передач звичайних видів озброєння.

Відповідно частини 2 статті 20 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» виключно уповноваженими України як держави суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності може здійснюватися експорт та імпорт:

- озброєнь;
- боєприпасів;
- воєнної техніки та спеціальних комплектуючих виробів для її виробництва;
- вибухових речовин;
- ядерних матеріалів (включаючи матеріали у вигляді тепловипромінюючих зборок);
- технологій, обладнання, установок, спеціальних неядерних матеріалів та пов'язаних з ними послуг;
- джерел іонізуючого випромінювання;
- інших видів продукції, технологій та послуг, що в даний час використовуються при створенні озброєнь та воєнної техніки або складають державну таємницю України;
- дорогоцінних металів та сплавів;
- дорогоцінного каміння;
- наркотичних та психотропних речовин,
- експорт творів мистецтва та предметів старовини з музейних фондів України.

8. Державне регулювання експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів – Закон України «Про державне регулювання виробництва і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами» від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР.

9. Контроль за переміщенням наркотиків – Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР.

Імпорт та експорт наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюється підприємства за умови одержання у Комітеті з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я сертифіката на кожну окрему операцію.

10. Контроль за експортом брухту і відходів чорних та кольорових металів – з метою забезпечення вітчизняного виробника сировиною, захисту майнових інтересів держави у процесі провадження підприємницької діяльності, пов'язаної з брухтом та відходами чорних і кольорових металів Постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо впорядкування підприємницької діяльності, пов'язаної з брухтом та відходами чорних і кольорових металів» від 14.11.1997 р. № 1262 запропоновано обов'язкову перевірку територіальними органами Держкомстандарту України (оригінал експертного висновку) кожної експортної партії брухту і відходів чорних та кольорових металів на відповідність показників брухту тим, що внесено до вантажної митної декларації, зазначено у товаросупровідній документації і специфікації до експортного контракту, та вимогам чинних в Україні нормативних документів із стандартизації.

11. Гемологічний контроль – Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 р. № 637/97-ВР.

Державний гемологічний центр уповноважено проводити незалежну експертизу та контроль за якістю:

- сировини і виробів із дорогоцінного каміння;
- дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння і виробів з нього.

Внутрішні податки і збори – приховані засоби торгової політики, направлені на підвищення внутрішньої ціни імпортного товару і зменшення, завдяки цьому, його конкурентної спроможності на внутрішньому ринку. Податки, якими обкладаються в основному імпортні товари, надто різноманітні і можуть бути прямими (ПДВ, акциз, податок на продаж) або побічними (збори за митне оформлення, реєстрацію і виконання інших формальностей, портові збори).

В залежності від предмета обкладення і мети, що переслідується, податки можуть бути експортними і імпортними.

Політика в рамках державних закупок – прихований засіб торгової політики, що вимагає від державних органів і підприємств купувати певні товари тільки у національних підприємств, навіть незважаючи на те, що ці товари можуть бути дорожчі імпортних. Найбільш типовим поясненням такої політики є вимоги національної безпеки. Наприклад, американський уряд за законом 1933 р., що отримав назву «Акт «Купуй американське», платив на 12 відсотків більше, а для оборонних товарів – на 50 відсотків більше американським постачальникам у порівнянні

з іноземними. В західноєвропейських країнах, де до нещодавнього часу засоби зв'язку знаходились в руках держави, практично не було торгівлі обладнанням зв'язку, оскільки від державних фірм вимагалось купувати таке обладнання тільки у своїх виробників.

До речі, тепер, в умовах кризи, формулювання «Купуй американське» включене у якості пункту плану зі спасіння американської економіки. Цей пункт має на увазі використання тільки продукції, що вироблена у США, для проектів, які фінансуються з антикризових засобів. Однак зазначений пункт, як очікується, може призвести до протекціонізму і торгових війн. Представник Єврокомісії піддав різкій критиці гасло «Купуй американське», назвавши його «найгіршим сигналом», який тільки могла б надіслати адміністрація Обами. У випадку, якщо названий протекціоністським пункт плану не зникне, ЄС подаватиме скаргу до ВТО.

Вимога про вміст місцевих компонентів – прихований засіб торгової політики держави, яка законодавчо встановлює частку в кінцевому продукті, що повинна бути вироблена національним виробником, якщо такий продукт призначається для продажу на внутрішньому ринку.

1.2. ПРИНЦИПИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Принципи митного регулювання – основні ідеї, що пронизують всю митну систему і є визначальними при здійсненні митної політики. Вони закріплені у статті 4 Митного кодексу України. До них належать принципи:

1) виключної юрисдикції України на її митній території. Він проявляється у тому, що Україна відповідно до міжнародно-правових стандартів та потреб самостійно визначає свою митну політику та послідовно проводить її у національному законодавстві і практичній діяльності митних органів. Митне регулювання на території України здійснюється відповідно до Митного кодексу, інших чинних у країні законів та міжнародних договорів. Україна вправі вступати в митні союзи з іншими державами та брати участь у діяльності міжнародних організацій з митної справи. Втім, Україна поки що утримується від вступу у митні союзи й переважно свої відносини в галузі митної справи регулює на підставі двосторонніх угод з іншими країнами.

Відповідно до статті 3 Митного кодексу України регулювання митної справи здійснюють вищі органи державної влади та управління. При цьому основні напрямки митної політики України, структура системи органів державного регулювання митної справи, розміри мита та умови митного обкладення, спеціальні митні зони і митні режими на території України, перелік товарів, експорт, імпорт та транзит котрих через територію України заборонено, визначаються Верховною Радою України.

До компетенції Кабінету Міністрів України відповідно до статті 106 Конституції України та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» входить: забезпечення здійснення митної політики відповідно до чинного законодавства України; встановлення розмірів митних зборів та плати за митні процедури; координація діяльності міністерств, державних комітетів та відомств України з питань митної справи; проведення переговорів та укладання міжнародних договорів України з митних питань у передбачених чинним законодавством України випадках; подання на розгляд Верховної Ради України пропозицій стосовно структури митних органів.

Галузевим, спеціально уповноваженим органом державного управління у сфері митної справи є Державна митна служба України (Держмитслужба України). Вона діє на підставі затвердженого Указом Президента України «Положення про державну митну службу в Україні» від 8 лютого 1997 р., де вказано, що ця служба є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує проведення в життя державної митної політики, організовує функціонування митної системи, здійснює керівництво дорученою йому сферою управління, відповідає за її стан та розвиток.

При регулюванні митної справи враховуються міжнародні вимоги та практика, зобов'язання України у зовнішньоекономічній сфері, потреби забезпечення законних прав та інтересів громадян, розвиток економіки;

2) виключної компетенції митних органів України щодо здійснення митної політики. Це проявляється у наявності власної митної системи, власних митних органів, встановленні засад їх взаємодії з іншими державними органами. Чинним законодавством України визначено повноваження кожного митного органу та їх співробітників. Виходити за визначені межі ніхто не може.

Разом у тим митні органи тісно співпрацюють із митними органами інших держав. Вони виконують з ними спільні функції та завдання, що є основою для такого співробітництва;

3) законності – загального принципу діяльності всіх осіб, державних органів. Він має два прояви: функціональний щодо певного виду діяльності та правовий як загальноправовий принцип побудови регулювання суспільних відносин окремими галузями права;

4) єдиного порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Цей порядок відображає загальноприйняті у світі режими і національні особливості;

5) системності – полягає у структурі митної справи, структурі митних органів та їх взаємозалежності, етапах митного оформлення і його наслідках, підборі кадрів тощо;

6) ефективності – принцип перетинається із принципом доцільності і функціональності. Митна справа – засіб забезпечення виконання функцій держави. Якщо діяльність державного інституту неефективна,

то виникає слушне питання про його доцільність. Ефективність митної справи має економічну, соціальну та правову оцінку. Перша полягає у здатності митної справи сприятливо впливати на економіку країни та формування дохідної частини бюджету. Соціальна ефективність оцінюється через спрямування митних процедур та відгуки населення про діяльність митних органів. Якщо митні органи чинять перепони у переміщенні через митну територію мішка картоплі, вирощеної на своєму городі, то це не сприяє соціальному характерові держави;

7) додержання прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб. По суті цей принцип є відображенням вимог ст. 3 Конституції України і повинен мати пріоритет над іншими;

8) гласності та прозорості. Митна політика та митна справа є відкритою. Але у той же час не всі чисто професійні аспекти діяльності митних органів повинні стати загальнодоступними. Митні органи інформують громадськість про свою діяльність та її наслідки, виявлені порушення та вжиті відповідні заходи тощо.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ:

1. *Що входить до поняття «митна політика» та які її основні елементи ?*
2. *Які основні принципи митного регулювання ?*
3. *Які основні заходи регулювання зовнішньої торгівлі ?*

РОЗДІЛ 2. МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ

- 2.1. *Історія митної справи.*
- 2.2. *Поняття митної справи.*
- 2.3. *Законодавча реалізація митної справи в Україні.*
- 2.4. *Митна статистика.*

2.1. ІСТОРІЯ МИТНОЇ СПРАВИ

Звертаючись до історії митної справи, маємо зазначити, що її започаткування та становлення відноситься до глибокої давнини.

Митні відносини простежуються в Єгипті, Ассирії, Вавилоні в III-II тис. до н.е. і нерозривно пов'язані із виникненням і розвитком економічного обігу і особливо зовнішньої торгівлі.

У X–III тис. до н.е. з'явилися міста-держави, збільшилося населення в них, що активізувало і торгівлю. Остання здійснювалася згідно з правилами, які з появою письма і чисел закріпилися як певні ритуали і слугували певній активізації зовнішньої торгівлі. Намагання уніфікувати порядок обміну товарами дозволило створити перші тарифи, організувати внутрішній та зовнішній торговий простір, наповнити товари логічною інформацією і економічним змістом. Саме намагання уніфікувати порядок обміну товарами при появі грошей дозволило придумати перші тарифи, організувати внутрішній та зовнішній торговий простір, наповнити товари логічною інформацією і економічним змістом. Так, у Єгипті було створено три прикордонні митниці. Збиралось мито й у Стародавній Греції, де вперше була лібералізована митна політика й знижене мито. Такі заходи давали змогу уникнути воєнних конфліктів, або при необґрунтованому збільшенні мита й забороні пропуску товарів слугували приводом для війни. Відомо також, що найрозвинутішою митна система була в Римі, що й не дивно з огляду на довершеність римського права та його явну спрямованість на обслуговування товарообігу.

Але прославилася та залишила яскравий слід в історії та термінології митної справи митна система Андалузії. Відомо, що в III ст. до н.е. в місті Тарифі в теперішній Андалузії, на півдні Іспанії, що знаходилася на той час під владою Карфагену, була вперше складена спеціальна таблиця. До неї заносилася назва товару, одиниця його виміру та вказувалася величина мита (збору) за його провезення через Гібралтарську протоку. Сама таблиця, що систематизувала порядок стягнення та величину мита, на честь міста потім була названа тарифом і започаткувала тарифне регулювання.

Гносеологічно тариф та митна справа є одним із напрямів здійснення фіскальної функції держави та засобом наповнення державної казни. Тому при провезенні товару чи пересуванні через митну територію тарифи стали стягуватися окремими князівствами, що з часом стало за-

важати пересуванню товарів. Тому й виникла потреба законодавчого врегулювання цих відносин на рівні країн. Але як вагоме джерело поповнення казни митна справа швидко розповсюдилася в Європі, а потім й на інших континентах. З цього часу й існують дві протилежні тенденції. Держава намагається стягнути мито, а особи, які переміщують товари, – уникнути його сплати чи зменшити його правдами й неправдами. Можна стверджувати, що з появою митної справи з'явилась й контрабанда. Крім цього, через створення перешкод фінансового чи організаційного характеру захищався національний товаровиробник. У тому разі, коли усередині країни було достатньо якого-небудь товару, то ставки мита підвищувались і напроти, якщо відчувався брак, то вони знижувалися. З тих пір й беруть початок політика *протекціонізму* щодо свого товаровиробника чи *фритредерства* (політика відкритих дверей).

Митна справа безпосередньо пов'язана із товарним виробництвом та міжнародною торгівлею і обміном. Вона є найпростішою формою оподаткування. Історично це розвивалось в рамках Київської Русі та окремих князівств і йде від стягнення грошових чи натуральних зборів із реалізованих товарів в районах пожвавлення торгівлі чи на перехрестях торгових шляхів. Пізніше це пов'язувалось із спеціалізованими закладами: торговельними та постійними дворами, пунктами промислового обміну, перевалки і складування товарів, їх поява у східних слов'ян відноситься до VIII ст. та пов'язується багатьма істориками із започаткуванням у розвитком торгівлі із Візантією та іншими державами. Митна справа у давніх русичів започаткована знаменитим договором князя Олега із Візантією.

У Київській Русі серед численних зборів та мит були поширені «осьміні» (восьма частина від вартості товару) та «мит». Ці збори стали йменуватися з часом митом «мытъ», а ті місця, де вони стягувалися, митниці. З часів монгольської навали започатковано такі поняття, як «тамга», від якої й пішли слова «та мжить», «таможня» та «таможенник». Крім цього, відомі такі терміни, як «митчики» і «митарі».

На Русі у старовину були напрочуд гнучкі мита. Розрізняли мито водяне і сухе, проїждже і торгове. Після монгольської навали в митній лексиці увійшло: мито – основний збір за провезення товару; «посажене» – мито за розмір введеного у сажень; «промит» – подвійне мито, яке стягувалось у разі спроби уникнути обкладення митом і об'їзду митниці; «головщина» – мито із кожного проїжджаючого на ладі (човні); московщина й перевіз тощо.

У міру того, як складалося саме поняття торгового мита, торгових зборів за право купівлі-продажу товарів на чужій території, формувалися звичаї, правила і процедури їхнього стягнення або повного чи часткового звільнення від цього обов'язку. Відповідно створювалася спеціальна митна служба, облаштовувалися митниці. Згодом ці заходи дістали організаційне, правове і дипломатичне (міжнародно-правове) закріплення. Вони встановлювалися відповідно до потреб економіки та

торгового обміну з тою чи іншою країною, потребою в певному товарі чи необхідності збути його надлишок усередині країни. Окрім цього на митну політику по відношенню до окремих країн впливали й суб'єктивні чинники. Наприклад, відомий російський історик В. О. Ключевский вважав, що порядок торгових відносин Київської Русі з Візантією на безмитній основі і взаємному сприянні, визначений договорами князів Олега й Ігоря, був головним підґрунтям, що підготував прийняття християнства Руссю, і саме з Візантії. Не треба й забувати поєднання родин руських князів, що впливало на зміст митних відносин і формування митних режимів.

Як необхідний атрибут внутрішньої і зовнішньої торгівлі митниця своєю діяльністю впливала на формування сприятливого торговельно-економічного режиму в країні. Вона забезпечувала життєдайний вплив торгівлі на політичну, економічну і соціальну сфери суспільного життя, в тому числі на становлення ринку обігу товарів, включення його в сферу міждержавного обміну.

При всій складності і суперечливості історичного шляху розвитку митниці цей досвід свідчить про те, що митна справа, митна політика склалися як найважливіша сфера економічної політики держави, інструмент регулювання зовнішньої торгівлі і захисту національних інтересів. Тому вони, у свою чергу, лежать в основі характеристики зовнішньоекономічної та зовнішньоекономічної діяльності.

Характерно, що на Україні під час визвольної війни 1647–1654 рр. також приділялась увага митній політиці та митній справі. Так було й за часів гетьманщини до 1754 р., коли козацька держава збирала мито. Після втрати самостійності Українською державою митна справа розвивалась на її території за загальними правилами та на основі законодавства Росії, де склалась система митних органів на чолі із Наказом Великої казни. На місцях створювалися повітові хати («избы»), де справлялося мито. Разом з тим, як стверджується в багатьох джерелах, внаслідок особливого гео економічного положення, розвитку цукрової промисловості, виробництва горілки та інших товарів в Україні розвиток митних органів та митної справи загалом йшов попереду інших регіонів Росії.

Історія розвитку митної системи України починається з IV–V ст.ст., коли у містах Причорномор'я почалося стягнення податків за просування товарів через чужу територію.

З появою скіфської держави на початку VII ст. до н.е. митно-тарифні відносини отримали новий імпульс розвитку у зв'язку з встановленням торговельних відносин скіфів з Ольвією, Херсонесом та іншими містами Причорномор'я. Традиційними товарами торгівлі скіфів з грецькими колоніями на Чорноморському узбережжі на довгі роки залишалися зерно, хутра, мед тощо. Вже на той час як норма звичаєвого права існувало правило збирати мито, мит, тобто податок за ввезення не тільки іноземних товарів, а й перевезення їх з одного міста до іншого.

Звертаючись до історії митної справи, варто зазначити, що митна охорона кордонів, яка є одним з елементів державності, існувала на українських землях здавна. Про це свідчать документальні та літературні джерела, що дійшли до нашого часу.

Предками українців були племена, що проживали на території сучасної України ще в добу неоліту (IV–III тис. до н.е.). Під кінець I тис. до н.е. на початку I тис. н.е. починається розклад родового ладу. В період так званої «військової демократії» (II–VI ст.ст.) виникає український етнос під назвою «антів» і з'являються такі елементи державності, як територія й поділ населення за територіальною ознакою, публічна влада, перші зародки апарату для стягнення дані та викупів.

В VIII–IX ст.ст. в результаті розпаду первісного ладу у східно-слов'янських племен на території нинішньої України виникає й починає розвиватися могутня держава – Київська Русь. Князі, які правили державою, поповнювали свою казну в першу чергу за рахунок данини. Але крім цього до казни надходили кошти від плати за судочинство, штрафи та мито. Київські князі підтримували торгові зв'язки з багатьма народами, але найбільш жваво велась торгівля з Візантією. В той же час головною торговою артерією, яка проходила через землі держави, був славнозвісний шлях «із варяг у греки». По ньому в Константинополь із країн Середземномор'я з'їжджалися купці, які вели торгівлю найрізноманітнішими товарами. Руські купці вели теж активну торгівлю. Вони везли в Константинополь хутра, льон, мед, віск та інші товари, а звідти дорогоцінні предмети, прянощі. При перевезенні товарів, прогоні худоби через кордон руські та заморські купці повинні були сплачувати мито, яке йшло до казни князя.

Як писав видатний український історик Михайло Грушевський, «перші письменні звістки про руську торгівлю на Чорнім морі сягають 10-тої пол. IX ст. На початку X ст. уся заморська русько-візантійська торгівля була вже дуже значна». І якщо руські купці в першій половині IX ст. візантійському уряду платили десятину, то після дуже вдалого військового походу київського князя Олега в 907 р. вони отримали великі переваги, а саме – право безмитної торгівлі у Візантії, вільне переміщення по Чорному морю. Це право було закріплене в одному з перших «договорів з греками», в якому встановлювалось: «й да творять куплю, яко же им надобе, не платяче мыта ни в чем же».¹ Саме в договорі князя Олега з греками 907 р. уперше знаходимо термін «мито», який закріпився в ряді слов'янських мов, в тому числі і в українській мові.²

Але вказані пільги проіснували недовго. Унаслідок невдалого походу князя Ігоря на Візантію в 944 р. був підписаний новий договір, в якому вже не згадувалось про безмитну торгівлю, а навпаки вводились певні обмеження. Як свідчить М.С. Грушевський, «для Русі поставлено і

¹ Там само.

² Там само.

таке, що руські купці не можуть купувати паволок дорожчих як 50 золотих штука; сі паволоки, себто делікатні шовкові матерії, були гордістю візантійської культури, одним з тих виробів, що найбільш подобались та імпонували варварам». Якщо купець купував товару більше ніж на 50 золотих, то візантійці стягували мито.

З другої половини XI ст. Київська Русь втрачає свою могутність. Ярослав Мудрий у своєму заповіті поділив державу між своїми п'ятьма синами. З цього часу прискорюється розпад Київської держави. Князі окремих земель прагнуть до зміцнення своєї влади й незалежності від великого князя Київського. У 1097 р. відбувся з'їзд, на якому князі дійшли згоди жити між собою у мирі й злагоді, і щоб кожен князь «держав вотчину свою». З цього часу кожен князь на своїй землі проводив свою власну політику, в тому числі митну: самостійно встановлював митні застави, податки тощо. Митні податки стягувались не з товарів, а з особи, яка в'їжджала на певну територію.

Після монголо-татарської навали, розпаду Київської держави значна кількість українських земель відійшла до Литви. Відповідно на цю територію розповсюджувалось литовське законодавство, в тому числі й митне. Хоча історичних даних про митну справу небагато, але відомо, що митні збори були дуже різноманітні, вони часто змінювались. Литовський уряд передбачав досить суворі санкції за спробу обійти міста, де стягувались митні збори. Серед таких міст були Чернігів, Київ, Чорнобиль. Так, наприклад, в Чернігові було встановлено мито у розмірі 2 грошей з тюка товару і 3 гроши з воза, а в Києві – 30 грошей з воза. І хоча встановлювались різні види стягування мита, найчастіше мито складало певну частину вартості товару.

З XV ст. на південно-східній частині території України формується й набирає політичної сили козацтво. Після визвольної боротьби українського народу 1648–1654 рр. створюється українська козацька держава – Військо Запорізьке.

Запорізькі козаки вели активну торгівлю з багатьма країнами. Цьому сприяло територіальне розміщення Запорізької Січі на роздоріжжі між Україною, Литвою, Польщею і Росією, з одного боку, та Кримом і Туреччиною – з іншого. Крім цього по її території проходила і краща частина великого водного шляху «із варяг у греки».

Важливим торговим партнером запорожців була Туреччина. В 1649 р. між турецьким султаном і «Військом Запорізьким і народом руським» був укладений договір, за яким козаки отримали дозвіл на вільне плавання Чорним та Білим морями з усіма їх портами, могли вільно заходити в порти і знаходитись в них без обмежень, їм дозволялось вільно будувати стосунки з місцевими купцями з питань продажу, купівлі і обміну, мали право будувати в портах складські приміщення, звільнялися на 100 років від сплати мита й податків. Подібними пільгами на Україні і в Запоріжжі користувалися і турецькі купці. Війську Запорізькому було

дозволено мати у Стамбулі власного представника купецьких інтересів, а султан наказав в одному із портових міст призначити власного намісника, на якого покладався обов'язок видавати за власним підписом і печаткою паспорти запорізьким купцям для їх плавання на суднах із правом стягувати за кожний паспорт лише по одному червінцю та брати присягу з командирів про їх добрі наміри.

У 1654 р. Богданом Хмельницьким був підписаний договір про військовий союз із Москвою, який звільняв Україну з-під підлеглості Польщі. Першими кроками Богдана Хмельницького стало приєднання до території України деяких територій Білорусі, а саме: Могильова, Гомеля, Нового Бихова. Як вказує видатний історик України Дмитро Дорошенко, «це приєднання мало значення для України не тільки з причин стратегічних, захищаючи її від півночі, але й з економічних: через білоруські землі полегшувався торговельний шлях до Балтійського моря, куди йшов український експорт. У Старому Бихові Хмельницький установив навіть «вільний порт». І хоча, за словами історика, гетьману не вдалось досягти значних успіхів зі стягнення податків з населення, для українського народу залишилось як головне джерело прибутку до державного скарбу мито з привізного краму й посередні податки з меду, пива й горілки. Зберігся універсал Богдана Хмельницького з 1654 р., в якому доручається організувати митну справу на Турецькому і Московському кордонах України, також встановлюються такси митних оплат, так званих «індиктів», з привізного краму. Як свідчить Павло Алепський, митні побори на кордонах і доходи з оренди гарячих напоїв приносили українському державному скарбові 100 000 червоних золотих щорічно. Поборці державних прибутків називалися індукторами або екзакторами. Їм давалося право від уряду побирання митних та горілочаних поборів.

Регулювання митних відносин було передбачено і статтею 16 Конституції Пилипа Орлика 1710 р.

Але незабаром Україна почала втрачати свою незалежність. Так, після підписання «Переяславських статей» в 1659 р. Юрієм Хмельницьким Україна позбулася права на самостійні зовнішні відносини і, відповідно, не могла більше домовлятися з іншими державами, як це було раніше, про безмитну торгівлю.

В кінці XVIII ст. значна територія України ввійшла до складу Російської імперії. В цей період історія України тісно пов'язана з історією Росії. Економічна політика того часу була непослідовною, питаннями митної політики займалися хаотично.

У 1724 р. Катерина I видала наказ про «Покровительський митний тариф», згідно з яким товари, які ввозились іноземними купцями, обкладались митом, а руські купці могли вивозити свої товари без перешкод. Але в подальшому, щоб забезпечити митні доходи, були підписані

російсько-англійський та російсько-пруський договори про режим взаємного митного добробуту.

Товари власного виробництва були низької якості, тому посилювався контрабандний провіз іноземних товарів. Все це призводило до занепаду власного виробництва. Тому держава вимушена була вжити ряд заходів, які перешкоджали контрабанді. Видано ряд законодавчих актів, які обумовили правила перевезення товарів через державний кордон. Для контролю за провозом товарів і стягненням мита та інших податків, встановлених державою, на сухопутному кордоні та в портах були організовані митниці. Усяке порушення правил провозу товарів та ухилення від сплати податків підлягало покаранню.

Митна політика регулювалась митними тарифами. Митний тариф 1731 р. цілком відмінив «Покровительський митний тариф» 1724 р., тобто для товарів власного виробництва вводилось мито в розмірі 20 % від вартості товару.

В середині XVIII ст. в Росії була проведена так звана «митна реформа». 20 грудня 1753 р. імператриця Єлизавета видала Указ про ліквідацію всіх внутрішніх митниць та існуючих на той час мит. Замість цього встановлювалась єдина ставка внутрішнього мита: з привізного і відвізного товару по 13 коп. з кожного карбованця його вартості. Для ввозу й вивозу предметів заморської торгівлі залишились ставки тарифу 1731 р.

Останнім кроком в ліквідації українських митниць став царський Указ від 15 липня 1754 р., яким скасовувався кордон між Україною і Московською державою, зачинались прикордонні митниці й одночасно скасовувались митні доходи. Тобто вищевказаний Указ розповсюджував загальноросійську митну систему на територію України. Як оцінив даний факт історик А. Яковлев, цими розпорядками було знищено один із важливих правових елементів державної автономії України – самостійну митну систему на окремій від Росії державній території.

Гетьман Розумовський не залишив цього Указу без протесту, вказуючи на порушення договору Б. Хмельницького 1654 р. і всіх наступних договорів та вимагаючи, принаймні, певної компенсації за втрату доходів. Але цариця ствердила митну реформу, наказавши задовольнити матеріальні претензії гетьмана виплатою йому з митних зборів по 50 000 руб. щорічно. І хоча Україна начебто зберегла надходження коштів в гетьманську скарбницю, вона втратила значно більше – один з найважливіших компонентів державності – свої кордони і відповідно митну систему.

Таким чином, з другої половини XVIII ст. Україна не мала права самостійно будувати свої зовнішні відносини із закордонними країнами, втратила свою митну систему. В 1764 р. Катерина II видала указ, в якому повідомлялось про «добровільне» зречення К. Розумовського посади гетьмана. У 1775 р. була ліквідована Запорізька Січ, а в 1781 р. і

гетьманщина. Україна ввійшла до складу Російської імперії і перестала існувати як незалежний державний механізм.

До початку XIX ст. митний кордон часто співпадав із державним. Уряд проводив досить покровительську митну політику, він орієнтувався на збільшення митних доходів казни. Для цього періоду характерний розвиток будівництва залізничного й парового транспорту, що призвело до збільшення зовнішньоторгового обороту. У країні Заходу в основному вивозилась сільськогосподарська продукція: льон, зерно, сало, ліс, хутро. Ввозились тканини, фарби, галантерея, цукор, машини.

Митний тариф, який був прийнятий 12 березня 1822 р., мав яскраво заборонний характер. По ньому було заборонено вивезення 21 найменування товарів та ввезення 301 найменування. Це частково припинило ввезення імпорتنих товарів у Росію, забезпечивши цим активний торговий баланс. Почала розвиватися внутрішня бавовняно-паперова промисловість. Але при цьому заборонний тариф на імпорتنі товари знизив попит на російську сировину, підвищив ціни на товари, сприяв розвитку контрабанди. Тому новий митний тариф 1850 р. поступово пом'якшив заборону ввозу іноземних товарів.

У першій половині XIX ст. в основному проводиться політика обмеження ввозу іноземних товарів, забезпечуючи цим верхівці російської буржуазії високий прибуток, здійснюючи нагромадження капіталів для розвитку промисловості.

На початку другої половини XIX ст. зовнішня торгівля завмерла в зв'язку з Кримською війною, і митні доходи різко зменшилися. Основна перевага віддавалася розвитку вільної торгівлі та підприємництву, при цьому мито і ціни на сільськогосподарську продукцію було зменшено. Вільна торгівля була направлена на захист інтересів промислової буржуазії, яка боролась за відміну митних бар'єрів на іноземних ринках, полегшуючи просування своїх товарів, і забезпечувала перевагу експорту над імпортом у своїй країні.

У 1864 р. в Міністерстві фінансів був організований департамент митних зборів для управління митними установами. Це підвищило митний контроль в сфері боротьби з контрабандою, збільшило внески митних зборів у казну.

Уряд проводить політику зменшення вивізного мита, що дозволяє розвиватися місцевій промисловості і шукати ринки збуту за кордоном. Цьому просуванню сприяє створена сітка залізничних доріг.

З 1887 р. знову проводиться політика обмеження ввозу іноземних товарів. Це дало негативні наслідки. Прийнятий в 1891 р. митний тариф підвищив ввізні ціни на іноземні машини, хімічні товари, цукор, чавун, керосин.

Але при цьому Росія мала і певну частку експорту, який постійно зростав. В основному це було зерно і сільськогосподарська продукція.

Перша світова війна, економічна криза, нестабільна політична обстановка в Росії на початку ХХ ст. паралізували діяльність державного апарату, а також і митного відомства Росії.

Після 1917 р. митна справа зазнала таких змін: 25 жовтня 1917 р. владу в Росії захопили більшовики. 20 листопада 1917 р. III Універсалом Центральної Ради було проголошено Українську Народну Республіку, щоправда, без відокремлення від Росії. Тому новим етапом в історії митної справи України можна вважати лише період 11 січня 1918 р., коли IV Універсал Центральної Ради визнав Українську Народну Республіку «самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою Українського народу», незалежність Української держави визнали такі країни, як Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина. Між цими країнами і Україною був підписаний мирний договір, який регулював питання зовнішніх відносин, окремим пунктом договору встановлювалось, що відносини торгівлі між країнами регулюються загальним митним тарифом 1903 р.

У квітні 1918 р. в Києві було створено спеціальну комісію, яка займалась організацією митних установ на території України. Вже тоді здійснювався тимчасовий митний контроль на кордоні з Австрією.

Після падіння Центральної Ради та встановлення режиму генерала П.Скоропадського було підписано угоду між Українською державою і Росією, згідно з якою на митному кордоні між ними почали діяти пости Харківської митниці. Під час правління Скоропадського були зроблені деякі кроки для формування митної справи, для врегулювання та стягнення мита. Але жодна з влад не змогла здійснити формування митної системи в зв'язку з нестабільною ситуацією в країні, тим більше за такі короткі строки правління.

З приходом на Україну радянської влади в 1920 р. почався новий етап у розвитку митної системи і митної справи. Вже через рік на кордоні УРСР функціонувало 44 митні установи трьох видів: митниці (Олевська, Ямпільська, Волочиська, Гусятинська, Могилів-Подільська, Херсонська, Миколаївська, Одеська, Рибницька, Тираспільська, Маріупольська, Бердянська і Таганрозька), митні надзори (в Очакові, Овідіополі і Генічеську) і митні пости (Шепетівка та ін.). Крім прикордонних діяли і дві внутрішні митниці – в Києві та Харкові.

Умови, в яких розвивалася митна служба, були дуже тяжкими, йшла громадянська війна, голод, розруха, товарний дефіцит. У великій кількості ввозився контрабандний товар – мануфактура, шкіра і вироби з неї, сахарин, галантерея, фарби тощо. В той же час організовані групи контрабандистів вивозили за кордон золото, дорогоцінне каміння, предмети старовини й мистецтва. Тому одним з головних питань у діяльності митних органів була боротьба з контрабандою. У 1921 р. були видані декрети про право митних установ на конфіскацію контрабандних товарів. 8 грудня 1921 р. була створена Центральна комісія по

боротьбі з контрабандою, яка особливу увагу приділяла збереженню від загрози вивозу за кордон витворів культури й мистецтва. В декреті від 1 вересня 1922 р. було дане визначення «простої» і «кваліфікованої» контрабанди. При простій контрабанді митні установи конфіскували контрабандний товар або накладали штраф. У випадку кваліфікованої контрабанди, яка здійснювалась організованою групою або посадовими особами митниці, винні каралися позбавленням волі. Кримінальна відповідальність за порушення правил переміщення через кордон товарів встановлювалась Кримінальним кодексом УРСР 1922 р.

До кінця 20-х рр. умов для нормальних торгових зв'язків з іншими країнами практично не було. Крім того, єдиною нормативною базою, яка існувала на той час, був загальний митний тариф 1903 р.

Закінчення громадянської війни та іноземної інтервенції, початок розбудови народного господарства дали поштовх для здійснення нової митної політики. Відроджуються роль і значення мита, постає питання його правового забезпечення. Наприкінці 1921 р. була створена спеціальна комісія для перегляду митного законодавства і вже 9 березня 1922 р. затверджений перший радянський митний тариф. Дія нового тарифу розповсюджувалась на товари і предмети, що ввозяться в РСФР та інші радянські республіки по європейському кордону і кордону на Далекому Сході. Тариф 1922 р. дав можливість отримувати дохід від мита, в тому числі і в бюджет України.

Розбудову митної системи зупинила Велика Вітчизняна війна. В ці роки митні органи продовжували працювати, але специфіка їх роботи значно змінилась. Так, наприклад, митникам доводилося виходити далеко в море зустрічати морські транспорти, які везли для країни необхідні, вантажі, і на ходу оформляти необхідні документи, щоб забезпечувати їх швидке оформлення й збереження.

У післявоєнні роки відбувалась відбудова народного господарства. В цьому процесі активну участь брали і митні органи. Зміцнювався кадровий склад митниць. Були запроваджені щорічні всесоюзні курси підвищення кваліфікації працівників митних установ. Було видано ряд правил і інструкцій, які регламентували порядок пропуску через кордон товарів і вантажів, транспортних засобів.

5 травня 1964 р. Президія Верховної Ради СРСР затвердила Митний кодекс СРСР.

Швидкий розвиток економічних, туристичних, культурних зв'язків вимагав удосконалення роботи митних органів. Створювалися умови по боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил, удосконалювалась технічна база митниць.

За часів СРСР митна справа в Українській РСР самостійно майже не велася, а все було підпорядковано центральним виконавчим органам. Лише з лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності та розширенням прав регіонів у цій сфері виникла потреба створити митні органи безпо-

середньо на місцях вироблення експортного товару. Так, 1985 р. митні служби створюються на всій території України, у тому числі й на Сході – спочатку у Сумах при знаменитому науково-виробничому об'єднанні ім. Фрунзе, а потім і в Харкові, їх виникнення спричинено змінами в умовах господарювання та відносною самостійністю підприємств, у тому числі й у зовнішньоекономічній діяльності. Монополія держави на зовнішню торгівлю втрачалася, а разом із цими процесами й розвивалася митна справа. Якщо спочатку пости, що створювались у великих містах України, були призначені для оформлення вантажів, то з часом з лібералізацією еміграційної політики і для оформлення виїжджаючих за кордон вони перейняли на себе функції оформлення багажу громадян.

З проголошенням незалежності України перед нею, як перед суверенною державою, постало питання захисту суверенітету, територіальної цілісності та економічних інтересів.

З утворенням кордонів з іншими державами, з настанням нового етапу побудови державності в Україні виникла необхідність у структурі, яка б стала на захисті економічного суверенітету держави, забезпечувала б економічну безпеку, що завадила б контрабандному ввозу і вивозу товарів та інших предметів, які могли нанести шкоду державі та її громадянам.

Розвиток Державної митної служби розпочався майже з нуля. У спадщину від Радянського Союзу Україна отримала два десятки митниць на заході та півдні країни, технічне і кадрове забезпечення яких не відповідало новим умовам зовнішньоекономічної діяльності, стримувало запровадження сучасних митних технологій. Але завдяки сприянню керівництва держави, долаючи організаційні, фінансові і кадрові труднощі, вдалося поступово створити належні умови для виконання митниками покладених на них завдань.

Постановою Верховної Ради України від 12.12.1991 р. було створено Державний митний комітет України. Цією ж постановою був введений у дію Митний кодекс України, який визначив основні принципи організації митної справи в Україні.

Державний митний комітет України став центральним органом державно-виконавчої влади, підвідомчим Кабінету Міністрів України. Комітет організовував здійснення митної політики, забезпечував ефективне функціонування митної системи. Держмитком узагальнював практику застосування законодавства з питань, що входили в його компетенцію, розробляв пропозиції щодо вдосконалення цього законодавства.

З часу створення митним комітетом пройдено значний шлях. Збільшено кількість митниць, облаштовано та поліпшено технічну базу пунктів пропуску через митний кордон. Стабілізація ринкової економіки, збільшення кількості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та підвищення їхньої активності на зовнішньому ринку викликали необхідність удосконалення структури митної справи.

Указом Президента від 29 листопада 1996 р. Державний митний комітет України був реорганізований у Державну митну службу України. Було проведено ряд організаційних заходів щодо реформування митних органів, принципово змінено схему управління митними органами, зменшено кількість митниць, ліквідовано територіальні митні управління. Були створені регіональні митниці, на які покладені функції оперативних і координуючих органів у регіоні.

Тепер митні органи забезпечують контроль над більше ніж 8000 км митного кордону, а також забезпечують діяльність 257 пунктів пропуску, в тому числі 134 автомобільних, 43 залізничних, 41 морських та річкових, 39 авіаційних.

З середини 1999 р., керуючись економічними інтересами держави, митна служба вводить принципово нову систему контролю за доставкою вантажів. Призначення системи – ефективно протидіяти правопорушенням, пов'язаним з так званим «утепленням вантажів», поставкою товарів на неіснуючі фірми. Ця система базується на механізмі попередньої заявки суб'єктом даних про переміщення вантажу, використанні єдиного банку даних митної інформації та мережі супутникового зв'язку.

Ще до офіційного проголошення незалежності Української РСР були прийняті закони «Про зовнішньоекономічну діяльність» 16 квітня 1991 р. та «Про митну справу в Українській РСР» 25 червня 1991 р. Власне, становлення та розвиток митної справи та митного права в Україні започатковано Декларацією про державний суверенітет України та Законом Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР», де визначено засади економічної самостійності та напрямки її реалізації. Виходячи з того, що забезпечення економічної самостійності України є важливою умовою державного суверенітету, Україна самостійно визначає свій економічний статус та стратегію соціально-економічного розвитку в інтересах свого народу. Для цього здійснюється самостійна зовнішньоекономічна політика, забезпечується соціальна захищеність кожного громадянина, захищеність внутрішнього ринку.

З виходом України з Радянського Союзу Україна, як суверенна держава, потребувала власної митної політики та митного законодавства. Уже в перші місяці незалежності були розроблені та прийняті Митний кодекс України 12 грудня 1991 р. та Закон України «Про єдиний митний тариф» 5 лютого 1992 р. Разом із тим визначено та закріплено основні митної справи, визначені завдання митних органів. При їх розробці та прийнятті враховувалися міжнародні підходи та правила ведення митної справи і митної політики. Тому митна справа в Україні розвивається у напрямі гармонізації й уніфікації із загальноприйнятими міжнародними нормами та стандартами.

14 травня 1993 р. в Москві на засіданні глав держав-учасників СНД було прийнято декларацію про поетапне прямування до економічного союзу і підготовку відповідних угод, спрямованих на його забезпе-

чення. В рамках цієї співдружності дев'ять країн підписали «Угоду про принципи митної політики», було створено Консультативну митну раду для розроблення засад митної політики й взаємодії митних органів. Пізніше було укладено низку угод щодо транзиту товарів та вантажів. Хоча Україна не є учасником цієї митної угоди, але ряд її положень стосуються й України. Важливе значення має угода про безвізове пересування громадян країн СНД по території її учасників та угода про взаємне визнання віз держав-учасників СНД від 9 жовтня 1992 р. Хоч Україна й не входить в митний союз, вона повинна дотримуватись хоча б транзитних правил під загрозою втрати позицій як транспортний коридор. З огляду на це на двосторонній основі вона бере участь у митно-співробітництві.

Митна справа постійно вдосконалюється. Суттєво оновлено в 2000 р. Закон України «Про єдиний митний тариф», протягом шести років велась робота над Митним кодексом України. Вона увінчалася прийняттям кодексу 20 грудня 2001 р. Але в ньому містилось ряд суперечливих положень, тому Президент України наклав на нього вето. Після доопрацювання Кодексу він був підписаний. Як вказано у Преамбулі, Митний кодекс України визначає засади організації та здійснення митної справи в Україні, регулює економічні, організаційні, правові, кадрові та соціальні аспекти діяльності митної служби України. Він спрямований на забезпечення захисту економічних інтересів України, створення сприятливих умов для розвитку її економіки, захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та громадян, забезпечення законності у митній справі.

2.2. ПОНЯТТЯ МИТНОЇ СПРАВИ

Митна справа, основу якої складає митне законодавство, відіграє значну роль у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній діяльності будь-якої країни, тому що митна система є невід'ємним елементом її економічної самостійності.

Виникла необхідність у становленні цієї самостійності і в Україні у зв'язку із проголошенням її як суверенної держави і, як наслідок, інтенсифікацією економічної активності населення та міграційної політики.

Україна самостійно створює банківську (включаючи зовнішньоекономічний банк), цінову, фінансову, митну, податкову системи, формує державний бюджет. Це положення регулюється розділом VI Декларації про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою України 16 липня 1990 р.

Врегулювання митної справи стало одним із перших та пріоритетних завдань України на шляху до самостійності. Так, 25 червня 1991 р. Верховна Рада Української РСР приймає Закон Української РСР «Про

митну справу в Українській РСР», де визначено, що ним регулюються відповідно до Конституції правові засади організації митної справи при орієнтації на формування спільного ринкового простору і митних союзів із іншими країнами. Україна як суверенна країна самостійно створює митну систему та здійснює митну справу. Остання визнається складовою частиною зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності. Отже, митна справа започатковувалася як елемент зовнішньої політики України та зовнішньоекономічної діяльності. Відкритість чи закритість суспільства пізнається через низку зовнішніх та внутрішніх чинників, чимале місце серед яких відводиться митній справі. Але не тільки цим визначається спрямованість та зміст митної справи. Вона є необхідним елементом переміщення осіб, транспортних засобів, предметів, особливо товарів через кордон. Зміст митної справи визначався встановленням порядку та організацією переміщення через митну територію України товарів і предметів, обкладення їх митом, оформлення, здійснення контролю та інших заходів щодо реалізації митної політики. При цьому підкреслювалося, що при здійсненні митної справи Україна дотримується визнаних у міжнародній практиці системи класифікації та кодифікації товарів, єдиної форми декларування експорту та імпорту товарів, стандартів митної інформації та інших загальноприйнятих у міжнародній практиці норм та стандартів. У подальшому з розвитком митного законодавства і особливо з прийняттям нового Митного кодексу України більшість норм згаданого закону в ньому інкорпоровано та уточнено.

Відповідно до статті 3 Митного кодексу України, прийнятого Верховною Радою України від 11 липня 2002 р., митна справа є складовою зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, заснованої на додержанні визнання міжнародних відносин, систем класифікації і кодування товарів, єдиної форми декларування експорту й імпорту товарів, митної інформації, інших міжнародних норм і стандартів. Отже митна справа є політико-структурним явищем і включає в себе: порядок переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів; митне регулювання, пов'язане із встановленням й справлянням митних платежів, процедури митного контролю та оформлення, боротьбу з контрабандою та порушеннями вимог Митного кодексу України, спрямованих на реалізацію митної політики. Митна справа є складовою частиною зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, де дотримуються визнаної у міжнародних відносинах системи класифікації та кодування товарів, єдиної форми декларування експорту й імпорту товарів, митної інформації, інших міжнародних норм і стандартів.

Але цим не обмежується зміст митної справи. У митну справу також включається митна статистика та ведення товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, профілактика виявлення та припи-

нення контрабанди та інших порушень митного законодавства, розгляд справ про їх порушення, співробітництво з митними органами інших країн. Крім цього при виконанні своїх безпосередніх обов'язків митні органи зв'язані з іншими правовідносинами: міжнародно-правовими, цивільно-правовими, зовнішньоекономічними тощо. Відповідно кожен із перелічених напрямів має свій зміст, свою специфіку та інструментарій здійснення. У ряді випадків здійснення митної справи виходить за межі компетенції самих митних органів. Так, уже згаданою статтею 3 Митного кодексу України визначається, що засади митної справи, у тому числі розміри податків і зборів та умови митного обкладення, спеціальні митні зони і митні режими на території України, перелік товарів, експорт, імпорт та транзит яких через територію України забороняється, встановлюються виключно законами України та Митним кодексом України.

Кабінет Міністрів України організовує та забезпечує здійснення митної справи відповідно до Митного кодексу України, інших законів та погоджених з Верховною Радою України міжнародних договорів. Уряд координує діяльність спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі митної справи, інших органів виконавчої влади при вирішенні питань, що стосуються митної справи.

Отже, митна справа є специфічною діяльністю держави та створених нею митних органів у взаємодії з іншими державними органами щодо забезпечення зовнішньополітичної і особливо зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємництва. Сучасне уявлення про митну справу охоплює складний комплекс відносин, безпосередньо пов'язаних із зовнішньою та внутрішньою політикою держави. Перш за все це стосується зовнішньоекономічних, культурних та інших зв'язків.

Митна справа здійснюється в межах митної політики, має багатопільовий характер, слугує задоволенню інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб і самої держави. Відповідно до статті 3 Конституції України визначено пріоритети здійснення державної політики. Тому й митна політика повинна слугувати інтересам людини. Лише в такому ракурсі повинна оцінюватися діяльність всіх ланок державного механізму здійснення митної політики.

Структура митної справи може бути репрезентована у такий спосіб і в такій послідовності: митна політика; переміщення через митну територію товарів і транспортних засобів та інших предметів; митні режими; митне регулювання; встановлення та справляння митних платежів; митне оформлення; митний контроль; участь у валютному контролі; надання митних пільг; ведення митної статистики та товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності (ТН ЗЕД); боротьба із контрабандою та іншими порушеннями митних правил; дізнання у митних органах; притягнення винних осіб до відповідальності за вчинені ними порушення; провадження у митних справах; інформаційна, консультативна та роз'яснювальна діяльність; прийняття, відміна чи

відкликання попередніх рішень; звернення перемішених з порушеннями митного законодавства предметів та товарів у власність держави та розпорядження вилученими товарами й транспортними засобами; оскарження і розгляд рішень, дій чи бездіяльності митних органів та їх посадових осіб; регулювання порядку проходження служби в митних органах та внутрішніх взаємовідносин; співробітництво із митними органами інших країн та міжнародними організаціями в галузі митної справи і митного регулювання.

Митна справа в той же час не є незмінною і перебуває у постійному розвитку. Тому з ускладненням завдання митної політики змінюються її пріоритети та засоби здійснення. У той же час стратегічно митна справа завжди спрямована на досягнення гуманітарних, політичних, економічних, фіскальних, правоохоронних і регулятивних завдань держави. Гуманітарна сфера пов'язана із забезпеченням прав та інтересів людини, у тому числі на вільне пересування і спілкування, вільне забезпечення своїх культурних, професійних та інших потреб на основі кращих досягнень людства. При цьому економічна мета митної діяльності полягає у захисті економічних інтересів та національного ринку, стягненні митних платежів при переміщенні товарів та предметів через кордон. Відповідно до Митного кодексу України, Митного тарифу України та інших законів України також стягується мито, податок на додану вартість, акцизні та інші збори, у тому числі й за митне оформлення, зберігання товарів, їх митне супроводження. Тим самим митна справа через здійснення фіскальної політики є вагомим джерелом формування державного бюджету. Регулятивна мета митної справи та митного регулювання досягається шляхом встановлення ставок мита, які застосовуються до товарів при їх переміщенні через кордон, встановлення заборон та обмежень на ввезення, транзит та вивіз товарів, ліцензування та квотування експорту та імпорту, видачі дозволів на ввезення та вивіз окремих товарів.

Регуляторна політика при здійсненні митної справи є відображенням економічної політики та проводиться відповідно до міжнародних зобов'язань України, з необхідності захисту економічної основи власного суверенітету, захисту власного споживацького ринку від засилля низькоякісних товарів, для сприяння внутрішньому товаровиробничі та захисту від дискримінації з боку інших країн тощо. Основу цієї та іншої діяльності складає необхідність захисту життя та здоров'я людей, їх законних прав та інтересів. Сюди входить також захист державної безпеки, суспільного порядку, моралі, культурного й історичного надбання, охорона тваринного та рослинного світу, довкілля. Одночасно захищаються законні права та інтереси українських підприємців і споживачів ввезеного товару, вживаються заходи для запобігання їх незаконному обігу, наприклад наркотиків, зброї, предметів історичної,

культурної спадщини. Митні органи здійснюють боротьбу із контрабандою, порушенням митних правил, незаконним обігом валюти та іншими злочинами і порушеннями митного законодавства.

Із самого словосполучення випливає, що митна справа власне означає діяльність, здійснювану митницею і взаємодіючими з нею іншими державними і недержавними органами. У сучасному розумінні термін «митна справа» охоплює складний комплекс відносин, безпосередньо пов'язаний із зовнішньою і внутрішньою політикою та діяльністю держави. У рамках державної політики митна діяльність має багатоцільовий характер, служить задоволенню різноманітних інтересів і потреб.

Зміст митної справи складають не тільки її напрямки, а й компетенція державних митних та інших органів, суб'єктивні права і юридичні обов'язки учасників митних правовідносин. Вони стосуються багатьох інститутів митного права і є засобом реалізації митної політики. Права та обов'язки складаються при переміщенні товарів та інших предметів через митний кордон України. Для цього суб'єкт, який їх переміщає, повинен мати належним чином підтвержене право. Одна річ, коли ці товари переміщає пересічний громадянин в режимі візового чи безвізового пересування, а інша річ – суб'єкт підприємницької діяльності. Особливо це стосується переміщення дипломатичної пошти та предметів, що належать особам, які мають дипломатичний імунітет. Тому підходи до реалізації змісту митної справи можуть відрізнятися. Надалі мова йтиме про окремі напрями змісту митної справи. Митна справа має декілька аспектів.

Митна справа як засіб забезпечення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб має внутрішній та зовнішній аспекти. Внутрішній аспект пов'язаний із безпекою людини, наприклад, від незаконного переміщення наркотичних засобів, прекурсорів, інших подібних їм за дією препаратів, неякісних лікарських препаратів, продуктів харчування, товарів народного споживання тощо. Це також стосується наповнення вітчизняного ринку тими товарами, що їх не виробляють вітчизняні підприємства. Зовнішній аспект пов'язаний із задоволенням культурних та інших потреб населення України: міжнародний туризм, міжнародний культурний обмін; лікування за рубежем, навчання, спілкування із родичами, міграція тощо. Особливе значення має зовнішньоекономічна діяльність та кооперація із зарубіжними підприємствами, митна справа як напрям реалізації зовнішньої політики країни та співробітництва з іншими країнами у різних сферах. Наприклад, це проявляється у боротьбі з міжнародним тероризмом, контрабандою, розповсюдженням наркотиків, боротьбі з хворобами тощо.

Основне – це розвиток взаємної довіри між державами та співробітництво на взаємовигідній основі.

Митна справа як засіб забезпечення безпеки держави полягає в тому, що при її здійсненні визначальним моментом є захист суверенітету України, її економічних інтересів. Через здійснення митної справи дер-

жава може захищати проголошені Конституцією України пріоритети, і перш за все життя та здоров'я своїх громадян, їх законні права та інтереси. Не є таємницею, що як держава, що розвивається, Україна багата західними та, на превеликий жаль, вітчизняними підприємцями сприймається виключно як ринок для реалізації низькоякісної, екологічно шкідливої продукції та товарів західних виробників, чи звалище шкідливих для довкілля відходів виробництва. Політика відкритих дверей та романтизм у її здійсненні на перших порах України дає тому багато свідчень. Розвиваючи економічні, культурні та інші зв'язки з іншими країнами, не треба забувати про необхідність запобіжних організаційних заходів щодо попередження проникнення в Україну неякісних товарів, які можуть завдати шкоди населенню, запобігання вивезенню її культурних та історичних цінностей, економічному шпигунства та інше.

Законодавство України про митну справу відносно молоде, воно розвивається з урахуванням національних традицій та правової системи і міжнародного законодавства в галузі митної справи. Останнє зумовлено не тільки потребою активного товарообігу між країнами та залучення іноземних інвестицій, а й політикою відкритих дверей. Воно відображає міжнародно-правові стандарти й підходи в забезпеченні прав людини та організацій і здійсненні митної справи. Без цього співробітництво України у митній справі з іншими країнами було б суттєво ускладнене. Крім цього, при здійсненні митної справи переслідуються і національні інтереси щодо забезпечення економічної та іншої безпеки держави, недопущення проникнення на її територію небажаних осіб, перевезення шкідливих та небезпечних товарів і предметів.

Митне законодавство України відображає традиційні для України зв'язки. Наприклад, між Україною та Росією було встановлено безвізовий режим пересування громадян, особливий прикордонний режим перетинання митного кордону та обміну товарами між прикордонними територіями – режим безмитної (вільної) торгівлі. Аналогічні дружні стосунки склалися і з іншими державами. Але деякі сусідні держави вимушені були ввести візовий режим перетину кордону у зв'язку з приєднанням до Шенгенської угоди. Щоправда, для деяких населених прикордонних пунктів, водіїв рейсового транспорту та інших службовців візовий режим в'їзду в деякі країни дещо спростився.

Через санітарний та інші види контролю забезпечується екологічна рівновага і попереджається ввезення в Україну таких рослин та мікроорганізмів, які потенційно становлять загрозу її екосистемам.

2.3. ЗАКОНОДАВЧА РЕАЛІЗАЦІЯ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Після розпаду Радянського Союзу Україні в спадщину залишилися 26 митниць, які перебували в орендованих приміщеннях, побудованих в 50-ті рр., або перебували в стадії будівництва.

В 1994 р. з метою посилення оперативного управління митною системою (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 8 липня 1994 р.) було створено вісім територіальних митних управлінь.

У 1996 р. замість восьми територіальних митних управлінь було створено десять регіональних митниць. На відміну від територіальних митних управлінь, регіональні митниці безпосередньо здійснювали митну справу на підставі статті 14 Митного кодексу України.

Зараз Державна митна служба України (далі ДМСУ) виконує складні завдання в нових економічних і політичних умовах, відповідно до цього необхідно більше зміцнювати управлінські важелі, підвищувати рівень організаторської роботи, посилювати вимогливість до керівного складу та працівників Служби.

Сучасна інфраструктура ДМСУ досить складна, але синхронна, динамічна і відповідає аналогічним структурам розвинутих країн. Основним її стержнем є Державна митна служба України, регіональні митниці та митниці, митні пости, що входять до складу митниць. До структури митних органів, згідно зі статтями 12–17 Митного кодексу України, також входять спеціалізовані митні установи, освітні організації та навчальні заклади.

З урахуванням структури митних органів систему управління митною справою умовно можна поділити на два рівні: перший – віднести ДМСУ, яка здійснює свою діяльність на всій території України, другий – всі інші митні органи, що здійснюють свою діяльність на території підконтрольного регіону. Межі діяльності митних органів, як правило, збігаються із межами адміністративно-територіальних одиниць.

Центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, який безпосередньо здійснює керівництво митною справою, є ДМСУ, яка як центральний орган виконавчої влади України була створена Указом Президента України від 29 листопада 1996 р. № 1145 «Про Державну митну службу України».

Відповідно до статті 1 Положення про Державну митну службу України, затвердженого Указом Президента України від 24 серпня 2000 р. (№ 1022/2000), Державна митна служба України (Держмитслужба України), як центральний орган виконавчої влади, повинна забезпечувати реалізацію державної політики в сфері митної справи.

Поняття центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом передбачено положеннями Конституції України. До статусу цього органу висувається ряд критеріїв, котрі повинні бути відображені в змісті особливого правового положення цього органу.

Це такі критерії:

- специфіка в утворенні, реорганізації та ліквідації;
- призначення на посади та звільнення з них керівників і заступників керівників цих органів;
- функціональне призначення органу, повнота прав та обов'язків;

- взаємодія з іншими державними органами;
- відповідальність, підконтрольність та підзвітність;
- порядок скасування чи зупинення актів цих органів.

ДМСУ стала правонаступницею ліквідованого Державного митного комітету України.

Державна митна служба України є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує проведення в життя державної митної політики, організовує функціонування митної системи, здійснює керівництво дорученою йому сферою управління, несе відповідальність за її стан і розвиток.

Для погодженого вирішення питань, що відносяться до компетенції ДМСУ, обговорення найважливіших напрямків її діяльності в ДМСУ створюється дорадчий орган – колегія. ДМСУ, як і інші центральні органи виконавчої влади, реорганізується і ліквідується Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

Голова ДМСУ несе персональну відповідальність перед Президентом України та Кабінетом Міністрів України за виконання поставлених перед ДМСУ завдань і здійснення функцій, у встановленому порядку призначає на посади та звільняє з посад працівників центрального апарату ДМСУ, керівників регіональних митниць та їхніх структурних підрозділів, митниць, спеціалізованих митних установ і організацій, навчальних закладів.

Найважливішою організаційно-структурною особливістю ДМСУ є те, що вона організована за принципом «виконавчої вертикалі», здійснює свої повноваження за допомогою підрозділів, кожний з яких є юридичною особою.

Державна митна служба України постійно проводила і проводить роботу по удосконаленню та оптимізації структури митної системи України, її відповідності сучасним вимогам, захисту економічних інтересів держави, приділяє увагу подальшій розбудові митного кордону України на рівні міжнародних стандартів.

Підтвердженням динамічності митної структури є зміни в її інфраструктурі, підвищення державного статусу, посилення фіскальної та правоохоронної функцій.

Основна складова частина системи митних органів – це митниці (у тому числі регіональні). Вони були й є державними установами і у передбаченому порядку безпосередньо здійснюють митну справу, координують і контролюють діяльність підлеглих їм митних постів.

Кількість, зона діяльності, місця дислокації, компетенція митниць (у тому числі регіональних), підлеглих їм митних установ (у тому числі спеціалізованих митних організацій), а також митних постів визначаються ДМСУ. Головні завдання регіональної митниці: здійснення митної справи та забезпечення комплексного контролю за дотриманням законодавства з питань митної справи; організація ефектив-

ного застосування засобів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності; ведення митної статистики; керівництво і координація діяльності підпорядкованих митниць та спеціалізованих митних установ і організацій.

Митниця, як найчисельніша ланка митної системи, є державним органом, що здійснює захист економічних інтересів України, забезпечує виконання законодавства України з питань митної справи та виконання інших завдань, покладених на митну службу України.

Митний контроль і митне оформлення товарів та інших предметів, перемішуваних через митний кордон України, також здійснюють митні пости. Митний пост не є самостійним структурним елементом митної системи і не має статусу юридичної особи. Він діє в зоні діяльності митниці, підлеглий їй, створюється та розміщається з урахуванням таких факторів, як наявність автомобільних і залізничних магістралей, авіаційних, морських і річкових портів, а також залежно від потреб зовнішньоекономічної діяльності. У зоні своєї діяльності митний пост практично виконує функції митниці.

Для забезпечення виконання завдань, покладених на митні органи, відповідно до Митного кодексу України та законів України спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи в межах повноважень у митній службі можуть створюватись експлуатаційні, транспортні, інформаційно-аналітичні, кінологічні спеціалізовані установи та освітні організації.

Призміні митної політики або реформуванні зовнішньоекономічного державного курсу відбуваються зміни і в складовій митної справи, враховуючи потреби сучасності.

Однією з головних функцій митних органів по забезпеченню економічної безпеки держави є вплив на всіх учасників соціально-економічних відносин та спонукання їх дотримуватись встановлених митним законодавством норм.

Засоби, за допомогою яких митні органи забезпечують економічну безпеку і захист економічних інтересів держави, можна поділити на дві основні групи. До першої групи віднести засоби правового регулювання. У цьому випадку митні органи використовуючи правовий примус, відповідно до чинного законодавства та користуючись владними повноваженнями, зупиняють спроби порушення законодавства. Ця група становить основу правоохоронної діяльності митних органів. До другої групи можна віднести методи економічного регулювання зовнішньоторговельних відносин: тарифного та нетарифного регулювання.

Митними органами застосовуються усі зазначені засоби з метою забезпечення захисту економічних інтересів держави, оптимізації процесів розвитку та забезпечення ефективності торгово-економічних

відносин, стимулювання розвитку національної економіки та захист цієї економіки від проникнення ззовні руйнуючих її деструктивних елементів.

Відповідно до статті 7 Конституції України захист суверенітету, забезпечення економічної та інформаційної безпеки разом із іншими є найважливішими функціями Української держави.

Відповідно до пункту 9 частини 1 статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються засади зовнішніх відносин, зовнішньоекономічної діяльності та митної справи.

Для митної справи характерним є те, що вона здійснюється у відносно самостійній сфері соціально-економічної життєдіяльності, відповідно до чого покликана вирішувати і відносно самостійні завдання. Закон України «Про митну справу в Україні» від 25 червня 1991 р. (втратив чинність) вказував на створення власної митної системи України та здійснення митної справи як однієї з ознак суверенності держави і, таким чином, визначав здійснення митної справи як одного з найважливіших напрямків державної діяльності.

Митні органи, будучи самостійною складовою частиною системи органів виконавчої влади в Україні, винятково і безпосередньо здійснюють митну справу. Організацію і забезпечення митної справи, згідно зі статтею 116 Конституції України, покладено на Кабінет Міністрів України. Як і всі інші органи виконавчої влади в Україні, митні органи повинні діяти відповідно до закону України (ст. 120 Конституції України).

На підставі встановлених законодавством форм і методів вони виконують свої функції та реалізують повноваження у разі переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів, застосовують засоби митного регулювання, стягують митні платежі, здійснюють митний контроль і митне оформлення, в межах своєї компетенції видають нормативні та інші юридичні акти з митної справи.

У митній справі Україна дотримується визнаних у міжнародних відносинах систем класифікації та кодування товарів, єдиної форми декларування товарів, митної інформації та інших міжнародних норм і стандартів.

Завдання, які вирішують митні органи України при втіленні в життя митної політики, такі: 1) забезпечення реалізації державної політики в сфері митної справи; 2) виконання та контроль за дотриманням законодавства України про митну справу; 3) забезпечення виконання зобов'язань, що випливають із міжнародних договорів України щодо митної справи; 4) захист економічних інтересів України; 5) використання заходів митно-тарифного і нетарифного регулювання при переміщенні через митний кордон України товарів та інших предметів; 6) удосконалення та здійснення митного контролю і оформлення товарів та інших предметів, які переміщуються через митний кордон

України; 7) боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил; 8) співробітництво з митними та іншими органами закордонних країн, а також з міжнародними організаціями з питань митної справи; 9) здійснення комплексного контролю за валютними операціями; 10) ведення митної статистики; 11) сприяння захисту інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічних зв'язків та інших юридичних та фізичних осіб; 12) здійснення спільно з іншими уповноваженими органами державної влади заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку; 13) створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон; 13) ведення УКТЗЕД – Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності; 14) здійснення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів походження з України; 15) здійснення кадрової політики тощо.

Слід зазначити, що стаття 3 Митного кодексу України законодавчо визначено й відокремлено компетенцію організації та забезпечення здійснення митної справи (Кабінет Міністрів України) від компетенції безпосереднього здійснення керівництва митною справою (спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи – ДМСУ). Поняття організації митної справи включає чотири напрямки, визначені у статті 3 Митного кодексу України, одним з яких є організація митного контролю. Поняттям організації митного контролю повинна бути охоплена сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції по забезпеченню покладених на них завдань з реалізації митної політики.

Засади митної справи, у тому числі розміри податків і зборів та умови митного обкладання, спеціальні митні зони і митні режими на території України, перелік товарів, експорт, імпорт та транзит яких через територію України забороняється, визначаються Верховною Радою України шляхом прийняття законів України, інші питання організації митної справи – шляхом прийняття урядом постанов або розпоряджень.

Органи державної виконавчої влади, їх посадові особи, що здійснюють митну справу, мають конкретні владні повноваження, які за своїм характером залежать від обсягу їхньої компетенції, яка визначається законом або іншим правовим актом.

Слід мати на увазі, що поняттям «митна справа» повинні охоплюватись не тільки такі напрямки діяльності митних органів, як міжнародне співробітництво з питань митної справи, встановлення митних режимів, ведення митної статистики, боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, а й розслідування та розгляд цих справ згідно з компетенцією, визначення правового статусу та соціального захисту працівників митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій тощо.

Поняттям «митна справа», на жаль, не охоплюється один з найважливіших заходів митної політики та зовнішньоекономічних відносин, а саме – нетарифне регулювання. До таких заходів відносять обмеження на ввіз в Україну та вивіз із України товарів і транспортних засобів, установлених, виходячи з економічної політики України, для захисту економічної основи суверенітету України, виконання міжнародних зобов'язань України, захисту внутрішнього споживчого ринку. У якості відповідних заходів на дискримінаційні та інші недружелюбні дії, що ущемлюють інтереси українських осіб, недружні акції іноземних держав та їхніх союзів, а також на підставі інших досить важливих доказів, відповідно до чинного законодавства України, можуть бути вжиті заходи, що втілюються в ліцензуванні, квотуванні, встановленні індивідуальних цін тощо.

У 1995 р. Рішенням Ради Співдружності Незалежних Держав були прийняті Основи митних законодавств держав–учасниць СНД, якими визначені принципи правового, економічного та організаційного регулювання митної справи.

Отже, митна справа – це організація та порядок переміщення через митний кордон України предметів, товарів та транспортних засобів, митне регулювання, пов'язане з встановленням та справлянням податків і зборів, застосуванням тарифних та нетарифних заходів зовнішньоекономічної діяльності, процедури митного контролю та оформлення, боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, спрямованих на реалізацію митної політики України.

З сутністю та ґрунтовним аналізом поняття «митне законодавство», розкриттям його ознак і рис можна також ознайомитись у монографії професора В. Я. Настюка: «Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні».

2.4. МИТНА СТАТИСТИКА

Однією з основних ознак розвинутої держави є наявність досконалої системи статистичних спостережень, яка охоплює найважливіші соціально-економічні аспекти діяльності держави при реалізації як зовнішньої, так і внутрішньої політики. Всебічний аналіз даних митної статистики зовнішньої торгівлі дає необмежені можливості для формування та реалізації науково обґрунтованої стратегії розвитку держави, її економічної безпеки.

Державна митна служба України здійснює в межах своїх повноважень захист статистичної інформації, яка відповідно до законодавства України не підлягає розголошенню. Захист інформації забезпечується сукупністю організаційно-технічних заходів і правових норм для запобігання заподіянню шкоди інтересам власника інформації чи АС

(автоматизованої системи) та осіб, які користуються інформацією. Вимоги і правила щодо захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації, захист якої гарантується державою, встановлюються державним органом, уповноваженим Кабінетом Міністрів України. Ці вимоги і правила є обов'язковими для власників АС, де така інформація обробляється, і мають рекомендаційний характер для інших суб'єктів права власності на інформацію.

Державна митна служба України здійснює управління захистом інформації шляхом:

- проведення єдиної технічної політики щодо захисту інформації;
- розроблення концепції, вимог, нормативно-технічних документів, науково-методичних рекомендацій щодо захисту інформації в АС;
- затвердження порядку організації, функціонування та контролю за виконанням заходів, спрямованих на захист оброблюваної в АС інформації, яка є власністю держави;
- організації випробувань і сертифікації засобів захисту інформації в АС, в якій здійснюється обробка інформації, яка є власністю держави;
- створення відповідних структур (Інформаційно-аналітичне митне управління) для захисту інформації в АС;
- здійснення контролю захищеності оброблюваної в АС інформації, яка є власністю держави;
- визначення порядку доступу осіб і організацій зарубіжних держав до інформації в АС, яка є власністю держави, або до інформації – власності фізичних та юридичних осіб щодо поширення і використання якої державою встановлено обмеження.

Митна статистика є складовою частиною загальнодержавної системи статистичного обліку і звітності.

Статистична інформація, яка формується, узагальнюється і аналізується митними органами, використовується в інтересах зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків, поліпшення тарифного та нетарифного регулювання, подальшої інтеграції України у загальносвітову систему економічних відносин.

Забороняється вимагати від митних органів статистичну інформацію, не передбачену державною статистичною звітністю та законами України.

Митна статистика складається з митної статистики зовнішньої торгівлі і спеціальної митної статистики.

Загальні положення стосовно статусу, структури та напрямків використання даних митної статистики визначаються Митним кодексом України. Детальний коментар таких положень щодо окремих видів митної статистики наведено у статтях 305, 306, 309 Митного кодексу України.

Митна статистика зовнішньої торгівлі являє собою узагальнену та відповідним чином систематизовану інформацію про переміщення товарів через митний кордон України.

Митна статистика зовнішньої торгівлі формується, узагальнюється та аналізується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи на основі даних, які містяться у вантажних митних деклараціях.

Дані митної статистики зовнішньої торгівлі в установленому законодавством порядку використовуються відповідними органами державної влади для здійснення контролю за надходженням податків, зборів та інших обов'язкових платежів до Державного бюджету України, валютного контролю, аналізу стану зовнішньої торгівлі України, її торговельного і платіжного балансів та економіки в цілому.

Ведення митної статистики здійснюється за методологією, яка забезпечує порівнянність даних митної статистики зовнішньої торгівлі України з даними державної статистики інших держав.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи забезпечує регулярне публікування даних митної статистики зовнішньої торгівлі.

Митна статистика зовнішньої торгівлі є частиною статистики зовнішньоекономічної діяльності держави і призначена для вирішення таких основних завдань:

- забезпечення повного і достовірного обліку даних про експорт та імпорт;
- аналіз основних тенденцій, структури і динаміки зовнішньоторговельних потоків держави;
- інформаційне забезпечення вищих органів державної влади і управління при прийнятті ними рішень у сфері митної політики і державного регулювання зовнішньої торгівлі;
- аналіз кон'юнктури ринку держави;
- контроль за надходженням митних платежів у державний бюджет;
- здійснення валютного контролю в межах компетенції митних органів;
- представлення даних митної статистики для складання торговельного і окремих статей платіжного балансів держави;
- сприяння в здійсненні державами взаємного обміну інформацією з митної статистики зовнішньої торгівлі.

Вихідними даними при формуванні митної статистики зовнішньої торгівлі є відомості, які містяться у вантажних митних деклараціях (ВМД), що заповнюються декларантами при митному оформленні товарів.

Формування митної статистики зовнішньої торгівлі України здійснюється за таким основними показниками: звітний період; напрямок товаропотоку (ввезення або вивезення); країна походження; країна призначення; країна купівлі; країна продажу; країна відвантаження

(відправлення); статистична вартість; код і найменування товару; вага нетто; вид митного режиму; деякі інші показники.

Настан повноти та достовірності даних митної статистики зовнішньої торгівлі безпосередньо впливають терміни надходження електронних копій вантажних митних декларацій від митних органів до центральної бази даних та рівень контролю за правильністю їх заповнення.

Держмитслужбою вживаються дієві заходи щодо досягнення належного рівня достовірності та повноти бази електронних копій вантажних митних декларацій (ЕК ВМД).

З метою забезпечення повноти центральної бази даних електронних копій вантажних митних декларацій, своєчасної її актуалізації та підвищення достовірності і оперативності даних митної статистики Держмитслужбою затверджено Тимчасовий порядок контролю за повнотою центральної бази даних електронних копій ВМД та Технологічна схема актуалізації центральної бази даних електронних копій вантажних митних декларацій.

Застосування сучасних інформаційних технологій ведення електронної бази даних вантажних митних декларацій та розробка даних ВМД дозволяє формувати статистичну інформацію в різних розрізах: за окремими товарами, зокрема стратегічно важливими для України; за окремими регіонами, територіями, країнами, угрупованнями країн; у розрізі товар – країна, країна – товар; за видами валют, в яких здійснюються розрахунки за зовнішньоекономічними контрактами, за умовами розрахунків тощо.

Облік товарів, переміщуваних трубопровідним транспортом (нафта, нафтопродукти, газ, вода тощо) і по лініях електропередач, здійснюється (згідно із особливістю їх декларування) по партіях товару, поставлених згідно з документами, що підтверджують приймання товарів на прикордонних пунктах трубопроводів або ліній електропередач.

Митна статистика веде облік ввезення та вивезення товарів на основі «загальної» системи обліку зовнішньої торгівлі.

Статистичному спостереженню підлягають товари, митна вартість яких перевищує суму, еквівалентну 100 дол. США. Облік товарів здійснюється:

- при імпорті – за цінами CIF – український порт, або CIF-пункт призначення на кордоні України;
- при експорті – за цінами FOB – український порт, або DAF-кордон України.

Ввезення товарів відображається по країні походження товарів, вивезення – по країні призначення товарів.

У митній статистиці зовнішньої торгівлі застосовується розподіл зовнішньої торгівлі за такими групами країн: Європа, Азія, Африка, Америка, Австралія, Океанія, СНД, країни Балтії.

У подальшому з метою ведення митної статистики зовнішньої торгівлі використовується Єдина методологія митної статистики зовнішньої торгівлі держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав (СНД), затверджена рішенням Ради глав урядів Співдружності Незалежних Держав від 9.12.94 р. Методологія розроблена з урахуванням рекомендацій Статистичної Комісії ООН і «Керівництва для користувачів по статистиці зовнішньої торгівлі» (Євростат, видання 3, 1990 р.).

Тепер формування щомісячних збірників «Митна статистика зовнішньої торгівлі України» виконується з урахуванням таких методологічних особливостей:

- до загальних обсягів експорту та імпорту товарів не включено товари, які не підлягають обов'язковому декларуванню митному органу, а також товари, що поставляються в межах операцій, під час яких не перетинається митний кордон України;
- товари, які надходять в Україну як гуманітарна допомога, включаються до обсягів імпорту за вартістю, що заявляється митному органу при здійсненні їх митного оформлення.

З початку 2003 р. запроваджується видання щомісячних, шоквартальних і щорічних форм офіційних публікацій даних митної статистики зовнішньої торгівлі України.

Для забезпечення завдань, покладених на митні органи Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, митними органами формується та аналізується спеціальна митна статистика. Порядок ведення спеціальної митної статистики визначається законодавством.

Відповідно до положень цієї Митного кодексу України метою спеціальної статистики є забезпечення вирішення завдань, покладених на митні органи Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України.

Регулювання економічних, організаційних, правових, кадрових та соціальних аспектів діяльності митних органів для забезпечення якісного виконання покладених завдань потребує прийняття управлінських рішень, які базуються на всебічному аналізі статистичних показників, що відображають окремі напрями діяльності митних органів.

Основним завданням спеціальної митної статистики є забезпечення належного рівня робіт зі збирання, аналізу, узагальнення даних статистичної інформації, достовірність та оперативність надання яких впливають на прийняття зазначених управлінських рішень.

Складовими спеціальної митної статистики є:

- статистика декларування, яка містить відомості про перемішувани через митний кордон України товари, транспортні засоби, предмети, що підлягають декларуванню митним органам, про мету їх переміщення через митний кордон України;

- статистика справляння податків і зборів, яка містить відомості про суми нарахованих та сплачених податків і зборів при переміщенні через митний кордон України товарів, транспортних засобів, предметів;
- статистика з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, яка містить відомості про виявлені митними органами порушення митних правил, про результати розгляду справ про порушення митних правил судовими органами, про вилучені митними органами товари, транспортні засоби, предмети, про результати взаємодії з правоохоронними органами тощо;
- статистика пасажиропотоків, яка містить відомості про кількість фізичних осіб, що перетинають митний кордон України;
- статистика міжнародних перевезень, яка містить відомості про переміщення через митний кордон України окремих видів транспортних засобів, що використовуються для перевезень товарів, транспортних засобів, предметів, громадян;
- інші види спеціальної митної статистики, які містять відомості з кадрових питань, з питань боротьби з правопорушеннями в митних органах, з адміністративно-господарських питань та інші відомості.

З метою подальшого розвитку спеціальної митної статистики Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про порядок ведення спеціальної митної статистики», Держмитслужбою розроблено та затверджено таблиць форм статистичної звітності, яким упорядковано та уніфіковано статистичну звітність, що є першоджерелом для формування спеціальної митної статистики, розробляється спеціалізоване програмне забезпечення.

Формування статистичних даних спеціальної митної статистики здійснюється митницями та регіональними митницями.

Збирання, опрацювання та накопичення статистичних даних спеціальної митної статистики здійснюються структурними підрозділами Держмитслужби України.

Дані спеціальної митної статистики використовуються виключно для митних цілей.

Для формування митної статистики використовуються документи та відомості, що подаються до митних органів юридичними та фізичними особами згідно з нормами Митного кодексу України, якими визначається порядок здійснення митного контролю та митного оформлення.

Документи й відомості, що використовуються для формування митної статистики, надаються відповідно до положень чинних нормативних актів, а саме: Митного кодексу України, постанов Кабінету Міністрів України, наказів та розпорядчих листів Держмитслужби.

З метою ведення митної статистики зовнішньої торгівлі використовується вантажна митна декларація – документ, який подається митному

органу суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності при митному оформленні зовнішньоторговельних операцій.

У підрозділах митних органів, до функціональних обов'язків посадовців яких віднесено формування статистичної звітності, зберігається другий примірник паперового аркуша ВМД та її електронна копія.

Для ведення спеціальної митної статистики використовуються як документи, що подаються до митного органу суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами так і документи, що створюються самими митними органами в процесі їх діяльності.

Крім ВМД з цією метою використовуються інші форми митних декларацій (МД-1 МД-4, МД-6, МД-7), листи-узгодження, довідки про визначення митної вартості, картки обліку суб'єктів ЗЕД, протоколи про порушення митних правил, журнали обліку операцій та інші документи залежно від особливостей наряду спеціальної митної статистики.

Уся статистична інформація комплектується у зведені вихідні статистичні форми, як затверджуються відповідними наказами Держмитслужби. Звітність по терміну надання розподіляється на щоденну, щодекадну, щомісячну, шоквартальну, щорічну.

Статистична та інша інформація, надана митним органам відповідно до Митного кодексу, інших законів України, а також міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку, використовується виключно для митних цілей.

Інформація щодо обсягів експорту та імпорту конкретних видів товарів може надаватися лише органам, які ведуть державну статистику, а інформація щодо експортно-імпортних операцій конкретних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності тільки органи досудового слідства або зв'язку з розслідуванням кримінальних справ.

Інформація, яка становить державну, комерційну, банківську або іншу таємницю, що охороняється законом, а також конфіденційна інформація не підлягає розголошенню або використанню посадовими особами митних органів в особистих цілях, не може надаватися органам державної влади та органам місцевого самоврядування, їх посадовим та службовим особам, установам організаціям, підприємствам та громадянам, за винятком випадків, передбачених законом.

Митним кодексом регламентується порядок використання інформації, що надається митним органам.

Так, згідно зі статтею 263 Митного кодексу України, а також відповідно до міжнародних зобов'язань України укладених на неї Рішенням Ради голів урядів СНД від 09.12.94 р. «Про Єдину методологію митної статистики зовнішньої торгівлі держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав», інформація із зовнішньої торгівлі, що подається митним органам державними органами, підприємствами, установами, організаціями, громадянами, може використовуватися виключно в митних цілях. Для цілей ведення митної статистики дані, що містяться у ван-

тажних митних деклараціях, використовуються виключно у зведеному знеособленому вигляді.

Інформація щодо експортних та імпортних операцій конкретних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності надається тільки органам до-судового слідства у зв'язку з розслідуванням кримінальних справ.

Так, відповідно до укладених Угод про інформаційне співробітництво між Державною митною службою та Національним банком України, Держкомстатом, Головною державною податковою адміністрацією, Міністерством внутрішніх справ, протоколів погодження реквізитів, форми та термінів обміну інформацією надаються відомості щодо експортно-імпортних операцій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які формуються на основі даних електронних копій ВМС.

Держкомстат, відповідно до пунктів 5,10 Положення про Державний комітет статистики України, затвердженого Указом Президента України від 06.11.97 р. № 1249/97 із змінами і доповненнями, внесеними Указом Президента України від 14.06.2000 р. № 794/200, на базі митної статистики, яка формується Держмитслужбою, забезпечує формування статистики зовнішньої торгівлі товарами (зокрема такими, що не проходять митного декларування).

Разом із Державною податковою адміністрацією створюється міжвідомчий інтегрований банк даних про несумлінних платників податків і боржників по отриманих кредитах, порушників митного й податкового законодавства, порушників підприємницької діяльності. Усі ці роботи ведуться комплексно в масштабах всієї України і використовують найперевіреніші інформаційні технології, що допускають не тільки використання високопродуктивної комп'ютерної техніки, наявність локальних обчислювальних мереж на митницях, а й підтримку працездатності всього комплексу програмних і технічних засобів. Значну частину всіх цих робіт митна служба виконує власними силами без залучення сторонніх організацій.

З метою більш ефективного обміну інформацією між Держмитслужбою та Головною державною податковою адміністрацією розпочато роботи з встановлення серверного обладнання, яке дозволить здійснювати автоматичний обмін у визначені терміни (реплікація даних).

Склад і обсяг комерційної таємниці визначаються згідно із Законом України «Про підприємства в Україні». Перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці, визначено постановою Кабінету Міністрів України від 09.09.1993 р. № 611.

Статистична інформація з питань зовнішньої торгівлі використовується для:

- визначення стратегії, тактики та основних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності;
- аналізу та прогнозування зовнішньоекономічної політики і ситуації, що склалася чи складатиметься на світовому ринку;

- проведення переговорів з торговельно-економічних питань;
- застосування методів тарифного і нетарифного регулювання;
- складання торговельного та платіжного балансів України, планування і проведення валютно-фінансової політики;
- визначення ринків збуту товарів;
- формування статистики зовнішньоекономічних зв'язків України.

Документальною основою митної статистики зовнішньої торгівлі є вантажні митні декларації. Дані, що занесені до вантажної митної декларації, після завершення митного контролю та відповідного оформлення їх електронних копій, являють собою об'єктивну та достовірну картину зовнішньої торгівлі країни.

Сформована на підставі даних ВМД статистична інформація забезпечує об'єктивний і достовірний облік даних про зовнішньоторговельні операції, здійснені у певний період, що дає можливість відслідковувати динаміку експортних, імпортних операцій та зовнішньоторговельного обороту загалом, по країнах та регіонах світу. Аналіз цих даних дозволяє виявляти тенденції, що відбуваються у зовнішній торгівлі, основні напрями просування на світові ринки окремих груп товарів та української зовнішньої торгівлі загалом.

Всебічний аналіз даних митної статистики є об'єктивним підґрунтям до вивчення сучасного стану зовнішньої торгівлі, визначення стратегії, тактики та основних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності, відносин з окремими країнами та регіонами світу, складання реальних прогнозів розвитку зовнішньоекономічної політики.

Аналіз статистичних даних про ввезення та вивезення окремих товарів дозволяє робити висновки щодо збалансованості внутрішнього ринку та вживати відповідні заходи щодо стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, зокрема зовнішньоекономічної діяльності, своєчасно приймати рішення щодо необхідності застосування тих чи інших методів тарифного та нетарифного регулювання, а також заходів щодо захисту інтересів національних товаровиробників.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 17.03.2000 р. № 517 «Про складання платіжного балансу» Держмитслужба щомісяця подає до НБУ дані митної статистики зовнішньої торгівлі, а також інформацію про експорт та імпорт по країнах у розрізі валют, про вартість товарів, що надходять як гуманітарна допомога (порівняльні дані по країнах світу), про обсяги виготовленої з іноземної давальницької сировини продукції, яка залишена на території України, про кількість легкових автомобілів, що ввозяться на територію України фізичними особами, та суми платежів, що справляються під час їх митного оформлення.

Зазначені дані використовуються при складанні платіжного балансу та проведенні валютно-фінансової політики.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 3.10.1997 р. № 1092 «Про складання звітного зовнішньоторговельного балансу» для своєчасного та якісного виконання робіт, пов'язаних із складанням звітного зовнішньоторговельного балансу Держмитслужба щомісяця подає до Держкомстату узагальнену інформацію про товари, що пройшли митне декларування, на підставі якої формується державна статистика зовнішньої торгівлі та складається зовнішньоторговельний баланс.

Постійний моніторинг стану зовнішньої торгівлі на підставі інформації про експортно-імпортні операції дає можливості для вивчення стану зовнішньої торгівлі, світових ринків та визначення потенційних ринків збуту перспективних напрямів просування товарів на ринки.

Відповідно до частини 4 статті 23 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» на підставі даних митної статистики, що надаються Держмитслужбою та іншими органами, які провадять державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, Держкомстат здійснює зведення статистичної інформації щодо зовнішньоекономічної діяльності.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи здійснює розроблення, впровадження та ведення відомчих класифікаторів з питань митної статистики, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій.

Порядок ведення класифікаторів, зазначених у частині першій згаданої статті, встановлюється Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом зазначені класифікатори використовуються виключно в митних цілях.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи інформує органи державної влади та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності про зміни і доповнення, внесені до класифікаторів, зазначених у частині першій вказаної вище статті.

З метою забезпечення проведення статистичних обстежень зовнішньоекономічної діяльності Державною митною службою запроваджуються відомчі класифікатори, що дають можливість здійснювати формування митної статистики в розрізах митних органів, умов поставки, характерів угод, видів транспорту, процедур переміщення товарів через митний кордон України, видів податків, зборів та інших бюджетних надходжень, пільг в обкладенні товарів увізним, вивізним митом, акцизним збором, податком на додану вартість, способів розрахунків, видів документів, що подаються при митному оформленні та інших.

Класифікатори використовуються під час збирання та оброблення інформації в автоматизованих системах митних органів та призначені для забезпечення машинної обробки даних електронних копій вантажних митних декларацій митної статистики в цілях проведення статистичних спостережень у сфері зовнішньоекономічної діяльності та аналізу даних митної статистики.

Класифікатори дають можливість подавати до митного органу інформацію у вигляді, зручному для її збору, перевірки, обробки, передачі та здійснення наступного економічного аналізу.

Держмитслужба здійснює розроблення, впровадження та ведення відомчих класифікаторів з питань митної статистики, що використовуються в процесі оформлення митних декларацій, та забезпечує ведення бази електронних копій класифікаторів для використання митними органами в автоматизованих системах збирання, формування, опрацюванні узагальнення та зберігання статистичної інформації з питань митної статистики зовнішньої торгівлі та митної справи.

У процесі оформлення митних декларацій використовуються такі відомчі класифікатори:

- Класифікатор митних органів України.
- Класифікатор умов поставки.
- Класифікатор характерів угод.
- Класифікатор видів транспорту.
- Класифікатор процедур переміщення товарів через митний кордон України.
- Класифікатор видів податків, зборів та інших бюджетних надходжень
- Класифікатор пільг в обкладенні товарів ввізним митом
- Класифікатор пільг в обкладенні товарів вивізним митом
- Класифікатор пільг в обкладенні товарів акцизним збором
- Класифікатор пільг в обкладенні товарів податком на додану вартість
- Класифікатор способів розрахунків.
- Класифікатор документів.
- Коди використовуваних в УКТЗЕД додаткових одиниць виміру та обліку.

Порядок ведення відомчих класифікаторів встановлено постановою Кабінету Міністрів України «Про відомчі класифікатори з питань митної статистики, що використовуються в процесі оформлення митних декларацій».

Відомчі класифікатори, а також зміни та доповнення до них затверджуються та вводяться в дію наказами Державної митної служби.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ:

1. *Дайте характеристику основних етапів становлення митної справи.*
2. *Визначте поняття та зміст митної справи.*
3. *Як відбувалось законодавче визначення митної справи в Україні в перші роки незалежності та в теперішній час?*
4. *Дайте характеристику митної статистики як складової митної справи.*

РОЗДІЛ 3. МИТНЕ ПРАВО ТА МИТНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

- 3.1. *Поняття та предмет митного права України.*
- 3.2. *Методи та принципи митного права*
- 3.3. *Система митного права України.*
- 3.4. *Джерела митного права України.*
- 3.5. *Поняття митно-правових відносин та їх структура*
- 3.6. *Загальна характеристика митного законодавства України*

3.1. ПОНЯТТЯ ТА ПРЕДМЕТ МИТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Виникнення і становлення митного права як галузі права пов'язане із становленням України як незалежної держави і активізацією її зовнішньоекономічних відносин. У зв'язку з цим перед урядом України виник ряд першочергових завдань, зокрема: забезпечення економічної незалежності країни та знаходження можливостей для вступу України до Європейського Союзу. Для входження України до міжнародного співтовариства, створення необхідних умов для налагодження економічних зв'язків із зарубіжними країнами, у тому числі співпраці з міжнародними організаціями з митних питань, потрібно розробити та запровадити доступні та прості у використанні митні процедури на шляху руху товарів, капіталів та послуг.

З цією метою 11 липня 2002 р. було прийнято Митний кодекс України, який містить самостійне нормативне регулювання як за складом адміністративних правопорушень у митній сфері (митні правопорушення), так і за провадженням по них (митний процес). Основні його положення відповідають нормам Митного кодексу Європейського Союзу^F та міжнародним договорам, прийнятим у рамках ГАТТ/СОТ, що є важливою умовою у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності України. Деякі норми Митного кодексу України запозичені з інших галузей права, проте це не заперечує їхньої приналежності до митного права, тому що практика функціонування норм з подвійною приналежністю, з тим самим предметом, способом впливу відома й в інших галузях права.

Беручи до уваги важливу роль митного права в здійсненні процесу захисту економічних інтересів України, а також необхідність удосконалення митного регулювання, потрібно вирішити ряд завдань:

- створити умови для ефективного та гармонізованого функціонування митного права в системі права України, реалізації його завдань і функцій, розвитку основних інститутів цієї галузі;
- проводити постійні наукові дослідження з питань вдосконалення митного права України, практики його реалізації, становлення митного права та перспектив його розвитку;

- удосконалити засоби реалізації митної політики України;
- розробити нові рекомендації і пропозиції з питань підготовки науковців та спеціалістів-практиків з митного права;
- здійснити аналіз відповідності міжнародним нормам і стандартам основ митного права України.

Проте існує декілька протилежних думок щодо місця митного права у правовій системі.

На думку одних вчених, є об'єктивна можливість виділення митного права в самостійну комплексну галузь права, на думку інших – митне право є підгалуззю адміністративного права.

Проте, зводячи митне право до рівня підгалузі адміністративного права, самі дослідники відмічають звуження предмета митно-правового регулювання і деяких питань митно-тарифної політики.

Продовжуючи розглядати митне право як підгалузю адміністративного права, відмітимо, що предметом адміністративного права є державно-управлінська діяльність. При цьому до складу предмета входить не тільки державне управління, а й суспільні відносини, які виникають у зв'язку з цією виконавчо-розпорядчою діяльністю, зокрема й недержавні види управлінського впливу (наприкладу сфері комерційної, підприємницької діяльності). Отже, головними завданнями адміністративного права є правове регулювання організаційних, управлінських стосунків у суспільстві (адміністративна діяльність) та правоохоронна діяльність держави, що включає встановлення всілякого роду правових заборон, застосування до порушників різноманітних державно-примусових засобів, зокрема адміністративної відповідальності. Але наявність декількох шляхів адміністративно-правового впливу свідчить про те, що ця галузь не має єдиного, уніфікованого характеру. Величезні групи адміністративно-правових норм (в тому числі і митно-правових норм) об'єднує тільки те, що метою адміністративно-правового регулювання або правоохоронного впливу на суспільні відносини є забезпечення правового порядку. Забезпечуючи правовий порядок (управління державою або недержавними утвореннями), адміністративно-правові норми створюють підзаконний характер для адміністративної та правоохоронної діяльності держави; є основою визначення компетенції органів та правового статусу державних службовців, їхньої службової поведінки; сприяють налагодженню правових зв'язків суб'єктів і об'єктів управління; забезпечують режим правової відповідальності за адміністративні правопорушення.

Зцієї позиції митне право розширює межі предмета адміністративного права і охоплює сукупність правових норм, які регламентують суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності митних органів з питань захисту економічних інтересів держави та здійснення економічної охорони державного кордону, зовнішньої торгівельної та митної політики. Але потреба реалізації фіскальної політики і забезпечення безпеки, в

тому числі й економічної, зумовлює системне визначення правових, економічних і організаційних основ митної справи. Проте без створення гнучкої та ефективної системи митного регулювання всього комплексу митних відносин неможливо забезпечити захист митного суверенітету й економічної безпеки країни, а також активізувати зв'язки економіки зі світовим господарством.

Загальнотеоретичні дослідження юристів-науковців С.В. Ківалова, С.С. Алексеєва, В.В. Копейчикова, В.Ф. Опришка, К.К. Сандровського, В. Шкарупи, М. Шульги та інших обґрунтовують положення щодо того, що в Україні склалася нова самостійна галузь права – митне право України. Автори вважають, що правовою основою митної справи є митне право, що складає самостійну комплексну галузь права, предметом якого є суспільні відносини, що виникають у процесі переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України та в процесі діяльності митних органів з питань здійснення економічної охорони кордону, зовнішньоторгівельної та митної політики.

У сучасній теорії поняття митного права виводиться із загальнотеоретичних підходів до права як галузі законодавства, науки та навчальної дисципліни. Об'єктивний поділ права на публічне та приватне призвів до появи двох надгалузей: приватного права та публічного, в рамках яких є декілька галузей права України, що відзначаються стабільними предметом та методами правового регулювання. На перетині публічних та приватних інтересів виникають комплексні галузі права, що вбирають у себе елементи базових галузей права, але мають відносно самостійний аспект прояву предмета правового регулювання. До таких галузей і слід віднести митне право.

Існують різні точки зору щодо визначення поняття митного права. Їх можна об'єднати у три групи. Представники першої наполягають на тому, що митне право – самостійна галузь правової системи України. Зокрема К.К. Сандровський визначає митне право «як самостійну галузь права, як систему юридичних норм, що регулюють діяльність суб'єктів правовідносин, що складаються в процесі здійснення митними органами покладених на них функцій з питань економічної охорони кордонів держави, здійснення державної внутрішньої і зовнішньої митної політики».

Представники другої точки зору визнають митне право України як галузь законодавства. Наприклад, С.В. Ківалов пропонує визначення митного права України як «системи норм, зафіксованих у визначних державою джерелах, які є загальнообов'язковим нормативним критерієм правомірно дозволеної (а також забороненої і приписаної) поведінки в процесі або з приводу переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України».

І, нарешті, представники третьої точки зору вважають, що митне право являє собою комплексну галузь права, навчальну дисципліну. Характерним для цієї точки зору є визначення митного права, сфор-

мульоване Р.Б. Шишкою: «Комплексна галузь права, система встановлених (санкціонованих) державою правових норм різної галузевої приналежності, що регулюють суспільні відносини у сфері митної справи і митної політики»¹.

При визначенні поняття митного права потрібно враховувати основні завдання, які воно вирішує. Отже, до завдань митного права України належить: 1) нормативне забезпечення митної політики та митної справи держави; 2) визначення правового статусу суб'єктів митних правовідносин; 3) встановлення відповідальності за порушення митних правил і митного законодавства та порядку їх застосування; 4) визначення порядку створення, реорганізації та ліквідації митних органів; 5) закріплення правових і організаційних основ переміщення через державний кордон України товарів та інших предметів; 6) регулювання порядку митного контролю; 7) встановлення порядку стягнення мита та інших податків, порядку митного оформлення товарів, в тому числі декларування товарів та інших предметів; 8) здійснення комплексного контролю за валютними операціями; 9) забезпечення здійснення заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку; 10) забезпечення реалізації та розвитку міжнародного співробітництва у митній сфері.

Отже, враховуючи викладені положення, можна дати таке визначення щодо цієї галузі права:

Митне право України – це самостійна галузь права, система юридичних норм різної галузевої приналежності, що регулюють:

- 1) здійснення державної внутрішньої і зовнішньої митної політики;
- 2) механізм встановлення та справляння податків і зборів;
- 3) порядок переміщення через митний кордон України товарів, транспорту та інших предметів;
- 4) процедури митного контролю та митного оформлення;
- 5) боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил;
- 6) статус і повноваження учасників системи митних органів;
- 7) підприємницьку діяльність.

Характеризуючи митне право як галузь національного права України, варто відзначити, що йому притаманні риси, характерні для всієї системи права: нормативність, формальна визначеність, спрямованість на досягнення певного результату, можливість захисту приписів засобами державного впливу тощо. В той же час йому властиві специфічні якісні ознаки, які відрізняють його від інших галузей національного права України. Це необхідність правового регулювання діяльності таких специфічних суб'єктів митних правовідносин, як митних брокерів, митних перевізників, інших, функціонування митних складів, супроводжен-

¹ Ківалов С. В. Таможенное право (Административная ответственность за нарушение таможенных правил). – Одесса, 1996. – 147 с.

ня та охорона транзитних вантажів, які базуються на укладенні угод з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. У митному законодавстві з'явився значний перелік правових норм, які регулюють відносини фінансового характеру (умови нарахування та сплати митних платежів, їх відстрочка і розстрочка, використання векселів тощо).

Визначення суті митного права також потребує і визначення кола й характеру однорідних суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання. Суспільним відносинам у митній сфері притаманна специфічність, риси однорідності, які дозволяють згрупувати їх у специфічно відокремлений вид суспільних відносин.

Предметом митного права є сукупність суспільних відносин, що виникають при: визначенні порядку створення, реорганізації, ліквідації та діяльності митних органів; організації та здійсненні митного контролю; встановленні порядку митного оформлення товарів; стягнення податків та зборів; встановленні відповідальності за порушення митних правил і порядку їх застосування; здійсненні заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержанні учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку, а також при забезпеченні реалізації та розвитку міжнародного співробітництва у митній сфері. Тобто, це відносини в галузі митної справи і митної політики.

При визначенні предмета митного права необхідно враховувати сферу митної справи, що охоплює будь-які дії, пов'язані з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон; наявність спеціальних суб'єктів – митних органів; практичну реалізацію ними наданих для здійснення митної діяльності повноважень; наявність у ній специфічного об'єкта регулювання – це товари, тобто будь-яке рухоме майно, у тому числі валюта, валютні цінності, електрична, теплова, інші види енергії і транспортні засоби.

В основному предмет митного права складають управлінські відносини, але митне право охоплює собою надання митних послуг, що стосується предмета цивільного права. Виділяти останні з комплексу митної справи недоцільно. Хоча в структурі цих відносин і переважають управлінські рішення, але вони не вичерпують усього предмета митного правового регулювання. До його складу входять і багато інших якісно необхідних суспільних відносин, що регулюються нормами різних галузей права: конституційного, адміністративного, трудового, банківського, міжнародного та ін.

Будучи різномірними за своїм складом та приналежністю, усі ці відносини інтегровані у певну специфічну спільність за однією ознакою, що систематизує переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Митні відносини, будучи комплексними за галузевою приналежністю, все ж таки складають єдине ціле і виділяються як самостійний пред-

мет комплексної галузі митного права. Відносна самостійність правовідносин визначається через такий їх елемент, як суб'єктний склад. Учасниками регульованих митним правом суспільних відносин є широке коло осіб, що беруть участь у переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон, та митні органи, які контролюють та оформлюють (фіксують) таке переміщення. До них належать митні органи, особи, що переміщують товари, продавці, покупці, інші особи, які причетні до ввезення та вивезення товарів, декларанти, митні брокери, власники складів тимчасового зберігання та інші. Центральною ланкою регулювання митних відносин є саме відносини з митними органами. У значній мірі ці відносини мають свій об'єкт: товари і транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон.

Комплексний характер митних правовідносин об'єктивно зумовлює застосування різних методів їх правового регулювання. Для кожного виду суспільних відносин, охоплених поняттям митних, застосовуються властиві їм способи впливу. Комплексному характеру митних відносин відповідає «комплексний метод» митного права – комбінаційне застосування правових способів впливу на суб'єктів в аспекті забезпечення митних режимів і реалізації інших засобів митної політики.

Митне право як навчальна дисципліна є комплексною і вивчає сукупність правових норм, що регулюють відносини, пов'язані із здійсненням митної справи та митної політики держави, і має на меті сформулювати правові знання з питань митного законодавства, розуміння особливостей правового регулювання митних правовідносин в умовах формування державності, вивчення основних нормативних актів, інших джерел митного права, формування цілісного уявлення про митне право України. Відповідно і предметом цієї навчальної дисципліни є вивчення правових норм, що регулюють митні правовідносини та відповідну практику їх застосування.

Митне право як навчальна дисципліна розкриває закономірності розвитку митного права, використовуючи ті нормативні акти, що засвідчують цей розвиток і досягнення вчених, які визначають подальший напрямок розвитку науки митного права, системи поглядів, уявлень і теорій про урегульовані митним законодавством відносини.

3.2. МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ МИТНОГО ПРАВА

Починаючи вивчати будь-яку галузь права, потрібно врахувати її важливу та необхідну ознаку – метод правового регулювання.

З теорії права відомо, що правове регулювання – це цілеспрямований вплив права на суспільні відносини і поведінку осіб з метою їх впорядкування за допомогою системи спеціальних юридичних засобів. Виходячи з цього, під методом правового регулювання розуміють сукупність правових прийомів (засобів і способів), за допомогою яких

здійснюється вплив на поведінку суб'єктів. Тобто метод правового регулювання розглядається як спосіб юридичного впливу або поєднання цих способів, що використовують юридичні засоби для регулювання відносин у певній сфері.

Виділяються два основних методи правового регулювання: імперативний та диспозитивний.

Враховуючи комплексний характер митного права, потрібно при визначенні його методу особливо уважно виділяти притаманні тільки митному праву ознаки, способи і заходи впливу на суб'єкти митних правовідносин.

Імперативний метод об'єднує способи владного впливу на суб'єкт суспільних відносин і базується на відносинах субординації між учасниками суспільних відносин (вони не є рівними за статусом). Він передбачає чітко визначену поведінку фізичної чи юридичної особи, громадянина, державного органу, комерційної структури тощо. За його допомогою регулюються відносини, пріоритет в яких надається загальносоціальному інтересу (його виражає держава, що здійснює централізоване управління суспільними процесами та наділена владними повноваженнями). Тому імперативний метод використовується в публічно-правових галузях (конституційне, адміністративне, кримінальне право).

У митній сфері в діяльності держави, яка визначає основні засади митної справи та митної політики, імперативний метод є основним, тому що митна справа стосується, насамперед, економічної безпеки і економічного розвитку країни.

Складовими імперативного методу є: обов'язкові до виконання приписи, заборони, обмеження і дозволи.

Обов'язкові до виконання приписи в митній галузі – це покладання на суб'єкти митних правовідносин юридичного обов'язку виконати конкретні правові дії в умовах, що передбачені конкретною митно-правовою нормою.

В нормах митного права державою закріплені вимоги до діяльності митних органів та їх взаємовідносин з іншими владними структурами, що сприяє їх чіткому функціонуванню в галузі митних правовідносин. Згідно з цими нормами, всі митні органи повинні діяти тільки в межах своєї компетенції, відповідно до визначеного державою порядку, тобто їм заборонено все, що не дозволено законом. Фізичним та юридичним особам надається право оскаржити (в тому числі і у суді) в разі порушення їх законних прав і інтересів рішення, дії чи бездіяльність митних органів чи їх посадових осіб.

Інститут заборон – це приписи, які покладають юридичний обов'язок на суб'єктів митних правовідносин не скоювати ті чи інші дії в передбачених митно-правовою нормою умовах.

У митному праві заборони проявляються у таких правових формах: прямі заборони (заборона на ввезення чи вивезення з України дея-

ких видів товарів чи інших предметів), вказівки на вичерпний перелік дій (порядок декларування товарів тощо), чітко визначений порядок, технологія виконання дій, митних процедур, проведення митного контролю, особистого огляду тощо.

Офіційний дозвіл на виконання визначених дій – один із способів правового регулювання, який входить до складу імперативного методу митного права. Суть цього способу полягає у тому, що митним органам надається виключне право давати дозвіл на вибір конкретного режиму в конкретних обставинах або на відмову в ньому при визначених законодавчо можливих митних режимах для товарів і транспортних засобів.

Враховуючи думку деяких науковців, можна підтримати визначення додаткових способів правового регулювання: застосування засобів примусу та юридичної відповідальності (адміністративної та кримінальної). Цей спосіб є додатковим, бо являє собою вид обов'язку (юридична відповідальність може розглядатися як обов'язок зазнати покарання та позбавлення певних благ), а також забезпечує належне виконання обов'язків, дотримання заборон і використання прав.

Входження України у світове співтовариство та приведення у відповідність національного законодавства України до вимог і стандартів Європейського Союзу сприяло значному поширенню в митному праві цивільно-правового методу диспозитивного способу визначення повноважень суб'єктів митних правовідносин.

Основними принципами *диспозитивного методу* митного права є рівність прав фізичних і юридичних осіб на ввезення та вивезення на територію держави товарів і транспортних засобів, якщо в митних законах не вказані обмеження стосовно деяких категорій фізичних та юридичних осіб.

При застосуванні диспозитивного методу у митному праві суб'єкти митних правовідносин мають можливість домовлятися між собою щодо умов виконання окремих митних процедур. Наприклад, митний огляд та митне оформлення товару може здійснюватися не тільки в місцях розташування митного органу та у визначений робочий час, а й в будь-якому місці (місце аварійного приземлення літака, місце дорожньо-транспортної пригоди) і в будь-який час (нічний час, вихідні та святкові дні) за домовленістю сторін і відповідно до порядку, встановленого Державною митною службою.

Таким чином, метод митного права, яким регулюються митні правовідносини, поєднує в собі імперативний і диспозитивний (централізований і децентралізований) методи права.

Важливе значення у забезпеченні однакового формулювання норм митного права, визначенні шляхів їх вдосконалення і правовому регулюванні митних правовідносин відіграють принципи права.

Принципи митного права – це сутність і призначення митного права, що характеризують зміст митної справи та митної політики, тобто це найбільш загальні норми (прямо сформульовані в законі або які ви-

водяться із загального змісту законодавства), що діють у митній сфері і поширюються на всіх суб'єктів митних правовідносин.

Призначення принципів митного права полягає у формуванні адміністративної практики, у сприянні скасуванню застарілих і прийняттю нових юридичних норм, у тлумаченні правових актів і усуненні прогалин у законодавстві, а також у гармонізації митного законодавства з нормами міжнародного права.

Форми існування принципів права різноманітні: у вигляді вихідних засад правових теорій і концепцій, в якості правових орієнтацій суб'єктів права, змісту правових норм чи їх угруповань, вимог правового регулювання, правових цінностей тощо.

В теорії права в залежності від функціонального призначення і об'єкта відображення принципи права поділяються на соціально-правові та спеціально-правові.

Соціально-правові принципи відбивають систему цінностей, що притаманні суспільству і повинні мати правову форму вираження і забезпечення (домінування загальнолюдських цінностей над інтересами націй, єдність суспільних і особистих інтересів та ін.)

Спеціально-правові принципи узагальнюють засади формування та існування власне права як специфічного соціального явища і залежно від сфери дії поділяються на загальноправові, міжгалузеві, галузеві та принципи окремих інститутів права.

До загальноправових принципів відносяться:

- принцип гуманізму – домінування у формуванні і функціонуванні правової системи невід'ємних природних прав і свобод людини (у митному праві це виявляється у забороні провозити наркотики, зброю тощо, митних пільгах при оформленні вантажів, що надходять як гуманітарна допомога, у регулюванні процедури митного контролю (зокрема особистого огляду) та ін.);
- принцип рівності громадян перед законом – всі громадяни, незалежно від національної, статевої, релігійної й іншої належності, посадового та іншого стану, мають рівні загальногромадянські права і обов'язки, несуть рівну відповідальність перед законом;
- принцип демократизму – право, законодавство адекватно відбиває волю народу, формуються через безпосередню і посередню форми демократії;
- принцип законності здійснення всіх правових форм діяльності держави, функціонування громадянського суспільства та усіх суб'єктів митного права на основі і відповідності до норм права, природних прав і обов'язків людини;
- принцип взаємної відповідальності держави і особи – не тільки особа відповідальна перед державою, а й навпаки – держава перед особою. Вони пов'язані взаємними правами і обов'язками.

Поділяючи думку деяких науковців, можна виділити такі міжгалузеві принципи:

- принцип координації й взаємодії державних органів передбачає узгодження норм митного законодавства з нормами інших галузей права. Це пояснюється тим, що активну участь у формуванні митного права, крім Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Державної митної служби України, беруть Національний банк України, Міністерство фінансів, Міністерство економіки, Державна податкова адміністрація та інші органи державної влади. Принцип координації і взаємодії значною мірою визначає механізм функціонування системи митних органів, що реалізують у своїй діяльності норми митного законодавства;
- принцип недискримінації й принцип найбільшого сприяння використовуються в митному праві при регулюванні митно-фінансових відносин для усунення різних нетарифних бар'єрів на торгових шляхах;
- принцип еквівалентності товарообміну безпосередньо впливає на визначення тарифної політики;
- принцип науковості відбитий, зокрема, у нормах, що регулюють форми й методи митного контролю і спираються на досягнення фінансової й економічної науки, а також технічного прогресу при формуванні митної політики і митного законодавства;
- принцип примату міжнародно-правових норм відповідає прагненню України до активної участі в міжнародному співробітництві у галузі митної справи. Митно-правове регулювання в нашій країні розвивається в напрямі гармонізації й уніфікації з загальноприйнятими міжнародними нормами й практикою. Відповідно до статті 7 Митного кодексу України, якщо міжнародним договором України, укладеним в установленому законом порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені Митним кодексом, то застосовуються правила міжнародного договору.

Серед інших міжгалузевих принципів митного права слід зазначити принципи юридичної рівності, судового захисту суб'єктивних прав.

Що ж стосується галузевих принципів, то до найголовніших можна віднести: принцип виключної юрисдикції України на її митній території та принцип виключної компетенції митних органів України щодо здійснення митної справи. Інші принципи названі і охарактеризовані вище, а також закріплені у статті 4 Митного кодексу України.

У той же час окремі інститути митного права можуть мати і мають свої принципи. Наприклад, для митного оформлення характерним є принцип оперативності, а для контролю – результативності.

3.3. СИСТЕМА МИТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Основою нормативного підходу до праворозуміння є тлумачення права як системи правових норм, що підкреслює дві його важливі властивості: право складається із норм права, а норми права, у свою чергу, в сукупності утворюють право як цілісність, певну соціальну нормативну систему.

Поняття системи права на відміну від правової системи відбиває не сукупність всіх правових явищ у взаємодії, а тільки внутрішню будову права як системи правових норм.

Для внутрішньої форми (структури) права характерні: 1) єдність його складових частин, що зумовлено системою суспільних відносин, які визначають певні правові норми; 2) диференціація права на відносно відокремлені складові частини у вигляді певних об'єднань правових норм (галузі та інститути права); 3) наявність різних видів зв'язків норм права і їх об'єднань між собою (соціальних, ідеологічних, юридичних, державних та ін.).

Система митного права є інституційною і дворівневою. Інституційність митного права зумовлена наявністю значної кількості нормативних актів, присвячених регулюванню окремих інститутів митного права.

Питання про систему митного права є суперечливим, оскільки воно «складено» з норм різної галузевої приналежності. При вирішенні даного питання слід виходити з того, що у формуванні його змісту й систематизації норм визначальна роль належить державі. Згідно із завданнями створення митного права, що відповідає вимогам ринкової економіки, держава формує галузь митного права в тому вигляді, у якому воно необхідне для досягнення мети сучасної митної політики. Митне право не можна ототожнювати з митною політикою, але в той же час його не можна розглядати у відриві від цілеспрямованої діяльності держави у регулюванні зовнішньоторговельного обміну. Саме в системі митного права цей зв'язок виявляється найбільш яскраво.

Система правових норм, які регулюють формування й здійснення митної політики, а також набір форм і методів її здійснення, порядок використання митними органами інструментів митного регулювання при її здійсненні утворюють систему митного права. Первинною клітиною митного права є його норми.

Взаємозалежні та взаємозумовлені сукупності митно-правових норм, що регулюють певні однорідні групи суспільних відносин, які виникають між митними органами й особами й особами з приводу переміщення останніми товарів і транспортних засобів через митний кордон, прийнято називати інститутами митного права. Порядок розташування цих інститутів усередині митного права як комплексної галузі визначається їх положенням у Митному кодексі України. Тим часом таке положення зумовлене загальними підходами до систематизації права.

Митний кодекс України визначає як загальний напрям розвитку митного права, так і його цілісність, внутрішню погодженість і систематичність суворо відповідно до митної політики і засобів її реалізації (митні процедури). Завдання розвитку митної політики можуть обумовлювати внесення в систему митного права нових інститутів, зміни змісту існуючих у міру вирішення конкретних завдань митної справи в даний період.

Норми митного права – це встановлені державою правила поведінки в митній сфері, які регулюють зміст митної справи і підтримуються примусовою силою держави. Так, згідно зі статтею 7 Митного кодексу України законодавство України з питань митної справи становлять Конституція України, Митний кодекс, закони та інші нормативно-правові акти з питань митної справи, видані на основі та на виконання Конституції України, Митного кодексу та законів України.

Варто зауважити, що якщо укладеним і ратифікованим міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені МК України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Зважаючи на динамізм митного законодавства і необхідність вирішення тактичних завдань оперативного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, Митний кодекс України передбачив чітку процедуру набрання чинності новим митним законодавством.

Самі закони України з питань митної справи набирають чинності через десять днів з дня їх офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня їх офіційного опублікування.

Інші нормативно-правові акти з питань митної справи набирають чинності через 14 днів з дня їх офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самим актом, але не раніше дня їх офіційного опублікування. У разі, якщо такі нормативно-правові акти не будуть офіційно опубліковані, вони не набирають чинності.

Офіційним опублікуванням закону та іншого нормативно-правового акта з питань митної справи вважається його опублікування в одному з періодичних видань, визначених законом України як офіційні. Датою офіційного опублікування нормативно-правового акта вважається дата виходу в світ відповідного номера того офіційного видання, в якому зазначений акт було опубліковано раніше, ніж в інших офіційних виданнях.

Терміни набрання чинності законами та іншими нормативно-правовими актами з питань митної справи, визначені днями, починаються з 0 годин дня, наступного за датою офіційного опублікування закону або іншого нормативно-правового акта, і закінчуються о 24 годині останнього дня відповідного терміну. Якщо термін набрання чинності законом або іншим нормативно-правовим актом з питань митної справи визначено вказівкою на день його офіційного опублікування, цей закон або акт вважається чинним з 24 години зазначеного дня. Якщо термін набрання чинності законом або іншим нормативно-правовим актом з

питань митної справи визначено вказівкою на конкретну дату, цей закон або акт вважається чинним з 0 годин зазначеної дати.

При здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, застосовуються виключно нормативно-правові акти, чинні на день прийняття митної декларації митним органом України.

У випадках, коли чинним законодавством передбачена можливість проведення митних процедур без подання декларації, застосовується законодавство, чинне на день здійснення таких процедур.

Закони, які пом'якшують або скасовують відповідальність за порушення митних правил та інші правопорушення, передбачені Митним кодексом України, мають зворотну силу, тобто поширюються і на правопорушення, вчинені до видання цих законів. Закони, які встановлюють або посилюють відповідальність за такі правопорушення, зворотної сили не мають.

Провадження у справах про порушення митних правил та інші правопорушення, передбачені Митним кодексом України, ведеться на підставі законодавства, що діє під час і за місцем розгляду справи про правопорушення.

Норми митного права, так само як й інші галузі права, поділяються на дві великі частини: Загальну й Особливу.

Загальна частина митного права включає митні правові норми, у яких виражені загальні положення, що стосуються регулювання всієї сукупності суспільних відносин у сфері митної справи. Положення норм Загальної частини мають загальне значення. Вони застосовуються лише у тому разі, коли немає спеціальної норми або спеціальна норма суперечить загальній. До складу Загальної частини входять такі митно-правові інститути сукупності митно-правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини в митній справі:

- що закріплюють мету, принципи й зміст митної справи;
- що регулюють правовий статус митних органів;
- що регулюють державну службу в митних органах і визначають правовий статус посадових осіб митних органів;
- що упорядковують правовий статус осіб, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон;
- що визначають форми і методи митної діяльності, серед яких важлива роль належить митно-правовим нормам, що регламентують порядок прийняття актів у сфері митної справи й здійснення інших процесуальних і процедурних дій;
- що регулюють примус у митній сфері.

Особлива частина митного права містить у собі розташовані у визначеному Митним кодексом України порядку і логічній послідовності інститути митного права, зв'язок між якими об'єктивно зумовлений самою сутністю та змістом митної справи. До складу Особливої части-

ни входять митно-правові інститути, що поєднують такі групи митно-правових норм, що регулюють:

- переміщення через митний кордон товарів і предметів;
- митні режими;
- митні платежі;
- митне оформлення;
- митний контроль;
- валютний контроль;
- ведення митної статистики.

До Особливої частини митного права належать також норми, що регламентують юрисдикційну діяльність митних органів. Ці норми містяться в Митному кодексі України. Вони регламентують дізнання, здійснюване митними органами, і провадження у справах про порушення митних правил забезпечують їх правильний і своєчасний розгляд. Сюди належать норми, що регулюють службу у митних органах України.

Митне право, що відповідає вимогам ринкової економіки, знаходиться ще в стадії становлення. Тому воно є не тільки однією з найважливіших, але й дуже перспективних галузей права і буде розвиватися разом із розвитком зовнішньоекономічної діяльності, у сферу якої втягнуті не тільки підприємства, установи, організації (юридичні особи), а й широке коло підприємців-громадян (фізичні особи – резиденти й нерезиденти).

3.4. ДЖЕРЕЛА МИТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Джерела митного права – різноманітні зовнішні форми вираження норм митного права, які встановлюють загальні правила поведінки суб'єктів у митній сфері. У зв'язку з тим, що здебільшого митні відносини є владовідносинами, то основне регулятивне навантаження припадає на нормативні акти. Це пояснюється тим, що при здійсненні митної справи митні органи та їх посадові особи повинні керуватися виключно нормами права.

Основним джерелом митного права, як і інших галузей законодавства, є Конституція України. В ній встановлено низку норм, які мають загальне значення: про спрямування діяльності держави та її органів, про верховенство права, про міжнародні договори як частину національного законодавства України, про забезпечення регулювання і захисту власності, екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, спрямованість зовнішньоекономічної діяльності на забезпечення національних інтересів шляхом підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства та інші.

Другий рівень конституційних норм спеціальний і встановлює висхідні засади митної діяльності в Україні. Так, відповідно до пункту 9 статті 92 Конституції України засади зовнішньоекономічної діяльності і митної справи визначаються виключно законами України. За пунктом 22 цієї статті виключно законами України також встановлюється державний бюджет і бюджетна система; система оподаткування; податки і збори; засади створення й функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України. До повноважень Кабінету Міністрів України пунктом 8 статті 116 Конституції України віднесено організацію й забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи.

Основне ж навантаження регулювання митних відносин припадає все ж таки на Митний кодекс України як кодифіковане зібрання найбільш важливих норм митного права.

Структурно Митний кодекс України складається із преамбули, 21 розділу, що розбиті на 67 глав і мають 432 статті. Характерно, що кодекс у редакції від 20 грудня 2001 р. мав 24 розділи, що були розбиті на 78 глав і мали аж 524 статті.

Митний кодекс України містить такі розділи:

- «Загальні положення», статті 1–39;
- «Митний контроль», статті 40–69;
- «Митне оформлення», статті 70–90;
- «Переміщення та пропуск товарів і транспортних засобів через митний кордон України», статті 91–109;
- «Митні процедури при переміщенні товарів через митний кордон України різними видами транспорту», статті 110–153;
- «Розпорядження товарами, що перебувають під митним контролем», статті 154–175;
- «Підприємницька діяльність із надання послуг з декларування товарів і транспортних засобів та перевезення товарів, що переміщуються через митний кордон України або перебувають під митним контролем», статті 176–184;
- «Митний режим щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України», статті 185–246;
- «Особливості пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами», статті 247–255;
- «Контроль за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності», статті 256–258;
- «Митна вартість товару і методи визначення митної вартості товарів», статті 259–275;
- «Країна походження товарів», статті 276–285;

- «Митні пільги», статті 286–302;
- «Митна статистика», статті 303–310;
- «Українська Класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності», статті 311–314;
- «Верифікація сертифікатів про походження товарів з України», статті 315–316;
- «Запобігання контрабанді», статті 317–318;
- «Порушення митних правил і відповідальність за них. Відповідальність осіб, що беруть участь у провадженні у справах про порушення вимог митних правил», статті 319–355;
- «Провадження у справах про порушення вимог цього кодексу», статті 356–406;
- «Працівники митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій України», статті 407–432;
- «Прикінцеві положення».

Структура Митного кодексу України зумовлює систему цього права та відповідно послідовність викладення матеріалу у цьому посібнику. У той же час на наполягання Президента України і ряду народних депутатів відносини, що стосуються митно-тарифного регулювання, і в подальшому зберегли свою відносну автономію.

Положення Митного кодексу України деталізуються у законах та інших підзаконних актах. Зокрема, Закон України «Про єдиний митний тариф» регулює види та порядок стягнення мита. Серед інших законів України, що належать до митного права, варто відзначити такі, як «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23.09.1994 р., «Про введення єдиного збору, що стягується у пунктах пропуску через державний кордон України» від 4.11.1999 р., «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі транспортні засоби» від 24.05.1996 р., «Про транзит вантажів» від 20.10.1999 р., «Про звільнення від обкладення митом предметів, які вивозяться (переміщуються) громадянами через митний кордон України» від 05.05.1996 р., «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р., «Про вивезення, ввезення й повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 р., «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 р. та інші.

Значна кількість норм митного права міститься в підзаконних нормативних актах, які дістали назву адміністративної нормотворчості. За її допомогою наповнюються реальним змістом банкетні норми законів. Окрім цього дається трактування деяких термінів: «недобросовісний декларант», «життєво-важливі інтереси» тощо. До таких нормативних актів належать Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України. Це пояснюється характером митної справи та необхідністю оперативно вирішувати ряд питань щодо забезпечення вигоди для українських громадян при перетині митного кордону, підприємців при здійсненні ЗЕД, інших джерел права.

У митному праві України присутня значна частка відомчих норм, що приймаються наказами Державної митної служби України. Державна митна служба України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує проведення її життя державної митної політики, організовує функціонування митної системи та здійснює управління цією сферою відповідно до пункту 8 Положення про Державну митну службу України, в межах своєї компетенції видає накази, організовує і контролює їх виконання. У передбачених законодавством України випадках її рішення є обов'язковими для виконання центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоуправління, підприємствами, закладами і організаціями всіх форм власності та громадянами. В разі необхідності ДМСУ видає разом з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування спільні акти. Нормативно-правові акти Держмитслужби України, як і інші, підлягають державній реєстрації в Міністерстві юстиції України.

Значне місце в сучасних умовах посідають міжнародні угоди з питань митної справи, до яких приєдналась Україна у встановленому порядку. Зокрема, ці норми охоплюють такі питання:

- процедуру догляду міжнародних поштових відправлень;
- уніфікацію митних правил при морському, залізничному, повітряному, автомобільному сполученні та змішаних перевезеннях;
- митне оформлення контейнерів;
- правовий статус осіб, які виїжджають за кордон на постійне місце проживання, і митний режим багажу, що перевозиться окремо від пасажирів.

Системність митного законодавства вказує на його ієрархію і неможливість підзаконним нормативним актом установлювати інші правила, ніж це встановив закон. В останні роки системність із наданням ратифікованим Україною міжнародним конвенціям і договорам статусу національного закону одночасно означає узгодженість внутрішнього законодавства із загальними тенденціями розвитку світового гуманітарного та економічного законодавства. Митне право не допускає інших джерел: звичаєвого права, договорів, судових прецедентів. Це пояснюється тим, що при реалізації митної політики митні органи та їх посадові особи повинні керуватися виключно нормами права і за їх межі виходити не можуть. Це стосується й розв'язання суперечливих питань.

Серед джерел митного права можна назвати такі акти:

- публікації Міжнародної торговельної палати, наприклад Міжнародні торгові терміни «Інкотермс-90», «Уніфіковані звичаї й практика для документарних акредитивів»;
- документи Європейської економічної комісії ООН, наприклад загальні умови постачань, проформи контрактів тощо;
- звичаєве право (звичаї, звичаї ділового обігу);
- судово-арбітражна практика (включаючи спеціальні судові органи).

Чинне законодавство визнає регулятором ЗЕД контракти між безпосередніми учасниками такої діяльності. Цей регулятор ґрунтується на нормах національного права, що мають обов'язковий (імперативний) характер, і нормах міжнародного права, що носять диспозитивний характер, коли сторони мають право відступати від цих норм. Диспозитивний характер властивий міжнародним конвенціям, наприклад Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Віденська конвенція 1980 р.). Диспозитивні норми права відіграють велику роль у взаєминах іноземних партнерів, тому що сприяють однаковості в розумінні самих термінів, прав і обов'язків сторін, прискоренню проведення переговорів, не вимагають знання законодавства країни іноземного партнера.

3.5. ПОНЯТТЯ МИТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ СТРУКТУРА

Урегульовані митним правом суспільні відносини різноманітні, але усі вони виникають в процесі здійснення митної справи. Норми митного права упорядковують, закріплюють, охороняють, регулюють найбільш раціональні суспільні відносини в митній сфері. В той же час митне право стикається, наближається до деяких цивільних відносин: зберігання товарів, транспортних засобів, предметів на митних ліцензійних складах, митних складах, надання послуг з митного оформлення, відшкодування заподіяної незаконними діями митних органів шкоди.

Предмет митного права – це суспільні організаційні відносини, що складаються в процесі і з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. В більшій мірі ці відносини є управлінськими, тобто відносинами влади підпорядкування. В той же час вони є майновими, але стосуються особистих немайнових. Окрім цього митне право охоплює і процесуальні правовідносини.

Оскільки митниця є органом державної виконавчої влади і забезпечує порядок переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів, речей та інших предметів тощо, то й відносини, що складаються з приводу забезпечення такого порядку, є в більшій мірі управлінськими. Якщо предмет адміністративного права складає широкий комплекс суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією функцій державного управління, з приводу здійснення широкої різноманітної виконавчої та розпорядчої діяльності з реалізації функцій державного управління, то предмет митного права складає владно-розпорядча діяльність митних органів при здійсненні митої справи.

На предмет митного права впливають особливості міжнародних публічних відносин, концепція гуманітарного права та політики. Але за основним своїм спрямуванням – це відносини майнового характеру, особисті немайнові відносини та організаційно-управлінські відносини.

Відповідно митно-правовими відносинами вважаються врегульовані нормами митного права суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

У загальній формі структура суспільних відносин у сфері митної справи визначена Митним кодексом України. Як вказано у його преамбулі, цим кодексом визначаються засади організації та здійснення митної справи в Україні, регулюються економічні, організаційні, правові, кадрові та соціальні аспекти діяльності митної системи України. Він спрямований на забезпечення захисту економічних інтересів України, створення сприятливих умов для розвитку економіки, захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та громадян, а також забезпечення дотримання законодавства України з питань митної справи.

У Митному кодексі України визначені основні види суспільних відносин, сукупність яких і складає предмет регулювання митного права. Залежно від конкретної мети, підстав виникнення, порядку регулювання виділяються такі види митних відносин:

- Відносини, пов'язані з організацією митної справи. Вони виникають між органами державної влади та митними органами, у системі митних органів при здійсненні покладених на них функцій.
- Відносини, пов'язані з переміщенням через митний кордон України товарів і транспортних засобів. Вони виникають між митними органами та особами, що переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон.
- Відносини, пов'язані із встановленням та регулюванням митних режимів. Вони виникають між митними органами та особами, що переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України.
- Відносини, пов'язані зі стягуванням митних платежів, що виникають між митними органами та особами, що переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України.
- Відносини, пов'язані з попередніми операціями. Вони виникають у зв'язку з повідомленням митних органів про намір перетину через митний кордон товарів та транспортних засобів тощо.
- Відносини, пов'язані з митним оформленням. Виникають у зв'язку з діями посадових осіб митних органів з метою забезпечення митного контролю за переміщенням через митний кордон товарів і транспортних засобів із застосуванням засобів державного регулювання до такого переміщення.
- Відносини, пов'язані з митним контролем товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон. Такі відносини виникають у зв'язку з перевіркою митними органами документів і відомостей, що необхідні для здійснення митних процедур; митним оглядом, обліком товарів і транспортних засобів, перевіркою митних платежів тощо.

- Відносини, що пов'язані з валютним контролем. Виникають у зв'язку з забезпеченням митними органами дотримання валютного законодавства при переміщенні валютних цінностей через митний кордон.
- Відносини, що пов'язані з веденням митної статистики та УКТ ЗЕД. Виникають у зв'язку зі збором, обробкою й аналізом митними органами даних про переміщення товарів через митний кордон, веденням спеціальної статистики.
- Відносини, пов'язані з провадженням у справах про порушення митних правил та контрабанду, що виникають у зв'язку зі здійсненням митними органами дізнання у справах про контрабанду або провадженням у справах про правопорушення митних правил.
- Відносини, що пов'язані з інформуванням, консультуванням і попередніми рішеннями, що виникають у зв'язку з наданням митними органами зацікавленим особам інформації про чинні правові акти в митній сфері, консультуванням з питань митної справи й інших питань, що входять у компетенцію митних органів, прийняттям попередніх рішень по конкретних питаннях, з якими звертаються зацікавлені особи.
- Відносини, пов'язані зі звертанням у власність держави товарів, транспортних засобів та інших предметів, що виникають у зв'язку з безоплатним вилученням у власника товарів і транспортних засобів за вироком чи постановою суду (судді), а також у зв'язку з вибором митного режиму, відмовою на користь держави й реалізацією зазначених товарів і транспортних засобів.
- Відносини, пов'язані з оскарженням і розглядом рішень, дій чи бездіяльності митних органів та їхніх посадових осіб, що виникають у зв'язку зі звертанням у митний чи інший орган у зв'язку з подачею скарги на рішення, дії (бездіяльність) митних органів та їх посадових осіб.
- Відносини, пов'язані з організацією державної служби в митних органах і виконанням державними службовцями покладених на митні органи завдань і функцій. У Митному кодексі України регламентовані лише відносини за участю посадових осіб зазначених органів. У дійсності суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення державної служби в митних органах, винятково широкі за своїм обсягом і різноманітні за змістом. Це відносини, що виникають у зв'язку з встановленням правового статусу посад у митних органах і порядку їхнього заміщення; у зв'язку з підготовкою, підбором і розподілом кадрів, зарахуванням на ті чи інші посади; у процесі проходження служби державних службовців у митних органах тощо.
- Як самостійний вид обґрунтовано виділяються відносини, пов'язані з участю України в міжнародно-правовому співробітництві й регулюванні митної справи в рамках СНД, а також відносини за участю

в міжнародно-правових організаціях і співробітництвом із країнами далекого зарубіжжя у сфері митної справи.

Митне право регулює відносини за участю митних органів з приводу здійснення ними покладених на них державою функцій. Як носії юридично владних повноважень митні органи виступають суб'єктами митних відносин.

3.6 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Регулювання митної справи в Україні неможливо без створення стабільної законодавчої та нормативної бази, уніфікації митного законодавства відповідно до діючих у міжнародній практиці норм. Основою такого законодавства повинен стати новий Митний кодекс України. З урахуванням прагнення України інтегруватися до структур ЄС актуальним завданням є адаптація законодавства України до законодавства ЄС, що припускає проведення порівняльного аналізу законодавств як країн-членів ЄС, так і Союзу в цілому. Гармонізація митного законодавства України – необхідна передумова вступу та інтеграції України до ЄС, створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності.

Необхідність подальшого розвитку Митного кодексу України визначається економічними, соціальними та політичними змінами в державі, активізацією процесу інтеграції України в ЄС. У зв'язку із цим з'являються нові пріоритети в удосконалюванні митного законодавства, найважливішими з яких є приведення існуючого митного законодавства у відповідність із митним законодавством ЄС і приєднання до міжнародних конвенцій з митних питань.

Деякими українськими фахівцями – науковцями та законодавцями на основі трактування правової інтеграції як процесу об'єднання і взаємного пристосування національних правових систем виділяється декілька шляхів та стадій регулювання митної справи в Україні на законодавчому рівні.

Одним із шляхів прискорення процесу гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного права, у першу чергу із правовими нормами країн ЄС, є шлях подолання таких негативних явищ, як недосконалість національного законодавства, його нестабільність і «непрозорість», нечіткий виклад нормативного змісту.

Способи вирішення цих проблем відомі. До них, зокрема, відноситься реформування податкової системи, універсалізація митних процедур та удосконалення митної справи.

Одним із завдань при вступі України до ЄС є перегляд так званого «вторинного» законодавства (нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, а також центральних органів виконавчої влади) з метою їхньої гармонізації з нормами ЄС.

Кодифікація завжди сприяла посиленню стабільності законодавства, характеризувалася цілісністю, єдністю та системністю. З урахуванням того, що митне законодавство України складається з Конституції України, Митного кодексу України, законів України та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, виданих на основі та виконання Конституції України, Митного кодексу України та законів України, а також міжнародних договорів, укладених в установленому законом порядку, актуальність кодифікації митного законодавства є актуальною.

Законодавство України з питань митної справи має ряд недоліків, серед яких можна виділити такі, як: нестабільність та недостатній рівень систематизації (значна частина правових актів з питань організації та здійснення митного контролю розміщена поза Митним кодексом України; переважна кількість підзаконних актів видається іншими центральними органами виконавчої влади, і вони можуть бути використаними на власний розсуд).

Кодифікація не тільки значно полегшила б взаєморозуміння між суб'єктами правовідносин в митній сфері, а й підвищила б правову культуру, призвела б до чіткості в систематизації нормативно-правових актів з питань митної справи.

Слід зазначити, що взаємне кореспондування закріплених у правових нормах прав та обов'язків сторін правовідносин у реальному житті може мати досить складний характер. Така складність проявляється в тім, що в значній кількості конкретних правовідносин кожна зі сторін володіє як взаємними правами, так і взаємними обов'язками. Наприклад, у такому правовідношенні, як купівля-продаж, кожна із сторін (продавець, покупець) мають по відношенню один до одного як права, так і обов'язки. При укладенні зовнішньоекономічних договорів суб'єктами підприємницької діяльності України застосовуються Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів, які підготовлені Міжнародною торговельною палатою (правила ІНКОТЕРМС).

Метою ІНКОТЕРМС є надання та забезпечення комплексу міжнародних правил по єдиному тлумаченню та застосуванню найбільш широко використовуваних торговельних термінів в області зовнішньої торгівлі. Таким чином, можна уникнути або скоротити невизначеність різної інтерпретації зазначених термінів у різних країнах.

Подібні правила пов'язані з обов'язками очистити товар для експорту та імпорту, з упакуванням товару, з обов'язком покупця прийняти поставку, а також з обов'язком надати підтвердження того, що відповідні зобов'язання належним чином виконані.

Фізичні особи користуються такими ж правами по переміщенню товарів і транспортних засобів через митний кордон, що й юридичні особи. Однак при переміщенні предметів через митний кордон фізичними особами не для комерційних цілей декларування та митне оформлення їх може проводитись у спрощеному порядку.

Взаємні права та обов'язки митних органів та інших суб'єктів митних правовідносин регламентуються Митним кодексом України.

Слід відзначити, що багато норм інших галузей права містяться у законодавстві з питань митної справи. До них можна віднести норми: конституційного (державного) права, що закріплює порядок формування і компетенцію державних органів; адміністративного права, яке регулює відносини, що виникають у сфері виконавчо-розпорядницької діяльності; фінансового права, яке регулює відносини, що складаються в ході надходження і розподілу державних грошових коштів; земельного права, яке регулює відносини між державою і суб'єктами різних форм власності на землю; цивільного права, що регулює майнові відносини; трудового права, що регулює відносини між працівником і роботодавцем; кримінального права, що має справу з різними видами злочинів і покарань, застосовуваних до осіб, які їх вчинили; цивільно-процесуального права, що регулює відносини, які виникають під час розгляду цивільних справ; кримінально-процесуального права, що регулює відносини, що виникають у процесі дізнання, досудового слідства та розгляду кримінальних справ у суді; міжнародного права, яке регулює відносини, що складаються між державами (міжнародне публічне право), між громадянами різних держав (міжнародне приватне право).

Правові норми, що містяться у Митному кодексі України, є обов'язковими приписами, що визначають і регламентують порядок організації та здійснення митного контролю, а також відсилають до норм інших галузей права з метою регулювання суспільних відносин в галузі митної справи.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ:

1. *Дайте визначення поняття та предмета митного права.*
2. *Які основні принципи митного права?*
3. *Що належить до джерел митного права?*
4. *Охарактеризуйте митні правовідносини та їх структуру.*
5. *Охарактеризуйте суб'єкт та спеціальний суб'єкт митного права.*
6. *Дайте загальну характеристику митного законодавства.*
7. *Дайте поняття митно-правовим відносинам.*
8. *Охарактеризуйте об'єкт митного права.*

РОЗДІЛ 4. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ НАРАХУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ТА ЗБОРІВ

- 4.1. *Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності як елемент митно-тарифного регулювання.*
- 4.2. *Правові підстави для визначення митної вартості товарів.*
- 4.3. *Порядок визначення країн походження товарів.*
- 4.4. *Верифікація сертифікатів про походження товарів.*
- 4.1. *Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності як елемент митно-тарифного регулювання*

4.1. УКРАЇНСЬКА КЛАСИФІКАЦІЯ ТОВАРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.

Основою митного тарифу є товарна номенклатура – систематизований перелік товарів, за допомогою якого можна знайти місце кожного товару і після цього присвоїти йому певне умовне позначення у вигляді цифр – товарний код. Товарна номенклатура включає опис всіх фізичних (рухомих) товарів, але не поширюється на послуги. Звичайно, не всі існуючі товари окремо описані в номенклатурі. Вичерпність класифікації можлива лише за допомогою так званих кошикових позицій з текстовим описом «інші», в яких класифікуються всі подібні товари. Основним критерієм опису того чи іншого товару є значення даного товару (перш за все обсяги торгівлі) для національної економіки.

Робота з уніфікації національних товарних номенклатур розпочалась в середині XIX ст. У 80-х рр. XX ст. було розроблено Гармонізовану систему опису та кодування товарів (далі – Гармонізована система), яка є товарною номенклатурою та включає опис найбільш розповсюджених товарів у світовій торгівлі і виконує роль міжнародного «шаблону». Правовою основою цієї товарної номенклатури є Міжнародна Конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів (далі – Конвенція), до якої приєднуються країни, що задекларували намір «побудувати» національні товарні номенклатури на базі Гармонізованої системи (Україна приєдналась у 2002 р.).

Гармонізована система (інші товарні номенклатури мають подібну структуру) являє собою номенклатуру, що включає в себе товарні позиції, субпозиції та їх цифрові коди, примітки до розділів, груп та субпозицій, а також основні правила класифікації. В Гармонізованій системі товари деталізовано на рівні шести знаків. Товарні номенклатури понад 200 країн світу базуються на Гармонізованій системі. Іншими словами, всі номенклатури, що за основу мають Гармонізовану систему, повністю відповідають їй (співпадають на рівні шести знаків) та містять додаткову деталізацію товарів, важливих для відповідної

країни. Систематично (кожні п'ять-шість років) Гармонізована система переглядається для внесення опису товарів, що набули значення для світової торгівлі та для «викреслення» товарів, що таке значення втратили. Крім того Конвенцією регламентовано створення в структурі Всесвітньої митної організації Комітету по Гармонізованій системі, який виконує такі функції:

- пропонує будь-які зміни до Конвенцій, що є бажаними з урахуванням потреб користувачів, змін в технології та в структурі міжнародної торгівлі;
- складає пояснення, принципи класифікації та інші рекомендації, що відносяться до тлумачення Гармонізованої системи;
- розробляє рекомендації з метою забезпечення однакового тлумачення та застосування Гармонізованої системи;
- зіставляє та розповсюджує інформацію, що відноситься до застосування Гармонізованої системи;
- за своєю ініціативою або на запит надає відомості та рекомендації за всіма питаннями, що відносяться до класифікації товарів згідно з Гармонізованою системою.

Роль української товарної номенклатури відіграє Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), яка базується на Гармонізованій системі (редакції 2007 р.). УКТЗЕД затверджена Законом України «Про Митний тариф України» та є товарною номенклатурою Митного тарифу.

Ведення УКТЗЕД здійснює Держмитслужба, до компетенції якої відноситься:

- відстежування змін та доповнень до міжнародної основи УКТЗЕД, пояснень та інших рішень по тлумаченню цієї основи, що приймається Всесвітньою митною організацією;
- деталізація УКТЗЕД на національному рівні та введення додаткових одиниць виміру;
- розроблення пояснень та рекомендацій з метою забезпечення однакового тлумачення і застосування УКТЗЕД;
- прийняття рішень щодо класифікації та кодування товарів УКТЗЕД.

Товарна номенклатура (як Гармонізована система, так і УКТЗЕД) складається з трьох елементів – основні правила класифікації товарів, примітки до розділів та груп і безпосередньо номенклатури (текстовий опис та їх цифрове позначення).

Міжнародну основу УКТЗЕД складають Гармонізована система (перші шість знаків коду, їх текстовий опис, примітки до розділів та груп) та Комбінована номенклатура Європейського Союзу (сьомий та восьмий знаки з їх описом).

Товари в УКТЗЕД згруповані на кількох рівнях інформаційного значення, починаючи від рівнів, де міститься найбільш загальний опис видів товарів (розділи, групи), закінчуючи рівнями з описом конкрет-

Розділ 4. Правові підстави нарахуваннямитних платежів та зборів

них товарів (товарна категорія, підкатегорія). УКТЗЕД має такі рівні деталізації (див. схему 4.1.):

Розділи (всього 21) нумеруються римськими цифрами, які не відображаються у товарному коді. На рівні розділів товари згруповано відповідно до галузей промисловості за сукупністю різних ознак товарів: походження, функціональне призначення, хімічний склад, матеріал, з якого виготовлено товар. Містять примітки, що мають юридичне значення для класифікації. Назви розділів використовуються лише для зручності користування УКТЗЕД та не мають юридичної сили для класифікації.

Групи (всього 96), в яких товари деталізовано в залежності від матеріалу, з якого вони виготовлені, функцій, які вони виконують, тощо. Мають двозначну нумерацію арабськими цифрами – перші дві цифри товарного коду відповідають групі, в якій даний товар класифікується.

Товарні позиції мають чотиризначну нумерацію, в якій перші два знаки відповідають номеру групи, яка включає цю позицію. Текстовий опис товарної позиції має юридичне значення для класифікації товарів.

Товарні підпозиції (близько 1250) мають шестизначну нумерацію, в якій перші чотири знаки відповідають товарній позиції, в якій міститься дана підпозиція. Товарні підпозиції – найнижчий рівень деталізації Гармонізованої системи.

Товарні категорії (близько 3550) мають восьмизначну нумерацію, перші шість цифр якої – товарна підпозиція, в якій класифікується товар. Крім того, категорія – найнижчий рівень деталізації Комбінованої номенклатури.

| | |
|----------------------|--|
| <i>Розділ XVII</i> | <i>Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби і пов'язані з транспортом пристрої та обладнання</i> |
| <i>Група 87</i> | <i>Засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, їх частини та обладнання</i> |
| <i>8703</i> | <i>Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені головним чином для перевезення людей (крім моторних транспортних засобів товарної позиції 8702), включаючи вантажопасажирські автомобілі-фургони та гоночні автомобілі:</i> |
| <i>...</i> | <i>...</i> |
| <i>...</i> | <i>- інші транспортні засоби з двигуном внутрішнього згорання та кривошипно-шатунним механізмом:</i> |
| <i>...</i> | <i>...</i> |
| <i>8703 22</i> | <i>- з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 1 000 куб. см, але не більш як 1 500 куб. см</i> |
| <i>8703 22 90</i> | <i>- що використовувалися:</i> |
| <i>8703 22 90 30</i> | <i>- понад 5 років</i> |

Схема 4.1. Інформаційні рівні УКТЗЕД

Товарні підкатегорії (близько 5000) мають десятизначну нумерацію. Товари деталізовано за різноманітними ознаками (параметрами, кількісним та якісним складом). Дев'ятий та десятий знаки – національна деталізація, найнижчий рівень деталізації УКТЗЕД.

Під час формування груп закладено принцип послідовного оброблення товарів – від сировини, напівфабрикатів до готових виробів. При формуванні товарних позицій і підпозицій у кожній групі часто застосовується своя послідовність ознак. Але в усій сукупності можна виділити чотири основних: ступінь оброблення, призначення, вид матеріалу, з якого вироблено товар, значення товару у світовій торгівлі.

Деякі групи містять додатковий рівень класифікації підгрупи (всього 33), які пронумеровано римськими цифрами та які не відображено у структурі коду.

Як класифікатор товарів, УКТЗЕД складається з ідентифікації (код товару – схема 4.2) та назви (товару).

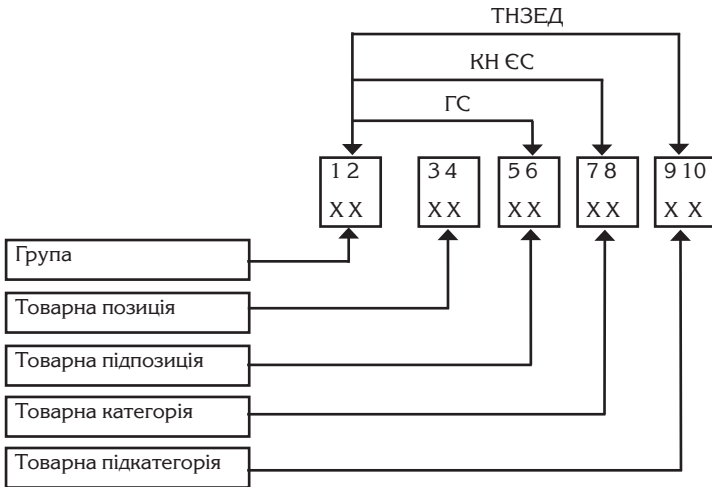


Схема 4.2. Структура товарного коду

Важливу роль відіграють примітки до розділів та груп, які виконують дві основні функції. По-перше, для уникнення подвійної класифікації, тобто присвоєння одному товару двох різних кодів, примітки виключають певні товари з відповідного масиву товарів (розділу, групи). По-друге, для спрощення текстового опису угруповань, примітки можуть надавати визначення певним термінам, значення яких в товарній номенклатурі не завжди відповідає загальноприйнятому значенню та тлумаченню (наприклад примітка 3 до групи 05 «Інші продукти тваринного походження,

в іншому місці не зазначені» встановлює, що «В УКТЗЕД термін «слонова кістка» означає бивні та ікла слона, бегемота, моржа, нарвала, дикого кабана, роги носорога, а також зуби всіх тварин»).

Невід'ємною складовою УКТЗЕД є Основні правила інтерпретації. Правила слугують керівництвом для віднесення товару до певного класифікаційного угруповання. Всього їх шість. Перші чотири правила направлені на знаходження товарної позиції (перші чотири цифри), в якій класифікується даний товар, п'яте стосується класифікації тари, упаковки в якій переміщується товар, шосте встановлює порядок знаходження товарної підкатегорії (10 знаків) в знайденій товарній позиції.

Крім того, Комітетом по Гармонізованій системі ВМО розроблено пояснення до Гармонізованої системи («Explanatory Notes»), які містять коментар до кожної товарної позиції з описом товарів, які включаються або виключаються з конкретної товарної позиції. Там, де це можливо, роз'яснюється зміст товарної позиції разом із технічним описом розглянутих товарів (зовнішній вигляд, якісні характеристики, способи виготовлення і використання). Крім того, пояснення містять коментарі з прикладами до Основних правил інтерпретації та загальні положення до розділів та груп. На основі даних пояснень Держмитслужбою було розроблено Пояснення до УКТЗЕД.

Слід зауважити, що як «Explanatory Notes», так і Пояснення до УКТЗЕД не мають юридичної сили для класифікації товарів і не містять повного опису всіх товарів, класифікованих у товарних позиціях та підпозиціях.

До однієї з основних функцій товарної номенклатури можна віднести її використання для ведення митних тарифів. У товарній номенклатурі описано найбільш важливі товари для національної економіки, що, як правило, є об'єктом митно-тарифного регулювання. В залежності від економічної ситуації на кожний товар встановлюється відповідна ставка мита. Систематизований згідно з товарною номенклатурою перелік ставок мита є митним тарифом.

Крім того, заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності встановлюються, виходячи з коду та опису відповідного товару згідно УКТЗЕД (квоти, перелік товарів, що підлягають контролю з боку державних органів тощо). Товарна номенклатура Митного тарифу також використовується для ведення державної статистики та запровадження заходів внутрішньодержавного регулювання.

4.2. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ

Особливої уваги, як елемент митно-тарифного регулювання, потребує питання визначення митної вартості.

Митна вартість є базою оподаткування або застосовується для визначення бази оподаткування для мита (при адвалерній ставці), акцизного збору (при ставці у процентах до обороту з реалізації максимальні роздрібні ціни повинні бути не менші за митну вартість), податку на додану вартість (базою оподаткування є контрактна (договірна) вартість, але не менше за митну вартість з урахуванням податків і зборів, що включаються до ціни товарів). Зрозуміло, що окремі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, прагнучи до зменшення сум податків і зборів, що підлягають сплаті, намагаються занижити митну вартість товарів при імпорті (в деяких випадках у десятки разів). З іншого боку, при експорті товарів, окремі суб'єкти, навпаки, прагнуть до завищення митної вартості з метою збільшення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість.

Правове регулювання визначення митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України (далі – митна вартість), закріплено в статті 249 та розділі XI Митного кодексу України. Законодавством митна вартість товарів визначена як їх ціна, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари, обчислена відповідно до положень Митного кодексу України. В свою чергу, проаналізувавши положення кодексу, можна зробити висновок, що вони спрямовані на обчислення вартості товарів на момент перетину митного кордону України (тобто з урахуванням всіх витрат, пов'язаних із доставкою товарів до митного кордону України). Разом з тим, митна вартість визначається за окремими алгоритмами в разі імпортування товарів, експортування товарів та переміщення товарів громадянами. Суттєвим недоліком є відсутність законодавчо встановленого механізму обчислення митної вартості товарів, що переміщуються транзитом (в даному випадку митна вартість необхідна для визначення гарантій доставки товарів в митницю призначення, які надаватиме перевізник митним органам). Слід наголосити, що митна вартість товарів визначається декларантом, митний орган лише контролює правильність визначення митної вартості та може зобов'язати декларанта застосувати інший метод визначення, якщо доведено, що фактичні витрати на виробництво товарів більші, ніж задекларована митна вартість. Повноваження митного органу щодо визначення митної вартості товарів, що імпортуються або експортуються, чинним законодавством не передбачені.

Порядок визначення митної вартості товарів, що переміщуються громадянами, описано в розділі IX Митного кодексу України.

Митна вартість товарів, що вивозяться (експортуються) з України, визначається на основі ціни, яку було фактично сплачено або яка підлягає сплаті за ці товари на момент перетинання митного кордону України. Тобто, до контрактної ціни додаються, якщо вони не включені, витрати, пов'язані із навантаженням, вивантаженням, перевантаженням, транспортуванням та страхуванням до митного кордону України, комісійні та брокерські винагороди, ліцензійні платежі.

Розділ 4. Правові підстави нарахування митних платежів та зборів

Визначення митної вартості товарів, які імпортуються в Україну, здійснюється за одним з шести методів:

- 1) за ціною договору щодо товарів, які імпортуються (вартість операції);
- 2) за ціною договору щодо ідентичних товарів;
- 3) за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів;
- 4) на основі віднімання вартості;
- 5) на основі додавання вартості (обчислена вартість);
- 6) резервного.

Методи застосовуються послідовно, основним є метод визначення митної вартості товарів за ціною договору щодо товарів, які імпортуються (вартість операції). За основу визначення митної вартості береться ціна договору щодо товарів, які імпортуються (фактурна вартість). До такої ціни додаються наступні витрати (якщо вони не включені): витрати на транспортування даних товарів до місця ввезення цих товарів на митну територію України (порт, аеропорт та ін.); витрати на навантаження, розвантаження та обробку оцінюваних товарів, пов'язані із транспортуванням; витрати на страхування даних товарів; роаялті та ліцензійні платежі, які стосуються оцінюваних товарів та які покупець повинен прямо чи опосередковано сплачувати; відповідна частина виручки від подальшого перепродажу, яка прямо чи опосередковано йде на користь продавця, та ін.

Перший метод застосовується лише у разі:

- відсутності жодних обмежень щодо прав покупця на використання оцінюваних товарів (за винятком тих, що встановлюються законом чи запроваджують органами державної влади або обмежують географічний регіон продажу);
- стосовно продажу товарів відсутні будь-які умови, що унеможливають визначення вартості цих товарів;
- жодна частина виручки від будь-якого подальшого перепродажу або використання товарів покупцем не надійде продавцеві;
- покупець та продавець не є пов'язаними між собою особами (крім випадків, коли доведено, що їх стосунки не вплинули на ціну оцінюваних товарів).

Пов'язаними між собою є посадові особи та керівники одного підприємства, роботодавці та наймані працівники, члени однієї сім'ї, особи, що контролюють або контролюються третьою особою.

У випадку, якщо митну вартість не можна визначити за допомогою першого методу, послідовно застосовуються інші методи.

При застосуванні методу визначення митної вартості за ціною договору щодо ідентичних товарів (другий метод) за основу розрахунку митної вартості береться вартість ідентичних товарів. Ідентичними є товари, однакові за всіма ознаками з оцінюваними товарами, у тому числі за фізичними характеристиками, якістю та репутацією на ринку, країною походження, виробником. Незначні зовнішні відмінності не мо-

жуть бути підставою для відмови у розгляді таких товарів як ідентичних. За основу обчислення береться ціна продажу партії ідентичних товарів, які ввезено приблизно в тій же кількості та на тих же комерційних умовах, що й оцінювані товари.

За методом визначення митної вартості за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів (третій метод), за основу розрахунку митної вартості береться вартість подібних товарів. Подібними (аналогічними) є товари, які хоч і не є однаковими за всіма ознаками, але мають схожі характеристики і складаються із схожих компонентів, завдяки чому виконують однакові функції порівняно з товарами, що оцінюються, та вважаються комерційно взаємозамінними. Крім того, подібні (аналогічні) товари однакові за такими ознаками: якість, наявність торгової марки та їх репутація на ринку, країна походження, виробник. За основу обчислення береться вартість партії подібних товарів, які ввезено приблизно в тій же кількості та на тих же комерційних умовах, що й оцінювані товари.

Слід зазначити, що якщо при визначенні митної вартості за допомогою другого та третього методів відсутня інформація стосовно продажу ідентичних або подібних товарів в тій же кількості та на тих же комерційних умовах, що й оцінювані, то використовується вартість операції з ідентичними або подібними товарами відповідно, які продавались в Україну в іншій кількості та/або на інших комерційних умовах. При цьому їх ціна коригується з урахуванням зазначених розбіжностей. Інформація, що використовується при здійсненні коригування, повинна бути документально підтверджена.

У разі, якщо для цілей застосування цих методів виявляється більше, ніж одна вартість операції з ідентичними або подібними товарами, для визначення митної вартості оцінюваних товарів використовується найменша така вартість.

Крім того, існують застереження щодо застосування другого та третього методів:

- товари не вважаються ідентичними або подібними оцінюваним, якщо вони не вироблені в тій же країні, що й товари, які оцінюються;
- товари, виготовленні не виробником оцінюваних товарів, а іншою особою, беруться до уваги лише в разі, якщо немає ні ідентичних, ні подібних товарів, виготовлених особою – виробником товарів, які оцінюються;
- товари не вважаються ідентичними чи подібними оцінюваним, якщо їх проектування, дослідно-конструкторські роботи, художнє оформлення, дизайн, ескізи, креслення та інші аналогічні роботи виконано в Україні.

Послідовність застосування четвертого та п'ятого методів обирає декларант. Слід зазначити, що дані методи є найменш розповсюдженими. Це пов'язано із складністю документального підтвердження складових митної вартості.

Згідно з методом визначення митної вартості на основі віднімання вартості (четвертий метод) за основу обчислення митної вартості береться ціна товарів того ж класу (ідентичних чи аналогічних товарів), що продаються на митній території України покупцю, що не є пов'язаною з продавцем особою, одночасно або у час максимально наближений (не більш ніж за 90 днів) до часу ввезення оцінюваних товарів. Від такої ціни віднімаються:

- витрати на виплату комісійних чи звичайних торгівельних надбавок, які збираються для одержання прибутку та для покриття загальних витрат у зв'язку із продажем ідентичних чи подібних товарів на митній території України;
- звичайні витрати, понесені в Україні на навантаження, вивантаження, транспортування, страхування, та інші, пов'язані з такими операціями, витрати;
- суми ввізного мита, податків, зборів та обов'язкових платежів, що підлягають сплаті у зв'язку із ввезенням товарів в Україну.
- За методом визначення митної вартості на основі додавання вартості (п'ятий метод), митна вартість повинна складатись із таких сум:
- вартість матеріалів та витрат, понесених виробником при виробництві оцінюваних товарів (собівартість товарів);
- обсяги прибутку та загальних витрат, що дорівнюють сумі, яка зазвичай відображається при продажу ідентичних товарів, які виробляються в країні експорту для експорту в Україну;
- загальні витрати при продажу в Україну з країни вивезення товарів того ж класу (витрати на завантаження, розвантаження та обробку оцінюваних товарів, їх транспортування до кордону України, витрати на страхування, інші витрати, пов'язані із доставкою цих товарів в Україну).

Останнім є резервний метод. Митна вартість за резервним методом визначається на підставі всієї наявної вартісної інформації щодо оцінюваних товарів. Митна вартість не повинна базуватись на:

- ціні товарів українського походження на внутрішньому ринку України;
- системі, яка передбачає прийняття для митних цілей вищої з двох альтернативних вартостей;
- ціні товарів на внутрішньому ринку країни-експортера (чи які поставляються в треті країни);
- ціні товарів, що поставляються з країни-експортера до третіх країн;
- мінімальної митної вартості;
- довільної або фіктивної вартості.

Слід зазначити, що митна вартість і метод її визначення заявляються (декларуються) митному органу декларантом під час переміщення товарів через митний кордон України шляхом подання декларації митної вартості. Декларація митної вартості подається в усіх випадках митного оформлення товарів, крім:

- переміщення через митний кордон України партії товарів, митна вартість якої не перевищує еквівалент 5 тис. євро;
- заявлення товарів у митний режим переробки на митній території України;
- заявлення товарів в інший митний режим, відповідно до якого товари не підлягають обкладенню податками або зборами (крім плати за митне оформлення);
- переміщення товарів підприємствами, щодо яких застосовується спрощений режим митного контролю та митного оформлення або режим найбільшого сприяння.

Для підтвердження заявленої митної вартості декларант зобов'язаний подати всі необхідні документи: зовнішньоекономічний договір, рахунки-фактури (інвойси), банківські платіжні документи, пакувальні листи. Крім того, для підтвердження митної вартості декларант може подавати договір з третіми особами, рахунки про сплату комісійних, брокерських (посередницьких) послуг, каталоги, специфікації, прейскуранти фірми-виробника товару, калькуляція фірми-виробника, копії вантажних митних декларацій країни відправлення, сертифікати про походження товару, інформацію зовнішньоторговельних та біржових організацій про вартість товару та/або сировини тощо.

Контроль за правильною визначенням митної вартості здійснюється посадовими особами митного органу шляхом:

- перевірки документів, поданих для підтвердження заявленої митної вартості товарів, і відомостей, що необхідні для митного контролю;
- усного опитування посадових осіб підприємств і громадян, а також консультацій з декларантом з метою обміну інформацією, що стосується певної зовнішньоекономічної операції та впливає на рівень вартості товарів;
- митного огляду товарів для визначення характеристик, що впливають на рівень їх митної вартості;
- порівняння заявленої митної вартості з:
- рівнем митної вартості ідентичних або подібних (аналогічних) товарів, митне оформлення яких вже здійснено;
- наявною у митного органу інформацією про рівень цін на такі товари або вартість витрат на їх виробництво, у тому числі сировини, матеріалів та/або комплектувальних виробів, які входять до складу товарів;
- застосування інших форм митного контролю.

Слід зауважити, що у зв'язку зі вступом України до СОТ низка міжнародних договорів стала частиною національного законодавства, серед яких Угода по застосуванню VII статті ГАТТ (питання обчислення митної вартості). Якщо міжнародним договором встановлено інші правила ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, застосовуються правила міжнародного договору.

4.3. ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ КРАЇНИ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРІВ

Країна походження визначається з метою застосування тарифних та нетарифних заходів регулювання, а також забезпечення обліку товарів у статистиці зовнішньої торгівлі.

Країна походження – це країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв достатньої переробки. При цьому під країною походження можуть розумітися група країн, митні союзи, регіон чи частина країни.

Повністю виробленими у країні вважаються:

- корисні копалини, видобуті на її території, в територіальних водах або на її континентальному шельфі;
- рослинна продукція, вирощена та зібрана в цій країні;
- живі тварини, що народились та вирощені в цій країні;
- продукція, одержана від тварин, вирощених у цій країні;
- продукція морського промислу, видобута та/або вироблена у Світовому океані суднами цієї країни;
- вторинна сировина та відходи, які є результатом виробничих та інших операцій, здійснених у країні;
- товари, вироблені в цій країні виключно з вищезазначеної продукції.

У разі, якщо у виробництві товару бере участь дві або більше країн, походження товару визначається згідно з критерієм достатньої переробки, а саме: країною походження вважається країна, в якій здійснено повне виготовлення товару або останні операції з його переробки, достатні для того, щоб товар одержав основні характерні риси.

До критеріїв достатньої переробки відносяться:

1. правило, яке потребує в результаті переробки товару зміни коду товару за УКТ ЗЕД на рівні будь-якого з перших чотирьох знаків (тобто зміну товарної позиції);
2. правило адвалерної частки, яке полягає у зміні вартості в результаті його переробки, коли відсоткова частка вартості використаних матеріалів або доданої вартості досягає фіксованої частки у вартості кінцевого товару. Така відсоткова частка встановлюється в залежності від товару (але зазвичай вона дорівнює 50%, наприклад: для визначення країни походження в рамках Загальної системи преференцій вартість іноземних матеріалів в товарах не повинна перевищувати 50% їх вартості);
3. виконання виробничих і технологічних операцій, які можуть не вести в результаті переробки до зміни його коду або вартості згідно з правилом адвалерної частки, але з дотриманням певних умов вважаються достатніми для визначення товару походженням із тієї країни, де такі операції мали місце (наприклад: м'ясо деяких тварин вважається походженням з країни, де відбувалося відгодовування худоби протягом трьох місяців та забій).

Відомості про країну походження зазначаються в митній декларації. Декларант визначає країну походження на підставі сертифіката про походження товару чи декларації про походження товару, що подається митному органу для підтвердження цих відомостей.

Декларація про походження товару являє собою заяву (на комерційному рахунку або іншому товаросупровідному документі) про країну походження товару, зроблену виробником або експортером і засвідчену ними або органом, уповноваженим видавати сертифікати.

Сертифікат про походження товару – документ, що видається відповідними уповноваженими органами (торгово-промисловими палатами, митними органами) країни експорту та засвідчує походження товару з певної країни. Сертифікат про походження подається до митного оформлення обов'язково в таких випадках:

- на товари, що походять з країн, яким Україна надає преференції за Митним тарифом України;
- на товари, ввезення яких з відповідної країни регулюється кількісними обмеженнями (квотами) чи іншими заходами регулювання зовнішньої діяльності;
- у випадках, коли в документах, які подаються для митного оформлення, немає відомостей про походження товарів або у митного органу є достатні підстави вважати, що декларуються недостовірні відомості про походження товарів;
- якщо це передбачено міжнародними договорами України.

Сертифікати про походження товарів можна умовно розділити на дві групи – преференційні та неприференційні. Преференційні сертифікати є підставою для надання при ввезенні товарів певних тарифних преференцій або пільг. Наприклад, як вже зазначалось в розділі 3, сертифікати про походження форми СТ-1 (EUR-1) є однією з обов'язкових умов для звільнення від сплати мита товарів, що ввозяться в Україну з країн СНД (Македонії). Сертифікат про походження форми А свідчить про походження товарів з країн, що розвиваються, або з перехідною економікою та є підставою для надання розвиненими країнами преференційного режиму таким товарам в рамках Генеральної системи преференцій (Торгово-промислова палата України досі видає сертифікати про походження форми А на українські товари). Неприференційні сертифікати лише засвідчують країну походження товару та не надають права на отримання пільг і преференцій.

За відсутності належним чином оформленого сертифіката чи додаткових відомостей про походження або у разі неможливості достовірно визначити країну походження така країна вважається невідомою. Товари, країна походження яких невідома, пропускаються митними органами з метою їх переміщення через митний кордон України за умови сплати мита за повними ставками.

У разі, коли в декларації про походження та в інших документах, що подаються митному органу для здійснення митного контролю та мит-

ного оформлення, є розбіжності у відомостях про країну походження, або митним органом встановлені інші відомості про країну походження, ніж ті, що зазначені в декларації, декларант має право надати митному органу для підтвердження відомостей про заявлену країну походження сертифікат або додаткові відомості. Додаткові витрати, пов'язані з підтвердженням заявленої країни походження товару, несе декларант.

Крім того, на запит експортера, імпортера або будь-якої заінтересованої особи митним органом приймається попереднє рішення про країну походження безпосередньо до того, як розпочинається торгівля товаром, але не пізніше ніж 150 днів з моменту надходження до митного органу такого запиту. Рішення про країну походження діє протягом трьох років з дня його прийняття.

Походження товару визначається з метою застосування тарифних і нетарифних заходів регулювання ЗЕД та забезпечення обліку товарів у статистиці зовнішньої торгівлі. Визначення країни походження необхідне для надання товарам певних країн тарифних преференцій. Пільги можуть надаватися або у вигляді звільнення від сплати мита, або у вигляді зменшення ставки мита (пільгові та преференційні ставки Митного тарифу України). Як вже зазначалося, звільнення від сплати мита застосовується щодо товарів, що походять з країн, з якими Україна уклала угоди про вільну торгівлю (крім тих, що вилучені з режиму вільної торгівлі). Пільгові ставки застосовуються до товарів, що походять з країн, яким Україна надала режим найбільшого сприяння, та до товарів країн-членів СОТ. На відміну від режиму вільної торгівлі, де подання сертифіката про походження (СТ-1, EUR-1) є обов'язковою умовою для застосування пільгової ставки Митного тарифу, достатньо декларації про походження товарів.

Крім того, країна походження має значення при застосуванні особливих видів мита. Як правило, антидемпінгове запроваджується на певні товари походженням з конкретних країн. Спеціальне мито впроваджується, зазвичай, незалежно від країни походження, але цілком можливе встановлення спеціального мита та спеціальних квот на товари з конкретної країни (наприклад спеціальне мито на легкові автомобілі походженням з Російської Федерації, запроваджене та відмінене у 2003 р.).

До того ж слід звернути увагу на те, що ідентичні товари, що походять з різних країн (наприклад Китай та Італія), як правило, будуть мати різну вартість, перш за все, виходячи з різної собівартості цих товарів, адже вартість ресурсів, що були витрачені для виробництва товарів (робоча сила, сировина та ін.), у різних країнах різна. Крім того, товари з більш віддалених від України країн за інших рівних умов (собівартість, вид транспорту тощо) будуть коштувати більше за рахунок більших витрат на доставку до кордону.

4.4. ВЕРИФІКАЦІЯ СЕРТИФІКАТІВ ПРО ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРІВ

Правові основи верифікації сертифікатів про походження закріплені у розділі XVI Митного кодексу України. За своєю суттю верифікація сертифікатів про походження товарів з України є формою митного контролю та здійснюється митними органами у разі виникнення сумнівів з приводу достовірності поданих сертифікатів чи відомостей, що в них містяться, а також за поданими запитами інших державних органів України, митних та інших уповноважених органів іноземних держав протягом терміну, що не перевищує шести місяців з дати отримання запиту. У разі потреби до участі у верифікації сертифікатів митні органи можуть залучати спеціалістів та експертів інших підприємств, установ та організацій.

Верифікація здійснюється у формі перевірки сертифіката на автентичність (справжність) і перевірки достовірності відомостей, що містяться у ньому.

Перевірка сертифіката на автентичність здійснюється шляхом:

- отримання підтвердження уповноваженим органом видачі цього сертифіката;
- перевірки даних сертифіката за інформацією, поданою уповноваженим органом;
- проведення в разі потреби експертизи бланка сертифіката, відбитка печатки та підпису відповідної посадової особи уповноваженого органу.
- Перевірка достовірності відомостей, що містяться в сертифікатах, здійснюється шляхом:
- установлення відповідності зазначеного в сертифікаті товару критерію достатньої переробки та інших відомостей, що містяться в сертифікаті;
- порівняння товару (або його фотокопії), на який видавався сертифікат, з ідентичним.

Митні органи для здійснення верифікації сертифікатів відповідно до законодавства:

отримують від уповноваженого органу і підприємств–виробників товарів необхідну інформацію, зразки товарів, а також можуть проводити безпосередньо на підприємствах перевірку виробництва ними товарів та первинної документації, пов'язаної з таким виробництвом;

перевіряють справжність документів, поданих заявником для отримання сертифікатів.

За результатами верифікації сертифіката складається акт. На підставі цього акта, Держмитслужба надсилає органу, від якого надійшов запит, повідомлення про результати верифікації сертифіката.

У разі виявлення недостовірності даних, внесених до сертифіката, Держмитслужба подає відповідному уповноваженому органу пропозицію про анулювання сертифіката. На підставі аналізу запитів держав-

них органів іноземних держав митні органи можуть здійснювати вибірково верифікацію сертифікатів, що були видані на товари, аналогічні зазначеним у цих запитах.

Крім того, у разі виникнення сумнівів щодо достовірності сертифіката про походження чи відомостей, що містяться в ньому, митний орган України може через Держмитслужбу звернутися до митних органів країни-експортера з проханням про здійснення верифікації сертифіката. Таке звернення є можливим, якщо між Україною та країною-експортером підписано міжнародний договір про надання взаємної адміністративної допомоги (наразі діє більш ніж 40 двосторонніх угод та 2 багатосторонні угоди). В рамках Рішення Ради глав урядів СНД про Правила визначення країни походження товарів митні органи можуть звернутися безпосередньо до уповноваженого органу, що засвідчив сертифікат, чи до компетентних органів країни походження товару з мотивованим проханням повідомити додаткові або уточнюючі відомості.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ:

1. *Дайте характеристику УКТЗЕД.*
2. *Характеристика та методи визначення митної вартості.*
3. *Порядок визначення країни походження товарів.*
4. *Поняття та порядок верифікації сертифікатів про походження товарів.*

РОЗДІЛ 5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПРАВЛЯННЯ МИТА ТА ІНШИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

- 5.1. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
- 5.2. Правове регулювання справляння акцизного збору.
- 5.3. Справляння податку на додану вартість при здійсненні експортно-імпортних операцій.
- 5.4. Єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон.
- 5.5. Правове регулювання справляння плати за митне оформлення та плата за зберігання товарів і транспортних засобів на складах митних органів.
- 5.6. Пільги щодо оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України.
- 5.7. Порядок сплати податків і зборів, що справляються при переміщенні товарів через митний кордон України.
- 5.8. Особливості оподаткування предметів, що переміщуються громадянами.

5.1. МИТНО-ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Обов'язковою умовою переміщення товарів через митний кордон України та розпорядження ними згідно з заявленим режимом є сплата мита та інших податків і зборів. Одним із головних завдань митної служби є наповнення державного бюджету.

Законодавством про оподаткування передбачено справляння таких податків і зборів (обов'язкових платежів) при переміщенні товарів через митний кордон України:

- Мито;
- Акцизний збір;
- Податок на додану вартість;
- Єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;
- Плата за митне оформлення поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, встановленим для митних органів;
- Плата за зберігання товарів і транспортних засобів на складах митних органів.

Крім того, регулювання зовнішньої торгівлі здійснюється із застосуванням заходів нетарифного та митно-тарифного регулювання. Якщо при застосуванні заходів нетарифного регулювання фізично обмежується торгівля товарами внаслідок встановлення квот, то митно-тарифне регулювання полягає у застосуванні економічних заходів (мита) для впливу на ціну товару (схема 5.1).

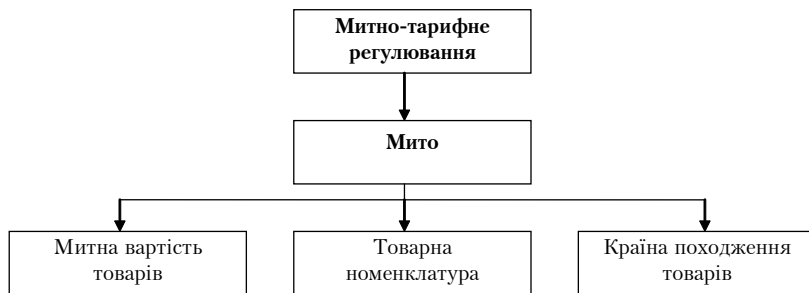


Схема 5.1. Основні елементи митно-тарифного регулювання

З метою розроблення пропозицій з питань митно-тарифного регулювання та врахування при цьому інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і держави в цілому при Кабінеті Міністрів України діє Митно-тарифна рада, яку очолює Міністр економіки. До компетенції Митно-тарифної ради входить:

- розроблення пропозицій про основні напрями і засоби реалізації митно-тарифної політики України;
- розроблення проектів законодавчих актів України і міжнародних договорів України щодо митно-тарифного регулювання;
- підготовка пропозицій про встановлення, скасування або зміну ставок ввізного та вивізного мита;
- розроблення і розгляд пропозицій про внесення змін до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;
- розроблення правил визначення митної вартості товарів та країн їх походження;
- розроблення і розгляд пропозицій про надання тарифних пільг і преференцій, а також заходів, спрямованих на захист внутрішнього ринку.

Функції робочого апарату Митно-тарифної ради здійснює Держмитслужба.

Основним елементом митно-тарифного регулювання є мито – загальнодержавний податок на товари та інші предмети, що переміщуються через митний кордон України, правова регламентація якого закріплена в Законі України «Про Єдиний митний тариф». Мито є непрямим податком, тобто включається до ціни товару. Застосування мита надає можливість впливати на ціну імпортованого товару на внутрішньому ринку. Даний податок виконує дві основні функції – фіскальну та регулюючу. Фіскальна функція полягає у наповненні бюджету (протягом 2002–2008 рр. питома вага ввізного та вивізного мита в загальних надходженнях до Державного бюджету України, що забезпечується митною службою, хоча і зменшилась з 21,3% до 13,1%, але залишається

вагомою). Регулююча функція полягає у впливі мита на обсяги імпорту (експорту) товарів. Чим вища ставка мита на товар – тим менші обсяги зовнішньої торгівлі даним товаром (за умови, що аналогічний товар виробляється всередині країни). Окремо можна виділити політичну функцію, яка виявляється у застосуванні державою особливих видів мита або підвищенні ввізного мита на товари традиційного експорту країн, щодо яких здійснюється політичний тиск.

Особливої уваги потребує питання визначення місця мита серед інших податків і зборів, що справляються під час переміщення товарів через митний кордон України. Податок на додану вартість та акцизний збір, на відміну від мита, сплачуються як імпортерами при ввезенні товарів, так і національними товаровиробниками при виробництві та реалізації товарів на внутрішньому ринку. Відповідно дані податки однаково підвищують ціну як імпортованого, так і українського товару. Єдиний збір та плата за митне оформлення не в змозі серйозно вплинути на ціну імпортованого товару. Крім того, об'єктом оподаткування єдиним збором є не товари, а деякі транспортні засоби, що здійснюють переміщення вантажів, та види державного контролю, яким такий вантаж підлягає. Отже можна зробити висновок, що з усіх податків і зборів, які підлягають сплаті під час переміщення товарів через митний кордон, лише за допомогою мита можна істотно вплинути на ціну імпортованого товару, тим самим надавши цінову перевагу національним товарам. Окремо слід зазначити, що мито, акцизний збір та податок на додану вартість є непрямими податками, тобто включаються до ціни товарів. Суми сплачених непрямих податків повертаються платнику при реалізації товарів. Іншими словами, фактичними платниками мита, акцизного збору та податку на додану вартість є кінцеві споживачі імпортованих товарів.

Згідно з національним законодавством мито можна класифікувати за напрямками переміщення, а його ставки – за способом нарахування. За способом нарахування ставки мита є:

1) адвалерними – нараховуються у відсотках від митної вартості товару:

$$C_{MA} = \frac{MB \times M_A}{100\%},$$

Де: C_{MA} – сума мита, розрахована за адвалерною ставкою (грн.);

MB – митна вартість товару (грн.);

M_A – ставка мита (%);

2) специфічними – нараховуються у грошовому розмірі за одиницю товару:

$$C_{MC} = H \times M_C \times K_b,$$

де: C_{MC} – сума мита розрахована за специфічною ставкою (грн.);

Розділ 5. Правове регулювання справляння мита та інших податків і зборів

H – кількість товару (шт., кг та ін.);

M_C – ставка мита (євро, грн. за шт., кг та ін.);

K_B – курс валюти, встановлений НБУ на день подання вантажної митної декларації або заповнення уніфікованої митної квитанції МД-1 (грн.);

комбінованими – складаються з адвалерної та специфічної частин, в залежності від умови («не більше як», «не менш як») нараховується або адвалерна, або специфічна частина:

$$C_{MK} = C_{MA}, \text{ якщо } C_{MA} > C_{MC}$$

$$C_{MK} = C_{MC}, \text{ якщо } C_{MC} > C_{MA},$$

де C_{MK} – сума мита, розрахована за комбінованою ставкою (грн.).

Слід зауважити, що при нарахуванні сум ввізного мита, що стягуються за специфічними ставками, встановленими в грошовому розмірі за 1 кг маси товару, або за комбінованими ставками із специфічною складовою в грошовому розмірі за 1 кг маси товару, як розрахункова база використовується маса товару з урахуванням первинної тари (упаковки) такого товару, що невіддільна від товару до його споживання і в якій товар подається для роздрібного продажу.

Особливістю застосування різних ставок мита полягає в тому, що специфічне (комбіноване) мито впливає на обсяг імпортованих товарів, адвалерне підвищує їх ціну. За своєю суттю специфічне (комбіноване) мито носить заборонний характер для більш дешевих товарів, тому адвалерні ставки найбільш відповідають принципам ГАТТ/СОТ. Як свідчать матеріали Звіту робочої групи з питань вступу України до СОТ, 94% ставок Митного тарифу України є адвалерними та лише 6% ставок є специфічними або комбінованими. Слід зазначити, що в даному випадку вирішального значення набуває контроль за правильністю визначення митної вартості як бази оподаткування митом, що робить адвалерні ставки більш складними в адмініструванні, ніж специфічні. З іншого боку, адвалерні ставки більш надійно захищають внутрішній ринок у разі зміни світових цін на товари.

Велике значення з огляду регламентації міжнародної торгівлі товарами має класифікація мита в залежності від напрямку переміщення товарів – ввізне та вивізне мито, що справляється при ввезенні та при вивезенні товарів відповідно. Враховуючи те, що мито є загальнодержавним податком, його ставки затверджуються законами України. Ставки ввізного мита зведені у Митний тариф України (далі – Митний тариф) – систематизований згідно Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) перелік ставок ввізного мита – та затверджені Законом України «Про Митний тариф України». В УКТЗЕД описано всі рухомі товари. У Митному тарифі кожному товару встановлена певна ставка мита. При визначенні розміру став-

ки враховується різниця цін на відповідний товар на світовому та внутрішньому ринках, потреба національної економіки в імпорті даного товару тощо. Як уже зазначалося, підготовка пропозицій про встановлення, скасування або зміну ставок ввізного та вивізного мита здійснюється Митно-тарифною радою.

Структурно Митний тариф складається з товарної номенклатури та ставок ввізного мита. Митний тариф являє собою таблицю, в якій зазначається код, назва товару, три види ставок (преференційна, пільгова та повна) і додаткові одиниці виміру та обліку (див. табл. 5.1.).

Крім того, до нього включаються невід'ємні елементи товарної номенклатури – основні правила інтерпретації УКТЗЕД та примітки до розділів і груп. Критеріями застосування ставок Митного тарифу є код товару та країна походження товару. Відповідно до коду визначається рядок з описом цього товару та ставками, за якими оподатковується цей товар. Відповідно до країни походження визначається стовпчик зі ставками, що застосовуються до товарів цієї країни. До товарів, що походять з країн, з яким Україна уклала торговельні угоди з наданням режиму найбільшого сприяння та країн-членів СОТ, застосовуються пільгові ставки Митного тарифу (близько 170 країн). До товарів, що походять з держав, які входять разом з Україною до митних союзів або утворюють з нею спеціальні митні зони, і в разі встановлення будь-якого спеціального преференційного режиму згідно з міжнародними договорами за участю України, застосовуються преференційні ставки ввізного мита (ці ставки ще не встановлені). У міжнародній практиці преференційні ставки мита застосовуються в рамках Генеральної системи преференцій, що являє собою систему митних пільг, які надаються розвинутих країнами країнам, що розвиваються. В інших випадках застосовуються повні ставки мита, тобто до товарів, що походять з країн, з якими Україна не уклала вищезазначених угод, а також товарів, країна походження яких невідома, та товарів, що переміщуються громадянами. Підтвердженням країни походження товарів є сертифікат про походження або декларація про походження.

Вивізне мито у світовій практиці застосовується, в основному, в країнах, що розвиваються, або в країнах з перехідною економікою. Встановлюється з метою поповнення бюджету або обмеження небажаного експорту товарів. В Україні вивізне мито встановлено окремими законами (див. схему 5.2.) на незначний перелік товарів (брухт кольорових та чорних металів, насіння олійних культур, природний газ та ін.).

Слід зазначити, що при вступі до СОТ Україна взяла на себе низку міжнародних зобов'язань, в тому числі стосовно приведення ставок ввізного та вивізного мита у відповідність з домовленостями з країнами-членами СОТ. Це означає, що Україна не може в односторонньому порядку збільшувати ставки мита (це не стосується особливих видів мита та заходів щодо обмеження імпорту, які вживаються у зв'язку із платіжним балансом).

Таблиця 5.1.

Структура митного тарифу

| Код | Назва | Ставка мита, % | | | Додаткові ОВО |
|---------------|---|----------------|--------------------------------------|--------------------------------------|---------------|
| | | преференційна | пільгова | повна | |
| 0201 | М'ясо великої рогатої худоби свіже або охолоджене: | | | | |
| 0201 10 00 00 | Туші та половини туш | | 10%, але не менш як 0,6 євро за 1 кг | 10%, але не менш як 0,6 євро за 1 кг | |
| | | | | | |
| 2208 | Спирт етиловий, денатурований з концентрацією спирту менш як 80 об. %; спиртні дистиляти та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, лікери та інші напої, що містять спирт: | | | | |
| 2208 20 | Спиртові дистиляти та спиртні напої, одержані шляхом перегонки виноградного вина або вичавок винограду | | | | |
| | у посудинах місткістю 2 л або менше: | | | | |
| 2208 20 12 00 | Коньяк (Cognac) | | 7,5 євро за 1 л 100% спирту | 7,5 євро за 1 л 100% спирту | л 100% спирту |

На окремі товари може встановлюватися сезонне ввізне і вивізне мито на строк не більше чотирьох місяців з моменту їх встановлення.

Крім того з метою захисту економічних інтересів України можуть запроваджуватись особливі види мита, які справляють у разі ввезення або вивезення товарів незалежно від інших видів мита. До особливих видів мита відносяться: спеціальне мито, антидемпінгове мито та компенсаційне мито.

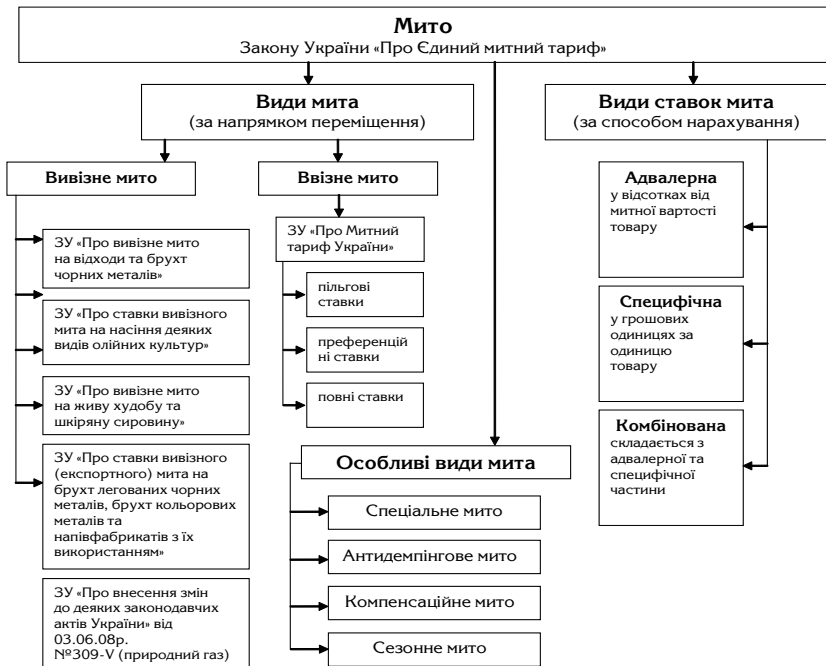


Схема 5.2. Правова основа справляння мита

Спеціальне мито застосовується:

- як засіб захисту національного товаровиробника, в тому числі у разі, коли товари ввозяться в обсягах або за таких умов, що заподіюють значну шкоду або створюють загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику;
- як запобіжний засіб щодо учасників зовнішньоекономічної діяльності, які порушують національні інтереси у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- як заходи у відповідь на дискримінаційні або недружні дії інших держав.

Антидемпінгове мито застосовується:

- у разі ввезення товарів, які є об'єктом демпінгу (ввезення на митну територію товарів за цінами, нижчими від порівняльної ціни на подібний товар у країні експорту, що заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару);
- у разі вивезення товарів за ціною, істотно нижчою ціни інших експортерів подібних товарів, якщо таке вивезення заподіює шкоду.

Компенсаційне мито застосовується:

- у разі ввезення товарів, які є об'єктами субсидованого імпорту (ввезення товарів, що користуються пільгами від субсидії, яка надається для виробництва, переробки, транспортування або експорту такого товару), яке заподіює шкоду національному товаровиробнику;
- у разі вивезення товарів для виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, або споживання яких безпосередньо або опосередковано надавалася субсидія, якщо таке вивезення заподіює шкоду.

На відміну від ввізного та вивізного мита особливі види запроваджуються рішеннями Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі. На підставі скарги національного товаровиробника зазначена комісія розслідує факт демпінгу, субсидії, шкоди (антидемпінгове, антисубсидійне або спеціальне розслідування). У разі підтвердження цих фактів Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі своїм рішенням запроваджує відповідне особливе мито, встановлює його ставку та строк застосування. При цьому розмір цих ставок не повинен перевищувати антидемпінгову маржу (різницю між нормальною ціною в країні експорту та демпінговою ціною) або загальну суму нелегітимної субсидії. В окремих випадках може запроваджуватись попереднє антидемпінгове, спеціальне або компенсаційне мито.

Розмір антидемпінгового та компенсаційного мита визначається у відсотках від митної вартості товарів або як різниця між мінімальною ціною (ціною товару, що є об'єктом відповідного розслідування, за якою його продаж не заподіює шкоду національному товаровиробнику) та митною вартістю цього товару. В останньому випадку суми антидемпінгового та компенсаційного мита розраховуються за формулою:

$$C_{MO} = (MC \times K_B \times H) - MB,$$

де: C_{MO} – сума антидемпінгового, компенсаційного мита (грн.);

MC – мінімальна ціна на імпорт товару (євро, грн. за шт., кг та ін.);

K_B – курс валюти, установлений НБУ на день прийняття вантажної митної декларації (грн.);

MB – митна вартість товару (грн.);

H – кількісна або фізична характеристика товару в натуральному обчисленні (шт., кг та ін.).

Як свідчить світова практика, особливі види мита є ефективним інструментом захисту економічних інтересів держави. Додатково слід зазначити, що встановлення особливих видів мита не суперечать зобов'язанням, взятим Україною при вступі до СОТ.

Мито справляється за вантажною митною декларацією або уніфікованою митною квитанцією МД-1 (якщо не передбачено подання вантажної митної декларації). Мито підлягає сплаті в національній валюті України до завершення оформлення вантажної митної декларації.

5.2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПРАВЛЯННЯ АКЦИЗНОГО ЗБОРУ

Серед податків і зборів, що справляються при переміщенні товарів через митний кордон України, чільне місце посідає акцизний збір. Не дивлячись на те, що обсяги перерахувань митними органами до держбюджету цього податку є не такими значними порівняно з митом та податком на додану вартість, акцизний збір має велике значення з огляду контролю за переміщенням окремих товарів (підакцизних), з яких справляється акцизний збір. Особливостями переміщення підакцизних товарів є не тільки сплата акцизного збору, а й особливості митного контролю та митного оформлення таких товарів – обов'язкова подача попередньої декларації та застосування заходів гарантування доставки цих товарів до митниці призначення, обов'язкова подача вантажної митної декларації, строк зберігання в режимі митного складу підакцизних товарів не може перевищувати трьох місяців, тощо.

Акцизний збір – це непрямий податок на окремі товари, визначені законом як підакцизні, який включається до ціни цих товарів. Крім того акцизний збір включено до переліку загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів). Правова регламентація справляння акцизного збору закріплена Декретом Кабінету Міністрів України «Про акцизний збір».

Перелік підакцизних товарів та ставки до них визначаються окремими законами. Акцизи встановлюються на високорентабельні або монополні товари. Згідно з національним законодавством підакцизними товарами є:

- тютюнові вироби та тютюн–сирець;
- алкогольні напої, пиво солодове та спирт етиловий;
- легкові транспортні засоби та кузови до них, мотоцикли та мопеди (об'ємом двигуна понад 500 см³), причепа та напівпричепа для тимчасового проживання у кемпінгах (масою понад 3,5 т);
- нафтопродукти.

Платниками акцизного збору є юридичні та фізичні особи, що імпортують підакцизні товари на митну територію України. Об'єктами оподаткування акцизним збором є вартість товарів, які імпортуються на митну територію України.

Національним законодавством передбачено справляння акцизного збору:

- у процентах до обороту з продажу;
- у твердих сумах з одиниці реалізованого товару;
- одночасно за ставками у процентах до обороту з продажу та у твердих сумах з одиниці реалізованого товару;
- комбіновано, тобто за ставками у процентах до обороту з ціни реалізації, але не менше установленої твердої суми з одиниці реалізованого товару.

Акцизний збір сплачується платниками податку одночасно зі сплатою мита, в національній валюті за вантажною митною декларацією. Датою сплати акцизного збору вважається дата оформлення вантажної митної декларації в митному режимі імпорту. При вивезенні товарів за межі митної території України акцизний збір не справляється.

Існують особливості нарахування та сплати акцизного збору з алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що ввозяться на митну територію України. Наявність марки акцизного збору на пляшці (упаковці) або на одиниці іншої тари, в яку розлиті алкогольні напої, та на пащі (упаковці) тютюнових виробів є однією з умов для ввезення на митну територію України і реалізації їх споживачам. Ввезення, зберігання, транспортування, прийняття на комісію з метою продажу та реалізації на території України алкогольних напоїв та тютюнових виробів, на яких немає українських марок акцизного збору, заборонено.

5.3. СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Враховуючи посилення фіскальної функції митних органів особливого значення набуває контроль за сплатою саме податку на додану вартість. *Податок на додану вартість* – це непрямий податок, форма вилучення до бюджету частини доданої вартості, що створюється на всіх стадіях процесу виробництва товарів, робіт та послуг та вноситься до бюджету в міру реалізації. Незважаючи на те, що базою оподаткування, виходячи з назви, повинна виступати додана вартість, що створюється при виробництві та реалізації товарів і послуг, на практиці цей податок більш нагадує податок з обороту.

Слід зазначити, що податок на додану вартість є непрямим податком, відповідно його сплата фактично здійснюється не продавцями, а кінцевими споживачами товарів і послуг. Крім того податок на додану вартість віднесено до загальнодержавних податків. Правова регламентація справляння податку на додану вартість, платники податку, об'єкти, база та ставки оподаткування, перелік неоподатковуваних та звільнених від оподаткування операцій встановлені Законом України «Про податок на додану вартість». Зазначеним законом встановлено, що об'єктом оподаткування є операції з імпорту та реімпорту товарів (та інші операції, прирівняні до імпорту), а також експорту та реекспорту товарів (та інші операції, прирівняні до експорту). Платниками податку на додану вартість при імпорті є особи, які імпортують товари на митну територію України. Не є об'єктом оподаткування операції з імпорту майна як технічної або благодійної (гуманітарної) допомоги згідно з нормами міжнародних договорів України або відповідно до законодавства.

На відміну від мита та акцизного збору ставки податку на додану вартість затверджені законом, що регламентує його справляння.

При здійсненні зовнішньоекономічної діяльності передбачено такі ставки податку на додану вартість:

- операції з імпорту товарів оподатковуються за ставкою 20% від бази оподаткування;
- при експорті товарів та супутніх такому експорту послуг ставка податку становить 0% від бази оподаткування.

Разом з тим базою оподаткування податку на додану вартість є договірна (контрактна) вартість товарів, які імпортуються, але не менша митної вартості, з урахуванням акцизного збору та ввізного мита, а також інших податків, зборів (обов'язкових платежів), за винятком податку на додану вартість, що включається до ціни товарів.

Сплата податку на додану вартість здійснюється одночасно зі сплатою мита та акцизного збору до/або під час митного оформлення вантажної митної декларації або уніфікованої митної квитанції МД-1.

Крім того зазначеним законом встановлено низку операцій, які звільняються від сплати податку на додану вартість, серед яких поставки зареєстрованих та допущених до застосування в Україні лікарських засобів та виробів медичного призначення й операції з поставки неплатником податку на додану вартість культурних цінностей.

Окремо слід зазначити, що при оподаткуванні товарів за ставкою 0%, тобто при експорті товарів, сума податку на додану вартість включається до податкового зобов'язання у звітному періоді, в наступному періоді платник податку на додану вартість отримує право включити вартість експортованих товарів до податкового кредиту. Якщо в наступному періоді податкове зобов'язання від'ємне, то експортер отримує право на відшкодування податку на додану вартість. Для підтвердження права на бюджетне відшкодування податку на додану вартість експортер надає відповідній державній податковій інспекції третій аркуш вантажної митої декларації з позначкою «З/8», з відмітками митного органу про фактичне вивезення товарів.

5.4. ЄДИНИЙ ЗБІР, ЩО СПРАВЛЯЄТЬСЯ У ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН

Єдиний збір встановлюється щодо транспортних засобів вітчизняних та іноземних власників, які перетинають митний кордон України, і справляється за здійснення у пунктах пропуску через державний кордон України відповідно до національного митного законодавства при транзиті вантажів і транспортних засобів, санітарного, ветеринарного, фітосанітарного, радіологічного та екологічного контролю вантажів і транспортних засобів, за проїзд транспортних засобів автомобільними дорогами України та за проїзд автомобільних транспортних засобів з перевищенням встановлених розмірів загальної маси, осьових навантажень та (або) габаритних параметрів. Єдиний збір внесено до переліку загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів).

Єдиний збір складається з:

- плати за здійснення контролю вантажів і транспортних засобів;
- плати за проїзд транспортного засобу автомобільними дорогами;
- додаткової плати за проїзд автомобільного транспортного засобу з перевищенням встановлених розмірів загальної маси, осьових навантажень та (або) габаритних параметрів.

Єдиний збір не може перевищувати вартості витрат, пов'язаних із здійсненням контролю вантажів і транспортних засобів державними органами, та витрат, пов'язаних з відновленням автомобільних доріг.

Єдиний збір не справляється у разі:

- перетинання державного кордону авіаційними та водними транспортними засобами, залізничними вагонами без вантажу, залізничними пасажирськими вагонами та легковими автомобілями;
- перевезення вантажів гуманітарної допомоги;
- транзиту вантажів через один пункт пропуску, який є одночасно пунктом в'їзду та виїзду, в тому числі з перевантаженням на інший транспортний засіб;
- переміщення товарів трубопровідним транспортом та лініями електропередачі.

З перевізників-резидентів, які сплатили податок з власників транспортних засобів, плата за проїзд автомобільними дорогами справляється лише у разі перевищення встановлених розмірів загальної маси, осьових навантажень та (або) габаритних параметрів.

Координація діяльності державних контролюючих органів із справляння єдиного збору здійснюється митними органами.

Єдиний збір справляється одноразово залежно від режиму переміщення (ввезення, транзит) за єдиним платіжним документом в залежності від виду, місткості, загальної маси транспортних засобів, та ін. Єдиним платіжним документом виступає вантажна митна декларація або уніфікована митна квитанція МД-1. Сплата єдиного збору здійснюється у готівковій або безготівковій формах власником транспортного засобу та вантажу, перевізником вантажу або іншою уповноваженою особою.

5.5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПРАВЛЯННЯ ПЛАТИ ЗА МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ ТА ПЛАТА ЗА ЗБЕРІГАННЯ ТОВАРІВ І ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ НА СКЛАДАХ МИТНИХ ОРГАНІВ

Вступ України до СОТ (16 травня 2008 р.) передбачав певні зміни у національному законодавстві, серед яких внесення змін до Митного тарифу, зміни ставок експортного мита, відміна митних зборів та запровадження плати за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, встановленим для митних органів (далі – плата за митне оформлення), справляння якої регламентовано ст. 71 Митного кодексу України.

Плата за митне оформлення справляється у разі здійснення митного оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митного органу або поза робочим часом, встановленим для митних органів, на підставі заяви юридичних або фізичних осіб, що переміщують товари через митний кордон. Крім того рішення про здійснення такого митного оформлення може прийматись посадовою особою митного органу на прохання декларанта або у разі необхідності уточнення відомостей про товар.

Плата за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів справляється у розмірах 20 євро за одну годину роботи у робочі дні, 40 євро за одну годину роботи у надурочний або нічний час і вихідні дні та 50 євро за одну годину роботи у святкові та неробочі дні. Плата за митне оформлення товарів і транспортних засобів у місцях розташування митних органів поза робочим часом, установленим для митних органів дорівнює 40 євро у надурочний або нічний час і вихідні дні та 50 євро у святкові та неробочі дні. Зазначені ставки нараховуються за одну годину роботи незалежно від кількості посадових осіб, що беруть участь у митному оформленні, причому робота посадової особи протягом неповної години обліковується як робота протягом повної.

Плата за митне оформлення підлягає сплаті до або на момент здійснення митного оформлення та справляється за вантажною митною декларацією або за уніфікованою митною квитанцією МД-1 (якщо не передбачено подання вантажної митної декларації) у національній валюті в зазначених розмірах, за офіційним курсом НБУ, що діє на дату подання митному органу вантажної митної декларації або на дату оформлення уніфікованої митної квитанції МД-1.

З метою відшкодування витрат, пов'язаних із зберіганням товарів і транспортних засобів на складах митних органів, Кабінетом Міністрів України було запроваджено плату за зберігання, яка нараховується, починаючи з одинадцятого календарного дня зберігання.

Обов'язковій передачі митним органам для зберігання на їх складах підлягають товари:

- не пропущені під час ввезення на митну територію України внаслідок установлених законом заборон чи обмежень на їх ввезення або транзит через територію України і не вивезені з території України в день їх ввезення;
- що ввозяться громадянами і підлягають обкладенню податками і зборами, якщо вони не сплачені;
- які до закінчення строків тимчасового зберігання підприємствами не були задекларовані;
- які заявлені у митний режим відмови на користь держави.

На складах митних органів можуть зберігатися:

- товари, що знаходяться на тимчасовому зберіганні під митним контролем;

Розділ 5. Правове регулювання справляння мита та інших податків і зборів

- товари, що вивозяться за межі митної території та після завершення митного оформлення зберігаються під митними контролем до фактичного їх вивезення;
- товари і транспортні засоби, які перебувають у митному режимі транзиту;
- товари, які перебувають в митному режимі митного складу;
- зразки товарів та техніко-технологічна документація, взяті митними органами для проведення класифікації товарів, верифікації сертифікатів про походження, експертизи у справах про порушення митних правил;
- вилучені товари і транспортні засоби – предмети порушення митних правил (плата за зберігання не справляється у разі закриття провадження у справі про порушення митних правил за відсутністю події і складу адміністративного правопорушення).

Видача зі складу митного органу зазначених товарів і транспортних засобів можлива лише після їх митного оформлення та внесення плати за зберігання. День видачі зі складу до загального строку зберігання не включається. Крім того до розрахунку строку зберігання не включається час затримки митного оформлення, що сталася з вини митного органу.

За зберігання товарів у закритому сховищі (на складі) плата справляється у розмірі 2 євро на добу за один піддон (800 x 1200 мм) або 1 євро на добу за 1 см³ (якщо товар зберігаються не на піддонах), за зберігання на відкритих майданчиках розмір плати становить 1 євро та 0,5 євро на добу за один піддон та 1 см³ відповідно. За зберігання легкових транспортних засобів, мікроавтобусів (вагою до 3,5 т та кількістю місць для сидіння до 8), мотоциклів та мопедів розмір плати становить 10 євро на добу, вантажних транспортних засобів та автобусів – 22 євро на добу, інших транспортних засобів – 1 євро на добу за 1 см² займаної площі.

Окремо слід зазначити, що плата за митне оформлення та плата за зберігання відноситься до обов'язкових платежів, які мають компенсаційний характер і сплачуються юридичними та фізичними особами за надані їм державними органами певні послуги (митне оформлення, зберігання), тобто за своєю правовою природою належить до платежів адміністративного характеру. Крім того плату за митне оформлення та плату за зберігання не віднесено до переліку загальнодержавних та місцевих податків, зборів (обов'язкових платежів). Виходячи з цього, можна зробити висновок, що плата за митне оформлення та плата за зберігання до бази оподаткування податком на додану вартість не включається.

5.6. ПИЛЬГИ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ТОВАРІВ, ЩО ПЕРЕМІЩУЮТЬСЯ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Враховуючи, що переважна більшість податків і зборів, що підлягають сплаті при переміщенні товарів через митний кордон України, включені до переліку загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів), пільги щодо оподаткування встановлюються законами про оподаткування або міжнародними договорами України, укладеними в установленому порядку.

Правові підстави звільнення товарів від сплати мита можна розглядати таким чином:

- **Багатосторонні міжнародні договори, серед яких:**
 - Віденська Конвенція про дипломатичні зносини (звільняються предмети, що ввозяться для офіційного користування дипломатичними представництвами іноземних держав в Україні).
 - Віденська Конвенція про консульські зносини (звільняються предмети, що ввозяться для офіційного користування консульськими установами іноземних держав в Україні).
 - Митна Конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (звільняються бланки книжок МДП).
- **Двосторонні міжнародні договори, серед яких:**
 - Угода про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною (звільняються всі товари, крім вилучених з режиму вільної торгівлі).
 - Угода між Україною і Сполученими Штатами Америки щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також розповсюдження зброї масового знищення (звільняються вантажі, що надходять в Україну на виконання зазначеної Угоди).
- **Закон України «Про Єдиний митний тариф» (ст. 19). Серед іншого звільняються:**
 - транспортні засоби, що здійснюють регулярні міжнародні перевезення вантажів, багажу та пасажирів;
 - валюта України, іноземна валюта, цінні папери та банківські метали;
 - товари, що стали в результаті пошкодження до пропуску їх через митний кордон України непридатними для використання як вироби або матеріали;
- **Інші закони, серед яких:**
 - Декрет Кабінету Міністрів України «Про Єдиний митний тариф» (товари, що ввозяться в порядку, визначеному Законом України «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту, вищих досягнень в Україні»).
 - Закон України «Про гуманітарну допомогу» (звільняється гуманітарна допомога).

- Закон України «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах» (звільняються нафтопродукти, вироблені з давальницької нафти, увезеної іноземним замовником, що реалізується на митній території України).

Аналогічно можна розглядати правові системи звільнення товарів від сплати інших податків і зборів.

Доцільно звернути увагу на режим вільної торгівлі. Товари, що походять з країн, з якими Україна уклала угоди про вільну торгівлю та ввозяться до України, звільняються від сплати ввізного та вивізного мита (країни СНД та Республіка Македонія, крім того, ведуться переговори по створенню зони вільної торгівлі з Європейським Союзом та Сингапуром). При цьому акцизний збір та податок на додану вартість сплачуються на загальних підставах. На товари поширюється режим вільної торгівлі, якщо вони відповідають критеріям походження (митним органам надано оригінал сертифікату про походження форми СТ-1 або EUR-1), ввозяться на основі договору між резидентами країн-учасниць та переміщуються з митної території країни-учасниці на митну територію іншої країни-учасниці («безпосередня закупівля»). При цьому, товар не повинен покидати території країн-учасниць крім випадків, коли таке транспортування неможливе внаслідок географічного положення («пряме відвантаження»).

Внаслідок відмови від митно-тарифного регулювання торгівлі товарами в рамках зони вільної торгівлі країни-учасниці отримують вільний доступ на ринки одна одної, що дає змогу нарощувати обсяги експорту товарів, що позитивно впливає на експортоорієнтовані галузі економіки. Разом з тим слід враховувати, що вільний доступ іноземних товарів створює загрозу національним товаровиробникам.

Митне оформлення товарів, щодо яких відповідно до законодавства України встановлено пільги в обкладені ввізним/вивізним митом, податком на додану вартість або акцизним збором, здійснюється після подання всіх документів, необхідних для застосування пільг, або за умови сплати всіх належних податків і зборів.

5.7. ПОРЯДОК СПЛАТИ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ, ЩО СПРАВЛЯЮТЬСЯ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Сплата коштів у національній валюті, призначених для забезпечення справляння податків та зборів, що підлягають сплаті при переміщенні товарів через митний кордон України, здійснюється платниками до або під час митного оформлення товарів з рахунків, відкритих платниками в банках у вигляді передплати та/або доплати, а також готівкою через банки на депозитні рахунки митних органів у Державному казначействі України. Розпорядження коштами, що обліковуються на депозитних

рахунках митних органів, здійснюється виключно на підставі платіжних доручень. Податки і збори, що підлягають сплаті при переміщенні товарів через митний кордон України, нараховуються в вантажній митній декларації (графа 47) або в уніфікованій митній квитанції МД-1. Підтвердженням сплати податків і зборів є належним чином оформлена посадовими особами митних органів вантажна митна декларація (проставлення штампу «СПЛАЧЕНО» в графі С та особистої номерної печатки в графі D/J) та уніфікована митна квитанція МД-1 (проставлення особистої номерної печатки). Слід зауважити, що в більшості випадків товари декларують із застосуванням вантажної митної декларації, а саме (основні випадки):

- якщо митна вартість переміщуваних суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності товарів перевищує 100 євро;
- на підакцизні товари та товари, що підлягають державному експортному контролю, незалежно від митної вартості;
- на товари, які переміщуються в режимі митного складу;
- на транспортні засоби, що ввозяться громадянами;
- на товари, що ввозяться громадянами, вартістю понад 1000 євро та/або вагою понад 100 кг.

В інших випадках справлення податків і зборів здійснюється із застосуванням уніфікованої митної квитанції МД-1.

Також слід зауважити, що законодавством визначені випадки, коли на суму окремих податків і зборів платником може видаватись вексель (письмове безумовне грошове зобов'язання платника сплатити до бюджету відповідну суму коштів):

- при імпорті товарів платники ПДВ можуть надавати митним органам податковий вексель на суму податку на додану вартість (далі – податковий вексель) зі строком погашення на тридцятий календарний день з дня його видачі. Векселедержателем виступає орган державної податкової служби за місцем реєстрації платника ПДВ (далі – органи Державної податкової служби). Податковий вексель підлягає обов'язковому підтвердженню комерційного банку шляхом авалю. Комерційні банки зобов'язані оплатити податковий вексель у разі його непогашення платником у строк. Обов'язки з погашення податкового векселя не можуть передаватися іншим особам, податковий вексель не підлягає індосаменту, проценти або інші види плати за користування податковим векселем не нараховуються. Податковий вексель не надається на підакцизні товари та товари 1-24 групи УКТЗЕД. Окрім того податковий вексель надається на повну суму податку на додану вартість за операцією. Якщо митна вартість партії товарів, що імпортуються, перевищує 80 млн грн, може надаватись кілька податкових векселів. Податковий вексель погашається шляхом перерахування коштів до бюджету або заліку сум бюджетного відшкодування, підтвердженого органом Державної податкової

служби. Довідково слід зауважити, що у 2008 та 2009 рр. митними органами податкові векселі не приймалися у зв'язку із наявністю в законах України, якими затверджувались держбюджети на 2008 та 2009 рр., положень про неможливість у відповідному році надання відстрочок щодо термінів сплати податкових зобов'язань за податками і зборами. Очевидно, таке трактування положень зазначених законів є суперечливим, оскільки ставки та механізм справляння податків і зборів встановлюються лише законами про оподаткування, якими не є закони про держбюджет. Крім того, правовою підставою для надання податкового векселя є закон про оподаткування, та ще й податковий вексель та відстрочення податкових зобов'язань мають різну правову природу;

- при ввезенні давальницької сировини на суму мита, податків та зборів українським виконавцем видається органу державної податкової служби простий авальований вексель із строком платежу, що дорівнює строку здійснення операції з давальницькою сировиною, але не більше 90 календарних днів з моменту митного оформлення вантажної митної декларації. Сума, зазначена у векселі, визначається у валюті контракту на здійснення операції з давальницькою сировиною. Підставою для погашення векселя є подання українським виконавцем органу державної податкової служби копії вантажної митної декларації з відміткою митниці про фактичне вивезення готової продукції;
- при ввезенні майна як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями на суму мита українським підприємством видається простий вексель з відстроченням платежу не більш як на 30 календарних днів з дня митного оформлення вантажної митної декларації. Вексель виписується в конвертованій іноземній валюті. Вексель погашається і ввізне мито не сплачується, якщо у період, на який надається відстрочення платежу, зазначене майно зараховується на баланс підприємства і органами державної податкової служби зроблена відмітка про це на примірнику векселя. Проте, якщо протягом трьох років з часу зарахування майна як іноземної інвестиції на баланс підприємства це майно відчужується, підприємство з іноземними інвестиціями повинно сплати ввізне мито за імпорт цього майна

5.8. ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПРЕДМЕТІВ, ЩО ПЕРЕМІЩУЮТЬСЯ ГРОМАДЯНАМИ

Правове регулювання пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами, встановлене розділом IX Митного кодексу України.

Вивезення громадянами товарів за межі митної території здійснюється у порядку та на умовах, встановлених законодавством України для підприємств. Разом з тим вивезення громадянами за межі митної території України товарів, щодо яких застосовуються заходи тарифного та нетарифного регулювання експорту, заборонене. Тобто товари, які можуть вивозитись громадянами, не оподатковуються.

Окремого розгляду потребує оподаткування предметів, що ввозяться громадянами, адже правове регулювання цього питання закріплено двома законодавчими актами, які в деяких випадках суперечать один одному. Правовою підставою справляння податків і зборів при ввезенні товарів є глава 44 Митного кодексу України та Закон України «Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України» (далі – Закон).

Термін «предмети» визначено як особисті речі, товари, транспортні засоби та окремі номерні вузли до них (шасі, кузови), що переміщуються через митний кордон України.

Відповідно до Закону особисті речі – це предмети першої необхідності, призначені в першу чергу для забезпечення життєдіяльності власника-громадянина, є власністю такого громадянина та призначені виключно для власного користування такого громадянина, не є товаром та не призначені для відчуження або передачі іншим особам, відповідають цілі та меті перебування за кордоном. Особисті речі, що безпосередньо ввозяться громадянами в супроводжуваному багажі будь-якими видами транспорту на митну територію України або пересилаються в несупроводжуваному багажі, усно чи письмово декларуються за бажанням власника таких речей та не оподатковуються. До особистих речей можуть бути віднесені такі предмети:

- особисті прикраси, у тому числі з дорогоцінних металів та каміння, що мають ознаки таких, які були в користуванні;
- предмети, такі як одяг, білизна, взуття, що мають суто особистий характер, призначені виключно для власного користування і мають, як правило, ознаки таких, які були у користуванні, або нові, що ввозяться, як правило, в одному екземплярі (комплекті);
- предмети особистої гігієни та індивідуальні косметичні засоби у кількості, що забезпечує потреби однієї особи на період поїздки;
- індивідуальне письмове та канцелярське приладдя;
- фотоапарат, кіно- та відеокамера, приладдя до них;
- бінокль;
- переносний музичний інструмент;
- переносний звуковідтворювальний пристрій (магнітофон, диктофон тощо) з плівками, платівками та дисками;
- переносний радіоприймач;
- переносний телевізор;

- переносний персональний комп'ютер та приладдя до нього;
- калькулятор, електронна записна книжка;
- індивідуальні портативні медичні прилади для забезпечення життєдіяльності людини;
- стільниковий, мобільний телефон, пейджер;
- дитяча коляска;
- інвалідна коляска;
- спортивне спорядження;
- лікарські засоби, що переміщуються через митний кордон України в порядку та обсягах, які визначаються МОЗ;
- речі, призначені для облаштування житла та забезпечення життєдіяльності громадян, які перебували за кордоном у довготермінових відрядженнях;

інші предмети першої потреби, які є власністю громадянина і призначені виключно для забезпечення його життєдіяльності та власного користування, не є товаром і не призначені для відчуження або передачі іншим особам та відповідають меті перебування за кордоном.

Громадяни можуть переміщувати через митний кордон України будь-які товари крім тих, що заборонені до ввезення в Україну та вивезення з України, а також тих, щодо яких законом України встановлено обмеження в галузі зовнішньоекономічної діяльності за умови сплати належних податків і зборів: ввізного мита, акцизного збору, податку на додану вартість та, у встановлених випадках, плати за митне оформлення.

Оподаткування товарів громадян залежить від вартості і ваги таких товарів (див. табл. 5.2) та способу переміщення.

При цьому митна вартість товарів, які переміщуються громадянами через митний кордон України, визначається за окремим алгоритмом, а саме на підставі заяви власника цих товарів чи уповноваженої ним особи за умови надання підтверджуючих документів (товарних чеків, ярликів тощо), які можна ідентифікувати з наявними товарами. За відсутності таких підтверджень або у разі наявності обґрунтованих сумнівів щодо достовірності відомостей заявленої вартості митні органи визначають митну вартість самостійно, на підставі ціни на ідентичні та подібні (аналогічні) товари. При визначенні митної вартості товарів, які переміщуються у несупроводжуваному багажі та вантажному відправленні, крім вартості самих товарів враховується вартість їх страхування та перевезення (фрахту) до моменту перетинання ними митного кордону.

Крім того Законом введено нову категорію товарів – «єдиний неподільний товар», але визначення цієї категорії відсутнє. Довідково можна зазначити, що Держмитслужбою єдиний неподільний товар розглядається як товар в одиничному неподільному стані, що не відноситься до особистих речей, за умови, що крім нього інших товарів немає. Оподаткування єдиного неподільного товару залежить від вартості, ваги (див. табл. 5.3.) та способу переміщення єдиного неподільного товару

Оподаткування товарів, що ввозяться громадянами на митну територію України

| Сумарна митна вартість товарів | Загальна вага товарів | Декларування товарів | Оподаткування товарів (документи за якими справляється) |
|--|-----------------------|---|---|
| Не перевищує 200 євро | Не перевищує 50 кг | Підлягають письмовому декларуванню в порядку передбаченому для громадян | Звільняється від оподаткування |
| Понад 200 євро, але не перевищує 1000 євро | Не перевищує 100 кг | Підлягають обов'язковому письмовому декларуванню в порядку передбаченому для громадян | Ввізне мито ¹ за ставкою 20% від митної вартості, ПДВ, в установлених випадках акцизний збір та плата за митне оформлення ² |
| Сумарна митна вартість перевищує 1000 євро та/або загальна вага перевищує 100 кг | | Оформлення ВМД та митне оформлення в порядку передбаченому для суб'єктів ЗЕД при здійсненні ними імпорتنних операцій. | Ввізне мито за повними ставками Митного тарифу, ПДВ, в установлених випадках акцизний збір та плата за митне оформлення (справляються за ВМД) |

При цьому митна вартість товарів, які переміщуються громадянами через митний кордон України, визначається за окремим алгоритмом, а саме на підставі заяви власника цих товарів чи уповноваженої ним особи за умови надання підтверджуючих документів (товарних чеків, ярликів тощо), які можна ідентифікувати з наявними товарами. За відсутності таких підтверджень або у разі наявності обґрунтованих сумнівів щодо достовірності відомостей заявленої вартості митні органи визначають митну вартість самостійно, на підставі ціни на ідентичні та подібні (аналогічні) товари. При визначенні митної вартості товарів, які переміщуються у несупроводжуваному багажі та вантажному відправленні, крім вартості самих товарів враховується вартість їх страхування та перевезення (фрахту) до моменту перетинання ними митного кордону.

Крім того Законом введено нову категорію товарів – «єдиний неподільний товар», але визначення цієї категорії відсутнє. Довідково можна зазначити, що Держмитслужбою єдиний неподільний товар розглядається як товар в одиничному неподільному стані, що не відноситься до особистих речей, за умови, що крім нього інших товарів немає. Оподаткуван-

¹ Крім товарів, що пересилаються на адреси громадян у вантажних та міжнародних експрес-відправленнях, ввізне мито нараховується за повними ставками Митного тарифу.

² При переміщенні товарів через митний кордон України у вантажному відправленні, супроводжуваному, несупроводжуваному багажі або ручній поклажі нараховування справляння податків і зборів здійснюється з використанням уніфікованої митної квитанції МД-1, при переміщенні товарів через митний кордон України у міжнародних поштових відправленнях – із застосуванням бланка оглядового розпису М-15, при переміщенні товарів через митний кордон України у міжнародних експрес-відправленнях – з використанням бланка митної декларації М-16.

Розділ 5. Правове регулювання справляння мита та інших податків і зборів

ня єдиного неподільного товару залежить від вартості, ваги (див. табл. 5.3.) та способу переміщення єдиного неподільного товару.

Таблиця 5.3.

Оподаткування єдиного неподільного товару,
що ввозиться громадянами на митну територію України

| Митна вартість єдиного неподільного товару | Вага єдиного неподільного товару | Оподаткування єдиного неподільного товару |
|--|----------------------------------|--|
| Менше 200 євро | Незалежно від митної вартості | Звільняється від оподаткування ¹ |
| Більше 200 євро | Менше 50 кг | Невизначено. На практиці не оподатковується. |
| Перевищує 200 євро | Перевищує 50 кг | Ввізним мито ¹ за ставкою 20% від митної вартості, ПДВ, в установлених випадках акцизний збір та плата за митне оформлення. |

Законом встановлено низку випадків звільнення від оподаткування, серед яких:

- товари, сукупна вартість яких не перевищує суму, еквівалентну 200 євро та вага не перевищує 50 кг;
- предмети, що ввозяться (пересилаються) у разі переселення громадян на постійне місце проживання в Україну;
- товари, що ввозяться (пересилаються) громадянами, які користуються пільгами згідно з міжнародними договорами України (співробітники дипломатичних представництв, консульських установ тощо);
- предмети, які ввозяться (пересилаються) громадянами і входять до складу спадщини, відкритої за межами митної території України на користь резидента;
- предмети, одержані громадянами-резидентами у вигляді нагород і призів на змаганнях, конкурсах, фестивалях за межами митної території України;
- транспортні засоби в кількості однієї одиниці за кожною товарною позицією (8701-8705), що ввозяться (пересилаються) працівниками дипломатичної служби, які перебували за кордоном у довготермінових відрядженнях або проходили дипломатичну службу строком не менше одного року та повертаються в Україну.

Митне оформлення таких товарів здійснюється після подання всіх документів, які підтверджують право громадян на звільнення від оподаткування під час митного оформлення, або за умови сплати податків і зборів. Документи, необхідні для здійснення митного оформлення товарів

¹ Крім єдиних неподільних товарів, що надходять на адреси громадян у вантажних та міжнародних експрес-відправленнях, що підлягають оподаткуванню незалежно від митної вартості та ваги ввізним митом (за повними ставками Митного тарифу), ПДВ, в установлених випадках акцизним збором та ін.

із звільненням від оподаткування, подаються митному органу разом з товарами власником таких товарів або уповноваженою особою.

Крім того громадяни, які досягли 18-річного віку, можуть ввозити у супроводжуваному багажі або ручній поклажі алкогольні напої та тютюнові вироби на митну територію України без сплати податків у таких кількостях на одну особу:

- 2 літри вина, 1 літр міцних алкогольних напоїв та 5 літрів пива;
- 200 цигарок або 50 сигар, або 250 грамів тютюну, або набір таких виробів загальною вагою не більше 250 грамів.

Транспортні засоби (за кодами 8701-8705 згідно з УКТЗЕД) та окремі номерні вузли до них, що ввозяться громадянами на митну територію України для вільного використання, незалежно від їх вартості підлягають обов'язковому письмовому декларуванню (вантажна митна декларація) та оподаткування ввізним митом, акцизним збором та податком на додану вартість. Ввезення громадянами транспортних засобів на митну територію України з метою транзиту здійснюється за умови внесення такими громадянами на рахунок митного органу, що здійснює пропуск цих транспортних засобів, грошової застави у сумі податків і зборів, що підлягають сплаті при ввезенні таких транспортних засобів з метою вільного використання. Застава вноситься за уніфікованою митною квитанцією МД-1 і повертається громадянам в пункті пропуску, через який такі транспортні засоби вивозяться з України.

Тимчасове ввезення транспортних засобів строком до одного року громадянами-нерезидентами здійснюється на підставі письмового зобов'язання про зворотне вивезення без сплати податків і зборів. Тимчасове ввезення транспортних засобів строком до одного року громадянами-резидентами здійснюється зі сплатою всіх податків і зборів, що справляються при ввезенні транспортних засобів з метою вільного використання. До закінчення терміну тимчасового ввезення громадяни повинні вивезти транспортні засоби за межі митної території України або сплатити належні податки і збори (див. табл. 5.4. «Правові підстави справляння податків і зборів, що підлягають сплаті при переміщенні товарів через митний кордон України»).

Розділ 5. Правове регулювання справляння мита та інших податків і зборів

Таблиця 5.4.

Правові підстави справляння податків і зборів, що підлягають сплаті при переміщенні товарів через митний кордон України

| Назва податку або збору (обов'язкового платежу) | Правове регулювання | Порядок нарахування та справляння | Ставки | |
|---|--|--|---|--|
| | | | Ввізне мито | ЗУ «Про Митний тариф України» |
| Мито | Закон України «Про Єдиний митний тариф» | Наказ ДМСУ «Про затвердження порядку справляння митними органами ввізного (визового) та особливих видів мита під час митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України» | Вивізне мито | 1. Закон України «Про вивізне мито на відходи та брухт чорних металів» 2. Закон України «Про ставки вивізного мита на насіння деяких видів олійних культур» 3. Закон України «Про вивізне мито на живу худобу та шкіряну сировину» 4. Закон України «Про ставки вивізного (експортного) мита на брухт легованих чорних металів, брухт кольорових металів та напівфабрикатів з їх використанням» 5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 03.06.08 р. №309-V (природний газ) |
| | | | Особливі види мита | Відповідне рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі |
| | | | | |
| Акцизний збір | Декрет КМУ «Про акцизний збір» | Наказ ДМСУ «Про затвердження інструкції про порядок справляння акцизного збору в разі ввезення товарів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності на митну територію України» | 1. Закон України «Про ставки акцизного збору на тютюнові вироби» 2. Закон України «Про ставки акцизного збору на спирт етиловий та алкогольні напої» 3. Закон України «Про ставки акцизного збору на деякі транспортні засоби та кузови до них» 4. Закон України «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)» (пиво солодове та нафтопродукти) | |
| Податок на додану вартість | Закон України «Про податок на додану вартість» | Наказ ДМСУ «Про затвердження Порядку справляння податку на додану вартість під час митного оформлення товарів, імпортованих на митну територію» | Закон України «Про податок на додану вартість» | |

Продовження таблиці 5.4

| | | | |
|--|--|---|--|
| Єдиний збір | Закон України «Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України» | Постанова КМУ «Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон» | Постанова КМУ «Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон» |
| Плата за митне оформлення товарів і транспортних засобів | Митний Кодекс України (ст. 71) | Наказ ДМСУ «Про затвердження Порядку прийняття рішення про здійснення митного оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митного органу або поза робочим часом, установленим для митного органу, а також нарахування й унесення плати за таке митне оформлення» | Постанова КМУ «Про справляння плати за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів» |
| Плата за зберігання товарів і транспортних засобів на складах митних органів | Постанова КМУ «Про запровадження плати за зберігання товарів і транспортних засобів на складах митних органів» | Наказ ДМСУ «Про затвердження Порядку справляння плати за зберігання товарів і транспортних засобів на складах митних органів та внесення змін до деяких наказів Державної митної служби» | Наказ ДМСУ «Про затвердження Порядку справляння плати за зберігання товарів і транспортних засобів на складах митних органів та внесення змін до деяких наказів Державної митної служби» |

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ:

1. Охарактеризуйте митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
2. Види мита та види ставки мит.
3. Порядок нарахування та справляння акцизного збору митними органами.
4. Порядок нарахування та справляння ПДВ.
5. Охарактеризуйте Єдиний збір.
6. Охарактеризуйте митні пільги.
7. Охарактеризуйте загальний порядок стягнення митних податків та зборів.
8. Порядок стягнення митних податків та зборів з громадян.

РОЗДІЛ 6. МИТНЕ ДЕКЛАРУВАННЯ ТА МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ

- 6.1. Митне декларування та порядок його здійснення.*
- 6.2. Форми митного декларування.*
- 6.3. Поняття митного оформлення.*
- 6.4. Здійснення митного оформлення.*
- 6.5. Етапи митного оформлення.*

6.1. МИТНЕ ДЕКЛАРУВАННЯ ТА ПОРЯДОК ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

Однією з умов пропускання товарів і транспортних засобів через кордон є їхнє декларування. Під декларуванням розуміється повідомлення митному органу учасниками ЗЕД необхідних для митного оформлення і митного контролю відомостей про товар і транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон, про їх митний режим тощо. Іншими словами, під декларуванням товарів необхідно розуміти встановлений чинним законодавством порядок переміщення через митний кордон вантажів під контролем митних органів.

У статті 1 Митного кодексу дається визначення декларанта як юридичної чи фізичної особи, яка здійснює декларування товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, та декларування митної вартості – це заява особи митному органу за встановленою спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи формою відомостей щодо митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України чи по відношенню до яких змінюється митний режим (ч.б ст.1 МК).

Декларантами можуть бути підприємства або громадяни, яким належать товари і транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України, або уповноважені ними митні брокері (посередники). Декларантами товарів і транспортних засобів, що належать громадянам, крім того, можуть бути громадяни, уповноважені власниками зазначених товарів і транспортних засобів на здійснення декларування нотаріально засвідченими дорученнями.

Декларант виконує всі обов'язки і несе у повному обсязі відповідальність, передбачену Митним кодексом України, незалежно від того, чи є він власником товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України, митним брокером чи іншою уповноваженою особою. Декларант зобов'язаний:

- здійснити декларування товарів і транспортних засобів відповідно до порядку, встановленого Митним кодексом;

- на вимогу митного органу пред'явити товари і транспортні засоби для митного контролю і митного оформлення;
- надати митному органу передбачені законодавством документи і відомості, необхідні для виконання митних процедур;
- сплатити податки та збори.

Декларування виконує декілька основних функцій. Одна з них – забезпечення митних органів необхідними відомостями про товари і транспортні засоби. Інша – підтвердження декларантом правомірності вчинених дій щодо товарів і транспортних засобів, які підпадають під обраний режим. Третя функція – контрольна. На підставі декларування митні органи перевіряють відповідність заявлених у декларації відомостей про товари і транспортні засоби фактичним даним.

Процедура декларування включає його форми і перелік даних та визначається Кабінетом Міністрів України й іншими актами. Декларування транспортних засобів, товарів та інших предметів, а також предметів міжнародних, іноземних організацій і представництв проводиться безпосередньо їх власником, або на підставі укладеного договору іншими підприємствами, які допущені у встановленому порядку митницею до декларування. Предмети, перемішувані через митний кордон України громадянами, декларуються цими громадянами. У більшості країн декларування здійснюється в двох формах: за вантажною митною декларацією або за товаротранспортними документами.

Декларування спричиняє певні правові наслідки. З моменту декларування виникають зобов'язання щодо сплати мита і податків. При виявленні недостовірного декларування декларація є доказом вчиненого правопорушення.

За загальним правилом місце декларування товарів визначається за місцем здійснення митного оформлення. Відповідно до статті 84 Митного кодексу України товари і транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон України, декларуються митному органу, який здійснює митне оформлення цих товарів і транспортних засобів. Транспортні засоби, що використовуються для переміщення товарів, декларуються одночасно з цими товарами за винятком випадків, передбачених частиною третьою вказаної статті.

Морські, річкові та повітряні судна декларуються митному органу порту чи аеропорту прибуття на митну територію України або в порту чи аеропорту відправлення з митної території України. Порожні транспортні засоби та транспортні засоби, які перевозять пасажирів, декларуються в місці перетину митного кордону України або в митному органі за місцем розташування власника транспортного засобу.

При здійсненні декларування важливе значення надається термінам декларування. Митна декларація подається митному органу, який здійснює митне оформлення, протягом десяти днів з дати доставлення товарів і транспортних засобів у митний орган призначення. Товари,

що переміщуються через митний кордон України громадянами, декларуються митному органу одночасно з пред'явленням цих товарів.

Порожні транспортні засоби та транспортні засоби, в яких перевозяться пасажирів, у разі в'їзду на митну територію України декларуються митному органу не пізніше трьох годин з моменту прибуття у пункт пропускання на митному кордоні України, а у разі виїзду за межі митної території не пізніше ніж за три години до перетинання митного кордону України.

Зазначені терміни можуть продовжуватися у порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.

Порядок митного декларування детально регламентується чинним законодавством. ВМД подається декларантом у митний орган України, у якому проводиться митне оформлення товарів у встановлені строки. Відповідно до статті 87 Митного кодексу України митна декларація подається митному органу, який здійснює митне оформлення, протягом десяти днів з дати доставлення товарів і транспортних засобів у митний орган призначення. Товари, що переміщуються через митний кордон України громадянами, декларуються митному органу одночасно з пред'явленням цих товарів. Порожні транспортні засоби та транспортні засоби, в яких перевозяться пасажирів, у разі в'їзду на митну територію України декларуються митному органу не пізніше трьох годин з моменту прибуття у пункт пропускання на митному кордоні України, а у разі виїзду за межі митної території – не пізніше ніж за три години до перетинання митного кордону України. Зазначені терміни можуть продовжуватися у порядку та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України.

Прийняття ВМД є окремою операцією, яка здійснюється у відділах митного оформлення і контролю спеціально уповноваженими посадовими особами митних органів до початку перевірки заявлених у ВМД відомостей. Митна декларація приймається та реєструється митним органом у порядку, що визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. Подання митної декларації повинно супроводжуватись наданням митному органу комерційних супровідних та інших необхідних документів, перелік яких визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Митна декларація приймається митним органом, якщо встановлено, що в ній містяться всі необхідні відомості і до неї додано всі необхідні документи. Дата і час прийняття митної декларації фіксуються службовою особою митного органу, що її прийняла, проставленням позначок на бланку митної декларації та відповідним записом у документах митного органу.

З моменту прийняття митної декларації вона є документом, що засвідчує факти, які мають юридичне значення. Митний орган не має

права відмовити в прийнятті митної декларації, якщо декларантом виконано всі встановлені митним законодавством умови. Відмова митного органу в прийнятті митної декларації повинна бути мотивована, а причини відмови письмово повідомлені декларанту.

Прийняття ВМД іншими посадовими особами чи в інших місцях не допускається. В момент подачі ВМД товари мають знаходитися у визначеному митним органом України місці для проведення митного оформлення і контролю. Подача декларантом заповненої відповідно до митного режиму ВМД повинна супроводжуватися поданням у митний орган документів, необхідних для її прийняття. Якщо декларант через особливі причини не може подати повну декларацію, митний орган вправі дозволити подачу тимчасової неповної митної декларації. У практиці ряду зарубіжних країн така декларація називається попередньою. Подача тимчасової декларації допускається при митному оформленні товарів, які переміщуються трубопровідним транспортом.

Варто розрізнати неповну і кратну декларацію. Кратна декларація, як правило, зв'язана з розміщенням товарів і транспортних засобів на склад тимчасового збереження до моменту їхнього розміщення під визначений митний режим. Неповна (тимчасова) декларація відрізняється від звичайної митної декларації тільки обсягом інформації, що заявляється митному органу. При цьому декларант заявляє товари і транспортні засоби під конкретний митний режим.

Поряд з тимчасовою (неповною) і періодичною декларацією митним законодавством України передбачена можливість спрощеного порядку декларування. Він застосовується у відносинах з державами-учасниками СНД, а також у випадках, що вимагають оперативного переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

У випадку неприйняття посвідчення заявником протягом шести місяців із дня винесення рішення про визнання, а також у випадках невиконання функцій декларанта протягом одного року з дня прийняття посвідчення втрачає силу. Воно може бути скасовано митницею, що видала його, у випадках:

- кількаразового невиконання передбачених чинним законодавством обов'язків декларанта;
- виявлення недостовірних даних, що мають істотне значення для ухвалення рішення про допущення до декларування;
- здійснення передбачених Митним кодексом України правопорушень;
- здійснення дій, що порушують права інших декларантів чи суперечать інтересам держави.

Повторна заява про допущення до декларування може бути розглянута лише через рік із дня скасування посвідчення за умови усунення причин чи порушення з дня, коли воно втратило силу. За видачу посвідчення митницею стягується збір у встановленому Кабінетом Міністрів України розмірі. Збір вноситься на рахунок Держмитслужби України.

Державна митна служба України забезпечує офіційну публікацію переліку підприємств, допущених до декларування.

Митні органи України, які здійснюють контроль за переміщенням товарів через митний кордон, при їх оформленні зобов'язані проводити верифікацію сертифікатів про походження товарів з України. Верифікація сертифікатів про походження товарів з України здійснюється Держмитслужбою на підставі запитів митних органів зарубіжних країн протягом не більше 150 днів з дати одержання запиту чи з ініціативи Державної митної служби. На підставі аналізу запитів митних органів зарубіжних країн може здійснюватися вибіркова перевірка сертифікатів. Перевірку сертифікатів здійснює Управління по верифікації сертифікатів Держмитслужби із залученням регіональних митниць і Центральної митної лабораторії. Законом також передбачено, що в разі потреби для проведення перевірки сертифікатів можуть бути притягнуті фахівці й експерти інших підприємств. Існує кілька форм верифікації сертифікатів:

- перевірка сертифіката на дійсність;
- перевірка правильності даних, внесених у сертифікат, у тому числі критерію походження товару.

Перевірка сертифіката на дійсність (автентичність) здійснюється таким шляхом:

- одержанням відповідної інформації від ТПП (торгово-промислової палати);
- встановленням на підставі даних ТПП вірогідності видачі сертифікату;
- порівнянням даних, внесених у графу сертифіката, з даними ТПП;
- проведенням у разі потреби експертизи бланку сертифіката, відбитка печатки і підпису уповноваженої особи ТПП.

Перевірка правильності даних, внесених у сертифікат, здійснюється таким шляхом:

- встановленням належного застосування правил визначення країни походження, що діють у країні ввозу;
- експертизи критерію походження, що зазначений у сертифікаті;
- встановленням вірогідності іншої інформації, яка міститься в сертифікаті;
- порівнянням товару (чи його фотокопії) з товаром, ідентичним тому, на який видавався сертифікат.

Чинним законодавством передбачено також можливість змін, доповнення та вилучення митної декларації. Відповідно до статті 90 Митного кодексу України з дозволу митного органу відомості, зазначені у митній декларації, можуть бути змінені чи доповнені, а подана митна декларація відкликана. Зміна, доповнення чи відкликання можуть бути здійснені лише до моменту прийняття митним органом митної декларації до митного оформлення.

Зміна, доповнення та відкликання митної декларації після прийняття митним органом до митного оформлення не допускаються. Внесення до

митної декларації змін чи доповнень, які мають істотне значення для застосування процедур митного контролю щодо товарів і транспортних засобів або впливають на умови оподаткування товарів чи застосування до них заходів нетарифного регулювання, здійснюється шляхом подання митному органу нової митної декларації, якщо це не суперечить положенням Митного кодексу.

Службові особи митних органів не мають права заповнювати митну декларацію, змінювати чи доповнювати відомості, зазначені в митній декларації, за винятком внесення до неї відомостей, ще належать до компетенції митних органів.

6.2. ФОРМИ МИТНОГО ДЕКЛАРУВАННЯ

Форми митного декларування безпосередньо визначені в Митному кодексі України. Як уже зазначалося, декларування проводиться шляхом заяви в установленій формі (письмово, усно, шляхом вчинення дій) точних даних про мету переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів і про самі товари й інші предмети, інших необхідних для митного контролю і митного оформлення відомостей. Це проводиться спеціальним документом, що дістав назву митної декларації. Відповідно до частини 12 статті 1 Митного кодексу України митна декларація – письмова заява за формою, встановленою спеціальним уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, яка подається митному органу і містить відомості щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон.

Митне законодавство передбачає декілька варіантів процедури декларування:

1) шляхом подання в митний орган вантажної митної декларації (ВМД). Застосовувана в Україні вантажна митна декларація відповідає зразкам, які використовуються у міжнародній практиці. Вона складається з 5 аркушів і містить 54 графи, частина з яких заповнюється декларантом, а частина – митним органом. Декларація містить відомості про відправника й одержувача товару, країну контракту (країну, у якій зареєстрована фірма-партнер), країну походження товару (для імпортера) чи країну призначення (для експортера), про умови постачання, про валюту контракту, транспорт, на якому повинен бути доставлений товар, про митницю, на якій він має пройти оформлення, квоту (для товарів, експорт яких квотується, вказується тільки залишок квоти без уже вивезеної частки), митної вартості товару й підстав стягнення мита і зборів;

2) шляхом подання в митний орган письмової заяви, складеної в довільній формі, щодо товарів, з яких не стягуються митні податки і не застосовуються заходи економічної політики;

3) за спрощеною формою відбувається декларування при переміщенні фізичними особами товарів не з комерційною метою. Для декларування транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон фізичними особами, встановлена особлива форма декларації.

Якщо декларант з поважних причин, перелік яких визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, не може здійснити у повному обсязі декларування товарів і транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України, безпосередньо під час переміщення їх через митний кордон України (крім товарів, які переміщуються транзитом через територію України), такі товари можуть бути випущені у вільний обіг у спрощеному порядку після подання митному органу тимчасової чи неповної декларації та під зобов'язання про подання митної декларації, заповненої у звичайному порядку не пізніше ніж через 30 днів з дня випуску товарів у вільний обіг.

Рішення про можливість випуску товарів у вільний обіг з наступним оформленням митних документів у повному обсязі приймається митним органом, виходячи з обставин переміщення таких товарів через митний кордон України, характеристики підприємства, установи, організації та за умови сплати належних податків та зборів у повному обсязі;

4) у разі, коли товари регулярно переміщуються через митний кордон України однією і тією ж особою на одних і тих же умовах та підставах, митний орган може дозволити такій особі подавати періодичну митну декларацію, яка оформляється на переміщення товарів за певний пододжений з митним органом період.

Порядок та умови подання періодичної митної декларації визначаються Кабінетом Міністрів України;

5) до ввезення товарів на митну територію України декларантом може подаватися до відповідного митного органу попередня митна декларація. Подання попередньої митної декларації при ввезенні на митну територію України підкацизних товарів є обов'язковим. Порядок подання попередньої митної декларації, її форма та перелік відомостей, що зазначаються в ній, встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи відповідно до встановлених вимог.

Шляхом подання в митний орган ВМД декларуються товари, щодо яких стягуються мито і податки, товари, до яких застосовуються заходи економічної політики, а також товари, митна вартість яких перевищує суму, еквівалентну 100 долларам США. Шляхом подання в митний орган письмової заяви, складеної в довільній формі, із вказівкою відомостей про особу, що переміщає товари, декларанта, про товари, включаючи їх по ТНЗЕД¹, найменування, опис, кількість і вартість, а також про їхній митний режим, декларуються товари, митна вартість яких менша від суми, еквівалентної 100 долларам включно, щодо яких не стягують-

¹ ТНЗЕД – Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності

ся мито і податки і не застосовуються заходи економічної політики. Як митну декларацію можна використати товаросупровідні, комерційні, транспортні та інші документи.

Громадяни заповнюють заяву-декларацію, у якій подають відомості про себе (прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання, дані документа, що засвідчує особу), про товари (найменування, кількість, вартість), про мету ввезення (вивезення), про наявні товаросупровідні документи.

Основним документом декларування товарів і транспортних засобів при здійсненні ЗЕД є вантажна митна декларація, у якій відображаються відомості про товари, їх митний режим, про відправника, одержувача і декларанта, валюту розрахунків та інші необхідні для митного контролю і митного оформлення відомості. ВМД складається з основних і додаткових аркушів (форми ТД-1 і ТД-2). Основний лист ВМД застосовується для внесення відомостей про товари одного найменування і коду при переміщенні їх під той самий митний режим. Додаткові аркуші використовуються для декларування товарів різних найменувань і кодів.

Вимоги щодо ВМД встановлено постановою КМУ «Про затвердження Положення про вантажну митну декларацію» від 9 червня 1997 р. № 574, а порядок заповнення ВМД визначено в Інструкції і порядку заповнення вантажної митної декларації, яка затверджена наказом Державного митного комітету України від 9 липня 1997 р. № 307.

На кожну партію товарів при переміщенні їх під один митний режим, заповнюється одна ВМД. У випадку використання декількох митних режимів ВМД повинна бути заповнена на кожний з них. Як одна партія товарів розглядаються товари, що мають одного відправника, одного одержувача, один зовнішньоторговельний договір, переміщені через один пункт пропускання на митному кордоні, доставляються на одному виді транспорту й одночасно подані до митного оформлення.

З моменту реєстрації посадовою особою митних органів ВМД стає документом, що свідчить про факти, які мають юридичне значення. Про це посадова особа митного органу зобов'язана попередити декларанта.

Після реєстрації ВМД категорично забороняється передача її декларантом іншій особі, що не є посадовою особою митного органу, до закінчення митного оформлення. У зв'язку з цим виникає питання про можливість внесення зміни, доповнення чи вилучення митної декларації. Стаття 178 Основ митного законодавства держав-учасників СНД надає таку можливість, але тільки з дозволу митного органу і тільки до певного моменту, що визначається: початком перевірки ВМД; початком огляду товарів і транспортних засобів; установленням митним органом невірогідності зазначених у декларації відомостей. При внесенні в ВМД за згодою митного органу змін і доповнень необхідно враховувати встановлені до їх змістовної сторони вимоги: вони не повинні ні звужувати, ні розширювати сферу дії декларації, насамперед її кількісні показники.

Заповнення і внесення змін та доповнень у ВМД декларант здійснює самостійно, без допомоги посадових осіб митних органів. Більше того, посадові особи митних органів відповідно до статті 178 Основ не вправі за власною ініціативою, за дорученням чи на прохання особи заповнювати письмову митну декларацію чи змінювати, доповнювати зазначені в ній відомості.

Основним документом, що використовується для декларування товарів і транспортних засобів у торговому обігу, є ВМД, введена практикою митного оформлення з 9 червня 1997 р.

Уповноважена на декларування особа називається декларантом. Загалом декларант – організація, яка заповнює і подає митну декларацію і товари в митні органи. Декларант зобов'язаний виділити спеціальних осіб, які мають право на здійснення від її імені декларування. Ці особи теж називаються декларантами, їхні дії зв'язані з декларуванням транспортних засобів, товарів та інших предметів, а також предметів міжнародних іноземних організацій і представництв. Повноваження декларанта повинні бути визначені так, щоб він міг здійснювати права й обов'язки декларанта в повному обсязі. Митниця може вимагати від декларанта представлення документів, що підтверджують його повноваження, а за наявності обґрунтованих сумнівів у добросовісності здійснення особою дій по декларуванню запропонувати декларанту скласти повноваження.

Відповідно до статті 89 Митного кодексу України декларантом можуть виступати:

- підприємства або громадяни, яким належать товари і транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України, або уповноважені ними митні брокери (посередники);
- громадяни, уповноважені власниками зазначених товарів і транспортних засобів на здійснення декларування нотаріально засвідченими дорученнями. Якщо декларування здійснюється на професійній основі, то така особа дістала назву «митний брокер».

Функції декларанта можуть виконувати тільки українські юридичні і фізичні особи, за винятком випадків переміщення через митний кордон України фізичними особами товарів не для комерційної мети і в інших передбачених законом випадках.

Декларант виконує всі обов'язки і несе у повному обсязі відповідальність, передбачену законом, незалежно від того, є він власником товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України, митним брокером чи іншою уповноваженою особою. Він є носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Декларант зобов'язаний:

- здійснити декларування товарів і транспортних засобів відповідно до встановленого порядку;
- на вимогу митного органу пред'явити товари і транспортні засоби для митного контролю і митного оформлення;

- надати митному органу передбачені законодавством документи і відомості, необхідні для виконання митних процедур;
- сплатити податки та збори.

6.3. ПОНЯТТЯ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ

Зовнішньоекономічна діяльність, насамперед зовнішня торгівля, неможливі без переміщення через митний кордон країни юридичними і фізичними особами товарів і транспортних засобів. Фізичними особами, що перетинають митний кордон України, переміщуються предмети. При такому переміщенні товари і транспортні засоби підлягають митному оформленню і митному контролю в порядку і на умовах, що визначені митним законодавством України.

Митне оформлення відповідно до частини 14 статті 1 Митного кодексу України визначено як виконання митним органом дій (процедур), які пов'язані із закріпленням результатів митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України і мають юридичне значення для подальшого використання цих товарів і транспортних засобів. У той же час митне оформлення можна розглядати як обов'язок осіб, що переміщують товари, пройти певну процедуру, як послідовні дії митних органів щодо легалізації переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Воно розглядається і як врегульована законом митна процедура.

Митне оформлення являє собою дії посадових осіб митних органів, які здійснюються у встановленій послідовності і спрямовані на забезпечення дотримання чинного законодавства і встановленого порядку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон. Легальне визначення митного оформлення також поміщене в «Типовій технології митного контролю і митного оформлення товарів і інших предметів» як сукупність дій, пов'язаних із пропусканням в Україну або за її межі товарів, які переміщуються через митну територію України.

Відповідно до статті 70 Митного кодексу України метою митного оформлення є засвідчення відомостей, одержаних під час митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, та оформлення результатів такого контролю, а також статистичного обліку ввезення на митну територію України, вивезення за її межі і транзиту через її територію товарів і транспортних засобів. Митне оформлення здійснюється службовими особами митного органу.

Операції митного оформлення, порядок їх здійснення, а також форми митних декларацій та інших документів, що застосовуються під час митного оформлення товарів і транспортних засобів, та порядок їх заповнення визначаються Кабінетом Міністрів України.

У той же час безпосередньо самим законом визначено місце і час проведення митного оформлення. Воно здійснюється в місцях розта-

шування відповідних підрозділів митних органів протягом часу, що його встановлюють митні органи за погодженням з органами, уповноваженими здійснювати види контролю органами. Згідно з міжнародними договорами митне оформлення у пунктах пропускання через митний кордон України може здійснюватися цілодобово.

Митне оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України резидентами (крім громадян), за винятком випадків переміщення товарів і транспортних засобів через територію України у режимі транзиту, здійснюється митними органами, у зоні діяльності яких розташовані ці резиденти. У випадках, визначених Кабінетом Міністрів України, митне оформлення в іншому митному органі може здійснюватися за письмовим погодженням між цим митним органом і митним органом, у зоні діяльності якого розташований відповідний резидент. Місце здійснення митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України нерезидентами (крім громадян), окремих груп та видів товарів, визначається Кабінетом Міністрів України.

Митне оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через територію України у режимі транзиту, здійснюється митним органом за місцем ввезення цих товарів і транспортних засобів на митну територію України.

Товари, які при ввезенні на митну територію України були оформлені у режим митного складу, в подальшому можуть бути переоформлені у режим транзиту або інший режим митним органом за місцем розташування митного ліцензійного складу, на якому зберігаються зазначені товари.

ДМСУ можуть визначатися ділянки території з комплексом будівель, споруд, інженерно-технічних засобів та комунікацій, необхідних для здійснення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, вантажні митні комплекси, автопорти, автотермінали. Вантажний митний комплекс – автопорт, автотермінал можуть входити до митної системи України як спеціалізована митна організація або належати на праві власності юридичній особі – резиденту, зареєстрованій як суб'єкт підприємницької діяльності. Відкриття вантажних митних комплексів, автопортів, автотерміналів суб'єктами підприємницької діяльності здійснюється за погодженням із уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. Вимоги, яким повинен відповідати вантажний митний комплекс, автотранспорт, автотермінал, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Митне оформлення товарів і транспортних засобів, які вивозяться за межі митної території громадянами, може здійснюватися у будь-якому митному органі на всій митній території України. Митне оформлення товарів (крім тих, що переміщуються у несупроводжуваному багажі, а також автомобілів), які ввозяться на митну територію України гро-

мадянами, здійснюється у пунктах пропускання через митний кордон України. Митне оформлення товарів, які ввозяться на митну територію України громадянами у несупроводжуваному багажі, здійснюється митними органами за місцем проживання або тимчасового перебування зазначених громадян.

Місця здійснення митного оформлення автомобілів, які ввозяться на митну територію України громадянами, визначається уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. На прохання осіб, що переміщують через митний кордон України товари і транспортні засоби, митне оформлення може здійснюватися поза місцем розташування митних органів, а також поза робочим часом, установленим для митних органів на умовах, визначених Митним кодексом. За митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів, митними органами із зацікавлених осіб справляється плата в порядку та в розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України.

За рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи митне оформлення товарів окремих видів може здійснюватися у спеціально визначених для цього митних органах. Таким чином, митне оформлення здійснюється:

- на митному кордоні України, що збігається з державним кордоном України, – у пунктах пропускання на державному кордоні України, через які здійснюється залізничне, автомобільне, морське, річкове, повітряне й інше сполучення, а також в інших районах митної території України;
- у пунктах, розміщених на митному кордоні України, де він збігається з межами спеціальних митних зон, а також на території спеціальних митних зон;
- у зонах митного контролю на території і в приміщеннях підприємств за умови, що будуть виконані вимоги щодо забезпечення митного контролю в повному обсязі.

6.4. ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ

Митне оформлення розпочинається після подання митному органу митної декларації, а також усіх необхідних для здійснення митного контролю та оформлення документів, відомостей щодо товарів і транспортних засобів, які підлягають митному оформленню.

Засвідчення митним органом прийняття товарів, транспортних засобів та документів на них до митного контролю та митного оформлення здійснюється шляхом проставлення відповідних позначок на митній декларації та інших товаросупровідних документах (ст. 72 МК).

Під час митного оформлення представники підприємств, а також громадяни, що мають належним чином оформлені повноваження щодо

товарів і інших предметів, які підлягають митному оформленню, мають право бути присутніми при його здійсненні. Декларанти можуть бути присутніми під час митного оформлення товарів і транспортних засобів, які пред'являються ними для такого оформлення (ст. 73 МК).

У передбачених чинним законодавством України випадках присутність представників підприємств, а також громадян при митному оформленні обов'язкова. Митне оформлення проводиться українською мовою або на офіційних мовах митних союзів, якщо Україна є їх членом.

З метою митного контролю і митного оформлення митниці на підставі мотивованого письмового розпорядження можуть брати проби і зразки товарів, інші предмети для проведення їхнього дослідження. Проби і зразки товарів та інших предметів беруться в мінімальних кількостях, що забезпечує можливість їхнього дослідження:

- щодо встановлення країни походження товарів;
- щодо визначення місця товару в тарифній класифікації;
- щодо експертиз сертифікації товарів і послуг.

У передбачених законодавством випадках митне оформлення товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон держави, може бути проведене тільки після здійснення ветеринарного, фітосанітарного, екологічного й інших видів державного контролю.

З початком митного оформлення на товари і транспортні засоби поширюється режим, що різко обмежує можливість користування і розпорядження ними. Ніхто не вправі користуватися і розпоряджатися товарами і транспортними засобами, щодо яких митне оформлення не закінчене. Винятки з цього правила встановлені митним законодавством. Митне оформлення здійснюється на підставі закону. Крім Митного кодексу України митне оформлення врегульовано «Положенням про вантажну митну декларацію», яке затверджене постановою КМУ 9 червня 1997 р., та затвердженою наказом № 828 ДМСУ від 30 грудня 1998 р. «Типова технологія митного контролю і митного оформлення товарів і інших предметів». Загалом процедура митного оформлення з часом стала уніфікованою.

Митне оформлення має формальне визначення. Повне оформлення ВМД полягає у формальній ознаці проставлення на всіх її аркушах особистої номерної печатки інспектора митниці.

6.5. ЕТАПИ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ

У різних країнах світу підхід до митного оформлення різний. Так, у РФ воно складається із п'яти етапів, в інших країнах із чотирьох. Існують системи спрощеного митного оформлення. Тим часом, як зазначалось, такі етапи є уніфікованими в межах певних митних союзів.

Відповідно до згаданої Типової технології в Україні передбачено чотири етапи митного оформлення:

Перший етап митного оформлення – попередні операції і перевірка віз та інших документів підрозділами митної статистики. Разом із ВМД направляється її електронна копія. Уміщена в ній інформація повинна відповідати тій, яка внесена в оригінал. На підставі подання ВМД підрозділи митної статистики перевіряють факти застосування до даного суб'єкта ЗЕД санкцій за порушення її правил. Перевірка на першому етапі завершується поставленням штамп «Перевірено».

До попередніх операцій належать всі дії, які мають відношення до митної справи і передують основному митному оформленню та приведенні товарів і транспортних засобів під визначений митний режим. При попередніх операціях митні органи роблять попереднє митне оформлення, яке спрямоване на недопущення ввезення на митну територію держави і вивезення з цієї території товарів і транспортних засобів, що заборонені до такого ввезення і вивезення, а також ідентифікацію товарів і транспортних засобів для митної мети.

Другий етап митного оформлення – перевірка ВМД і документів, оголошеної митної вартості і нарахування митних платежів відділом митних платежів митниці й відділом тарифів і митної вартості у визначеному Держмитслужбою порядку. Власне цей етап є аналітичним. Він закінчується проставленням штамп на ВМД «Сплачено».

Третій етап митного оформлення – перевірка вантажним відділом митниці позначених декларантом у ВМД відомостей на відповідність митним правилам та поданим комерційним документам. Після такої перевірки на всіх аркушах ВМД проставляються штамп «Під митним контролем» і реєстраційний номер. Сама ВМД реєструється в журналі обліку вантажних митних декларацій. Після цього ВМД вважається прийнятою для оформлення. Це має і правовий наслідок – з цього моменту декларант відповідає за вказані в ній дані. Ця декларація не може бути відкликана декларантом. Кожній декларації присвоюється реєстраційний номер, який заноситься в журнал обліку ВМД із вказівкою: її порядкового та реєстраційного номерів, типу, відомостей про відправника й отримувача і особу, яка відповідає за фінансове врегулювання, про декларанта. Якщо буде прийняте рішення про відмову в митному оформленні, то вказується відповідний письмовий документ.

Вантажна митна декларація не приймається до оформлення, якщо вона:

- направляється без повного комплексу документів, необхідних для здійснення митного оформлення товарів;
- заповнена декларантом з порушенням Положення про вантажну митну декларацію;
- заповнена з підчистками і помилками. виправлення можуть бути зроблені лише шляхом перекреслення помилкових і внесення правильних відомостей та в інших передбачених законом випадках.

Якщо підстави для відмови в митному оформленні відсутні, то вантажним відділом приймається рішення про здійснення огляду товару. За зверненням особи, яка отримує товар, може бути оформлений Акт про огляд за встановленою формою.

Четвертий етап митного оформлення – проведення, в разі необхідності, огляду товару і повне оформлення ВМД. Огляд товару здійснюється за його зовнішніми ознаками вибірково чи повністю. На цьому етапі митниця також може відмовити в митному оформленні товару після прийняття ВМД, але лише в передбачених законом випадках. Такі випадки є поодинокими.

ВМД вважається повністю оформленою за наявності на всіх її аркушах особистої номерної печатки інспектора митниці, який здійснював митне оформлення. Залежно від митного режиму інспектором вантажного відділу, який завершив митне оформлення, накладається чи знімається митне забезпечення.

Оформлені митницею аркуші ВМД розподіляються в такому порядку:

- перший основний аркуш («Примірник для митниці») зберігається разом із комплектом документів, на підставі яких здійснювалося митне оформлення в митному підрозділі, що здійснював це оформлення, протягом 12 місяців. Після цього терміну документи передаються в архів митниці;
- другий основний аркуш («Примірник для статистики») використовується в підрозділах митної статистики органу ДМСУ;
- третій основний аркуш («Примірник для митниці») використовується в підрозділах митних прибутків і платежів органу ДМСУ;
- четвертий основний аркуш («Примірник для митниці») використовується в залежності від виду зовнішньоекономічної операції:

1. під час оформлення товарів, які вивозяться за межі митної території України, аркуш передається декларанту для доставки разом із товаром в пункт пропускання на державному кордоні України. Після процедури пропускання він передається в архів митниці, що здійснила пропускання товарів через державний кордон;

2. під час оформлення товарів, що ввозяться на митну територію України, аркуш передається декларанту;

- п'ятий основний аркуш («Примірник для декларанта») передається декларанту. В той же час можуть бути передбачені і додаткові аркуші ВМД (форми ТД-3).

У разі необхідності митні органи вправі видавати засвідчені особистою номерною печаткою інспектора митниці ксерокопії оформленої ВМД. Для обліку таких копій ведеться спеціальний журнал.

При кожному закінченні митного оформлення складається реєстр, в який заносяться всі використані при митному оформленні товару документи. Сам реєстр засвідчується особистою номерною печаткою і підписом інспектора, який закінчив митне оформлення. Він зберігається разом з іншими документами, які слугували підставою для митного оформлення.

Оформлення ВМД свідчить про надання суб'єкту ЗЕД права на розміщення товарів у визначеному митному режимі і підтверджує відзначені у ВТД права і обов'язки щодо здійснення відповідних правових, фінансових, господарських та інших дій.

Митне оформлення здійснюється митним органом, як правило, протягом однієї доби з часу пред'явлення транспортних засобів і товарів, які підлягають митному оформленню, подання митної декларації та всіх необхідних документів і відомостей. Митне оформлення вважається завершеним після виконання митним органом митних процедур відповідно до заявленого митного режиму.

У той же час митним законодавством передбачено спрощений порядок митного оформлення. У разі переміщення через митний кордон України товарів, необхідних для подолання наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф, епідемій, а також живих тварин, органів та інших анатомічних матеріалів людини для потреб трансплантації, товарів, що мають обмежений термін чи особливий режим зберігання, радіоактивних матеріалів, фото-, аудіо- і відеоматеріалів для засобів масової інформації, товарів міжнародної технічної та гуманітарної допомоги, товарів, що переправляються за процедурою МДП, їх митне оформлення здійснюється першочергово у спрощеному порядку. Умови застосування спрощеного порядку митного оформлення визначаються Кабінетом Міністрів України.

Митний орган вправі відмовити у здійсненні митного оформлення. У разі відмови у митному оформленні та пропускання через митний кордон України товарів і транспортних засобів митний орган зобов'язаний видавати зацікавленим особам письмове повідомлення з зазначенням причин відмови та вичерпним роз'ясненням вимог, виконання яких забезпечує можливість митного оформлення та пропускання цих товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ :

- 1. Поняття та здійснення митного оформлення.*
- 2. Які основні етапи митного оформлення?*
- 3. Митне декларування та порядок його здійснення.*
- 4. Охарактеризуйте форми та порядок митного декларування.*

РОЗДІЛ 7. МИТНИЙ КОНТРОЛЬ

- 7.1. Митний контроль та його місце в системі державного контролю
- 7.2. Організація митного контролю
- 7.3. Види митного контролю
- 7.4. Форми митного контролю
- 7.5. Зони митного контролю
- 7.6. Здійснення митного контролю
- 7.7. Права і обов'язки суб'єктів митного контролю
- 7.8. Особливі режими митного контролю
- 7.9. Митний контроль за переміщенням товарів через митний кордон України, що містять об'єкти права інтелектуальної власності
- 7.10. Митні процедури на транспорті

7.1 МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ

Для визначення місця і ролі митного контролю як складової управлінської діяльності держави, особливостей процедури організації або здійснення митного контролю в Україні необхідно визначитися з поняттям «митний контроль», розглянути його ознаки, види, проаналізувати ці поняття.

Згідно з пунктом 15 статті 1 Митного кодексу України під митним контролем розуміється сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення дотримання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України (згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України), укладених у встановленому законом порядку, контроль за виконанням яких покладений на митні органи.

При проведенні митного контролю використовують, як правило, ті його форми, які в тих або інших конкретних обставинах є достатніми для забезпечення дотримання чинного законодавства про митну справу. Митному контролю підлягають усі товари та транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон України, за винятком випадків, передбачених Митним кодексом України. Вони перебувають під митним контролем з моменту його початку і до його завершення відповідно до митного режиму. При ввозі митний контроль починається з моменту перетинання товарами і транспортними засобами митного кордону України і завершується в момент їхнього випуску; при вивозі – з моменту пред'явлення товарів і транспортних засобів для митного оформлення та їх декларування в установленому Митним кодексом України

порядку. При проведенні митного контролю можуть застосовуватися технічні засоби, які безпечні для життя та здоров'я людей, тварин і рослин і не заповдіюють збитку товарам, транспортним засобам та людям. При цьому також не допускається заповдіяння неправомірної шкоди громадянам, їхнім товарам і транспортним засобам.

Митний контроль являє собою сукупність заходів, що здійснюються, як правило, посадовими особами митних органів у встановленому законодавством порядку при переміщенні предметів, товарів і транспортних засобів через митний кордон з дотриманням заходів тарифного і нетарифного регулювання, під визначеним митним режимом, з метою забезпечення додержання норм чинного законодавства з питань митної справи.

Митний контроль можна з повним правом віднести до виконавчо-розпорядницької функції держави, що здійснюється спеціально уповноваженими державними органами України – митними, до якого можуть залучатися інші контролюючі органи, з метою надання відповідних консультаційних та інших послуг або сприяти в його проведенні.

Митний контроль – одна з складової управлінської діяльності держави, яка має комплексний характер, служить справі національної безпеки. Відповідно митний контроль у тій або іншій формі сприяє забезпеченню функціонування таких компонентів національної безпеки, як політичного, економічного, екологічного.

З погляду тривалості митний контроль необхідно віднести до постійної функції будь-якої суверенної держави, що здійснюється протягом усього часу існування держави або союзу держав.

Митні органи, які наділені деякими повноваженнями правоохоронних органів, разом з іншими відповідними органами організують, підтримують і розвивають міждержавні договірні відносини на основі загальноновизнаних принципів міжнародного права, попереджають і ведуть боротьбу з порушеннями законодавства, створюють умови для ефективної боротьби з організованою міжнародною злочинністю, корупцією, використовують метод контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, можуть разом з іншими правоохоронними органами здійснювати переміщення товарів під негласним контролем.

На сьогодні захист навколишнього середовища висувається на перший план. Наслідки недостатньої уваги до проблеми можуть бути катастрофічними. Мова йде не тільки про благополуччя людства, а й про його виживання. Особливо тривожно те, що деградація природного середовища може виявитися незворотною.

Для різного технологічного та іншого устаткування встановлюються нормативи граничних обсягів забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря; вимоги щодо введення технологічних процесів; регламенти використання сировини. Для кожного типу транспортних засобів, які експлуатуються на території України або ввозяться на її

територію, установлюються нормативи змісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах, а також шкідливих фізичних впливів.

Екологічні нормативи розробляються та вводяться в дію Міністерством охорони навколишнього природного середовища України, Міністерством охорони здоров'я України та іншими уповноваженими державними органами.

Ці вимоги обов'язково враховуються митними органами при здійсненні митного контролю та наданні дозволу на в'їзд в Україну транспортних засобів, імпорт відповідних товарів.

7.2. ОРГАНІЗАЦІЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Слід зазначити, що у законах України відсутнє визначення організації митного контролю, хоча посилання на нього є. Це поняття похідне від французького *organisation* – впорядкування; латинського *organum* та грецького – інструмент, знаряддя.

Організація митного контролю має управлінські риси як зовнішні, так і внутрішні. Зовнішні – коли до організації митного контролю залучаються відповідні державні структури, а внутрішні риси – коли організацією митного контролю займаються безпосередньо митні структури з підпорядкованою вертикаллю.

Хоча в Митному кодексі України є глава 6 під назвою «Організація митного контролю», але фактично з восьми статей тільки одна (ст. 47) частково стосується організації митного контролю.

Під **організацією митного контролю** пропонується розуміти складову змісту управлінської діяльності, завдяки якій використовується потенціал можливостей цієї функції, зумовлюється вибір форм, методів і засобів удосконалення митного контролю, належним чином визначаються ті функції чи дії, які необхідні для реалізації завдань із здійснення митної політики держави на належному рівні у рамках становлення митної справи.

Відмінність поняття організації митного контролю від його здійснення полягає у тому, що організація митного контролю направлена на вибір або вдосконалення форм та методів здійснення митного контролю, створення раціональної єдиної системи митних установ і організацій, які безпосередньо будуть здійснювати митний контроль, визначення структурно-функціонального змісту державних органів, які згідно з законодавством з питань митної справи можуть бути задіяними до здійснення митного контролю, тобто на «проекування» високоефективної діяльності усіх суб'єктів правовідносин у сфері митної справи з метою охоплення усіх напрямків митного контролю, підвищення його ефективності та відповідності вимогам часу.

Треба відмітити, що хоча напрямки організації та здійснення митного контролю – це окремі, самостійні напрямки діяльності, але вони

взаємопов'язані. Спочатку необхідно організувати митний контроль, закріпити його відповідним чином у правовому акті, а потім вже здійснювати.

При цьому не виключається, що перша стадія митного контролю – його організація, може бути продубльована, якщо стадія здійснення митного контролю підтвердила недосконалість окремих управлінських або інших елементів митного контролю. Слід зазначити, що від належної організації митного контролю залежить ефективність митного контролю при мінімізації витрат. Тому є необхідність визначення пріоритетних напрямків в організації митного контролю, нових форм та методів з метою підвищення ефективності митного контролю та одночасним його спрощенням, наприклад, як це і зазначено у Міжнародній конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур (Київська конвенція від 18.05.1973 р.).

Організація діяльності митних органів України спрямована на дієвий контроль за переміщенням товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон України і є одним із основних завдань організації митного контролю, що покладено на відомчу структуру, очолювану Держмитслужбою України.

Організацію митного контролю можна умовно поділити на три стадії:

1. підготовчу, у ході якої визначаються, формуються напрямки діяльності, з посиланням на економічні, політичні, організаційні або юридичні фактори. На цій стадії варто визначитися з найважливішим рішенням щодо першочергових, пріоритетних напрямків організації митного контролю;
2. проектну стадію, у ході якої приймається рішення про підготовку або відмову від підготовки нормативно-правового акта. На цій стадії здійснюється всебічний аналіз, прогнозуються можливі результати. Розгляд рішення може обговорюватися не тільки в підрозділах одного державного органу або структури, а й виноситися на міжвідомчий або міжнародний рівень;
3. стадію прийняття рішення, що характеризується найбільшою активністю та значущістю. На цій стадії відбувається прийняття нормативно-правового документа (якщо необхідно – його реєстрація, визначення механізму виконання, контролю та інформування).

Основними завданнями організації митного контролю в Україні повинні бути: (1) підготовка нормативно-правових і відомчих актів з питань організації та розвитку митної інфраструктури, інших нормативних актів з метою забезпечення ефективного здійснення митного контролю; (2) аналіз діючих і впровадження передових форм і методів митного контролю, заходів щодо їхнього поліпшення; (3) запровадження технологій митного контролю та митного оформлення; (4) організація взаємодії митних органів зі службами прикордонного, санітарного, фітосанітарного,

радіологічного, ветеринарного, екологічного контролю, а також з іншими контролюючими службами та правоохоронними органами; (5) розробка та запровадження нових систем захисту результатів митного оформлення; (6) удосконалення видів особистих митних забезпечень, форм їхнього застосування; (7) систематизація, об'єднання і узгодження всіх складових митного контролю як єдиного процесу.

Митні органи забезпечують контроль на ділянці по над 8 тис. км митного кордону (з них 2252 км в акваторіях Чорного та Азовського морів).

Першочерговим завданням у напрямку економічного захисту кордонів кожної країни є створення митної інфраструктури. Не є винятком у цьому і Україна.

Особливості організації та відкриття пунктів пропуску на митному кордоні полягають у тому, що тут необхідно враховувати інтереси не тільки суміжних, а й інших іноземних держав, які не мають спільних кордонів, але мають свої економічні, майнові та інші інтереси, а також пропозиції багатьох міністерств та відомств.

Відповідно до статті 3 «Положення про пункти пропуску через Державний кордон», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2000 р. № 1203, пункти пропуску класифікуються за статусом:

- на міжнародні (пункти пропуску громадян і транспортних засобів будь-яких держав);
- міждержавні (пункти пропуску громадян і транспортних засобів суміжної держави);
- місцеві (пункти пропуску громадян і транспортних засобів із прикордонних областей і районів);
- за видом сполучень: пункти пропуску автомобільного, залізничного, морського, річкового, пішохідного, поромного, повітряного транспорту, пункти передач енергоносіїв;
- за характером транспортних перевезень: пасажирські, вантажні, вантажно-пасажирські;
- за режимом функціонування: постійні, тимчасові;
- за часом роботи: цілодобові і такі, що працюють у певний час.

Постановами Кабінету Міністрів України визначаються пункти пропуску для автомобільного та залізничного транспорту, через які можна ввезти або вивезти підакцизні товари, і строки їхнього транзиту, механізм надання фінансових гарантій, механізм супроводу товарів.

Що стосується інших обмежень транзиту товарів по території України, то вони повинні відповідати міжнародним договорам і законам України з метою уникнення перешкод в економічному рості країни.

Відповідно до нетарифного методу регулювання зовнішньоекономічної діяльності можуть бути застосовані не тільки заборони або обмеження, а й сприяння, лібералізація, звільнення від митного контролю. Наприклад, у статті 79 Митного кодексу України передбаче-

ний першочерговий і спрощений порядок переміщення через митний кордон України та митного оформлення товарів, необхідних для подолання наслідків стихійних лих, аварій, катастроф, епідемій, а також тварин, органів та інших анатомічних матеріалів людини для потреб трансплантації, товарів, які мають обмежений строк або особливий режим зберігання, радіоактивних матеріалів, фотоматеріалів, аудіоматеріалів та відеоматеріалів для засобів масової інформації, товарів міжнародної технічної та гуманітарної допомоги.

Одним із кроків у напрямку спрощення митних процедур став наказ Держмитслужби України «Про затвердження Порядку митного контролю та митного оформлення предметів, які переміщуються громадянами авіаційним транспортом із застосуванням двоканальної системи («зелений» та «червоний» коридори)» від 16.08.2001 р. № 561.

Окремий порядок митного оформлення передбачений і для гуманітарної допомоги.

Основними цілями вдосконалення технологій процесу митного контролю є: (1) уніфікація процедур митного контролю та митного оформлення; (2) підвищення ефективності митного контролю та митного оформлення, удосконалення системи контролю за його результатами; (3) досягнення прозорості і прогностичності митного контролю та митного оформлення; (4) спрощення процедур митного контролю та митного оформлення, приведення їх до міжнародних стандартів.

Одне із складних завдань у сфері організації митного контролю – це вирішення питання про проведення спільного контролю.

Складність рішення даної проблеми полягає в тому, що у цьому питанні потрібне взаємне волевиявлення двох сторін – України та іншої суміжної держави, наприклад, Росії, Польщі, Словаччини, Угорщини, Беларусі, Молдови. У процесуальному плані організації такого виду контролю є своя специфіка, тому що в оформленні угод на міжурядовому або на міжвідомчому рівні застосовуються норми скоріше не управлінсько-розпорядчого характеру, а міжнародного та господарського. У разі відмови однієї із сторін від створення або проведення спільного контролю цей інститут автоматично втрачає чинність.

Існуюча європейська і світова практика організації оформлення товарів та інших предметів передбачає заходи щодо вдосконалення митного контролю та організації в пунктах пропуску через державний кордон спільного контролю митних та інших контролюючих органів суміжних держав. Відповідні положення закріплені Міжнародною конвенцією про узгодження умов здійснення контролю вантажів на кордонах 1982 р. (Конвенція про узгодження). У Митному кодексі України ця норма міститься у статті 47, де передбачені підстави здійснення спільного контролю.

Механізм спільного контролю є єдиною системою організаційно-правових заходів, завдяки яким здійснюється митний контроль предстваниками, як правило, двох сусідніх держав.

Крім загальних принципів, які властиві митному контролю (принципи законності, системності, систематичності, прозорості, вибіркової тощо), до принципів спільного контролю можна віднести такі специфічні, як:

- принцип синхронності, тобто митний контроль здійснюється двома сторонами одночасно;
- принцип послідовності, тобто контрольні функції виконуються послідовно представниками контролюючих відомств суміжних держав;
- принцип взаємного визнання результатів митного оформлення (митні документи та засоби митних забезпечень визнаються двома сторонами);
- принцип постійного обміну інформацією (здійснюється з метою уточнення митної статистики та профілактики митних правопорушень, контрабанди) тощо.

Метою впровадження такого інституту є подальша інтеграція вітчизняного законодавства у світове, скорочення часу на проведення митного контролю та спрощення митних процедур.

Разом з тим процедура прискорення переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України значною мірою залежить від розуміння іншими державними органами необхідності вдосконалювання законодавчої бази щодо здійснення інших видів контролю на кордоні. Нині транспортні засоби, товари та інші предмети, які переміщуються через державний кордон, підлягають приблизно семи видам контролю. Така кількість контрольних служб, розмішених у пунктах пропуску, порядок і розміри стягнення зборів роблять процедуру переміщення складною і тривалою.

Як один з позитивних кроків у складовій організації митного контролю слід відмітити те, що з 1 січня 2006 р. митні органи України перейшли на систему попереднього повідомлення про вантажі додатково ще з декількома суміжними країнами, що дасть змогу скоротити час митного оформлення на кордонах.

З урахуванням вимог митного законодавства ЄС та з набуттям чинності Митним кодексом України митним органам надано право здійснювати митний контроль не тільки до або під час здійснення митного оформлення, а й після нього.

7.3. ВИДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Залежно від предмета прийнято розрізняти загальний і спеціальні види митного контролю. Загальний митний контроль залежно від конкретного предмета можна поділити на митний контроль товарів і митний контроль транспортних засобів.

Залежно від напрямку переміщення товарів прийнято розрізняти митний контроль імпорتنих, експортних і транзитних товарів.

Відповідно імпорнтний контроль здійснюється щодо товарів, які ввозяться на територію України, експортний – щодо товарів, які вивозяться з України, а транзитний – щодо товарів, які переміщуються митною територією України.

Залежно від характеристик товарів, які зумовлюють особливості митного контролю, виділяють підвиди митного контролю товарів: митний контроль ручної поклажі та контроль багажу як такого, що супроводжується, так і такого, що не супроводжується.

Митний контроль транспортних засобів визначається їх видом. Відповідно розрізняють:

- митний контроль автотранспортних засобів;
- митний контроль повітряних суден;
- митний контроль залізничних засобів;
- митний контроль річкових суден;
- митний контроль морських суден;
- митний контроль трубопровідного транспорту і електромереж.

Залежно від виду й характеру співробітництва митних органів країн-сусідів виділяють такі різновиди митного контролю:

- односторонній митний контроль. Такий контроль проводиться тільки однією стороною, як правило, до перетинання митного кордону. Митні органи однієї сторони довіряють іншій стороні і повторного митного контролю не проводять. Така система контролю ще називається спрощеною;
- двосторонній митний контроль, який відповідно самостійно проводиться митницями двох країн;
- спільний митний контроль, який проводиться одночасно митними органами двох країн.

Окрім цього розрізняють однократний митний контроль і повторний митний контроль. Такий контроль здійснюється, як правило, щодо транспортних засобів або товарів, коли у митних органів є достатньо для цього підстав. Однократний митний контроль проводиться в тому разі, коли митний кордон перетинається в одному напрямку, а повторний у тому разі, коли протягом короткого періоду транспортні засоби перетинають митний кордон двічі.

Під час проведення митного контролю митні органи самостійно визначають форму та обсяг контролю, достатнього для забезпечення додержання законодавства України з питань митної справи та міжнародних договорів України.

7.4. ФОРМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Митний контроль здійснюється у формах, що передбачені статтею 41 Митного кодексу України, де встановлено, що митний контроль здійснюється службовими особами митниці шляхом:

- перевірки документів та відомостей, необхідних для такого контролю;
- митного огляду (огляду та переогляду товарів і транспортних засобів, особистого огляду громадян);
- обліку товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;
- усного опитування громадян та посадових осіб підприємств;
- перевірки системи звітності та обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, які відповідно до законів справляються при переміщенні товарів через митний кордон України;
- огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на митні органи законом;
- в інших формах, передбачених митним законодавством.
Залежно від форми митного контролю виділяють:
- перевірку необхідних для досягнення мети такого контролю документів на товари та транспортні засоби (документальний контроль). Документальний митний контроль здійснюється шляхом перевірки документів на товари та транспортні засоби. При цьому вивчаються документи з метою встановлення їх відповідності встановленим вимогам. Як правило, документальний контроль передусе огляду товарів і транспортних засобів. Самі документи можна поділити на транспортні, торгові, митні та інші, що необхідні для митного контролю;
- огляд товарів і транспортних засобів (фактичний контроль). Огляд – адміністративний захід, що полягає у фактичній перевірці товарів, транспортних засобів з метою встановлення законності їх переміщення через митний кордон, попередження ввезення заборонених предметів, виявлення таємного переміщення товарів, визначення найменування товарів, їх кількості та ціни. Огляд має за мету такі завдання: встановлення законності переміщення через митний кордон об'єктів митного контролю; виявлення товарів і транспортних засобів без документів; виявлення товарів, які заборонені для ввезення чи вивезення, а також товарів, які переміщуються у спеціальному порядку (культурні цінності); встановлення тарифного найменування товару, його ціни, кількості і якості;
- переогляд транспортних засобів та інших предметів може проводитися за наявності підстав вважати, що переміщені через митний кордон транспортні засоби, товари та інші предмети містять контрабанду або є самі контрабандою. Огляд та переогляд проводиться

в присутності представника власника товарів і транспортних засобів.

Митний огляд може здійснюватися в таких видах:

- ідентифікаційний огляд, який здійснюється у спрощеному порядку з метою встановлення фактичної відповідності товарів їх опису і кількості, яка заявлена декларантом. Також визначається і країна походження товарів та інші їх якості;
- огляд із переліком кількості вантажних місць без їх розпечатування вибірково розпечатуванням чи розпечатуванням всіх вантажних місць;
- огляд із вимірюванням і визначенням характеристик товарів і взяттям проб й зразків чи без них;
- огляд, який спрямований на виявлення тайників та контрабанди.

Залежно від організації контролю за місцем його проведення прийнято розрізняти:

- контроль, який здійснюється по прибуттю товарів і транспортних засобів в митний орган;
- суцільний митний контроль із застосуванням всіх його форм, що передбачаються митним законодавством, за винятком випадків звільнення від митного контролю;
- вибірково митний контроль, який полягає у застосуванні вибірково методів перевірки. Перевіряється не весь товар, а лише його зразки.

Чинним законодавством встановлено перелік товарів, що в обов'язковому порядку підлягають митному огляду. До них належать:

- товари, що підлягають обкладенню акцизним податком чи приближені до таких в описовій частині;
- товари, які підлягають обкладенню митом;
- товари, які підлягають під нетарифне регулювання;
- товари, що близькі за правовим режимом до товарів, які обкладаються митом чи підлягають під нетарифне регулювання, і коли не можна обійтися без огляду;
- щодо тих товарів, стосовно яких надійшла достатня для проведення перевірки оперативна інформація.

Крім зазначених форм контролю застосовується також облік товарів і транспортних засобів. Звертається увага на товари і транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон, розміщуються на митних складах чи перевозяться митними перевізниками. Такий облік здійснюється шляхом ведення різних реєстраційних книг і журналів.

Значна увага приділяється усному опитуванню фізичних осіб і представників юридичних осіб посадовими особами митних органів. Усне декларування здійснюється у передбачених чинним законодавством випадках при переміщенні через митний кордон особистих речей.

Перевірка обліку і звітності проводиться стосовно товарів і транспортних засобів, що знаходяться на митних складах чи вільних митних

складах. Практикується інвентаризація товарів і транспортних засобів, які зберігаються на митному складі.

Ідентифікація як форма митного контролю здійснюється шляхом пломбування, опечатування, нанесення цифрових та інших позначень, ідентифікаційних знаків, проставлянням штампів, взяттям проб і зразків, опису товарів і транспортних засобів, складенням креслень, фотографуванням, ілюстрацією, використанням товаросупровідної та іншої документації й іншими засобами ідентифікації. Митними органами можуть бути ідентифіковані: транспортні засоби, приміщення та інші місця знаходження товарів і транспортних засобів, що підлягають митному контролю, місця здійснення контролю, товари і транспортні засоби, які знаходяться під митним контролем.

При проведенні митного контролю застосовуються різноманітні технічні засоби, які сприяють якості та спрощенню процедури митного контролю. З метою недопущення перевезення через митний кордон наркотиків широко використовуються собаки. У практичній діяльності всі види та форми митного контролю тісно переплітаються.

До форм контролю також належать спостереження, обстеження, аналіз, розробка прогнозів та інше. Так, спостереження за реакцією фізичної особи на митну обстановку чи здійснювані митними органами дії дають змогу виявити неадекватні реакції підконтрольних і по них виявити припущені порушення. Обстеженню піддаються транспортні засоби, наприклад пасажирські вагони, в результаті вдається виявити контрабанду. Аналіз типових порушень митних правил дозволяє підвищити ефективність митного контролю та суттєво скоротити час на його проведення.

Особливої уваги заслуговує огляд та переогляд речей. Він проводиться також за наявності підстав вважати, що громадянин переміщує через митний кордон України предмети, які підлягають контролю відповідно до чинного законодавства. Це перш за все товари, які підлягають санітарному, ветеринарному, фітосанітарному, радіологічному і екологічному контролю.

З метою попередження переміщення через митний кордон предметів, які відповідно до чинного законодавства заборонені до транзиту, огляду і переогляду підлягають речі громадян, їх огляд (переогляд) проводиться за відсутності громадянина чи уповноваженої ним особи в разі:

- якщо є підстави вважати, що несупроводжуваний багаж містить предмети, які становлять небезпеку для життя та здоров'я людей, тварин і рослин, а також довкілля;
- якщо громадянин або його представник не з'являються протягом одного місяця з дня надходження несупроводжуваного багажу;
- при пересиланні речей у міжнародному поштовому сполученні;
- при залишенні на території України ручної поклажі і багажу з порушенням зобов'язання їх транзиту через територію України.

Операції з товарами та іншими предметами, що знаходяться під митним контролем на вимогу митних органів, включають навантаження, розвантаження, перевантаження, усунення пошкодження упаковки, упаковку чи переупаковку товарів та інших предметів, які підлягають митному оформленню. Власники чи їх уповноважені особи повинні відкривати приміщення, ємності та інші місця, в яких можуть знаходитися товари і предмети.

Варто зазначити, що навантаження, вивантаження й перевантаження, виправлення пошкоджень упаковки, її розпечатування, упаковка й переупаковка товарів і предметів, щодо яких митне оформлення не було закінчене, а також зміна ідентифікаційних знаків чи маркування, нанесених на ці предмети чи їх упаковку, може проводитися лише з дозволу митниці.

Вказані операції проводяться за рахунок фізичних і юридичних осіб, які переміщують зазначені товари і предмети через митний кордон.

Товари і транспортні засоби перебувають під митним контролем з моменту його початку і до закінчення згідно з заявленим митним режимом. У разі ввезення на митну територію України товарів і транспортних засобів митний контроль розпочинається з моменту перетинання ними митного кордону України. У разі вивезення за межі митної території України митний контроль розпочинається з моменту пред'явлення товарів і транспортних засобів для митного оформлення та їх декларування в установленому порядку.

Тривалість перебування товарів і транспортних засобів під митним контролем на території зони митного контролю у пункті пропуску на митному кордоні України встановлюється відповідно до технологічної схеми пропуску через митний кордон осіб, товарів і транспортних засобів.

Митний контроль закінчується:

- у разі ввезення на митну територію України – після здійснення у повному обсязі митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщують через митний кордон України;
- у разі вивезення за межі митної території України – після здійснення у повному обсязі митного оформлення товарів і транспортних засобів та перетинання ними митного кордону України, за винятком митних режимів, які передбачають перебування під митним контролем протягом усього часу дії митного режиму.

Відповідно до Митного кодексу України контроль здійснюється у таких формах: огляд та переогляд товарів і транспортних засобів (ст. 55 МК), огляд та переогляд ручної поклажі та багажу (ст. 56 МК), особистий огляд (ст. 57 МК), облік товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України (ст. 58 МК), усне опитування громадян та посадових осіб підприємств (ст. 59 МК), перевірка системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів,

що переміщуються через митний кордон України (ст. 60 МК), огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, спеціальних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на митні органи законом (ст. 61 МК). Розглянемо деякі з них їх більш детально.

Відповідно до статті 55 Митного кодексу України з метою перевірки законності переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів митний орган має право на проведення огляду цих товарів і транспортних засобів. Переогляд товарів і транспортних засобів може бути здійснено за рішенням керівника митного органу або його заступника, якщо є підстави вважати, що зазначені товари і транспортні засоби переміщуються через митний кордон України з порушенням митного законодавства. Огляд та переогляд товарів і транспортних засобів здійснюється тільки в присутності особи, яка переміщує їх через митний кордон чи зберігає під митним контролем.

Якщо є підстави вважати, що у ручній поклажі або багажі громадянина переміщуються через митний кордон України, у тому числі транзитом, товари, які підлягають обліку і контролю органів державної влади, чи товари, при митному оформленні яких справляються податки та збори, а також товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено, митний орган має право провести огляд, а у разі необхідності і переогляд ручної поклажі та багажу з їх розпакуванням (ст. 56 МК).

Огляд та переогляд ручної поклажі та багажу громадянина здійснюються в присутності цього громадянина чи уповноваженої ним особи. Огляд та переогляд ручної поклажі та багажу за відсутності громадянина чи уповноваженої ним особи здійснюється у разі:

- якщо є підстави вважати, що несупроводжуваний багаж містить товари, які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей, тварин та рослин, а також довкілля;
- якщо громадянин чи уповноважена ним особа не з'явилися протягом одного місяця з дня надходження несупроводжуваного багажу;
- якщо товари пересилаються у міжнародних поштових відправленнях або міжнародних експрес-відправленнях;
- у разі залишення на території України ручної поклажі і багажу з порушенням зобов'язання про їх транзит через територію України.

Огляд та переогляд ручної поклажі і багажу у разі відсутності громадянина чи його уповноваженого представника проводяться в присутності представників підприємства, що здійснює перевезення, пересилання ручної поклажі та багажу чи їх зберігання. Про здійснення огляду та переогляду у випадках, зазначених пунктах 1 та 2 статті 56 Митного ко-

дексу, складається акт, форму якого встановлює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи.

Відповідно до статті 57 Митного кодексу України особистий огляд, як виняткова форма митного контролю, проводиться за письмовим рішенням керівника митного органу або особи, яка його заміщує, якщо є достатні підстави вважати, що громадянин, який прямує через митний кордон України чи перебуває в зоні митного контролю або в транзитній зоні міжнародного аеропорту, приховує предмети контрабанди чи товари, які є безпосередніми предметами порушення митного законодавства. Це, як правило, товари, що заборонені для ввезення в Україну, вивезення з України чи транзиту через територію України.

На митному посту особистий огляд може також проводитися за письмовим рішенням керівника поста або особи, яка його заміщує, з обов'язковим повідомленням протягом доби начальника митного органу про підстави і результати такого огляду.

Підставами для проведення особистого огляду прийнято вважати: відповідні дані, що містяться у повідомленнях і заявах фізичних, осіб, як громадян України, так і іноземців, в матеріалах, які надійшли від інших правоохоронних, контрольних та інших державних органів України, інформація митних та інших правоохоронних органів, компетентних органів іноземних держав і міжнародних організацій, у тому числі матеріалах, які надійшли з інших митних органів України. Особистий огляд проводиться й при безпосередньому виявленні посадовими особами митного органу будь-яких ознак, що прямо чи побічно вказують на те, що фізична особа приховує при собі і не видає для митного контролю товари чи предмети.

Перед початком огляду посадова особа митного органу повинна пред'явити громадянину письмову постанову керівника митного органу, керівника митного поста чи особи, яка їх заміщує, ознайомити громадянина з його правами та обов'язками під час проведення такого огляду і запропонувати добровільно пред'явити приховувані товари. Особистий огляд проводиться в ізольованому приміщенні, що відповідає встановленим санітарно-гігієнічним вимогам, службовою особою митного органу однієї статі з громадянином, який проходить огляд, у присутності не менш як двох понятих тієї ж статі. Як поняті запрошуються особи, що не зацікавлені у результатах огляду. Понятими не можуть бути родичі особи, яка підлягає особистому огляду, а також працівники митних органів. Доступ до приміщення, де проводиться огляд, громадян, які не беруть участі в ньому, і можливість спостерігати за проведенням огляду з боку таких громадян мають бути виключені. Обстеження органів тіла громадянина, який підлягає огляду, має проводитись лише спеціалістом. Особистий огляд проводиться в три етапи. На першому етапі посадова особа митного органу повинна пред'явити фізичній особі, щодо якої прийнято рішення про проведення особисто-

го огляду, письмове рішення про проведення особистого огляду, ознайомити з правами і обов'язками при провадженні особистого догляду й запропонувати добровільно видати приховані предмети.

На другому етапі оголошується про початок особистого огляду, піддаються огляду особисті речі, одяг та тіло. При необхідності вони піддаються дослідженню. Наприклад, при контрабанді практикується заковтування їх в пакетах у шлунок, що можна виявити лише при дослідженні тіла за допомогою спеціальної апаратури.

Порядок проведення особистого огляду встановлюється ДМС України за узгодженням з Міністерством юстиції України і Міністерством закордонних справ. У той же час чинним адміністративним законодавством і міжнародною практикою вироблені певні правила проведення такого огляду, на чому є необхідність зупинитися більш детально. В ході особистого огляду:

- оглядаються всі дрібні предмети, які належать підданій такому догляду особі (парасоля, портмоне, запальничка, авторучка, портсигар і т.ін.);
- оглядається верхній одяг, взуття, головний убір;
- обшупується поверх натільної білизни все тіло особи, яка піддана огляду, зверху до низу;
- оглядається знята натільна білизна;
- досліджується тіло такої особи (оглядаються волосся, кисті рук, ступні ніг і інше).

На третьому, завершальному етапі особистого огляду проводиться документальне оформлення результатів особистого огляду і складається протокол особистого огляду особи. Протокол підписується посадовою особою митниці, яка проводила особистий огляд, особою, яка була піддана такому огляду, понятими, а при обстеженні тіла – медичним працівником. Особа, що була піддана особистому огляду, вправі зробити письмові заяви. В разі відмови підписати складений протокол робиться запис «Від підпису відмовився». Копія протоколу особистого огляду вручається під розписку особі, щодо якої цей огляд проводився.

До протоколу особистого огляду додаються:

- предмети, які добровільно видані особою;
- предмети, які виявлені та вилучені в ході проведення особистого огляду;
- фотографії і негативи, кіноплівки, аудіо- та відеозаписи, що виконані при проведенні огляду;
- пояснення та заяви особи, яка була піддана особистому огляду, медичного працівника, спеціаліста, понятих;
- документально зафіксовані результати спостереження, вимірювання та дослідження, а також факт застосування лікарських препаратів.

Протоколи особистого огляду підлягають обов'язковій реєстрації в спеціальному журналі особистих оглядів. У разі порушення кримінальної

справи чи адміністративного провадження про порушення митних прав оригінал протоколу особистого огляду долучається до матеріалів цієї справи. В митному органі залишається копія такого протоколу.

Для проходження митного контролю юридичні та фізичні особи, що переміщують через митну територію товари та предмети, повинні подати митниці необхідні для митного контролю документи, їх перелік та порядок надання встановлюється митною службою.

Особистому огляду не підлягають Президент України, Голова Верховної Ради України, народні депутати України, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, Голова та судді Верховного Суду України, Голова та судді Конституційного Суду України, Міністр закордонних справ України, Генеральний прокурор України та члени їхніх сімей, які прямують разом з ними.

Облік товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, по суті є реєстрацією митним органом зазначених товарів і транспортних засобів з метою здійснення їх митного контролю. Облік товарів, що переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом та лініями електропередачі, здійснюється з використанням відповідних приладів обліку. Форми документів для здійснення обліку товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи (ст. 58 МК).

Для забезпечення митного контролю службовими особами митного органу може проводитися усне опитування громадян та посадових осіб підприємств. Усне опитування громадян та посадових осіб підприємств при здійсненні митного контролю – це отримання інформації, що має значення для здійснення митного контролю, від осіб, які нею володіють. У ході усного опитування складається протокол установленої форми (ст. 59 МК). Перевірка системи звітності та обліку товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, – це проведення митними органами на підприємствах, за діяльністю яких здійснюється митний контроль, дій щодо встановлення відповідності документації про зазначені товари і транспортні засоби вимогам, установленим Митним кодексом та іншими законодавчими актами України (ст. 60 МК). Огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, спеціальних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою законом покладено на митні органи, може здійснюватися службовими особами митних органів з метою:

- перевірки законності ввезення на митну територію України товарів і транспортних засобів, дотримання порядку їх ввезення, а також правильності та повноти сплати податків і зборів;

- перевірки відповідності фактичної кількості ввезених товарів і транспортних засобів відомостям, заявленим у митній декларації;
- перевірки дотримання установлених законодавством правил провадження діяльності, контроль за якою покладено на митні органи.

За результатами огляду територій та приміщень складається акт встановленої форми. Його копія вручається відповідно власникові складу тимчасового зберігання, митного ліцензійного складу, магазину безмитної торгівлі або керівникові чи заступникові керівника органу управління спеціальної митної зони, власникам приміщень та складів (ст. 61 МК).

Для здійснення митного контролю в порядку, встановленому законодавством України, можуть використовуватися технічні та спеціальні засоби, безпечні для життя і здоров'я людини, тварин та рослин і такі, що не завдають шкоди товарам та транспортним засобам (ст. 62 МК).

У разі потреби для участі у здійсненні митного контролю можуть залучатися спеціалісти та експерти. Залучення спеціалістів та експертів здійснюється керівником митного органу або його заступником за погодженням з керівником підприємства, установи, організації, де працює спеціаліст чи експерт.

7.5. ЗОНИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Відповідно до статті 48 Митного кодексу України митний контроль здійснюється в пункті пропуску через митний кордон України. З метою забезпечення здійснення митними органами митного контролю за товарами та транспортними засобами, що переміщуються через митний кордон України, проведення заходів, пов'язаних з виявленням, попередженням та припиненням контрабанди та порушень митного законодавства в пунктах пропуску на митному кордоні України, в межах прикордонної смуги на державному кордоні, у морських і річкових портах, аеропортах, на залізничних станціях, на територіях підприємств, спеціальних митних зон, а також в інших місцях, визначених митними органами, створюються зони митного контролю.

Згідно з частиною 8 статті 1 Митного кодексу України зона митного контролю – місце, визначене митними органами у пунктах пропуску через митний кордон України або у інших місцях митної території України, в межах якого митні органи здійснюють митні процедури. Митні процедури – це операції, пов'язані із здійсненням митного контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України, митного оформлення цих товарів і транспортних засобів, а також із справлянням передбачених законом податків та зборів. Це, як правило, територія, що прилягає до митного кордону в місцях його перетинання товарами і транспортними засобами, в місцях знаходження митних і вільних митних складів, на території магазинів безмитної

торгівлі, а також в інших місцях митного оформлення і контролю. Таким чином, зони митного контролю-спеціально виділені та означені місця, що призначені для зберігання товарів і транспортних засобів, а також проведення з ними вантажних та інших операцій під митним контролем.

Порядок створення зон митного контролю, їх межі, режим їх функціонування визначаються Кабінетом Міністрів України. Зони митного контролю в межах пунктів пропуску через державний кордон створюються уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань митної справи за погодженням з уповноваженим органом центральної виконавчої влади з питань охорони державного кордону України. У більшій мірі у зонах митного контролю, створених в межах пунктів пропуску на митному кордоні, споруди та об'єкти інфраструктури, що належать іншим органам, уповноваженим здійснювати види контролю, зазначені у Митному кодексі, розміщуються з дозволу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи та з питань охорони державного кордону України. Порядок надання таких дозволів визначається Кабінетом Міністрів України.

На територіях і в приміщеннях підприємств, що зберігають товари та інші предмети під митним контролем, митний орган визначає території зон митного контролю за умов виконання підприємством вимог, що забезпечують здійснення митного контролю у повному обсязі. При цьому переміщення товарів та інших предметів на території зони митного контролю чи за її межі контролюється митницею.

Якщо товари і транспортні засоби прибувають в години, коли митний орган не працює, то вони повинні бути поміщені на митний склад. На митному складі створюються відповідні умови для проведення митного контролю. Власники складів повинні:

- виключити можливість вилучення товарів поза митним контролем;
- не ускладнювати здійснення митного контролю і не втручатися в дії контролерів;
- дотримуватися умов ліцензії на створення митного складу і виконувати вимоги митних органів, надавати їм безоплатно приміщення, обладнання і засоби зв'язку для здійснення митного контролю і митного оформлення;
- вести облік товарів, що зберігаються на митному складі, і надавати митним органам звітність про них.

На практиці в зонах митного контролю, що створені в пунктах міжнародних пасажирських перевезень, з метою швидкого пропускання пасажирів через митний кордон може проводитися двоканальний митний контроль за системою «зеленого» і «червоного» коридорів. Організація такого пропускання ґрунтується на знанні пасажирами вимог митного законодавства та правил митного оформлення. «Зеленим» коридором, як правило, користуються ті пасажирів, що мають при собі товари, які можуть бути оформлені безмитно та без отримання

спеціальних дозволів. Інші пасажирів проходять через «червоний» коридор із заповненням та поданням митних декларацій. Втім така організація пропуску пасажирів через митний кордон України в разі необхідності не виключає можливості здійснення повного чи вибіркового контролю.

7.6. ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Здійснення митного контролю – виключна прерогатива митних органів і одне з їхніх завдань. З одного боку, контроль полягає у перевірці достовірності заявлених даних, а з іншого – у виявленні прихованих від митних органів порушень. З цією метою митні органи вправі у примусовому порядку зупиняти і повертати в зони митного контролю транспортні засоби та громадян, які без дозволу митних органів увійшли із зони митного контролю на митну територію України, а також морські та річкові судна, які без дозволу митних органів вийшли із зони митного контролю за межі митної території України і не перебувають у територіальних водах інших держав. Перелік примусових заходів, а також порядок їх застосування встановлюється Митним кодексом України та іншими законами України.

Контроль полягає у співставленні заявлених декларантом даних про товар, предмети, транспортний засіб із фактичними. Тому відправною позицією для здійснення митного контролю є саме подані документи. Відповідно до статті 54 Митного кодексу України для здійснення митного контролю подаються митному органу необхідні документи:

- при перетинанні товарами і транспортними засобами митного кордону України;
- при декларування товарів і транспортних засобів;
- при повідомленні митного органу про намір здійснити переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України;
- при здійсненні митними органами інших контрольних функцій відповідно до митного законодавства.

Процедура митного контролю умовно проходить у п'ять етапів. На першому проводиться формально-логічний контроль заявлених у документах відомостей з використанням комп'ютерних програм. Також перевіряється правильність заповнення товарно-транспортних документів на відповідність вказаних у них даних положенням контракту та іншим документам.

На другому етапі здійснюється перевірка правомірності проведених платіжно-розрахункових операцій в іноземній валюті вказаними в декларації банківськими установами, дотримання учасниками зовнішньоекономічної діяльності валютного законодавства. Одночасно, за наявності, перевіряється паспорт зовнішньоекономічної угоди.

На третьому етапі перевіряється правильність обчислення митних платежів та надання митно-тарифних преференцій, фактичне надходження заявлених платежів на відповідні рахунки митниці.

На четвертому етапі перевіряється правильність заповнення відповідних граф митної декларації, на підставі яких формується митна статистика.

На п'ятому етапі посадовою особою митниці приймається рішення про проведення митного огляду товарів спеціальними співробітниками митниці на предмет відповідності заявленим в документах відомостям.

Після проведення всіх етапів на транспортному документі ставиться штамп «Випуск дозволено».

7.7. ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Посадові особи митних органів при здійсненні митного контролю наділені функціональною владою і при виконанні посадових обов'язків керуються митним законодавством України. Ніхто не вправі спонукати посадові особи виконувати обов'язки, не передбачені чинним законодавством. При здійсненні контролю посадова особа підвладна лише своєму безпосередньому і прямому начальнику. Але їх розпоряджень, що суперечать чинному законодавству, контролер не повинен виконувати.

При здійсненні митного контролю працівники митних органів вправі вимагати:

- безпосереднього надання і ознайомлення із необхідними документами, у тому числі банківськими, інформацією, яка пов'язана із здійсненням зовнішньоекономічної та іншої господарської діяльності, що має відношення до митної справи і функцій митних органів;
- отримувати всі необхідні довідки, письмові та усні пояснення від посадових осіб та інших співробітників, спрямовані на отримання митними органами інформації про порушення порядку ввезення (вивозу) ліцензованих товарів;
- опечатувати приміщення;
- вилучати документи в тому разі, коли вони підлягають перевірці в іншому місці на підставі відповідного акта;
- мати доступ на територію і в приміщення, де можуть знаходитися товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, а також необхідні для такого контролю документи.

При необхідності посадовим особам митних органів встановлюється місце і час для ознайомлення з інформацією і документами.

Визначення періоду перебування під митним контролем здійснюється відповідно до з обраного митного режиму. Товари і транспортні засоби знаходяться під митним контролем з моменту його початку до його закінчення. Законодавство встановлює і максимальний термін. Наприклад, максимальний термін зберігання товарів у режимі митного складу не повинен перевищувати трьох років.

Визначення початку здійснення митного контролю транспортних засобів і товарів здійснюється в залежності від того, здійснюється їх ввезення чи вивезення. При їх ввезенні початок митного контролю

визначається моментом перетину транспортними засобами митного кордону. При вивезенні митний контроль починається з моменту прийняття митної декларації. Митний контроль завершується моментом прийняття рішення про випуск товарів і транспортних засобів.

Митні органи у межах своїх повноважень вправі застосовувати примусові заходи до порушників режиму зони митного контролю. Вони вправі у примусовому порядку зупиняти і повертати в зони митного контролю транспортні засоби та громадян, які без дозволу митних органів увійшли із зони митного контролю на митну територію України, а також морські та річкові судна, які без дозволу митних органів вийшли з зони митного контролю за межі митної території України і не перебувають у територіальних водах інших держав.

7.8. ОСОБЛИВІ РЕЖИМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Чинне законодавство також передбачає можливість звільнення від певних форм митного контролю, особливо огляду. Вони дістали назву особливих режимів митного контролю і встановлюються виключно Митним кодексом України та іншими законами України. Митниця вправі не застосовувати всі чи окремі заходи митного контролю. При цьому митні пільги при проходженні митного контролю встановлені для державних органів України, їх посадових осіб і окремих громадян. Втім незастосування до них митного контролю не означає їх звільнення від обов'язку дотримуватися встановленого порядку переміщення через митний кордон товарів та інших предметів. Тому, якщо буде достатньо даних, що свідчать про зловживання наданими пільгами та про вчинені порушення правил переміщення товарів і предметів через митний кордон, митними органами може бути прийняте рішення про проведення стосовно них митного контролю у повному обсязі.

Митному огляду не підлягає ручна поклажа та супроводжуваний багаж Президента України, Голови Верховної Ради України, народних депутатів України, Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра України, Голови та суддів Верховного Суду України, Голови та суддів Конституційного Суду України, Міністра закордонних справ України, Генерального прокурора України та членів їх сімей, які прямують разом з ними (ст. 67 МК).

Військова техніка, укомплектована повністю військовою командою, та бойові повітряні судна, а також військові кораблі, судна забезпечення Військово-Морських Сил, які перетинають митний кордон України, підлягають митному оформленню. Порядок такого оформлення встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Митне оформлення військової техніки, військових кораблів (суден), бойових та військово-транспортних повітряних суден іноземних держав здійснюється митним органом за участю представників центрального органу виконавчої влади з питань оборони (ст. 74 МК).

Відповідальність за дотримання митного законодавства при перетинанні митного кордону України військовою технікою та особовим складом чинним законодавством покладена на командирів зазначених кораблів та суден: Відповідно й іноземні військові кораблі (судна), бойові і військово-транспортні повітряні судна, а також військова техніка, що прибуває в Україну чи вибуває з неї, також не підлягають митному огляду.

Митні органи України за узгодженням з Державною митною службою України можуть також застосовувати спеціальні митні режими огляду речей.

Такий режим застосовується при переміщенні через митний кордон України фізичними особами речей, які згідно з чинним законодавством не підлягають обов'язковому декларуванню та стягненню мита і не підпадають під категорію предметів, на переміщення яких через митний кордон встановлені заборони і обмеження. Спеціальний режим застосовується на митницях, де обладнано зони (коридори) спрощеного митного контролю. Спрощений режим догляду речей не означає звільнення фізичних осіб від обов'язку дотримуватися встановленого порядку переміщення речей та інших предметів через митний кордон України.

Чинним митним законодавством передбачені особливі процедури митного контролю – спеціально передбачувані і використувані при здійсненні митного контролю операції стосовно переміщуваних через митний кордон України товарів і транспортних засобів. До них належать: звільнення від окремих форм митного контролю, звільнення від митного огляду, спрощений митний контроль, митний контроль після пропуску товарів і транспортних засобів.

Звільнення від окремих форм митного контролю встановлюється Митним кодексом, іншими законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Однак незастосування митного контролю не означає звільнення від обов'язкового дотримання порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Регіональні митниці, митниці, за погодженням зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, можуть застосовувати спрощений митний контроль. Спрощений митний контроль застосовується у випадках переміщення громадянами через митний кордон України товарів, що не підлягають обов'язковому декларуванню та оподаткуванню і не належать до категорії товарів, на переміщення яких через митний кордон України встановлено заборони чи обмеження. Спрощений митний контроль застосовується митними органами, в яких обладнано зони (так звані зелені коридори) спрощеного митного контролю.

Громадяни, які проходять через зони спрощеного митного контролю, звільняються від подання митної декларації. Звільнення від подання

митної декларації не означає звільнення громадян від обов'язкового дотримання порядку переміщення товарів через митний кордон України.

Незалежно від закінчення операцій митного контролю, оформлення та пропуску товарів і транспортних засобів митний контроль за ними може здійснюватись, якщо є достатні підстави вважати, що мають місце порушення законодавства України чи міжнародного договору України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, контроль за виконанням яких покладено законом на митні органи.

Такий контроль здійснюється на підставі письмового розпорядження керівника митного органу або особи, яка його заміщує.

7.9. МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ, ЩО МІСТЯТЬ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Глобальне спрямування міжнародного співтовариства в умовах глобалізації і інформатизації суспільства гостро проявляється у підсиленні правової охорони інтелектуальної власності. При цьому простежуються два вектори розв'язання проблеми: міжнародний, що здійснюється під впливом економічного тиску на Україну з боку США та інших країн, і внутрішній – здійснюваний відповідно до реального стану економіки та її потреб. Відповідно приймаються нормативні акти, що посилюють охорону права інтелектуальної власності. Достатньо сказати, що лише в 2001 р. прийнято 15 нормативних актів на рівні закону, що прямо чи опосередковано стосуються охорони інтелектуальної власності. Проблема охорони інтелектуальної власності перетворилася у одну із загроз національній безпеці України. Тому дуже актуальним є завдання щодо створення в Україні сучасної, узгодженої зі світовими нормами та стандартами національної системи охорони інтелектуальної власності, забезпечення необхідної законодавчої бази.

Охорона прав інтелектуальної власності здійснюється засобами цивільного, кримінального, адміністративного, у тому числі й митного права. Так, згідно зі статтею 255 Митного кодексу України митний контроль та митне оформлення товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, здійснюється у встановленому порядку. Особливості переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, урегульовано постановою КМУ № 412 від 28 квітня 2001 р. «Про затвердження Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності».

Власник прав на об'єкт права інтелектуальної власності, який має підстави вважати, що при переміщенні товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені його права на об'єкт права інтелектуальної власності, має право подати заяву до

центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи (ДМСУ) про реєстрацію товару, що містить об'єкт інтелектуальної власності. Цей орган веде реєстр зазначених товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності.

Порядок реєстрації товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, включаючи форму заяви власника прав на об'єкт права інтелектуальної власності, перелік інформації та документів, які додаються до заяви, порядок подачі та розгляду заяви, порядок ведення реєстру визначаються Кабінетом Міністрів України. Після реєстрації відповідного товару у реєстрі митні органи України вживають заходів щодо попередження переміщення через митний кордон України контрафактних товарів. Контрафактні товари – товари, що містять об'єкти інтелектуальної власності, ввезення яких на митну територію України призводить до порушення прав власника, що захищаються відповідно до чинного законодавства України та міжнародних договорів України.

Для забезпечення митного контролю при переміщенні через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, інформація про зареєстровані товари надсилається до усіх митних органів України.

Якщо митний орган на основі даних реєстру товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, який ведеться спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, виявляє ознаки того, що товари, пред'явлені для митного контролю та митного оформлення, є контрафактними, їх митне оформлення призупиняється. Такі товари підлягають розміщенню на складах тимчасового зберігання або на складах митних органів. Рішення про призупинення митного оформлення терміном на 15 календарних днів із можливістю наступного продовження не більше, ніж на 15 календарних днів, приймає начальник митного органу або особа, що його заміщує.

Не пізніше наступного робочого дня після дати прийняття рішення про призупинення митного оформлення товарів митний орган повідомляє відповідного власника прав на об'єкт права інтелектуальної власності про факт переміщення через митний кордон України цих товарів, а декларанта – про причини призупинення їх митного оформлення, а також повідомляє декларантові найменування та адресу власника прав на об'єкт права інтелектуальної власності. У повідомленні власникові прав на об'єкт права інтелектуальної власності зазначається, митне оформлення яких саме товарів призупинене, заявлена декларантом митна вартість цих товарів, найменування та адреса власника зазначених товарів, а також інша необхідна інформація.

Власник прав на об'єкт права інтелектуальної власності та декларант з дозволу митного органу можуть брати проби і зразки товарів, щодо яких прийнято рішення про призупинення митного оформлення, і направляти їх на експертизу. Копії відповідних експертних висновків подаються митному органу.

Якщо протягом строків, зазначених у рішенні про призупинення митного оформлення товарів, їх контрафактність буде підтверджено, митний орган у зазначеному порядку порушує справу про порушення вимог законодавства про інтелектуальну власність і митного законодавства, а товари – безпосередні предмети правопорушення – вилучаються в установленому законом порядку.

Якщо протягом визначених термінів контрафактність товарів, щодо яких приймалося рішення про призупинення митного оформлення, не буде підтверджена, ці товари підлягають митному оформленню звичайним порядком. Відшкодування витрат, пов'язаних з призупиненням митного оформлення таких товарів здійснюється за рахунок власника прав на об'єкт права інтелектуальної власності. Порядок відшкодування зазначених витрат, а також порядок розпорядження контрафактними товарами після їх конфіскації визначається законом.

При здійсненні контролю за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, митні органи взаємодіють з іншими органами державної влади, уповноваженими у сфері захисту інтелектуальної власності, в порядку, що визначається законодавством України.

7.10. МИТНІ ПРОЦЕДУРИ НА ТРАНСПОРТІ

Особливість правового регулювання митного контролю на транспорті зумовлена, перш за все, значенням транспорту для перевезень товарів. У Митному кодексі України ці питання спеціально врегульовані його розділом V. Переміщення товарів через митний кордон України здійснюється засобами авіаційного, водного, автомобільного, залізничного, трубопровідного транспорту, а також лініями електропередачі. Залежно від наявності перевізника, відправника, одержувача, а також договору на перевезення товари переміщуються у:

- вантажних відправленнях;
- супроводжуваному багажі;
- несупроводжуваному багажі;
- ручній поклажі;
- міжнародних поштових відправленнях;
- міжнародних експрес-відправленнях.

Відповідно до статті 111 Митного кодексу України транспортні засоби, якими переміщуються громадяни та товари через митний кордон України, підлягають митному контролю та митному оформленню. Як і інший контроль та митне оформлення, він переслідує загальну та спеціальну мету. Загальна – забезпечення законності при перетинанні транспортними засобами митного кордону України. До спеціальної належить встановлення правомірності та безпечності самого транспортного засобу та запобігання незаконному переміщенню товарів.

Митні процедури, що здійснюються під час митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, якими переміщуються громадяни та товари через митний кордон України, мають уніфікований характер і не залежать від країни реєстрації або країни-власника транспортного засобу, країни, з якої прибув цей транспортний засіб, або країни, куди він прямує, крім випадків, передбачених міжнародними договорами України. Це надає можливості для співробітництва між митними та іншими органами різних країн, а також державними органами, що виконують функції охорони державного кордону України. Митний контроль за міжнародними перевезеннями товарів здійснюється митними органами у взаємодії з іншими відповідними контрольними службами за спільними технологічними схемами з визначенням часу та послідовності виконання кожною службою своїх безпосередніх обов'язків.

При регулярному міжнародному сполученні такий контроль здійснюється відповідно до розкладу руху. Розклад руху транспортних засобів через митний кордон затверджується Міністерством транспорту України за погодженням із ДМСУ та спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі охорони державного кордону України. Таке узгодження зумовлено необхідністю раціонального використання державних засобів та коштів. Так, технологічні схеми затверджуються керівниками митних органів за погодженням з керівниками інших уповноважених органів виконавчої влади в галузі охорони державного кордону України та відповідних контрольних служб. З метою прискорення здійснення митних процедур під час переміщення транспортних засобів через митний кордон України працівники водного, повітряного, автомобільного та залізничного транспорту сприяють службовим особам митних органів у виконанні ними своїх службових обов'язків. Відповідно адміністрація морських і річкових портів, міжнародних аеропортів, прикордонних залізничних станцій на договірних засадах забезпечує митні органи необхідними службовими приміщеннями, обладнанням, засобами зв'язку та створює належні умови для здійснення ними митних процедур.

Залежно від призначення товарів і предметів застосовуються різні режими митного оформлення та контролю. Це перш за все стосується запасів, що призначені для споживання. Під запасами, призначеними для споживання, розуміються:

- товари, призначені для споживання пасажирями та екіпажем на борту суден, літаків, у поїздах, інших транспортних засобах, незалежно від того, продаються ці товари чи ні;
- товари, включаючи паливно-мастильні матеріали, необхідні для експлуатації та технічного обслуговування суден, літаків, засобів залізничного та іншого транспорту, у тому числі придбані за кордоном у зв'язку з ліквідацією аварії або для здійснення необхідного поточного ремонту цих транспортних засобів;

– товари, призначені для матеріально-технічного постачання та спорядження, паливно-мастильні матеріали, сировина для промислової переробки, продовольство, інші товари, що вивозяться за межі митної території України для забезпечення виробничої діяльності українських та орендованих (зафрахтованих) українськими підприємствами суден, які здійснюють морський промисел.

Запаси, призначені для споживання, що переміщуються на судах, літаках, засобах залізничного та іншого транспорту через митний кордон України в обсягах, що визначаються на підставі встановлених Кабінетом Міністрів України норм споживання та з урахуванням тривалості рейсу, підлягають митному оформленню в безліцензійному порядку без декларування та сплати податків і зборів, а понад зазначені норми – у загальному порядку відповідно до заявленого митного режиму.

Спеціальне обладнання, призначене для навантаження, вивантаження, захисту і зберігання вантажу, яке переміщується разом із транспортним засобом через митний кордон України, підлягає пропуску у тому ж порядку, що і транспортний засіб за умови його використання за призначенням та зворотного вивезення (ввезення) разом із цим транспортним засобом.

Запасні частини та обладнання, призначені для використання в процесі ремонту чи технічного обслуговування транспортних засобів, тимчасово ввезених на митну територію України або тимчасово вивезених з неї, можуть ввозитись (вивозитись) під зобов'язання про їх зворотне вивезення (ввезення) без справляння податків та зборів. Митний орган, що здійснює пропуск таких запасних частин та обладнання, може застосовувати спеціальні заходи гарантування. Замінені запасні частини та обладнання можуть не вивозитись за межі митної території України (не ввозитись на неї), а з дозволу митного органу бути пред'явлені митному органу та оформлені для вільного обігу на митній території України (за її межами) або знищені під контролем митного органу.

Транспортні засоби, що використовуються для переміщення товарів та пасажирів через митний кордон України, можуть тимчасово ввозитись на митну територію України без справляння податків та зборів та без застосування заходів нетарифного регулювання. Тимчасово ввезені на митну територію України транспортні засоби підлягають вивезенню без внесення в їх конструкцію будь-яких змін (без урахування природного зношення, витрати паливно-мастильних матеріалів та необхідного ремонту). Тимчасове ввезення транспортних засобів на територію України допускається за умови, що такі транспортні засоби не використовуватимуться для внутрішніх перевезень на митній території України.

Митний контроль на транспорті має як загальні, так і специфічні риси. Це пояснюється необхідністю перевірки самих транспортних

засобів на відповідність їх установленим вимогам, іншими словами, перевірити їх «чистоту» на предмет можливості їх використання для контрабанди. При цьому на одних видах транспорту така можливість менша, на інших більша. Так, за чистоту вантажного автомобіля та причепа відповідальність несе власник і екіпаж. У разі використання транспортного засобу для перевезення контрабанди транспортний засіб може бути конфіскований. Потяг конфіскувати набагато складніше. Тому прикордонні митні органи контролюють транспортні засоби спільно з прикордонниками, що скорочує термін проведення контролю і перетинання кордону.

Крім цього чинним законодавством встановлені особливості щодо митного контролю на пасажирському і вантажному транспорті. На порядок, форму та процедуру митного контролю впливає й вид транспорту. Особливості митного контролю за морському та річковому транспорті встановлені главою 16 Митного кодексу України. Так, відповідно до його статті 121 митні органи здійснюють митні процедури в зонах митного контролю на території морських та річкових портів, а також в акваторії портів, відкритих для міжнародних перевезень. Перелік таких портів визначається Кабінетом Міністрів України. Зони митного контролю в морських та річкових портах розташовуються в межах, відведених керівництвом цих портів, територій та акваторій.

Судно закордонного плавання протягом усього часу стоянки в порту перебуває під митним контролем. Митний орган має право в цей період здійснювати огляд і переогляд судна, пломбування та опечатування його окремих трюмів і приміщень, де знаходяться товари, підстави для ввезення яких на митну територію України та вивезення за межі митної території України чи транзит через територію України відсутні.

Залежно від водотоннажності і призначення суден закордонного плавання їх митне оформлення проводиться в строк, який визначається начальником митного органу за погодженням з начальником відповідного органу охорони державного кордону України та іншими контрольними службами.

Митне оформлення суден закордонного плавання здійснюється цілодобово у порядку їх прибуття. Райони розвантаження та завантаження суден закордонного плавання, посадки та висадки пасажирів цих суден, а також місця стоянки суден для здійснення митного контролю визначаються адміністрацією порту з урахуванням функціональної і технологічної діяльності порту та за поданням митного органу, погодженим з органом охорони державного кордону України. У разі необхідності зміни місця стоянки суден це проводиться у встановленому порядку і визначається адміністрацією порту з повідомленням митного органу та органу охорони державного кордону України.

Якщо судно закордонного плавання внаслідок аварії, стихійного лиха або інших обставин, що мають характер непереборної сили, не

в змозі досягти одного з місць здійснення митного контролю на митній території України, вивантаження з нього товарів допускається в місцях, де немає митних органів. У таких випадках капітан судна повинен вжити всіх необхідних заходів для забезпечення зберігання цих товарів та пред'явлення їх найближчому митному органу.

Вивантаження товарів із суден закордонного плавання та завантаження товарів на зазначені судна здійснюються з дозволу митного органу та під його контролем згідно з товаросупровідними документами, передбаченими законодавством України. Пропуск через митний кордон України товарів, що перевозяться в міжнародному водному сполученні, здійснюється на підставі оформлених митних декларацій. Судно закордонного плавання, яке заходить у відкритий для міжнародних водних перевезень порт для поповнення запасів води, палива, продовольства, проведення термінових ремонтних робіт на строк до двох діб, митному оформленню не підлягає, але перебуває під митним контролем до його відправлення. Товари, які завантажуються на це судно, підлягають митному оформленню на загальних підставах. Українські судна, які здійснюють каботажні перевезення між українськими портами, перебувають під митним контролем протягом усього часу стоянки в портах. Митне оформлення таких суден здійснюється за спрощеною процедурою на підставі письмового повідомлення капітана судна про те, що судно під час рейсу не заходило в іноземні порти і не причалювало до суден закордонного плавання, або що наступним рейсом не передбачається заходження до іноземних портів та контакти із суднами закордонного плавання. За спрощеною процедурою здійснюється і митне оформлення рибної продукції, виробленої українськими суднами в межах Азово-Чорноморського басейну. Якщо судно під час рейсу з будь-якої причини заходило в територіальні води іноземної держави або причалювало до суден закордонного плавання, воно підлягає митному контролю на загальних підставах.

Митне оформлення придбаного або побудованого резидентом за межами митної території України судна здійснюється після набуття резидентом права власності на таке судно в режимі імпорту під час його першого заходження в один з українських портів.

Митне оформлення придбаного нерезидентом на митній території України судна здійснюється в режимі експорту, якщо таке судно вивозиться за межі митної території України, або в режимі тимчасового ввезення, якщо таке судно використовується на митній території України.

Органи управління портом не дозволяють капітанові судна закордонного плавання виходити з акваторії порту без позначки митного органу на відповідному судовому документі.

Для тимчасового відходу судна із порту у зв'язку з дією непереборної сили, стихійним лихом, а також з метою рятування людей дозвіл митному органу не обов'язковий.

Товари, що переміщуються через борти іноземних військових кораблів на митну територію України або у зворотному напрямку, підлягають митному контролю та митному оформленню.

Початком митного контролю є фактичне перетинання митного кордону України. Йому має передувати повідомлення митних органів України про намір ввезти на митну територію України товари і транспортні засоби. Якщо це рейсові перевезення, то час прибуття (відбуття) визначається розкладом руху. При чартерних рейсах обов'язок сповіщати про прибуття покладається на власників компанії, орендатора й капітана корабля.

Після прибуття вітчизняних чи іноземних кораблів у територіальні води України вони вважаються такими, що перебувають під митним контролем. Митний контроль починається з моменту перетину кораблем разом з особами та товарами, які на ньому знаходяться, митного кордону України і закінчується оформленням митних документів на випуск товарів і транспортних засобів.

Митні, прикордонні, фітосанітарні, ветеринарні й інші служби, що дислокуються на кордоні, здійснюють свою діяльність у режимі роботи міжнародних морських і річкових портів. Митне оформлення може бути завершено тільки після закінчення контролю вказаними службами.

Процес оформлення товарів і транспортних засобів портовими, митними, прикордонними й іншими органами організується на основі взаємно погоджених технологічних схем оформлення, контролю й обробки кораблів і перевезених на них вантажів і пасажирів. Технологічні схеми митного й інших видів контролю – це документи, що відображають процедуру митно-прикордонного оформлення всіма службами, які взаємодіють разом із митними органами для досягнення мети і здійснюють її у відведений час відповідно до поставлених перед ними завдань. Технологічні схеми митного оформлення розробляються в залежності від виду кораблів, товарів та їх приналежності, мети ввезення:

- торгові, пасажирські, рибальські, рибпромислові вітчизняні й іноземні кораблі зарубіжного плавання – по прибуттю і вибуттю (по приходу і відходу);
- обробка, контроль й оформлення експортно-імпортних товарів;
- контроль й оформлення фізичних осіб і товарів, які ними перевозяться.

Відповідно до конкретних умов пасажирського чи вантажного порту розробляються схеми митного оформлення експортно-імпортних товарів (у контейнерах; наливних, навалювальних, сипучих вантажів); необхідність розробки різних технологічних схем зумовлена особливостями оформлення документів у процесі митного оформлення і контролю в конкретному прикордонному порту.

Попередні й основні операції митного оформлення, а також проведення митного контролю товарів для вільного обігу і кораблів зарубіжного

плавання в портах і портових пунктах України (за винятком товарів і транспортних засобів, переміщуваних фізичними особами, не призначених для виробничої чи іншої комерційної діяльності) і їхній випуск здійснюються в місцях розташування (у портах) відділів оформлення посадовими особами митних органів, що є співробітниками цих відділів.

Митному контролю підлягають усі кораблі зарубіжного плавання, за винятком військових кораблів ВМФ і прикордонного війська.

Для оформлення і контролю формуються змішані прикордонні комісії з представників зацікавлених відомств. Процедура роботи прикордонних комісій з оформлення пасажирських і торгових кораблів має свої особливості. Кораблі, що здійснюють чартерні рейси з туристами на борту, виходять в рейс за погодженнями з туристичними агентствами планами. Про маршрут руху, час прибуття, тривалість стоянки кораблів митні й інші компетентні прикордонні органи інформуються адміністрацією порту завчасно на підставі календарних планів оформлення кораблів зарубіжного плавання на «прихід» і на «відхід».

Капітан іноземного судна зобов'язаний інформувати порт призначення про час приходу не пізніше ніж за 48 годин.

Правила заходження і перебування у портах (на рейдах), провадження вантажних і пасажирських операцій, зв'язку кораблів з берегом, сходу на берег членів екіпажа і пасажирів, відвідування кораблів особами, що не є членами екіпажу судна, і інші правила, пов'язані із заходженням у порти і на рейди і перебуванням у них, установлюються Законом України «Про державний кордон» (ст. 14), також Митним кодексом України, Кодексом торговельного мореплавання і іншими законами України. Як уже відзначалося, іноземні невійськові судна, що прибувають у порти України, повідомляють завчасно адміністрацію (владу) порту призначення про час свого прибуття.

Невійськові кораблі іноземних держав, які встановили для українських кораблів дозвільний порядок заходження у свої порти, заходять у порти, на рейди в порти України після отримання дозволу на це від компетентних органів України на принципах взаємності. Іноземні військові кораблі заходять у внутрішні води і порти України з попереднього дозволу уряду України.

Митні органи, що організують службу в морських, річкових портах, використовують для забезпечення надійної охорони митного кордону комплекс сил і засобів: особовий склад, службових тварин, режимні заходи.

Ввозити вантажі на територію порту дозволяється тільки на підставі ордера на вантаж чи накладної. Не прийняті вантажі вивозяться з порту по документах їх ввезення, але з вказівкою посадових осіб на причину повернення вантажу.

Вивезення з території порту імпортової продукції рослинного походження здійснюється тільки за наявності сертифікатів, виданих державною інспекцією.

Багаж пасажирів кораблів зарубіжного плавання й іноземних моряків вносився (вивозився) з порту тільки після проходження процедури митного оформлення і контролю (встановленого МК України) та з письмового дозволу митниці.

Митне оформлення пасажирських кораблів здійснюється, як правило, біля пасажирських причалів морського пасажирського вокзалу. При неможливості заходу пасажирських кораблів великої вантажо- і пасажиромісткості в порт і неможливості його митного контролю й оформлення через недостатню глибину причалів для підходу цих кораблів, їх оформлення провадиться на внутрішньому і зовнішньому рейдах.

Пасажирські кораблі великої пасажиромісткості проходять митне оформлення після оформлення їхніх пасажирів, команди корабля, а самі кораблі піддаються обов'язковому митно-прикордонному огляду комплексними нарядами зі співробітників митниці, прикордонників і членів команди корабля.

Митні органи здійснюють митний контроль кораблів зарубіжного плавання і перевезених на них товарів шляхом:

- перевірки корабельних документів;
- перевірки документів, які відносяться до товарів, що перевозяться на кораблі;
- огляду жилих і нежилих приміщень корабля, товарів (вантажів, багажу і ручної поклажі пасажирів);
- огляду особистих речей, що належать членам екіпажу корабля;
- огляду корабельного майна і припасів з метою запобігання ввезення і вивезення заборонених предметів, а також прихованому провезенню товарів, валюти і валютних цінностей.

Кораблі зарубіжного плавання, що прибули в порт для вивантаження чи приймання вантажу, а так само з інших причин, знаходяться під митно-прикордонним контролем протягом усього часу стоянки корабля в порту. Іноземні кораблі і кораблі зарубіжного плавання, які належать Україні, у період стоянки в порту і перед відходом з порту за рішенням начальника митниці можуть доглядатися з метою виявлення порушників кордону, порушення митних правил, предметів, заборонених до вивезення. У зв'язку з цим їх огляд проводиться спільними нарядами митниці та прикордонників.

Митний контроль на авіаційному транспорті

Митний контроль за міжнародними авіаційними перевезеннями здійснюється безпосередньо в міжнародних аеропортах за правилами, що викладені у главі 17 Митного кодексу України. Переміщення товарів через митний кордон України повітряним шляхом здійснюється через міжнародні аеропорти, у яких розташовані митні органи. Перелік міжнародних аеропортів безпосередньо визначається Кабінетом Міністрів України. Переміщення товарів через митний кордон України

через інші аеропорти та поза місцем розташування митних органів допускається у виняткових випадках за дозволом Кабінету Міністрів України або у випадках вимушеної посадки повітряного судна.

Для митного контролю та митного оформлення повітряного судна, командир повітряного судна, зобов'язаний подати такі документи:

- генеральну декларацію;
- документи про поштові відправлення, товари та товаросупровідні документи;
- інші документи, передбачені законодавчими актами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Дозвіл митного органу на вивантаження товарів з повітряного судна або завантаження товарів на нього надається після перевірки поданих документів та встановлення їх відповідності вимогам Митного кодексу України.

Командир повітряного судна, який здійснив вимушену посадку за межами міжнародного аеропорту, зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення збереження товарів, які підлягають митному контролю, та протягом доби повідомити найближчий міжнародний аеропорт про місце посадки судна. Керівник міжнародного аеропорту після одержання такого повідомлення зобов'язаний забезпечити перевезення посадових осіб митного органу до місця посадки судна або доставити пасажирів, екіпаж, а також товари, що підлягають митному контролю, до митного органу.

Митний контроль за міжнародними авіаперевезеннями здійснюється митним органом міжнародного аеропорту у взаємодії з контрольними та іншими службами, що беруть участь в оформленні міжнародних повітряних суден та їх екіпажів, вантажів, пасажирів і багажу. Спільні технологічні схеми оформлення міжнародних авіаперевезень та розподіл обов'язків під час їх здійснення затверджуються керівниками авіапідприємства, митного органу та органу охорони державного кордону України. У спільних технологічних схемах визначаються місце, строк та послідовність оформлення кожною службою міжнародних авіаперевезень.

Як уже відзначалось, стосовно осіб, що мають дипломатичний імунітет, митний контроль не проводиться. Відповідно такий контроль та митне оформлення повітряного судна, яке перевозить офіційні державні делегації, здійснюється без митного огляду. Підставою для застосування пільгового режиму митного контролю є подання митному органу офіційного повідомлення Міністерства закордонних справ України. Митний контроль включає такі елементи:

- контроль товарів, які переміщуються у літаках міжнародного пасажирського сполучення;
- контроль товарів, які переміщуються літаками при здійсненні міжнародних вантажних перевезень;

– контроль самих літаків.

Митний контроль переміщуваних ручної поклажі і багажу, а так само авіапасажирів здійснюється в спеціально відведених для митного оформлення місцях. Технологія і порядок оформлення пасажирів, ручної поклажі і супроводжуваного товару є ідентичними оформленню і супроводу багажу, пасажирів на усіх видах транспорту.

При відльоті літака проводиться повне митне оформлення, якщо літак не робить проміжної посадки на території України, з проставленням штампа «Під митним контролем» і записом інспектора митниці в генеральній декларації про те, що було оформлено в митному відношенні.

При відльоті літака з посадкою в аеропортах, де знаходиться митниця, проводиться повне чи часткове митне оформлення (багажу пасажирів, вантажу) залежно від маршруту польоту з обов'язковим проставленням штампа «Під митним контролем» і записом інспектора митниці в генеральному дорученні про те, що було оформлено митницею (вантаж, багаж) і що повинно бути оформлено митницею.

При вильоті пасажир проходить митне оформлення, потім реєструє свій виліт і оформляє перевезення супроводжуваного багажу, після цього проходить паспортний контроль. Після такого контролю здійснюється перевірка на відсутність у ручній поклажі, одязі пасажира зброї та інших предметів, які заборонені до вивозу. При прильоті митний контроль завершує усі види формальностей. Лінія митного контролю є останньою перед виходом пасажира в зал прибуття.

При перельоті літака через кордон з посадкою в проміжному аеропорту, де знаходиться митниця, у першому пункті посадки літака проводиться, як правило, повне митне оформлення. У випадку часткового оформлення (без оформлення багажу) у пункті першої посадки літака інспектором митниці обов'язково проставляється штамп «Під митним контролем» і робиться запис у супровідній відомості.

Прибулі пасажирів по закінченні паспортного контролю одержують свій багаж і проходять митний контроль. Порядок митного оформлення ідентичний тому, що проводиться перед вильотом.

Для виявлення і припинення спроб ввезення і вивезення товарів з використанням літаків крім митного контролю в міжнародних аеропортах організується оперативна взаємодія митних органів зі службами контролю за повітряною обстановкою для того, щоб здійснювався митний контроль усіх літаків, у тому числі як санкціоновані (офіційні), так і несанкціоновані міжнародні авіарейси.

Виявлення випадків приховання товарів на борту літаків досягається в результаті проведення огляду самих літаків і застосування режимних заходів на всій території аеродрому. При здійсненні контролю за іноземними літаками першорядне значення мають режимні заходи, тому що згідно з міжнародним правом огляд іноземного літака можливі тільки у виняткових випадках.

Іншими словами, літак є територією іноземної держави й знаходиться під її суверенітетом. Тому такий контроль й огляд можливий у випадку наявності достовірних відомостей чи інших серйозних підстав вважати, що на ньому ховаються товари чи вантаж від митного контролю.

Час на проведення огляду законодавчо не обмежується, а встановлюється, виходячи з умов необхідності забезпечення дотримання розкладу польотів літаків і вимог законодавства про порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Митний контроль на залізничному транспорті

Митний контроль на залізничному транспорті здійснюється митними органами відповідно до глави 18 Митного кодексу України та спеціальних правил. Так, стаття 139 Кодексу встановлює, що у зонах митного контролю пунктів пропускання залізничного транспорту на державному кордоні України здійснюються перевірка документів, огляд залізничного рухомого складу, а також інші передбачені чинним законодавством митні процедури. При цьому розвантажувальні, навантажувальні, перевантажувальні та інші операції, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, проводяться підприємствами залізниці за свій рахунок.

Порядок та терміни проведення митного контролю на залізничному транспорті визначаються загальними технологічними схемами, які затверджуються начальниками залізничних станцій, митних органів та органів охорони державного кордону України.

При надходженні до митного контролю товарів, що перевозяться залізничним транспортом, працівники залізничної станції подають до митного органу:

- передатну відомість (багажний список);
- залізничні накладні;
- інші документи, передбачені Митним кодексом, міжнародними договорами України, та іншими законодавчими актами України з питань митної справи.

Митний контроль товарів і транспортних засобів у міжнародному залізничному сполученні здійснюється в зонах митного контролю.

Пасажири поїздів міжнародного сполучення можуть проходити митний контроль також в інших місцях, визначених уздовж маршруту руху поїзда за погодженням між спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України та центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту. З метою запобігання порушенню розкладу руху поїздів митний контроль може здійснюватися поза пунктами пропуску на державному кордоні або в місцях, визначених керівником митного органу за погодженням з керівниками залізничної станції та органу охорони державного кордону України.

У виняткових випадках, перелік яких визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, на вимогу митного органу окремі вагони, локомотиви, інші елементи рухомого складу для здійснення митного контролю можуть бути виключені зі складу поїзда, якщо проведення такого контролю у складі поїзда неможливе. Важливо, що відправлення залізничних транспортних засобів з місць стоянки здійснюється лише з дозволу митного органу та органу охорони державного кордону України.

У той же час як на морському та річковому транспорті, тут передбачено особливий режим для товарів споживання. Так, відповідно до статті 144 Митного кодексу продукти харчування та безалкогольні напої, вино, лікерні, коньячні, горілчані вироби, що переміщуються через митний кордон України у вагонах-ресторанах поїздів міжнародного сполучення, підлягають обов'язковому декларуванню митним органам.

Продукти харчування та безалкогольні напої пропускаються через митний кордон України без справляння податків та зборів за умови, що вони призначені для реалізації виключно з метою споживання безпосередньо у поїзді і їх обсяг не перевищує встановленої законодавством кількості, мінімально необхідної для забезпечення нормальних послуг вагона-ресторану протягом повного рейсу. У той же час алкогольні напої та тютюнові вироби, що переміщуються у вагонах-ресторанах, пропускаються через митний кордон України за умови сплати усіх належних податків та зборів.

Митний контроль на залізничному транспорті має свою послідовність. При вибутті з України митними органами, прикордонними й іншими уповноваженими органами контролю здійснюється такий комплекс контролю:

- прикордонний контроль (проводиться прикордонними органами);
- оформлення вантажу, багажу транспортним підприємством, що здійснює міжнародні перевезення;
- контроль відповідності товару і цінностей, занесених у митну декларацію, фактичній наявності проводиться митними службами;
- контроль наявності зброї, металу й інших заборонених до вивезення предметів здійснюється органами внутрішніх справ.

При здійсненні митного огляду ручної поклажі і багажу при необхідності запрошуються співробітники органів ветеринарного і фітосанітарного контролю, їхня присутність обов'язкова в тому разі, якщо перевозиться продукція тваринного і рослинного походження.

При прибутті в Україну в комплекс контролю входять:

- прикордонний контроль;
- одержання багажу і вантажу;
- митний контроль разом з фітосанітарними і ветеринарними службами.

Питання взаємодії всіх органів державного контролю, що беруть участь у прикордонному оформленні і контролі, координуються безпосередньо начальниками митниці та охорони митного кордону.

Товарні потяги і перевезені ними вантажі, так само як і інші товари й транспортні засоби, що вивозяться за межі України, а також при ввезенні на її територію, підлягають обов'язковому митному контролю відповідно до заявленого режиму (імпорту чи експорту). При здійсненні митного огляду перемішуваних через митний кордон України вантажів за вимогою митних органів залізниця зобов'язана пред'явити їм товари і транспортні засоби для огляду і забезпечити виконання необхідних операцій (зняття і розкриття контейнерів, розвантаження товарів, розчеплення вагонів). При огляді рефрижераторних секцій, а також інших вагонів, у яких є приміщення для супровідних осіб, провадиться й їх огляд. З метою виявлення заборонених до вивезення чи ввезення товарів, чи ввезення та вивезення товарів, які мають кількісні обмеження, перевіряються всі приміщення транспортних засобів, у тому числі й технологічні.

Митний контроль на автомобільному транспорті

Митний контроль за вантажними автомобільними перевезеннями здійснюється відповідно до правил, уміщених у главі 19 Митного кодексу України, та спеціальних правил. Особи, які здійснюють перевезення товарів і громадян через митний кордон України автомобільним транспортом, у передбачених законом випадках повинні мати відповідну ліцензію. На них покладається ряд обов'язків. Так, відповідно до статті 146 Митного кодексу України особи, що переміщують товари під митним контролем автомобільним транспортом, зобов'язані:

- доставити товари за місцем призначення із збереженням митних забезпечень;
- не розпочинати вивантаження чи перевантаження товарів без дозволу митного органу;
- пред'явити митному органу необхідні для здійснення митного контролю і митного оформлення документи;
- у невідкладних випадках за свій рахунок здійснювати вивантаження, навантаження, розпакування та упакування товарів і пред'являти їх до митного контролю.

Автотранспортний засіб, що використовується для переміщення товарів через митний кордон України, не потребує окремої митної декларації, якщо під час такого переміщення декларуються товари, які перевозяться цим автотранспортним засобом. Відомості про автотранспортний засіб, що перевозить товари, вносяться до митної декларації, якою оформлено ці вантажі, книжки МДП, передбаченої Митною конвенцією про перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП 1975 р., товарно-транспортних накладних, дорожнього листа, провізних та інших супровідних документів, передбачених законодавством.

Митний контроль на автотранспорті можна поділити на два види: митний контроль автотранспортних засобів, що перевозять товари або прямують за товарами чи після вивантаження товару, і митний контроль товару. Транспортні засоби, що використовуються для перевезення товарів і інших предметів через митний кордон України, як ті, що вивозять товари й інші предмети за межі України, так і ті, що виїжджають за межі України для завезення товарів і інших предметів в Україну, декларуються без заповнення окремої вантажної митної декларації.

Митний контроль здійснюється в прикордонних пунктах пропуску на шосейних переходах, на шляху проходження й у місцях доставки товару. При здійсненні митного контролю мають на меті:

- виявлення і припинення використання транспортних засобів для приховання товарів від митного контролю;
- недопущення переміщення транспортних засобів через митний кордон для іншої мети, крім міжнародних перевезень пасажирів і офіційних вантажів;
- перевірка відповідності транспортних засобів встановленим вимогам для доставки вантажів під митним контролем.

Митному контролю так само підлягають товари, що переміщуються водіями вантажних автомобілів, експедиторами і водіями пасажирських автобусів. Цей контроль здійснюється аналогічно до контролю товарів, які переміщуються фізичними особами.

Митний контроль і оформлення на пунктах перетину державного кордону здійснюються в такій послідовності:

- подається повідомлення перевізником про ввезення чи вивезення транспортного засобу або вантажу у письмовій формі, документи вручаються посадовій особі митного органу;
- перевірка посадовими особами митного органу поданих документів;
- ухвалення рішення про форму митного контролю транспортного засобу;
- митне оформлення і контроль транспортного засобу і товарів, що перевозяться;
- вручення перевізнику документів на транспортний засіб і товари та випуск транспортного засобу за кордон чи пропуску всередину країни.

Одночасно з митним контролем здійснюється прикордонний і паспортний контроль, а так само фіто- і санітарний контроль.

Митне оформлення і контроль пасажирського автотранспорту здійснюються в такому порядку:

- подається повідомлення про в'їзд (виїзд) і пред'являються документи на транспортний засіб і особисті документи водія цій посадовій особі прикордонних військ чи митного органу;

- здійснюється митне оформлення і митний контроль ручної поклажі і багажу водія і пасажирів;
- проводиться митне оформлення і контроль самого автотранспортного засобу і випуск транспортного засобу, ручної поклажі і багажу на виїзд чи в'їзд.

Огляд товарів, перевезених автотранспортом, належить до форм митного контролю й здійснюється при перевірці наявного товару, транспортного засобу, заявленого у митних документах. Для проведення митного огляду товарів і транспортних засобів на прикордонних переходах обладнані спеціальні місця – оглядові склади, оснащені всіма необхідними технічними засобами. Огляд автотранспорту провадиться, як правило, безпосередньо в режимній зоні автопереходу в боксах для догляду, які повинні бути оснащені ямами чи підйомниками.

Митний контроль на трубопроводному транспорті

Як відомо, через територію України проходять великі трубопровідні, продуктопровідні трубопроводи та електромагістралі міжнародного значення. Від транзиту нафти, газу та електроенергії Україна значно вииграє у поставках нафти та газу за пільговими тарифами тощо. Відповідно зважена митна політика вигідна і країнам-експортерам цих товарів, Україні.

Особливості митного контролю та оформлення товарів, що транспортуються трубопровідним транспортом, врегульовано главою 20 Митного кодексу України. Митний контроль товарів, що переміщуються через митний кордон України, трубопровідним транспортом та лініями електропередачі, у тому числі з метою транзиту через митну територію України, здійснюється в місцях митного контролю, які визначаються Кабінетом Міністрів України.

Порядок та строки митного контролю і митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом та лініями електропередачі, визначається Кабінетом Міністрів України, виходячи з особливостей їх переміщення через митний кордон України.

Для митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом, декларант подає митному органу такі документи:

- зовнішньоекономічний договір (контракт);
- акт приймання-передачі (акти приймання-передачі) товару;
- сертифікат якості;
- рахунок-фактуру (інвойс);
- маршрутну телетайпограму;
- дозволи (ліцензії) відповідних органів державної влади;
- інші документи, передбачені Митним кодексом та іншими законодавчими актами України.

Для митного оформлення електроенергії декларант подає митному органу такі документи:

- зовнішньоекономічний договір (контракт);

- довідку-підтвердження відповідного підприємства про кількість електроенергії, що переміщується через митний кордон України;
- інші документи, передбачені Митним кодексом та іншими законами України.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ:

1. *Дайте визначення поняття «митний контроль».*
2. *Охарактеризуйте митний контроль в системі державного контролю.*
3. *Види та форми митного контролю.*
4. *Як здійснюється митний контроль?*
5. *Які існують особливі режими митного контролю?*
6. *Які особливості митного контролю і митного оформлення товарів, які містять об'єкти права інтелектуальної власності?*
7. *Митний контроль на окремих видах транспорту.*
8. *Що таке зона митного контролю?*

РОЗДІЛ 8. МИТНІ РЕЖИМИ

8.1. *Поняття і значення митного режиму.*

8.2. *Види митних режимів.*

8.1. ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ МИТНОГО РЕЖИМУ

Товари та транспортні засоби переміщуються через митний кордон в відповідно до митного режиму. **Митний режим** – це сукупність положень, що визначають статус товарів та транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон для митних цілей.

Незважаючи на значущість митного режиму, він досі чітко не врегульований в чинному законодавстві України. Єдиний відомчий нормативний акт, що дає певне тлумачення поняття «митного режиму», це Тимчасове положення «Про порядок пропуску товарів, майна, транспорту, засобів та інших предметів через митний кордон України». В ньому зазначено, що митний режим – це встановлена залежно від характеру та мети переміщення предмета через митний кордон України сукупність митних процедур, що підлягають застосуванню до цього предмета. Проте в іншому документі – наказі Державного митного комітету України № 57 від 16 лютого 1995 р. митна процедура ототожнюється з митним режимом.

Деякі науковці вважають, що при визначенні поняття режиму перш за все необхідно відобразити найважливіші положення, які становлять зміст митного режиму. Це, по-перше, сукупність правил, що застосовуються митними органами, яка залежить від заявленої мети переміщення товарів фізичними чи юридичними особами через митний кордон, і по-друге, сукупність правил, що регулюють безпосередньо сам порядок переміщення товарів та застосування до них митних процедур.

При правовому забезпеченні митного режиму необхідно виходити з того, що на законодавчому рівні необхідно закріпити спочатку визначення загального митного режиму, а вже потім на його основі визначати інші види митних режимів залежно від об'єкта митного контролю в сфері торгового, неторгового обороту та цілей його переміщення через митний кордон України.

Для загального митного режиму характерно, що його правила поширюються на всі суб'єкти митної справи, що вони охоплюють всю сферу митної діяльності, яка пов'язана з переміщенням товарів через митний кордон та застосуванням при цьому митного контролю, митного оформлення, обкладення митом та митними зборами, а також заборони на вивезення чи ввезення окремих товарів чи предметів. Його правила діють на всій митній території України, у межах митного кордону та здійснюються постійно у часі.

Сутність загального митного режиму полягає в забезпеченні його правилами економічних, політичних та інших інтересів держави,

забезпеченні її національної безпеки спеціально створеним органом, що здійснює контроль за переміщенням товарів через митний кордон.

Загальний митний режим можна визначити як сукупність правових норм, встановлених законодавством, для захисту економічних та інших національних інтересів держави, які визначають порядок переміщення через митний кордон України транспортних засобів і товарів та застосування до них митних процедур залежно від мети переміщення.

В Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» регламентовано, які митні режими можуть запроваджуватися на території України для іноземних суб'єктів господарської діяльності. Так, Закон виділяє:

- національний режим, який означає, що іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав і обов'язків, не менший ніж суб'єкти господарської діяльності України. Національний режим застосовується щодо всіх видів господарської діяльності іноземних суб'єктів цієї діяльності, пов'язаної з їх інвестиціями на території України, а також щодо експортно-імпортних операцій іноземних суб'єктів господарської діяльності тих країн, які входять разом з Україною до економічних союзів;
- режим найбільшого сприяння, який означає, що іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав, преференцій та пільг щодо мита.
- податків та зборів, якими користується та (або) буде користуватися іноземний суб'єкт господарської діяльності будь-якої іншої країни, якій надано згаданий режим, за винятком випадків, коли зазначене мито, податки, збори та пільги по них встановлюються в рамках спеціального режиму. Режим найбільшого сприяння надається на основі взаємної угоди суб'єктам господарської діяльності інших держав згідно з відповідними договорами України та застосовується у сфері зовнішньої торгівлі;
- спеціальний пільговий режим, який застосовується до територій спеціальних економічних зон, а також до територій митних союзів, до яких входить Україна.

Кожна країна самостійно встановлює необхідну кількість спеціальних митних режимів залежно від своєї економічної системи, напрямів митної політики та розвитку і традицій національного митного законодавства. Так, наприклад, в Митному кодексі Російської Федерації закріплено 15 видів спеціальних митних режимів. Аналогічні митні режими встановлені також у Митному законі Чеської республіки та Митному кодексі республіки Беларусь.

Слід відмітити, що не всі країни сукупність правових положень, які становлять зміст митних режимів, визначаються терміном «митний режим». У митному законодавстві Естонії дані положення мають назву «митні процедури». В Україні це поняття має більш вузький зміст. Під митною процедурою в Україні розуміють здійснення контролю за дотриманням порядку переміщення товарів, речей, майна, огляд предметів,

оформлення митних документів, перевірка правильності заповнення вантажної митної декларації тощо.

В Україні використовується понад десять митних режимів: експорт, реекспорт, тимчасовий ввіз (вивіз), випуск у вільний обіг, реімпорт, переробка на митній території, переробка під митним контролем, переробка за межами митної території, магазин безмитної торгівлі, знищення, транзит. Але належного правового регулювання всіх митних режимів немає. В основному регламентація митних режимів здійснюється через відомчі нормативні акти Державної митної служби. Таке відставання України в правовому регулюванні спеціальних митних режимів негативно впливає на її зовнішньоекономічну діяльність та на інтеграцію в міжнародне економічне співтовариство.

Митний режим, не передбачений законодавством може встановлюватися тільки шляхом внесення відповідних змін до Митного кодексу України.

Митний режим є засобом реалізації митної політики України та складовою частиною її митної справи. Він відіграє важливу роль в захисті економічних інтересів та національної безпеки України.

Успішний розвиток митної діяльності в Україні, створення ефективної системи митного законодавства, поліпшення порядку пропуску через митний кордон України товарів та необхідність створення ефективного загальнодержавного механізму захисту національних інтересів вимагає подальшого вдосконалення, відповідно до міжнародних митних норм і стандартів, організаційно-правового забезпечення митного режиму та розширення сфери його застосування.

Ефективне організаційно-правове забезпечення митних режимів дозволить оптимізувати зовнішню торгівлю, більш ефективно здійснювати захист економічних інтересів держави та забезпечувати її національну безпеку.

Залежно від заявленої мети переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України визначають порядок такого переміщення та обсяг митних процедур, які при цьому здійснюються. Ці положення стосуються порядку оформлення товарів, стягнення мита й надання пільг, визначення меж прав фізичних та юридичних осіб щодо розпорядження товарами і транспортними засобами, які ввезені на територію України або йдуть через неї транзитом. Митний режим встановлюється з метою спрощення й гармонізації митних процедур стосовно товарів та транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон.

Відповідно до мети переміщення товарів через митний кордон України запроваджуються такі види митного режиму (ст. 185 МК):

- імпорт;
- реімпорт;
- експорт;

- реекспорт;
- транзит;
- тимчасове ввезення (вивезення);
- митний склад;
- спеціальна митна зона;
- магазин безмитної торгівлі;
- переробка на митній території України;
- переробка за межами митної території України;
- знищення або руйнування;
- відмова на користь держави.

Митний режим, не передбачений Митним кодексом України, може встановлюватися тільки шляхом внесення відповідних змін до нього.

Декларанту надано право самостійно визначати митний режим товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України, відповідно до мети їх переміщення та на підставі документів, що подаються митному органу для здійснення митного контролю та митного оформлення. Подальша зміна митного режиму допускається за умови виконання всіх належних процедур щодо заявленого режиму, дотримання вимог чинного законодавства щодо тарифних і нетарифних заходів регулювання та подання митному органу для здійснення митного контролю та митного оформлення відповідних документів, що підтверджують заявлений режим.

8.2. ВИДИ МИТНИХ РЕЖИМІВ

Декларант самостійно визначає митний режим товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України, відповідно до мети їх переміщення та на підставі документів, що подаються митному органу для здійснення митного контролю та митного оформлення.

Зміна митного режиму допускається за умови виконання всіх належних процедур щодо заявленого режиму, дотримання вимог законодавства щодо тарифних і нетарифних заходів регулювання та подання митному органу для здійснення митного контролю та митного оформлення відповідних документів, що підтверджують заявлений режим.

Питання, пов'язані із здійсненням митного контролю відповідно до заявленого митного режиму, регулюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи, який визначає порядок здійснення такого контролю та надає роз'яснення щодо застосування відповідних митних процедур. Розглянемо їх детальніше.

1. Імпорт – митний режим, відповідно до якого товари ввозяться на митну територію України для вільного обігу без обмеження строку їх

перебування на цій території та можуть використовуватися без будь-яких митних обмежень (ст. 188 МК).

Ввезення товарів на митну територію України в режимі імпорту передбачає:

- подання митному органу документів, що засвідчують підстави та умови ввезення товарів на митну територію України;
- сплату податків та зборів, якими обкладаються товари під час ввезення на митну територію України відповідно до законів України;
- дотримання вимог, передбачених законом, щодо заходів нетарифного регулювання обмежень.

2. Реімпорт – митний режим, відповідно до якого товари, що походять з України та вивезені за межі митної території України згідно з митним режимом експорту, не пізніше ніж у встановлений законодавством строк ввозяться на митну територію України для вільного обігу на цій території (ст. 190 МК).

Товари можуть переміщуватися через митний кордон України у митному режимі реімпорту, якщо вони:

- походять з митної території України;
- ввозяться на митну територію України не пізніше ніж через один рік після їх вивезення (експорту) за межі митної території України;
- не використовувалися за межами України з метою одержання прибутку;
- ввозяться у тому ж стані, в якому вони перебували на момент вивезення (експорту), крім змін внаслідок природного зношення або втрат за нормальних умов транспортування та зберігання, а також інших випадків, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

Оформлення митним органом товарів у режимі реімпорту можливе лише за умови, що товари, заявлені у режимі реімпорту, можуть бути ідентифіковані як такі, що були раніше експортованими товарами. Стаття 193 Митного кодексу України передбачає, що у разі реімпорту товарів протягом одного року з дати їх експорту суми вивізного (експортного) мита, сплачені при їх експорті, повертаються власникам цих товарів або уповноваженим ними особам на підставі їхніх заяв. Повернення зазначених сум здійснюється за рахунок Державного бюджету України органами Державного казначейства України за поданням відповідних митних органів.

Особа, що переміщує товари в режимі реімпорту, сплачує суми мита, одержані експортером як виплати або за рахунок інших пільг, наданих під час вивезення (експорту) цих товарів, а також проценти з цих сум, нараховані за обліковою ставкою Національного банку України.

3. Експорт – митний режим, відповідно до якого товари вивозяться за межі митної території України для вільного обігу без зобов'язання про їх повернення на цю територію та без встановлення умов їх використан-

ня за межами митної території України (ст. 194 МК). Вивезення товарів за межі митної території України в режимі експорту передбачає:

- подання митному органу документів, що засвідчують підстави та умови вивезення товарів за межі митної території України;
- сплату податків та зборів, встановлених на експорт товарів;
- дотримання експортером вимог, передбачених законом.

4. Реекспорт – митний режим, відповідно до якого товари, що походять з інших країн, не пізніше за встановлений законодавством строк із моменту їх ввезення на митну територію України вивозяться з цієї території в режимі експорту (ст. 196 МК). Товари, що походять з інших країн, можуть вивозитися за межі митної території України у режимі реекспорту, якщо:

- митному органу подано дозвіл уповноваженого Кабінету Міністрів України органу чи органу, визначеного міжнародним договором України, на реекспорт товарів;
 - товари, що реекспортуються, перебувають у тому ж стані, в якому вони перебували на момент ввезення на митну територію України, крім змін внаслідок природного зношення або втрат за нормальних умов транспортування та зберігання;
 - товари, що реекспортуються, не використовувалися на території України з метою одержання прибутку;
 - товари, що реекспортуються, вивозяться не пізніше ніж через один рік з дня їх ввезення на митну територію України.
- Транзит – митний режим, відповідно до якого товари і транспортні засоби переміщуються під митним контролем між двома митними органами або в межах зони діяльності одного митного органу без будь-якого використання таких товарів і транспортних засобів на митній території України (ст. 200 МК). Товари, що переміщуються транзитом, мають:
- перебувати у незмінному стані, крім змін внаслідок природного зношення або втрат за нормальних умов транспортування та зберігання;
 - не використовуватися на території України ні з якою іншою метою, крім транзиту;
 - у випадках, визначених чинним законодавством України, переміщуватися за наявності дозволу на транзит через територію України, який видається відповідними уповноваженими органами;
 - у випадках, визначених Кабінетом Міністрів України, переміщуватися встановленими маршрутами та шляхами;
 - бути доставленими до митного органу призначення у строк, що визначається відповідно до чинних в Україні нормативів перевезення вантажів, виходячи з виду транспорту, маршруту, відстані до кінцевого пункту та інших умов перевезення.

У випадках, передбачених законодавством України, митний орган дозволяє переміщення товарів у режимі транзиту лише за умови належного обладнання транспортного засобу та застосування заходів гарантування доставки товарів до митного органу призначення.

Рішення про допущення товарів до переміщення в режимі транзиту приймається митним органом на підставі наявних документів і за умови виконання перевізником положень митного законодавства України.

6. Тимчасове ввезення (вивезення) – митний режим, відповідно до якого товари можуть ввозитися на митну територію України чи вивозитися за її межі з обов'язковим наступним поверненням цих товарів без будь-яких змін, крім природного зношення чи втрат за нормальних умов транспортування (ст. 204 МК). Переміщення товарів у режимі тимчасового ввезення (вивезення) передбачає:

- подання митному органу документів на такі товари з обґрунтуванням підстав їх тимчасового ввезення на митну територію України (вивезення за межі митної території України);
- надання митному органу, що здійснює митне оформлення товарів, які тимчасово ввозяться (вивозяться), зобов'язання про їх зворотнє вивезення (ввезення) у строки, що зумовлені метою тимчасового ввезення (вивезення), але не перевищують встановлених строків;
- подання митному органу, що здійснює митне оформлення товарів, які тимчасово ввозяться (вивозяться), дозволу відповідного компетентного органу на тимчасове ввезення (вивезення) товарів, якщо отримання такого дозволу передбачене законом.

Дозвіл на тимчасове ввезення на митну територію України (тимчасове вивезення за межі митної території України) під зобов'язання про зворотнє вивезення допускається щодо:

- товарів, призначених для демонстрації або використання на виставках, ярмарках, конференціях або інших подібних заходах;
- професійного обладнання, необхідного особам, які прибувають в Україну (виїжджають з України), для підготовки репортажів, здійснення записів або передач для засобів масової інформації або зйомки фільмів;
- контейнерів, піддонів, упаковки, а також будь-яких інших товарів, що ввозяться (вивозяться) у зв'язку з якою-небудь комерційною операцією, але ввезення яких саме по собі не є комерційною операцією;
- зразків товарів і предметів та рекламних фільмів за умови, що вони залишаються власністю особи, яка перебуває або мешкає за межами території тимчасового ввезення, і їх використання на території України не має комерційного характеру;
- товарів, що ввозяться з освітніми, науковими чи культурними цілями, тобто наукового та навчального обладнання, обладнання для

- поліпшення дозвілля моряків, а також будь-яких інших товарів, що ввозяться в рамках навчальної, наукової або культурної діяльності;
- особистих речей пасажирів та товарів, що ввозяться для спортивних цілей;
 - матеріалів для реклами та туризму;
 - транспортних засобів, які використовуються виключно для переміщення громадян і товарів через митний кордон України та ін.

Рішення про допущення товарів до переміщення через митний кордон України в режимі тимчасового ввезення (вивезення) приймається митним органом у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. Митні органи не допускають товари до переміщення в режимі тимчасового ввезення (вивезення), якщо немає можливості встановити надійність їх ідентифікації, а також у разі відсутності гарантій їх повернення. Загальний строк тимчасового ввезення (вивезення) товарів становить один рік з дня ввезення на митну територію України (вивезення з митної території України). З урахуванням мети ввезення (вивезення) товарів та інших обставин вказаний строк може бути продовжений відповідним митним органом.

До закінчення строків тимчасового ввезення (вивезення) особа, яка дала зобов'язання про зворотне вивезення (ввезення) товарів, що перебувають у режимі тимчасового ввезення (вивезення), повинна вивезти (ввезти) ці товари згідно із зобов'язанням, даним митному органу, або заявити про зміну митного режиму, що допускається щодо таких товарів з дотриманням вимог митного законодавства України. У разі тимчасового ввезення (вивезення) окремих видів товарів, які визначаються Кабінетом Міністрів України, митне оформлення товарів у режимі тимчасового ввезення (вивезення) здійснюється митними органами за умови гарантування дотримання режиму тимчасового ввезення (вивезення).

7. Митний склад – митний режим, відповідно до якого ввезені з-за меж митної території України товари зберігаються під митним контролем без справляння податків та зборів і без застосування до них заходів нетарифного регулювання та інших обмежень у період зберігання, а товари, що вивозяться за межі митної території України, зберігаються під митним контролем після митного оформлення митними органами до фактичного їх вивезення за межі митної території України (ст. 212 МК).

У режимі митного складу можуть поміщатися будь-які товари, за винятком товарів, заборонених до ввезення в Україну, вивезення з України та транзиту через територію України, а також товарів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України. Товари, що можуть завдати шкоди іншим товарам або вимагають особливих умов зберігання, повинні зберігатись у спеціально обладнаних приміщеннях.

Строк зберігання товарів, ввезених з-за меж митної території України, в режимі митного складу не може перевищувати трьох років з дати поміщення цих товарів у зазначений режим. Строк зберігання в

режимі митного складу підакцизних товарів, ввезених з-за меж митної території України, не може перевищувати трьох місяців з дати поміщення їх у цей режим.

Товари, ввезені з-за меж митної території України, що зберігаються у режимі митного складу, до закінчення установлених строків зберігання мають бути задекларовані власником або уповноваженою ним особою до іншого митного режиму. Товари, що вивозяться за межі митної території, можуть зберігатися в режимі митного складу протягом трьох місяців з дати поміщення їх у цей режим. До закінчення зазначеного строку такі товари мають бути вивезені за межі митної території України.

З товарами, які перебувають у режимі митного складу, можуть проводитися такі операції:

- операції, необхідні для забезпечення збереження цих товарів;
- підготовка товарів за дозволом митного органу до продажу (відчуження) та транспортування: подрібнення партій, формування відправлень, сортування, пакування, перепакування, маркування, навантаження, вивантаження, перевантаження та інші подібні операції.

Конкретний перелік та порядок здійснення таких операцій встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

8. Митні ліцензійні склади – спеціально обладнані приміщення, резервуари, майданчики для зберігання товарів у режимі митного складу, тобто це господарська діяльність, пов'язана зі зберіганням товарів. Відкриття, експлуатація, ліквідація митних ліцензійних складів регулюється Господарським кодексом України.

Ліцензування цієї господарської діяльності провадиться відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» та ліцензійних умов.

Митні ліцензійні склади на території України створені відповідно до Митного кодексу України та затвердженого наказом № 592 від 31 грудня 1996 р. ДМСУ «Положення про відкриття і експлуатацію митних ліцензійних складів» та інших нормативних актів.

Митні ліцензійні склади надають послуги особам, що переміщують через митний кордон товари і транспортні засоби на підприємницьких засадах. Власниками митних ліцензійних складів є суб'єкти підприємництва, які в установленому порядку отримали ліцензію на право відкриття і експлуатації митного ліцензійного складу. Свої відносини із клієнтами вони будують на основі цивільно-правового договору.

Головні завдання митних ліцензійних складів:

- сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та її зближення з існуючою світовою практикою;
- створення умов для підготовки імпортних товарів до використання на території України;

– зниження витрат на переміщення товарів через митний кордон України.

Розрізняють митні ліцензійні склади відкритого і закритого типу. На митних складах відкритого типу зберігаються товари будь-якого товаровласника, а на митних складах закритого типу – лише власника митного складу.

До митних ліцензійних складів чинним законодавством встановлені певні вимоги. Так, їх робота повинна бути організована таким чином, щоб ввезення і вивезення товарів здійснювалося з дотриманням митного законодавства, а порядок зберігання гарантував їх постійне перебування під митним контролем у режимі «митний склад» і виключав можливість надходження чи вилучення цих товарів поза митним контролем.

Як митний ліцензійний склад може виступати одне чи декілька спеціально визначених і обладнаних приміщень чи інших призначених для зберігання товарів в режимі митного складу споруд. Територія складу повинна бути огорожена. Якщо товари є великогабаритними, або з інших причин не можуть зберігатися в приміщеннях митного складу, як виняток передбачена можливість їх зберігання на відкритих площадках за умови наявності добового поста охорони. До приміщень митних складів висуваються вимоги відповідності вимогам охоронної і протипожежної сигналізації, наявності умов для праці митників та інші. У складі повинні бути вантажно-розвантажувальні і транспортні засоби, складське обладнання, засоби зв'язку, оргтехніка, меблі, засоби обліку і контролю.

Митний склад може використовуватися тільки для зберігання товарів, які розміщуються в режимі митного складу. Для їх розміщення власник товару подає митному органу мотивовану заяву, в якій визначає мету розміщення товару і режим. Цей товар декларується шляхом заповнення вантажної митної декларації. Разом з нею митному органу направляються такі документи:

- договір на зберігання товарів на митному ліцензійному складі і зовнішньоекономічний контракт;
- транспортні та інші документи на товари, які ввозяться (накладні, коносаменти, специфікації, рахунки-фактури і інше);
- інші документи, які необхідні для здійснення митного оформлення і митного контролю.

З метою збереження товарів, що знаходяться на митному ліцензійному складі, з ними дозволяється проводити такі операції, як: очищення; провітрювання, сушку, створення оптимального температурного режиму зберігання, інвентаризацію, захист від корозії, фарбування. Окрім цього дозволяється проводити операції щодо підготовки товарів до реалізації: переміщення товарів у межах ліцензійного складу з метою їх раціонального розміщення, подрібнення партій, формування відправлень, сортування, пакування, перепакування, маркування

ня, завантаження, розвантаження, перевантаження, прості операції з доукомплектуванням чи доведення до робочого стану, боротьба із шкідниками, тестування.

З митного складу товари випускаються в таких випадках:

- тимчасово, з наступним поверненням;
- для вільного використання на території України;
- для тимчасового використання на території України;
- для переробки на території України;
- за митний кордон України;
- для перевезення на інші митні ліцензійні склади, що знаходяться в зоні дії тієї самої митниці;
- для перевезення в інші митні органи для проведення митного оформлення згідно з митними режимами.

Митні склади ліквідуються у разі відміни чи анулювання ліцензії або за заявою їх власників.

9. При митному оформленні і митному контролі застосовуються спеціальні митні зони (ст. 218 МК). Спеціальні митні зони – це частини території України, на яких запроваджено митний режим спеціальної митної зони. Відповідно до цього режиму до товарів, які ввозяться на територію відповідних типів спеціальних (вільних) економічних зон з-за меж митної території України, а також до товарів, які вивозяться з територій зазначених зон за межі митної території України, не застосовуються заходи тарифного і нетарифного регулювання. Для цілей оподаткування товари, ввезені на територію спеціальних митних зон, розглядаються як такі, що знаходяться за межами митної території України. Спеціальні митні зони створюються відповідно до чинного законодавства України про спеціальні (вільні) економічні зони шляхом прийняття окремого закону для кожної спеціальної митної зони з визначенням її статусу, території, строку, на який вона створюється, та особливостей застосування законодавства України на її території. Законом встановлюються вимоги щодо створення спеціальної митної зони, види товарів, дозволених до ввезення у таку зону та характер операцій, що здійснюються з товарами у межах зони. У законі також визначаються вимоги щодо організації роботи спеціальної митної зони та обов'язки органів управління зони щодо виконання вимог митного законодавства під час здійснення митного контролю. В Україні запроваджено 23 спеціальні економічні зони.

Митний орган, у зоні діяльності якого знаходиться спеціальна митна зона, з метою належної організації митного контролю може вимагати від органів управління цієї зони вжиття таких заходів:

- спорудження огорожі по периметру зони;
- встановлення обмежень щодо порядку доступу в зону у певні години роботи;

- застосування інших заходів, що не перешкоджають нормальному функціонуванню зони відповідно до закону про таку зону.

Забороняється будь-яке будівництво в межах спеціальних митних зон без попереднього погодження з митним органом, у зоні діяльності якого знаходиться спеціальна митна зона.

З метою забезпечення належного митного контролю у спеціальних митних зонах митні органи мають право:

- здійснювати постійний контроль та нагляд за кордонами спеціальних митних зон, а також за доступом у них;
- вимагати від осіб, які переміщують товари через кордон спеціальної митної зони, ведення обліку руху таких товарів з метою їх контролю;
- проводити перевірки товарів, що переміщуються через кордон спеціальної митної зони, з метою забезпечення здійснення передбачених Митним кодексом операцій та недопущення переміщення заборонених товарів;
- здійснювати перевірки товарів, що знаходяться у спеціальних митних зонах;
- здійснювати інші передбачені законом заходи, спрямовані на забезпечення надійності митного контролю.

У спеціальних митних зонах допускається здійснення виробничих та інших комерційних операцій з товарами за умови дотримання положень митного законодавства та законодавства про вільні економічні зони. Конкретний перелік видів товарів та операцій, що з ними здійснюються, визначається у законі про конкретну спеціальну митну зону. З метою забезпечення виконання законів та з урахуванням характеру товарів можуть запроваджуватися окремі заборони та обмеження щодо здійснення операцій з товарами у спеціальних митних зонах. Такі заборони та обмеження стосовно спеціальних митних зон встановлюються законами.

Кабінет Міністрів України може обмежувати або забороняти ввезення окремих товарів у спеціальні митні зони.

Особи, які здійснюють операції з товарами у спеціальних митних зонах, ведуть облік товарів, що ввозяться, вивозяться, зберігаються, виробляються, переробляються, закупаються та реалізуються, і подають митним органам звітність про такі операції у порядку, що встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. Будь-які зміни, що відбуваються з товарами в межах спеціальних митних зон, мають відображатися в облікових документах.

У разі ліквідації спеціальної митної зони власники товарів, що перебувають у цій зоні, або уповноважені ними особи зобов'язані розпорядитися зазначеними товарами до моменту остаточного вирішення усіх питань, пов'язаних з ліквідацією спеціальної митної зони.

10. Магазин безмитної торгівлі – митний режим, відповідно до якого товари, а також супутні товарам роботи, не призначені для споживання на митній території України, знаходяться та реалізуються під митним контролем у пунктах пропуску на митному кордоні, відкритих для міжнародного сполучення, інших зонах митного контролю, визначених митними органами України, без справляння мита, податків, установлених на експорт та імпорт таких товарів та без застосування заходів нетарифного регулювання (ст. 225 МК).

Товари, а також супутні товарам роботи, в режимі магазину безмитної торгівлі реалізуються лише у спеціальних торговельних закладах (магазинах безмитної торгівлі). Розташування магазинів безмитної торгівлі та умови реалізації в них товарів повинні виключати можливість безпосереднього ввезення цих товарів для споживання на митній території України.

Приміщення магазину безмитної торгівлі може включати:

- торговельний зал (зали), у тому числі бари та пункти громадського харчування;
- допоміжні приміщення;
- склад магазину.

Строк перебування товарів у режимі магазину безмитної торгівлі не може перевищувати трьох років з дня їх поміщення у цей режим. Після закінчення або впродовж зазначеного строку товари можуть бути заявлені митному органу:

- для вільного обігу на митній території України;
- для вільного обігу за межами митної території України;
- для поміщення в режим митного складу;
- для знищення під митним контролем.

Власники таких магазинів можуть мати митні склади для зберігання та наступного постачання в магазини всіх видів товарів, у тому числі підакцизних. Такі магазини здійснюють торгівлю всіма видами продовольчих і непродовольчих товарів вітчизняного (на умовах експорту) та іноземного походження, крім товарів, які заборонено згідно із законодавством до ввезення, вивезення та транзиту через територію України.

Порядок відкриття, ліквідації магазинів безмитної торгівлі, а також правила продажу ними товарів встановлюються Кабінетом Міністрів України. При тому власником магазину безмитної торгівлі може бути лише підприємство-резидент. Власник магазину безмитної торгівлі зобов'язаний:

- своєчасно декларувати митному органу товари, що надходять до магазину чи вибувають з магазину, та подавати всі документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення;
- виключити можливість надходження до магазину та вилучення з магазину товарів поза митним контролем;

- 3) дотримуватись положень митного законодавства та інших законодавчих актів України щодо умов діяльності магазинів безмитної торгівлі;
- вести облік товарів, що надходять до магазину безмитної торгівлі та реалізуються ним, і подавати митним органам, у зоні діяльності яких знаходиться магазин безмитної торгівлі, звіт про рух товарів у магазині за формою, встановленою спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

У разі набрання чинності рішенням про ліквідацію магазину безмитної торгівлі розміщення нових партій товарів, а також реалізація товарів у магазині не дозволяються. Товари, що знаходяться в магазині безмитної торгівлі, підлягають негайному переміщенню на склад магазину та декларуванню власником магазину до іншого митного режиму.

11. Переробка на митній території України – митний режим, відповідно до якого ввезені на митну територію України товари, що походять з інших країн, піддаються у встановленому законодавством порядку переробці чи обробці без застосування до них заходів нетарифного регулювання, за умови вивезення за межі митної території України продуктів переробки чи обробки відповідно до митного режиму експорту (ст. 229 МК).

Ввезення та переробка на митній території України товарів, що походять з інших країн, здійснюється з дозволу митного органу відповідно до положень Митного кодексу та інших законодавчих актів України. Такий дозвіл може бути скасовано митним органом, якщо його видано на підставі недостовірних даних, що мали істотне значення для прийняття рішення, або у разі, коли підприємство-резидент, якому видано такий дозвіл, не дотримується положень митного законодавства України.

Кількість операцій щодо переробки товарів у митному режимі переробки на митній території України не обмежується. Такі операції можуть включати:

- власне переробку товарів;
- обробку товарів – монтаж, збирання, монтування та налагодження, внаслідок чого одержуються інші товари;
- ремонт товарів, у тому числі відновлення та регулювання;
- використання окремих товарів, що не є продуктами переробки, але сприяють чи полегшують процес виготовлення продуктів переробки, якщо самі вони при цьому повністю витрачаються.

Обмеження на окремі операції щодо переробки товарів, порядок виконання операцій щодо переробки товарів, включаючи можливість та умови використання українських товарів у процесі переробки, визначаються законодавством України.

Окремі операції з переробки товарів за дорученням підприємства-резидента, якому видано дозвіл на переробку товарів на митній території України, та з дозволу митного органу можуть здійснюватись іншим підп-

приємством. При цьому відповідальність перед митними органами за дотримання визначеного порядку переробки чи обробки товарів несе підприємство, якому видано дозвіл на проведення операцій щодо переробки товарів на митній території України,

У разі, коли за умовами переробки товарів на митній території України передбачається виконання кількох операцій щодо їх переробки кількома підприємствами, кожне з підприємств, які беруть участь у процесі переробки чи обробки, повинно одержати дозвіл митного органу на переробку товарів на митній території України. Переміщення товарів між підприємствами, що беруть участь у їх переробці, здійснюється з дозволу і під контролем митних органів.

Митні органи можуть проводити перевірку товарів, ввезених для переробки на митній території України, а також продуктів їх переробки у будь-якої особи, яка здійснює операції щодо переробки таких товарів.

У разі вивезення за межі митної території України товарів, ввезених для переробки на митній території України, чи продуктів їх переробки такі товари підлягають декларуванню митним органам з поданням окремого документа митної декларації, в якій зазначається кількість та вартість українських товарів, витрачених на здійснення операцій щодо переробки товарів, що ввозилися для переробки.

Митне оформлення українських товарів, використаних під час переробки товарів, що походять з інших країн, здійснюється у порядку, встановленому Митним кодексом та іншими законами України для митного оформлення експорту товарів українського походження.

12. Переробка за межами митної території України – митний режим, відповідно до якого товари, що перебувають у вільному обігу на митній території України, вивозяться без застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання з метою їх переробки, обробки чи ремонту за межами митної території України та наступного повернення в Україну (ст. 237 МК).

Під час переробки товарів за межами митної території України можуть здійснюватись такі операції, як і при попередньому режимі. Але можуть бути встановлені обмеження щодо окремих операцій з переробки товарів за межами митної території України.

Вивезення товарів для переробки за межами митної території України здійснюється з дозволу митного органу на основі положень митного законодавства України. Дозвіл на вивезення товарів для переробки за межами митної території України може бути скасовано митним органом у разі, якщо його видано на підставі недостовірних даних, що мали істотне значення для прийняття рішення, або якщо підприємство-резидент, якому видано такий дозвіл, не дотримується положень законодавства.

У разі вивезення на митну територію України товарів, вивезених за її межі для переробки, чи продуктів переробки вони підлягають

декларуванню з поданням окремого документа – декларації на товари іноземного походження, які були витрачені в процесі переробки українських товарів.

13. Знищення або руйнування – митний режим, відповідно до якого товари, ввезені на митну територію України, знищують під митним контролем чи приводяться у стан, який виключає їх використання, без справляння податків, установлених на імпорт, а також без застосування заходів нетарифного регулювання до товарів, що знищуються або руйнуються (ст. 243 МК). При тому це допускається з письмового дозволу митного органу, який надається за умови наявності дозволів інших органів державної влади, що здійснюють відповідно до їхньої компетенції контроль під час переміщення товарів через митний кордон України. Такий дозвіл митним органом не видається, якщо знищення товарів може завдати істотної шкоди навколишньому природному середовищу, а також в інших випадках, що визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи спільно з іншими органами державної влади, що здійснюють контроль під час переміщення товарів через митний кордон України.

Знищення або руйнування товарів здійснюється за рахунок власника чи іншої зацікавленої особи.

Відходи (залишки), що утворилися в результаті знищення або руйнування товарів, мають бути поміщені у відповідний митний режим як товари, що ввезені на митну територію України і перебувають під митним контролем.

14. Відмова на користь держави – митний режим, відповідно до якого власник відмовляється від товарів, що перебувають під митним контролем без будь-яких умов на свою користь. У режимі відмови на користь держави на товари не нараховуються і не справляються податки та збори, а також не застосовуються заходи нетарифного регулювання (ст. 246 МК).

Відмова від товарів на користь держави допускається з дозволу митного органу, який видається у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. Останній визначає перелік товарів, що не можуть бути поміщені у митний режим відмови на користь держави.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ:

1. Дайте визначення поняття «митний режим».
2. Значення митного режиму.
3. Види митних режимів.

РОЗДІЛ 9. ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ

- 9.1. *Поняття, види порушень та провадження у справах про порушення митних правил*
- 9.2. *Провадження у справах про порушення митних правил*
- 9.3. *Контрабанда. Дізнання у справах про контрабанду*

9.1. ПОНЯТТЯ, ВИДИ ПОРУШЕНЬ ТА ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Згідно з Митним кодексом України порушення митних правил являють собою протиправні, винні (умисні чи з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений законодавством України порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Порушення митних правил – адміністративне правопорушення, і за їх вчинення передбачена адміністративна відповідальність.

Порушення митних правил визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії (бездіяльності), передбачала її шкідливі наслідки і бажала (прямої умисел) або свідомо допускала (непрямої або евентуальний умисел) настання цих наслідків.

Порушення митних правил визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії (чи бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення (самовпевненість) або не передбачала можливості настання цих наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (недбалість).

Відповідальності за порушення митних правил підлягають фізичні особи, які досягли на момент вчинення правопорушення 16-річного віку.

Разом з тим не є порушенням митних правил дія, яка хоч і передбачена Митним кодексом, але вчинена у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що загрожує встановленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунена іншими засобами і якщо заподіяна шкода менш значна, ніж відвернена.

Наприклад: *За екстремим викликом начальника Іллічівського торговельного порту на болгарський теплохід “Балкан”, який перебував під митним контролем, катером рятувальної служби без дозволу митного органу був доставлений лікар, який зробив невідкладну операцію капітану.*

У даному разі вбачаються ознаки порушення митних правил, передбаченого статтею 335 Митного кодексу (Причалювання до суден, що перебувають під митним контролем). Однак зазначені особи діяли у стані крайньої необхідності – для усунення небезпе-

ки, що загрожувала життю людини. Таким чином, дане діяння не є порушенням митних правил.

Так само, не є порушенням митних правил дія, яка хоч і передбачена Митним кодексом України, але вчинена у стані необхідної оборони, тобто при захисті встановленого порядку управління від протиправного посягання шляхом заподіяння правопорушнику шкоди, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення порушення митних правил була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану.

До адміністративної відповідальності за порушення митних правил також можуть бути притягнені посадові особи підприємств.

Обов'язковими ознаками порушень митних правил є:

- протиправність (порушення конкретної норми Митного кодексу України);
- винність (умисне протиправне діяння або протиправне діяння з необережності);
- караність (передбачена відповідальність Митним кодексом України за вчинене порушення).

Протиправність – це юридична оцінка суспільної небезпеки правопорушення. Вона виявляється в тому, що порушення митних правил визнається таким тоді, коли воно передбачене чинним законодавством.

Винність характеризує психологічне ставлення особи до вчиненої дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Під складом порушення митних правил розуміється встановлена в адміністративно-правових нормах відповідних статей Митного кодексу України сукупність ознак, які визначають протиправність і винність діяння, яке тягне за собою застосування адміністративно-правових санкцій, і відрізняють це діяння від інших правопорушень.

Склад порушення митних правил включає в себе ознаки, що характеризують зовнішній акт поведінки особи, його наслідки, ознаки, що характеризують особу правопорушника і його психічне ставлення до вчиненого.

До складу порушень митних правил відносяться такі елементи:

- об'єкт порушення митних правил;
- об'єктивна сторона порушення митних правил;
- суб'єкт порушення митних правил;
- суб'єктивна сторона порушення митних правил.

Об'єктом порушень митних правил є встановлений законодавством України порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Об'єктивною стороною порушень митних правил є дії (бездіяльність), спрямовані на порушення митних правил. Під дією розуміється активна поведінка (вчинок) особи, в якій виражена зовні її воля і яка спрямована на спричинення певних негативних наслідків. Під бездіяльністю розуміють невиконання законних розпоряджень посадових осіб митних органів.

Суб'єктом порушень митних правил є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, або посадова особа підприємства. Посадова особа підприємства – це керівник або інші працівники підприємства, які в силу постійного або тимчасового виконання трудових (службових) обов'язків відповідають за виконання вимог, встановлених Митним кодексом України, законами та іншими нормативно-правовими актами України, а також міжнародними договорами України з питань митної справи, укладеними у встановленому законом порядку.

Суб'єктивна сторона порушень митних правил характеризується умисною формою вини або необережністю.

Митний кодекс України 1991 р. передбачав 18 видів порушень митних правил. Митний кодекс України 2002 р. розширив кількість видів порушень до 27.

Найбільш поширеними видами порушень митних правил є:

Стаття 332. Недоставлення до митного органу товарів, транспортних засобів, документів. (приблизно 40-43% від загальної кількості порушень митних правил)

Стаття 340. Недекларування товарів, транспортних засобів. (приблизно 10-11% від загальної кількості порушень митних правил)

Стаття 352. Дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю. (приблизно 6-7% від загальної кількості порушень митних правил)

Стаття 351. Дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем. (приблизно 3% від загальної кількості порушень митних правил)

Для зручності вивчення та кваліфікації їх можна згрупувати за видовими ознаками. Наприклад, О.Б.Єгоров пропонує 4 групи порушень митних правил:

1. Дії, вчинені без дозволу митного органу (ст.ст.329, 331 тощо).

2. Порушення митних правил, які перешкоджають проведенню митного контролю та митного оформлення, іншої роботи в галузі митної справи (ст.ст.330, 332, 338 342, 344, 347, 350).

3. Порушення митних правил у зв'язку з переміщенням товарів, транспортних засобів через митний кордон України (ст.ст.333, 339, 340, 341, 345, 348, 349, 351, 352).

4. Дії, пов'язані з неправомірним використанням митних пільг та уникненням від сплати митних платежів (ст.ст.354, 355).

У залежності від об'єкту порушення митних правил, порушення митних правил можна класифікувати у такий спосіб:

Порушення митних правил, що посягають на порядок переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України (ст.ст.341, 345, 348, 349, 350-353).

Порушення митних правил, що посягають на порядок здійснення митного контролю (ст.ст.329, 330, 333-336, 339, 342-344, 347).

Порушення митних правил, що посягають на встановлений порядок здійснення митного оформлення (ст.ст.331, 332, 337, 338, 340).

Порушення митних правил, що посягають на порядок сплати податків і зборів (ст.ст.354,355).

До першої групи відносяться порушення митних правил, що посягають на порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Відповідно до пункту 39 статті 1 Митного кодексу України товари – це будь-яке рухоме майно (у тому числі валютні цінності, культурні цінності), електрична, теплова та інші види енергії, а також транспортні засоби, за винятком транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України. Митним кодексом передбачено переміщення товарів через митний кордон України у вантажних відправленнях, міжнародних поштових відправленнях, міжнародних експрес-відправленнях, несупроводжуваному багажі, ручній поклажі, супроводжуваному багажі.

Згідно пункту 40 статті 1 Митного кодексу України транспортні засоби – це будь-які засоби авіаційного, водного, залізничного, автомобільного транспорту, що використовується виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України.

Таким чином, серед порушень митних правил, що посягають на порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, зокрема можна зазначити порушення митних правил, передбачене статтею 341 Митного кодексу України: “Пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання...”. Митним законодавством передбачений порядок переміщення міжнародних поштових та експрес-відправлень через митний кордон України. Товарами, забороненими до такого пересилання, є: культурні цінності; товари, що можуть завдати шкоди здоров’ю та життю населення, тваринному світу; літературні та художні твори; друкована продукція, що містить пропаганду війни; товари, на пропуск яких потрібен дозвіл іншого державного органу (за його відсутності); вогнепальна, холодна зброя, боєприпаси, предмети нападу та оборони; предмети аморального або непристойного змісту; дозволи на право носіння зброї, трудові книжки, військові та інші документи, що посвідчують особу, тощо. Таким чином, статтею 341 передбачена відповідальність за дії, спрямовані на пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях предметів та товарів, заборонених до такого

пересилання, або з порушенням Правил користування послугами поштового зв'язку.

До порушень митних правил, що посягають на порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, можна віднести порушення митних правил, передбачені статтями Митного кодексу України – 348 (Порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення товарів) та 349 (Порушення зобов'язання про транзит). У даному випадку мова йде про порушення зазначених митних режимів.

Порушеннями митних правил, що посягають на порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, так само є порушення митних правил, передбачені статтями Митного кодексу України – 351 (Дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем) та 352 (Дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю).

Під діями, спрямованими на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем, необхідно розуміти їх переміщення через митний кордон України поза місцем розташування митного органу (наприклад з використанням об'їзних шляхів) або поза часом здійснення митного оформлення (в період переміни тощо), або з використанням незаконного звільнення від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами митного органу (передбачається обов'язкова участь посадової особи митного органу, яка сприяє винному в незаконному звільненні від митного контролю).

Під діями, спрямованими на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, необхідно розуміти їх переміщення з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) та інших засобів або способів, що утруднюють виявлення таких товарів, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві дані.

Відповідно до пункту 37 статті 1 Митного кодексу України під спеціально виготовленим сховищем (тайником) розуміється сховище, виготовлене з метою незаконного переміщення товарів через митний кордон України, а також обладнані і пристосовані з цією ж метою конструктивні ємності та предмети, які попередньо піддавалися розбиранню, монтажу тощо. Таким чином, переміщення товарів через митний кордон України з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) необхідно кваліфікувати за статтею 352 Митного кодексу України.

Окремим способом приховування від митного контролю є використання інших засобів або способів, які утруднюють виявлення товарів,

що незаконно переміщуються через митний кордон України. Наприклад, переміщення окремих видів товарів серед інших видів товарів (серед близни залізничних пасажирських вагонів тощо).

Переміщення одних товарів під виглядом інших слід вважати як один із способів приховування від митного контролю.

Наступним способом приховування від митного контролю є надання митному органу як підстави для переміщення товарів через митний кордон України підроблених документів. При цьому підробка документів може бути повною (з використанням підроблених бланків документів, штампів, печаток, підписів) або частковою (шляхом внесення до документа окремих змін).

Під діями, спрямованими на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю також слід вважати використання документів, одержаних незаконним шляхом. У даному разі не має значення мотив (підстава) незаконної видачі документів, що необхідні для переміщення товарів через митний кордон України. Головне, що такі документи видано з порушенням існуючого порядку (тобто незаконно).

Використання документів, що містять неправдиві дані, виявляється в тому, що в документах, які необхідні для переміщення товарів через митний кордон України, навмисно вказуються дані, що не відповідають дійсності. Такі дії слід кваліфікувати за статтею 352 Митного кодексу.

До порушень митних правил, що посягають на порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, можна віднести порушення митних правил, передбачені статтями Митного кодексу України: 345 (Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності), 350 (Порушення встановленого маршруту переміщення товарів), 351 (Дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України поза митним контролем), 352 (Дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю), 353 (Зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю).

До другої групи порушень митних правил відносяться порушення митних правил, що посягають на порядок здійснення митного контролю.

Серед них можна зазначити порушення митних правил, передбачене статтею 329 Митного кодексу («Порушення режиму зони митного контролю»). Тобто, дії, спрямовані на порушення режиму зони митного контролю, а саме перебування громадян (посадових осіб), які не перетинають митний кордон України, проведення господарських робіт без дозволу митного органу або вчинення дій, якими порушується встановлений законодавством режим зони митного контролю, необхідно кваліфікувати за статтею 329 Митного кодексу України.

До порушень митних правил, що посягають на порядок здійснення митного контролю можна віднести порушення митних правил, передбачені статтями Митного кодексу України: 330 (Неподання митному органу документів, необхідних для здійснення митного контролю); 333 (Незупинення транспортного засобу); 334 (Відправлення транспортного засобу без дозволу митного органу); 335 (Причалування до суден, що перебувають під митним контролем); 336 (Неправомірні операції з товарами, транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, зміна їх стану, користування та розпорядження ними); 339 (Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю); 342 (Перешкодження посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів і документів); 343 (Неподання митному органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем або на територіях спеціальних митних зон); 344 (Неподання митному органу документів та зразків товарів для проведення дослідження (аналізу, експертизи)); 347 (Порушення встановленого порядку знищення (руйнування) товарів).

До третьої групи порушень митних правил відносяться порушення митних правил, що посягають на встановлений порядок здійснення митного оформлення.

Відповідно до пункту 14 статті 1 Митного кодексу України митне оформлення – виконання митним органом дій (процедур), які пов'язані із закріпленням результатів митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, і мають юридичне значення для подальшого використання цих товарів і транспортних засобів.

До порушень митних правил, що посягають на порядок здійснення митного оформлення, відносяться порушення митних правил, передбачені статтями Митного кодексу України: 331 (Видача товарів, транспортних засобів без дозволу митного органу або їх втрата); 333 (Незупинення транспортного засобу); 337 (Вантажні та інші операції, що проводяться без дозволу митного органу); 338 (Пошкодження або втрата митного забезпечення). Статтею 340 Митного кодексу передбачено відповідальність за недекларування товарів, транспортних засобів, тобто незаявлення за встановленою формою точних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України. Відповідно до ст. 81 декларування здійснюється шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) точних відомостей про товари і транспортні засоби, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення. Таким чином, недотримання встановленої форми декларування, зазначення відомостей про товари і

транспортні засоби, мету їх переміщення через митний кордон України, що не відповідають дійсності, за відсутності ознак приховування від митного контролю, необхідно кваліфікувати за статтею 340 Митного кодексу України.

До четвертої групи порушень митних правил відносяться порушення митних правил, що посягають на порядок сплати податків і зборів.

До таких порушень митних правил відносяться порушення митних правил, передбачені статтями 354 (Використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати податків і зборів, в інших цілях) та 355 (Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати податків і зборів або зменшення їх розміру) Митного кодексу України.

За порушення митних правил Митним кодексом України передбачено адміністративну відповідальність, а саме: попередження, штраф і конфіскація (ст. 322).

9.2. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Згідно з Митним кодексом на митні органи України серед іншого покладені завдання по боротьбі з порушеннями митних правил. Ці завдання реалізуються під час здійснення оперативної діяльності та подальшого провадження у справі про порушення митних правил. Поняття провадження у таких справах дещо вужче, ніж «митні розслідування». Поняття «митне розслідування» не вживається в основному нормативно-правовому акті – Митному кодексі України, а разом з тим міститься в словниках-довідниках з митної справи. Митне розслідування – це система процесуальних дій, встановлених Митним кодексом України для виявлення та припинення правопорушень, своєчасне всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, її вирішення відповідно до чинного законодавства, забезпечення виконань постанов у справах, виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню митних правопорушень, вжиття заходів щодо їх усунення, запобігання правопорушень, зміцнення правопорядку та законності.

Провадження у справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до Митного кодексу України, а в частині, що не регулюється ним, – відповідно до законодавства України про адміністративні правопорушення. Провадження у справі про порушення митних правил включає в себе виконання процесуальних дій, зазначених у статті 378 цього кодексу, розгляд справи та винесення постанови.

У зв'язку з вищезазначеним слід враховувати, що стаття 378 Митного кодексу України регламентує проведення лише однієї процесуальної дії, а саме – митного обстеження. Перелік всіх процесуальних дій у справі міститься у частині 2 статті 375 Митного кодексу України. Відповідно до даної статті до процесуальних дій належать:

Розділ 9. Порушення митних правил та організація боротьби з контрабандою

- складання протоколу про порушення митних правил;
- витребування документів, необхідних для провадження у справі про порушення митних правил;
- вилучення товарів, транспортних засобів і документів;
- митне обстеження;
- пред'явлення товарів, транспортних засобів та документів для впізнання;
- призначення експертизи;
- взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи).

Поняття провадження у статті 356 Митного кодексу України дещо звужене, оскільки відсутня факультативна стадія оскарження винесеної постанови як засіб реалізації конституційного права громадян на оскарження. Так само відсутня стадія виконання винесеної постанови у справі. Провадження у справі про порушення митних правил можна вважати логічно завершеним лише після того, як буде виконано постанову, винесену уповноваженою особою митного органу або судом.

Метою проведення процесуальних дій є отримання доказів, необхідних для правильного вирішення справи.

Справа про порушення митних правил порушується за наявності приводів і підстав, вказаних у статті 360 Митного кодексу України. Відповідно до цієї статті причинами для порушення справи про порушення митних правил є:

безпосереднє виявлення посадовими особами митного органу порушення митних правил;

повідомлення про вчинення особою порушення митних правил, отримані від інших органів (у тому числі митних);

повідомлення про вчинення порушення митних правил, отримані від митних та правоохоронних органів іноземних держав, а також від міжнародних організацій.

Інформація, яка надходить від громадян і відповідає вимогам для таких повідомлень, повинна бути перевірена митним органом у встановленому законом порядку. При цьому порушення митних правил вважатиметься таким, що безпосередньо виявлене посадовою особою митного органу.

Анонімні повідомлення перевіряються відповідно до чинного законодавства.

Статтею 360 Митного кодексу України перераховані лише приводи для порушення справи про порушення митних правил. Підставою для порушення будь-якої справи завжди є наявність достатніх даних, що вказують на ознаки правопорушення (у даному випадку – порушення митних правил).

Справа про порушення митних правил вважається розпочатою з моменту складення протоколу про порушення митних правил (ст. 358

МК). Оформлення протоколу є однією з процесуальних дій, що проводяться у справі з метою отримання доказів, необхідних для правильного вирішення справи.

Перелік даних, які мають бути у протоколі, міститься у статті 363 Митного кодексу України. Серед них: дата і місце складення протоколу; дані щодо особи, яка склала протокол; необхідні для розгляду справи відомості про особу, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил; місце, час та суть порушення митних правил тощо. Необхідно зазначити, що цей перелік даних не є вичерпним, оскільки пункт 8 частини 2 статті 363 Митного кодексу України передбачає можливість відображення у протоколі й інших необхідних для вирішення справи відомостей.

Важливим моментом під час оформлення протоколу про порушення митних правил є обов'язок посадової особи митного органу, яка уповноважена скласти протокол про порушення митних правил, роз'яснити особі, яка притягується до відповідальності, її права. Ці права гарантовані Конституцією України та закріплені статтями 363 та 366 Митного кодексу України. Серед цих прав гарантовані Конституцією України права громадян: відмовитись давати показання або пояснення стосовно себе, членів сім'ї чи близьких родичів (ст. 63), право на отримання правової допомоги (ст. 59), право знати свої права і обов'язки (ст. 57) тощо. Разом з тим права особи, яка притягується до відповідальності, містяться у відповідних статтях Митного кодексу України: право дати пояснення та висловити зауваження щодо змісту протоколу, а також письмово викласти мотиви своєї відмови від підписання протоколу (ст. 363), право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, одержувати копії рішень, постанов та інших документів, що є у справі тощо (ст. 366). Про роз'яснення прав особі, яка притягується до відповідальності, до протоколу про порушення митних правил вноситься відмітка, яка підписується цією особою.

Перелік посадових осіб, уповноважених скласти протоколи про порушення митних правил, міститься у статті 359 Митного кодексу України:

- посадові особи, які згідно із штатним розписом митного органу уповноважені здійснювати митний контроль, митне оформлення і пропуск через митний кордон України товарів і транспортних засобів і які безпосередньо виявили порушення митних правил;
- посадові особи підрозділу по організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи, підрозділів по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил регіональних митниць і митниць, які згідно з посадовими обов'язками мають таке право;

Розділ 9. Порушення митних правил та організація боротьби з контрабандою

- інші посадові особи, уповноважені керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи або керівником регіональної митниці.

Необхідно зазначити, що поняття "особа, уповноважена складати протоколи про порушення митних правил" та "особа, яка здійснює провадження у справі про порушення митних правил" не є тотожними.

Відповідно до статті 362 Митного кодексу України, провадження у справі про порушення митних правил здійснюються:

- посадові особи підрозділу по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил митного органу, в зоні діяльності якого було виявлено таке порушення;
- посадові особи підрозділу по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил регіональної митниці у будь-якій справі про порушення митних правил, порушеній підпорядкованими регіональній митниці митними органами;
- посадові особи підрозділу по організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи у будь-якій справі про порушення митних правил, порушеній будь-яким митним органом України.

Посадова особа митного органу не може здійснювати провадження у справі, якщо вона є родичем особи, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, її представника, інших осіб, які беруть участь у провадженні у справі, а також коли існують інші обставини, які дають підстави вважати, що ця посадова особа може бути особисто заінтересована у вирішенні справи.

Протокол підписується посадовою особою, яка його склала. Якщо при складанні протоколу була присутня особа, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, протокол підписується і цією особою, а за наявності свідків – свідками. Якщо особа, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, відмовляється підписати протокол, до протоколу вноситься відповідний запис.

Особа, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, має право дати пояснення та висловити зауваження щодо змісту протоколу, а також письмово викласти мотиви своєї відмови від підписання протоколу. Власноручно викладені цією особою пояснення додаються до протоколу, про що до протоколу вноситься відповідний запис із зазначенням кількості аркушів, на яких подано такі пояснення.

Протокол складається у двох примірниках, один з яких вручається під розписку особі, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил. У разі відмови особи, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, одержати примірник протоколу до протоколу вноситься відповідний запис, який підписується особою, що склала протокол, та свідками, якщо вони є, після чого за-

значений примірник надсилається цій особі за повідомленою нею або наявною в митному органі адресою (місце проживання або фактичного перебування). Протокол вважається врученим, навіть якщо особа, яка вчинила порушення митних правил і притягується до відповідальності, не перебувала за повідомленою нею адресою або місце проживання чи фактичного перебування було названо нею неправильно.

Протокол, а також вилучені товари, транспортні засоби та документи, зазначені в протоколі, передаються до митного органу, в зоні якого виявлено порушення митних правил. Відповідно до статті 168 Митного кодексу України, вищезазначені товари, транспортні засоби та документи зберігаються на складах митного органу, в зоні якого виявлено порушення митних правил. Вилучені товари, транспортні засоби та документи повинні бути перелічені у протоколі, що складається в передбачених Кодексом випадках, або в доданому до нього описі з точним зазначенням кількості, міри, ваги та особливих ознак цих товарів, транспортних засобів та документів, а також вартості товарів, транспортних засобів.

Вилучення товарів, транспортних засобів та документів – одна з процесуальних дій. Порядок проведення цієї процесуальної дії регламентовано статтею 377 Митного кодексу України. Згідно з цією статтею, вилученню підлягають:

- товари, що є безпосередніми предметами порушення митних правил;
- товари із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю;
- транспортні засоби, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України;
- документи, необхідні для розгляду справи про порушення митних правил.

У разі вчинення порушення митних правил особою, яка не має в Україні постійного місця проживання або адреси, допускається вилучення товарів, транспортних засобів у розмірах, необхідних для забезпечення стягнення штрафу або вартості товарів, транспортних засобів, зазначеної у частині 3 статті 405 Митного кодексу України.

Окремою процесуальною дією є витребування документів, необхідних для провадження у справі про порушення митних правил. Проведення цієї процесуальної дії передбачено статтею 376 Митного кодексу України. Згідно з цією статтею посадова особа митного органу, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил, може витребувати документи, необхідні для розгляду справи.

Особі, якій адресовано вимогу про подання документів, зобов'язана не пізніше як у п'ятиденний строк надіслати їх посадовій особі митного органу, яка вимагає подати документи.

Окремою процесуальною дією є проведення митних обстежень. Відповідно до статті 378 Митного кодексу України посадові особи митних органів, які мають достатні підстави вважати, що на території або в приміщеннях підприємств, або у транспортних засобах, що їм належать, знаходяться товари, що є безпосередніми предметами порушення митних правил, або товари із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортні засоби, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України, а також документи, необхідні для розгляду справи про порушення митних правил, можуть проводити митне обстеження таких територій, приміщень або транспортних засобів.

Статтею 379 Митного кодексу України регламентовано порядок проведення такої процесуальної дії, як пред'явлення товарів, транспортних засобів, документів для впізнання. Така дія може бути проведена за рішенням посадової особи митного органу, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил. Товари, транспортні засоби, документи можуть бути пред'явлені особі, яка вчинила правопорушення, а також свідку.

Особу, яка бере участь у впізнанні, спочатку опитують про обставини, за яких вона бачила товари, транспортні засоби, документи та ознаки, за якими вона може провести впізнання. Товари, транспортні засоби, документи пред'являються в групі однорідних. Пред'явлення відбувається в присутності понятих. Про пред'явлення товарів, транспортних засобів та документів для впізнання складається протокол за формою, що встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Однією з можливих процесуальних дій по справі про порушення митних правил є призначення експертиз. Порядок проведення експертизи регламентовано статтями 369, 380, 381 Митного кодексу України. Експертиза призначається, якщо для з'ясування питань, що виникають у справі про порушення митних правил, виникла потреба у спеціальних знаннях з окремих галузей науки, техніки, мистецтва, релігії тощо.

Експертиза проводиться експертами митних лабораторій та інших установ або окремими спеціалістами, які призначаються посадовою особою митного органу, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил. Поставлені перед експертом питання та його висновок не повинні виходити за межі спеціальних знань експерта. Експерт надає висновок у письмовій формі від свого імені. У висновку викладаються суть проведеного ним дослідження та обґрунтування відповіді на поставлені запитання. Якщо експерт під час проведення експертизи встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не було поставлено запитань, він має право викласти ці

обставини у своєму висновку. Висновок експерта не є обов'язковим для посадової особи митного органу, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил. У разі незгоди цієї особи з висновком експерта у постанові, яка виноситься у справі, повинно міститися обґрунтування незгоди. У разі неналежної якості або повноти висновку експерта може бути призначена повторна експертиза, проведення якої доручається іншому експерту (експертам).

Визнавши за необхідне проведення експертизи, посадова особа митного органу, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил, виносить постанову, в якій визначаються підстави для призначення експертизи, прізвище експерта або найменування митної лабораторії чи іншої відповідної установи, в якій має проводитися експертиза. У цій же постанові ставляться конкретні питання, які мають бути вирішені під час проведення експертизи, а також визначаються матеріали, що передаються у розпорядження експерта. До призначення експерта з'ясовуються необхідні відомості про його професіоналізм та компетентність. Рішення про призначення експертизи є обов'язковим для експерта, а також для посадових осіб підприємства, де працює експерт.

Статтю 382 Митного кодексу України регламентовано процесуальний порядок одержання проб та зразків для проведення експертизи. Згідно з цією статтею, посадова особа митного органу, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил, має право відбирати в осіб, які притягуються до відповідальності за порушення митних правил, а також в осіб, свідчення та участь яких у вивченні обставин порушення митних правил можуть мати істотне значення для провадження і розгляду справи, зразки підпису, почерку, а також брати проби і зразки товарів, необхідні для проведення експертизи. Таким чином, Митний кодекс закріпив об'єктно-суб'єктний склад цієї процесуальної дії.

З метою припинення порушення митних правил, встановлення особи, яка вчинила порушення митних правил, а також для складення протоколу про порушення митних правил, якщо його неможливо скласти на місці вчинення правопорушення, допускається адміністративне затримання громадянина, який вчинив таке порушення, на строк до трьох годин.

Адміністративне затримання громадянина, який вчинив порушення митних правил, здійснюється посадовою особою митного органу за рішенням керівника цього органу або його заступника, керівника підрозділу по боротьбі з контрабандою і порушеннями митних правил, керівника митного поста або його заступника, а в разі їх відсутності (в нічний час, у вихідні та святкові дні тощо) – начальника чергового відділу або старшого чергової зміни.

Військовослужбовці та працівники органів внутрішніх справ повинні надавати допомогу посадовим особам митного органу, які здійснюють

адміністративне затримання, в разі вчинення опору або спроби втечі з місця події.

Строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення громадянина до службового приміщення митного органу або до іншого приміщення, де проведення необхідних дій з метою, визначеною в частині 1 статті 374 Митного кодексу України, є можливим, а якщо громадянин перебуває в стані сп'яніння – з часу його витвердження.

Щодо громадянина, який знаходиться у службовому приміщенні митного органу або в іншому приміщенні у зв'язку з проведенням митного контролю або митного оформлення, строк адміністративного затримання обчислюється з моменту закінчення митного контролю або оформлення.

Про адміністративне затримання складається протокол, форма якого затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи. В протоколі робиться відмітка про застосування фізичної сили або спеціальних засобів, якщо таке мало місце. Копія протоколу вручається громадянину, якого було затримано. Про затримання неповнолітнього обов'язково повідомляються його батьки або особи, які їх замінюють. Таким чином, по суті адміністративне затримання можна вважати процесуальною дією у справі про порушення митних правил.

Щодо визначення осіб, які беруть участь у провадженні у справах про порушення митних правил, необхідно відзначити, що не існує єдиного підходу до їх якісних та кількісних характеристик.

У теорії права прийнято вживати термін “суб'єкт провадження”. Деякі науковці серед суб'єктів розрізняють “лідуючих суб'єктів” (державні органи та їх посадові особи, які мають державно-владні повноваження, розглядають справи та приймають рішення по них) та “власне учасників провадження” (особи, які не мають владних повноважень, мають різний ступінь зацікавленості у справі і зобов'язані сприяти провадженню в силу свого службового чи громадського обов'язку). У Митному кодексі України визначено посадових осіб митних органів, які здійснюють провадження у справах про порушення митних правил (ст. 362) та осіб, які беруть участь у провадженні у справах про порушення митних правил (ст. 365).

Провадження у справі про порушення митних правил здійснюють посадові особи підрозділу по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил митного органу, в зоні діяльності якого було вчинено або виявлено таке порушення (ст. 362 МК).

Особами, які беруть участь у провадженні у справах про порушення митних правил є:

- особи, які притягуються до відповідальності;
- представники осіб, які притягуються до відповідальності за порушення митних правил (законні представники, представники, що діють на підставі довіреності, доручення);

- захисники;
- свідки;
- експерти;
- перекладачі;
- поняті.

Правовий статус особи, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, визначено Митним кодексом України. Перелік прав, якими наділена така особа, міститься у статті 366 цього Кодексу. Однак зміст цієї статті свідчить про те, що в ній йдеться швидше про права, які можуть бути реалізовані на стадії розгляду справи. Даний учасник провадження, відповідно до змісту цієї статті, має право:

- знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги;
- одержувати копії рішень, постанов та інших документів, що є у справі;
- бути присутнім під час розгляду справи у митному органі та брати участь у судових засіданнях;
- подавати докази, брати участь в їх дослідженні;
- заявляти клопотання та відводи;
- давати усні та письмові пояснення, подавати свої доводи, міркування та заперечення;
- оскаржувати постанови митного органу, суду (судді).

Крім того недоліком редакції даної статті являється відсутність конкретних механізмів реалізації даною особою своїх прав. Наприклад, відсутні випадки, у яких заявляються клопотання та відводи тощо.

Правові можливості, якими наділена особа, яка притягується до відповідальності, крім згаданої статті, передбачені ще й іншими статтями Митного кодексу України. Так, статтею 363 передбачено право такої особи дати пояснення та висловити зауваження щодо змісту протоколу, письмово викласти мотиви своєї відмови від підписання протоколу, право ознайомитися з його змістом, право отримати примірник протоколу, право ознайомитися із своїми правами.

Крім того при здійсненні провадження у справах про порушення митних правил особа, яка притягується до відповідальності, має право:

- бути присутньою при проведенні в межах провадження процесуальних дій, наприклад, при здійсненні митного обстеження (ст. 378 МК);
- на сповіщення про час та місце розгляду справи та особисту участь у розгляді справи (ст. 390 МК);
- право на оскарження постанови по справі (ст. 393 МК).

Разом з тим особа, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, повинна додержуватись вимог, передбачених Митним кодексом України, тобто виконувати процесуальні обов'язки, визначені чинним законодавством. Правові норми, що встановлюють обов'язки даного учасника провадження, як і його права, містяться у різних статтях Митного кодексу України. До основних з них належать:

Розділ 9. Порушення митних правил та організація боротьби з контрабандою

- обов'язок добросовісно користуватись процесуальними правами (ст. 366 МК);
- обов'язок не пізніше, як у п'ятиденний строк подати документи, які необхідні для розгляду справи (ст. 376 МК);
- обов'язок надати зразки підпису, почерку (ст. 382 МК);
- обов'язок відшкодувати витрати у справі, якщо стосовно особи винесено постанову про накладення стягнення (ст. 385 МК);
- обов'язок виконати постанову про накладення стягнення по справі про порушення митних правил (ст. 398 МК) тощо.

Представниками осіб, які притягуються до відповідальності за порушення митних правил, можуть бути:

- законні представники: батьки, усиновителі, опікуни або піклувальники на підставі документів, що посвідчують їхні повноваження у справах осіб, які є неповнолітніми або особами, що через свої психічні або фізичні вади не можуть самостійно здійснювати свої права у справах про порушення митних правил;
- інші особи – на підставі нотаріально посвідченої довіреності.

Громадяни можуть посвідчити довіреність на участь у справі на підприємстві, де вони працюють, або в управлінні будинками, де вони проживають; військовослужбовці – у відповідній військовій частині; особи, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріальних контор, – у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської ради; особи, які перебувають на лікуванні, – у відповідному лікувальному закладі.

Законні представники можуть доручити участь у справі іншій особі, обраній ним як представник (передоручення). Особи, які діють на підставі отаріально посвідченої довіреності, таких повноважень не мають.

Особиста участь у справі громадянина не позбавляє його права мати по цій справі представника.

Законні представники користуються під час участі у справі всіма правами, зазначеними у статті 366 Митного кодексу України. Повноваження інших представників на участь у справі дають їм право на вчинення від імені осіб, яких вони представляють, усіх дій, зазначених у статті 366 цього Кодексу, крім оскарження постанови митного органу або суду (судді), одержання товарів або грошових сум у разі їх повернення. Повноваження представника на вчинення кожної із зазначених дій повинні бути спеціально обумовлені у виданій йому довіреності (у т.ч. передоручення).

Не можуть бути представниками осіб, які притягуються до відповідальності:

- особи, які не досягли повноліття;
- особи, над якими встановлено опіку, піклування;
- адвокати, які прийняли доручення про подання юридичної допомоги з порушенням правил, встановлених законодавством України про адвокатуру, також особи, позбавлені ліцензії на ведення вищезгаданої діяльності.

Посадові особи митної служби України, а також судді, слідчі і прокурори не можуть бути представниками осіб, які притягуються до відповідальності, крім випадків, коли вони діють як батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники цих осіб.

У розгляді справи про порушення митних правил може брати участь захисник, якого самостійно визначає особа, що притягується до відповідальності, з числа осіб, які є фахівцями в галузі права і за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Таке формулювання статті не дає чіткого уявлення про коло осіб, які мають право брати участь у розгляді справи про порушення митних правил в якості захисника. Рішенням Конституційного суду у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Г.І. щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) № 13-рп/2000 від 16.11.2000 р. суб'єктами надання правової допомоги визначено:

- державні органи, до компетенції яких це входить (нотаріат тощо);
- адвокатура (ст. 59 Конституції України);
- суб'єкти підприємницької діяльності, які надають правову допомогу клієнтам;
- об'єднання громадян для здійснення і захисту своїх прав і свобод (ст. 36 Конституції України).

Захисник має право:

- знайомитися з матеріалами справи;
- заявляти клопотання;
- подавати скарги;
- здійснювати інші права, передбачені законом.

Відповідно до статті 371 Митного кодексу України, свідком може бути будь-яка особа, якщо є підстави вважати, що їй відомі обставини, що підлягають встановленню у справі про порушення митних правил.

За викликом органу, у провадженні якого перебуває справа про порушення митних правил, свідок зобов'язаний з'явитися у призначений час до цього органу і дати детальні та правдиві пояснення, повідомити все відоме йому у справі та відповісти на поставлені запитання. Крім цих обов'язків свідка, закріплених у частині 2 статті 371 Митного кодексу України, свідкові також гарантуються права. Зокрема, особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Експертом може бути особа, яка має необхідні знання для надання відповідного висновку. Експерт призначається посадовою особою органу, в провадженні якої перебуває справа про порушення митних правил, у разі потреби в спеціальних знаннях. Експерт зобов'язаний

надати об'єктивні висновки з поставлених перед ним питань. Експерт має право: знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмету експертизи та заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для надання висновків.

Перекладачем може бути особа, що володіє мовою, знання якої необхідне для здійснення перекладу під час провадження у справі про порушення митних правил. Перекладач зобов'язаний точно і у повному обсязі здійснювати доручений йому переклад, у необхідних випадках брати участь у проведенні процесуальних дій у справі про порушення митних правил. Як перекладач може виступати посадова особа митного органу.

Понятими є особи, які залучаються до участі у проведенні процесуальних дій у справі про порушення митних правил. Як поняті запрошуються особи, не заінтересовані у справі. Понятим не може бути родич особи, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, її представника, а також працівники митних органів. Поняті, присутні при проведенні процесуальних дій, засвідчують своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям.

Провадження у справі про порушення митних правил здійснюється українською мовою або мовою більшості населення даної місцевості. Особи, які беруть участь у провадженні у справі про порушення митних правил і не володіють мовою, якою здійснюється провадження, мають право робити заяви, давати пояснення, подавати клопотання рідною мовою, а також користуватися послугами перекладача.

Виділення стадій провадження у справі про порушення митних правил є можливим, при аналізі статті 356 Митного кодексу України, яка визначає поняття провадження у справі про порушення митних правил. Згідно з цією статтею, провадження у справі про порушення митних правил включає в себе виконання процесуальних дій, розгляд справи та винесення постанови.

Однак це поняття не охоплює факультативну стадію провадження – оскарження постанов у справі про порушення митних правил та обов'язкову стадію – виконання постанов митних органів, чим логічно завершується провадження у справах про порушення митних правил. Необхідно зауважити, що зазначені стадії врегульовані окремими статтями Митного кодексу України, проте не містяться в понятті “провадження”. Разом з тим завершальна стадія провадження передбачає виконання постанови митного органу у справі. Види постанов у справі про порушення митних правил закріплені статтею 391 Митного кодексу України:

- про проведення додаткової перевірки;
- про накладення адміністративного стягнення;
- про закриття провадження у справі;
- про порушення кримінальної справи про контрабанду.

Глава 62 Митного кодексу України регламентує порядок виконання постанов митних органів про накладення стягнення за порушення митних правил.

Таким чином, можна виділити такі стадії провадження:

- складання протоколу і проведення інших процесуальних дій;
- розгляд справи;
- винесення рішення;
- оскарження рішення (факультативна стадія);
- виконання постанови.

Існує два порядки розгляду справ про порушення митних правил (ст. 386 МК):

- розгляд справи митними органами;
- розгляд справи про порушення митних правил судовими органами.

Справи про порушення митних правил, передбачені статтями 329-335, 337, 338, 342–344, 346, 347, 354, 355 цього Кодексу, розглядаються митними органами.

Справи про порушення митних правил, передбачені статтями 336, 339-341, 345, 348–353 цього Кодексу, а також усі справи про порушення митних правил, вчинені особами, віком від 16 до 18 років, розглядаються місцевими судами (суддями) за місцем розташування митних органів, посадові особи яких здійснювали провадження у цих справах. Тобто справи про порушення митних правил за статтями, санкція яких передбачає можливу конфіскацію товарів, а також справи про порушення митних правил, вчинені особами віком від 16 до 18 років, розглядаються судами, справи про порушення митних правил за іншими статтями Митного кодексу розглядаються митними органами.

Від імені регіональних митниць та митниць справи про порушення митних правил розглядаються керівниками цих митниць або їх заступниками, а від імені спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи – посадовими особами підрозділу по організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, уповноваженими на це керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи або його заступниками.

Справа про порушення митних правил розглядається за місцезнаходженням митного органу, в зоні діяльності якого вчинено правопорушення, у п'ятнадцятиденний строк з дня отримання посадовою особою митного органу або судом (суддею) матеріалів, необхідних для вирішення справи.

Справа про порушення митних правил розглядається в присутності особи, яка притягується до відповідальності, або її представника.

Митний орган інформує особу, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил, про час та місце розгляду справи в митному органі, як правило, відповідним письмовим повідомленням, якщо

це не було зроблено під час вручення зазначеній особі копії протоколу про порушення митних правил.

У разі розгляду справи в суді про час та місце розгляду справи суд (суддя) повідомляє особу, яка притягується до відповідальності, а також відповідний митний орган.

Справа про порушення митних правил може бути розглянута під час відсутності особи, яка притягується до відповідальності, лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи.

У справі про порушення митних правил митний орган або суд (суддя), що розглядає справу, виносить одну з таких постанов:

- про проведення додаткової перевірки;
- про накладення адміністративного стягнення;
- про закриття провадження у справі;
- про порушення кримінальної справи про контрабанду.

У постанові про проведення додаткової перевірки зазначаються конкретні суб'єкти, завдання та строки перевірки. Ці дії не повинні порушувати права особи, шкодити господарській діяльності юридичної особи.

Справа про порушення митних правил розглядається суддею одноособово. У справі про порушення митних правил суд (суддя) виносить одну з постанов, передбачених частиною 1 статті 391 Митного кодексу України.

У разі, якщо за результатами перевірки законності та обґрунтованості постанови суду у справі про порушення митних правил ця постанова буде скасована, а справа закрита, або стягнення за порушення митних правил буде змінено, конфісковані товари, транспортні засоби, сума штрафу або її відповідна частина повертаються особі, яка притягалася до відповідальності, або її представникові. Якщо конфісковані товари, транспортні засоби неможливо повернути в натурі, повертається їхня вартість за вирахуванням сум належних податків і зборів за ставками, що діяли на день конфіскації. Повернення зазначених грошових коштів здійснюється органами Державного казначейства України з Державного бюджету України.

Постанова у справі про порушення митних правил може бути оскаржена особою, стосовно якої вона винесена, або представником такої особи. Скарга на постанову митниці регіонального підпорядкування може бути подана до відповідної регіональної митниці або до місцевого суду за місцезнаходженням митниці, яка винесла постанову. Постанова регіональної митниці по скарзі на постанову підпорядкованій їй митниці може бути оскаржена до спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи або до місцевого суду за місцезнаходженням цієї регіональної митниці. Постанова регіональної

митниці, митниці центрального підпорядкування може бути оскаржена до спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи або до місцевого суду за місцезнаходженням відповідної регіональної митниці, митниці.

Якщо у вищезгаданих випадках постановою митного органу одночасно оскаржується до митного органу вищого рівня та до суду і суд приймає скаргу до розгляду, розгляд аналогічної скарги митним органом вищого рівня припиняється. Постанова спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи у справі про порушення митних правил, а також його постановою по скарзі на постанову іншого митного органу у такій справі можуть бути оскаржені до місцевого суду за місцезнаходженням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи.

Скарга на постанову митного органу подається протягом десяти днів з дати вручення заінтересованій особі копії постанови у справі або повідомлення про прийняте рішення. У разі пропуску цього строку з поважних причин він за заявою заінтересованої особи може бути поновлений відповідно регіональною митницею, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи або судом.

Порядок оскарження постанови суду (судді) у справі про порушення митних правил та внесення подання прокурором на постанову визначається Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законами.

Законність та обґрунтованість постанови митного органу у справі про порушення митних правил можуть бути перевірені судом або митним органом вищого рівня у зв'язку з поданням скарги, поданням прокурора. За результатами перевірки суд або митний орган приймає одне з таких рішень (ст. 394 Митного кодексу України):

- про залишення постанови без змін, а скарги або подання без задоволення;
- про скасування постанови і надіслання справи на новий розгляд;
- про скасування постанови та закриття справи;
- про зміну заходу стягнення в межах передбаченої відповідальності за відповідне порушення митних правил, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено.

Такі рішення приймаються митним органом шляхом винесення постанов.

Копія рішення по скарзі або поданню прокурора на постанову у справі про порушення митних правил протягом трьох днів надсилається особі, стосовно якої її винесено. Про результати розгляду подання повідомляється прокуророві.

У разі скасування постанови митного органу у справі про порушення митних правил суми штрафів повертаються особам, які притягалися до відповідальності, або уповноваженим ними особам з Державного

бюджету України органами Державного казначейства України за поданням митних органів.

Підставами для скасування постанови про накладення стягнення або про припинення провадження у справі про порушення митних правил є:

- відсутність у діяч особи, яка притягується до відповідальності, ознак порушення митних правил;
- необ'єктивність або неповнота провадження у справі або необ'єктивність її розгляду;
- невідповідність викладених у постанові висновків фактичним обставинам справи;
- винесення постанови неправомочною особою, безпідставне недопущення до участі в розгляді справи особи, притягнутої до відповідальності, або її представника, а також інше обмеження прав учасників провадження у справі про порушення митних правил та її розгляду, якщо таке обмеження зашкодило всебічному розгляду справи та вплинуло або могло вплинути на винесення обгрунтованої постанови за результатами її розгляду;
- неправильна або неповна кваліфікація вчиненого правопорушення;
- накладення стягнення, не передбаченого Митним кодексом.

Цей перелік не є вичерпним, оскільки частина 2 статті 395 Митного кодексу України передбачено визнання й інших обставин підставами для скасування чи зміни постанови про накладення стягнення або про припинення провадження у справі про порушення митних правил.

Скарга і подання прокурора у справі про порушення митних правил розглядаються правомочними посадовими особами у десятиденний строк з дня їх надходження, якщо інше не встановлено законом. Подання скарги або внесення подання зупиняє виконання постанови митного органу по справі про порушення митних правил до закінчення розгляду скарги (подання).

Глава 62 Митного кодексу України регламентує порядок виконання постанов митних органів про накладення стягнення за порушення митних правил.

Відповідно до статті 322 Митного кодексу України існують такі види стягнень за порушення митних правил:

- попередження;
- штраф;
- конфіскація товарів – безпосередніх предметів порушень митних правил, товарів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортних засобів, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України.

Відповідно до статті 398 Митного кодексу України, постанови митних органів про накладення стягнення по справі про порушення митних правил є обов'язковими для виконання. Ці постанови підлягають виконанню після закінчення вищезгаданих строків оскарження (ст. 399 МК). При цьому постанови про накладення стягнення виконуються самостійно митним органом, який виніс таку постанову, а в інших випадках – через державного виконавця. У разі винесення митним органом кількох постанов про накладення стягнень за порушення митних правил щодо однієї особи кожна постанова виконується окремо.

Не підлягає виконанню постанова митного органу про накладення стягнення за порушення митних правил, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. Контроль за правильним і своєчасним виконанням постанови митного органу про накладення стягнення за порушення митних правил здійснюється митним органом, який виніс постанову.

Згідно зі статтею 324 Митного кодексу України, попередження як стягнення – це офіційне попередження правопорушника стосовно недопустимості таких діянь у майбутньому. Рішення про попередження приймається керівником митного органу або його заступником у формі постанови про накладення адміністративного стягнення відповідно до статті 391 цього Кодексу. Постанова оголошується правопорушникові.

Постанова митного органу про накладення стягнення у вигляді попередження виконується митним органом, який виніс постанову, шляхом оголошення постанови порушнику з врученням копії такої постанови. Якщо постанова митного органу у вигляді попередження виноситься за відсутності порушника, копія постанови видається або надсилається йому протягом трьох днів з дня винесення постанови.

Відповідно до статті 325 Митного кодексу України штрафом є грошове стягнення, що накладається на осіб за порушення митних правил у випадках і в межах, встановлених цим Кодексом. Штраф повинен бути сплачений особою, яка вчинила порушення митних правил не пізніше 15 днів з дня вручення або надіслання їй копії постанови митного органу про накладення штрафу, а в разі оскарження постанови або внесення на неї подання прокурором – не пізніше 15 днів з дня залишення скарги без задоволення або відхилення подання. Сума штрафу вноситься особою, яка вчинила порушення митних правил, до Державного бюджету України у порядку, встановленому законодавством України.

У разі, коли штраф не буде сплачено у зазначені строки, постанова митного органу або суду (судді) надсилається для примусового виконання районному, міському (міста обласного значення), районному у місті відділу державної виконавчої служби.

Постанова митного органу або суду (судді), по якій стягнення штрафу проведено повністю, з відміткою про виконання повертається до

митного органу або до суду, що виніс постанову. Штраф вноситься до державного бюджету. Особа, яка вчинила порушення митних правил, повинна, незважаючи на стягнення штрафу, сплатити податки і збори, встановлені законами України.

Відповідно до статті 326 Митного кодексу України, конфіскація як стягнення за порушення митних правил полягає у примусовому вилученні товарів, транспортних засобів, що використовувалися для переміщення або приховування безпосередніх предметів порушень митних правил через митний кордон України, і безоплатній передачі їх у власність держави. Конфіскація таких товарів і транспортних засобів застосовується незалежно від того, чи є ці товари, транспортні засоби власністю особи, яка вчинила порушення митних правил. Конфіскація може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, що визначаються цим Кодексом та іншими законами України.

Постанова суду (судді) про накладення адміністративного стягнення за порушення митних правил у частині конфіскації виконується державним виконавцем у порядку, встановленому законом. Товари, транспортні засоби, вилучені митним органом, щодо яких винесена постановою суду (судді) про конфіскацію, передаються державному виконавцеві.

У разі, коли неможливо конфіскувати товари, що є безпосередніми предметами порушення митних правил, або товари із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортні засоби, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України, з осіб, які вчинили порушення митних правил, стягується вартість зазначених товарів, транспортних засобів у порядку, встановленому законодавством України. Витрати митного органу, пов'язані із зберіганням товарів, транспортних засобів, щодо яких прийнято постанову про конфіскацію, повинні бути відшкодовані особою, яка вчинила порушення митних правил, у порядку, встановленому законом. У цілому витрати у справі про порушення митних правил складаються з видатків на інвентаризацію, зберігання, перевезення (пересилання) вищезазначених товарів, а також з інших понесених митним органом витрат на провадження або розгляд справи.

До таких витрат належать також кошти, що виплачуються експерту за виконання його обов'язків та за роботу, виконану за дорученням митного органу, виплати добових, а також компенсації на проїзд до митного органу і назад та наймання приміщення. За робітниками та службовцями, які викликаються до митного органу як свідки, експерти, перекладачі, зберігається середній місячний заробіток за місцем основної роботи. Особи, які не є робітниками та службовцями, отримують у зв'язку з таким викликом грошову компенсацію, яку виплачує мит-

ний орган. Порядок витрат та розмір сум, що підлягають відшкодуванню, встановлюються законодавством України.

Витрати у справі про порушення митних правил відшкодовуються особою, щодо якої винесено постанову про накладення стягнення. Витрати на оплату послуг перекладача відшкодовуються за рахунок Державного бюджету України. Посадова особа митного органу, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил, а також посадова особа, яка здійснює розгляд цієї справи, зобов'язані зібрати та додати до справи документи про понесені на провадження справи витрати. Суми витрат, що підлягають відшкодуванню, зазначаються у постанові митного органу або суду по справі про порушення митних правил.

Згідно зі статтею 406 Митного кодексу України постановою митного органу про накладення стягнення за порушення митних правил на осіб, які проживають або перебувають за межами України, виконується за рахунок майна цих осіб, що знаходиться на території України. У разі відсутності в Україні майна, що належить зазначеним особам, порядок виконання постанови митного органу про накладення на них стягнень визначається законодавством України та міжнародними договорами з державами, на території яких проживають або перебувають особи, притягнуті до відповідальності за порушення митних правил.

9.3. КОНТРАБАНДА. ДІЗНАННЯ У СПРАВАХ ПРО КОНТРАБАНДУ

Поняття злочину та види злочинів містяться у Кримінальному кодексі України. Статтею 201 цього Кодексу передбачено відповідальність за вчинення контрабанди.

Контрабанда – переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та боєприпасів до неї), а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

Як вже зазначалося, відповідальність за переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем передбачена статтею 351 Митного кодексу України, оскільки зазначені дії являють собою адміністративне правопорушення і за них передбачена адміністративна відповідальність. Переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю слід кваліфікувати за статтею 352 Митного кодексу України. Однак за вчинення вищезазначених дій передбачена кримінальна відповідальність у разі, якщо таке переміщення

товарів через митний кордон України (поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю) вчинене у великих розмірах.

Згідно з приміткою до статті 201 Кримінального кодексу України контрабанда товарів вважається вчиненою у великих розмірах, якщо їх вартість у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Пунктом 22.5 статті 22 Закону України від 22.05.03 №889-IV “Про податок з доходів фізичних осіб” визначено, що коли норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум, то для цілей їх застосування використовується сума у розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині, що стосується кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 6.1.1 пункту 6.1 статті 6 Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб” (податкова соціальна пільга дорівнює 50 відсоткам однієї мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року).

Відповідно до статті 55 Закону України “Про Державний бюджет України на 2009 рік” від 26.12.2008 р. № 835-VI з 1 січня 2009 р. установлений розмір мінімальної заробітної плати 605 гривень. Таким чином, розмір мінімальної соціальної пільги на 2009 р. становить 302,5 гривень.

Беручи до уваги викладене, при наявності достатніх даних, які вказують на наявність ознак злочину, як контрабанда повинно кваліфікуватись переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів вартістю 302500 гривень і більше. Цей розмір не змінюється протягом календарного року.

Як контрабанду необхідно також кваліфікувати незаконне переміщення через митний кордон України історичних та культурних цінностей, незалежно від їх вартості, тобто їх переміщення з порушенням існуючого порядку, визначеного законом.

Відповідно до пункту 11 статті 1 Митного кодексу України культурними цінностями є об’єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичнє, етнографічне та науковє значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України. Під історичними цінностями розуміють різновид культурних цінностей, що мають історичнє значення.

Незаконнє переміщення через митний кордон України отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин необхідно кваліфікувати за статтею 201 Кримінального кодексу України.

Під отруйними речовинами розуміють отрути, токсини (бойові, лікарські та ін.), які, потрапляючи всередину організму людини через органи дихання, травлення або через шкіру, здатні викликати смерть

людини або психоневрологічний розлад, порушення дихання чи функцій серцево-судинної системи, ураження нирок чи печінки тощо.

Під сильнодіючими речовинами слід розуміти лікарські, побутові, промислові та інші хімічні речовини, вживання яких поза призначенням або з порушенням норм дозування може спричинити тяжку шкоду організму людини (знеболюючі, гормональні препарати тощо).

Радіоактивні речовини – це речовини природного або штучного походження, що мають у своєму складі ізотопи, тобто речовини, які є джерелами іонізуючих випромінювань і небезпечні для життя людини й інших живих істот.

Під вибуховими речовинами слід розуміти хімічні сполуки або механічні суміші речовин, здатні до швидкого самопоширюючого хімічного перетворення – вибуху.

Незаконне переміщення через митний кордон України зброї та боєприпасів необхідно кваліфікувати як контрабанду. Зброя – предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення. Боєприпаси – вид озброєння, призначений для ураження живої сили противника, знищення його бойової техніки, руйнування укріплень, споруд, виконання інших завдань.

Щодо контрабанди стратегічно важливих сировинних товарів, то на сьогодні законодавче закріплення даного поняття відсутнє, так само, як і перелік вищезазначених товарів, що унеможлиблює застосування статті 201 у даній частині.

Склад такого злочину, як контрабанда, нараховує чотири елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Об'єктом даного злочину є встановлений порядок переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України.

Об'єктивною стороною є місце, час та інші обставини вчинення контрабанди.

Суб'єктом виступають особи, які досягли 16 років, осудні.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини.

Предмети контрабанди умовно можна поділити на дві групи:

1. товари, незаконне переміщення яких через митний кордон України утворює склад злочину, передбачений статтею 201 Кримінального кодексу України, лише у разі вчинення його у великих розмірах;
2. предмети, яким притаманні спеціальні ознаки, що надають підстави для кваліфікації їх незаконного переміщення через митний кордон України за статтею 201 Кримінального кодексу, незалежно від розміру контрабанди:
 - історичні та культурні цінності;
 - отруйні, сильнодіючі, радіоактивні та вибухові речовини;

- зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та боєприпасів до неї);
- стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

Контрабанда карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди. За ті самі дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, – позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна.

Статтею 305 Кримінального кодексу України передбачено відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, тобто їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Наркотичні засоби – включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними.

Психотропні речовини – включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та справляти депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття, або емоцій, або мислення, або поведінки, і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними.

Прекурсори – речовини та їх солі, що використовуються при виробництві, виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до Переліку.

Аналоги наркотичних і психотропних речовин – заборонені до обігу в Україні речовини природного чи синтетичного походження, не включені до Переліку, хімічна структура і властивості яких подібні до хімічної структури і властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких ці речовини відтворюють.

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що були предметами контрабанди.

Дізнання – це початкова стадія розслідування кримінальної справи, у процесі якої встановлюються особи, які вчинили злочин, виявляються, фіксуються та зберігаються сліди злочину шляхом вчинення невідкладних слідчих дій.

Початком дізнання є винесення постанови про порушення кримінальної справи, копія якої протягом доби направляється прокурору. При вирішенні питання про порушення кримінальної справи орган дізнання

керується положеннями статей 94 та 97 Кримінально-процесуального кодексу України, в яких містяться приводи і підстави для порушення кримінальної справи.

Такими приводами є:

- заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб або окремих громадян;
- повідомлення представників влади або окремих громадян, які затримали підозрюваного при вчиненні злочину;
- явка з повинною;
- повідомлення в пресі;
- безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Підставою для порушення кримінальної справи є наявність достатніх даних, що вказують на наявність ознак злочину.

Метою провадження дізнання є розслідування злочину по “гарячих слідах” і розкриття його шляхом вчинення невідкладних слідчих дій, встановлення особи, яка скоїла злочин. Дізнавачем самостійно визначаються дії, які за обставинами справи відносяться до невідкладних, і встановлюється першочерговість їх виконання.

Загальний строк роботи органу дізнання по кримінальній справі становить 10 діб.

Огляд місця події – слідча дія, що проводиться з метою одержання доказів шляхом візуального спостереження і дослідження слідів злочину та інших матеріальних джерел доказової інформації. Порядок проведення огляду місця події, приміщень, місцевості, предметів та документів регламентовано статтями 190, 191, 195 Кримінально-процесуального кодексу України.

Обшук – це примусове обстеження приміщень, споруд, ділянок місцевості та інших об’єктів, що перебувають у віданні певних осіб, з метою знайдення та вилучення прихованих там слідів злочину та інших речей, що можуть мати значення у справі, або знайдення осіб, що розшуковуються (ст. ст. 177, 179–181, 183, 185, 186, 188–189 КПК України).

Виймка – це слідча дія, що полягає у вилученні з володіння окремих осіб предметів і документів, що мають значення у справі, якщо відомо їх місцезнаходження (ст.ст. 178–183, 186, 189 КПК України).

Затримання – процесуальний акт, який офіційно ставить особу в стан підозрюваного. Допит підозрюваного провадиться негайно, але не пізніше 24-х годин після затримання (ст.ст. 106, 107 КПК України).

Допит свідка провадиться з метою отримання доказів по справі (ст. ст. 166, 167, 170 КПК України).

Очна ставка провадиться з метою усунення суперечностей у показаннях осіб, які були раніше допитані, якщо вони не усунуті іншим шляхом (ст. ст. 172, 173 КПК України).

Пред’явлення особи або предметів для впізнання регламентується статтями 174–176 КПК України.

Судова експертиза проводиться у разі, якщо для вирішення питань по кримінальній справі потрібні спеціальні знання в галузі науки, техніки тощо (ст. ст. 196, 198–200, 204, 205 КПК України).

Обрання міри запобіжного заходу розкрито у статтях 148-165 КПК України. Підстави для застосування мір запобіжного заходу зазначені у статті 148 КПК України. Перелік мір запобіжного заходу – у статті 149 КПК України.

Докази в кримінальному процесі – це будь-які фактичні дані, на підставі яких орган дізнання, слідчий і суд встановлюють: наявність або відсутність злочину, винність особи та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються: показаннями свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених; висновками експертів; речовими доказами; протоколами та іншими документами.

Докази за своїм змістом можуть бути:

- прямими і непрямыми (побічними);
- обвинувальними та виправдувальними;
- первинними і похідними.

Поділ доказів на прямі і непрямі здійснюється на підставі того, як вони відносяться до обставин, що підлягають доказуванню. Прямі докази безпосередньо вказують на наявність або відсутність певних обставин. Непрямі не містять в собі такої категоричності, і на підставі таких фактичних даних можливо лише припускати наявність або відсутність таких обставин.

На обвинувальні та виправдувальні докази поділяються в залежності від того, чи встановлюють вони обставини, що підтверджують вчинення злочину, або не підтверджують його вчинення.

Розподіл доказів на первинні і похідні здійснюється в залежності від джерел отримання відомостей про факти, які підлягають доказуванню.

Доказування в кримінальному процесі – це діяльність суб'єктів кримінального процесу (слідчих, прокурорів, суддів, обвинувачуваних тощо) по збиранню, перевірці, оцінці доказів та їх процесуальних джерел.

При оцінці доказів звертається увага на такі ознаки, як достовірність, належність та допустимість.

Достовірність доказів означає, що вони правильно, адекватно відображають матеріальні та нематеріальні сліди події.

Належність доказів визначається їх придатністю для встановлення наявності чи відсутності обставин, що входять до предмета доказування.

Допустимість доказів визначається законністю джерел, умов і способів їх одержання.

Суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом.

Основні функції, що здійснюються посадовими особами митних органів в боротьбі з контрабандою:

- здійснення митного контролю за товарами та іншими предметами, що переміщуються через митний кордон України, і виявлення при цьому таких, що переміщуються з порушенням існуючого порядку;
- використання у своїй діяльності оперативної інформації, що надходить від інших органів державної влади (МВС, СБУ тощо);
- використання методу «контрольованої поставки» й супроводження товарів під негласним контролем для виявлення шляхів і способів незаконного переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України;
- участь у міжнародному співробітництві в сфері організації боротьби з контрабандою;
- організація і проведення інших заходів щодо попередження контрабанди.

З метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами (підрозділами), що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можливе використання методу контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів.

Порядок проведення «контрольованої поставки» закріплено Міжвідомчою інструкцією, якою визначено, що «контрольована поставка» – це комплекс оперативно-розшукових та інших заходів, що проводяться митними та державними органами (підрозділами), які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, при яких партія наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що незаконно переміщується або така, що викликає підозру і про яку стало відомо митним та правоохоронним органам, допускається під контролем і оперативним наглядом цих органів до ввезення в Україну, вивезення з України або транзиту через її територію.

Підставою для здійснення «контрольованої поставки» наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів являється достатня інформація про їх незаконне переміщення.

Проведення операції «контрольованої поставки» здійснюється відповідно до розробленого плану, на підставі положень законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», Митного кодексу України з належним документальним оформленням.

З метою виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до контрабандних операцій, а також з метою вилучення товарів, що незаконно переміщуються через митний кордон України, таке переміщення товарів може здійснюватися під контролем та наглядом правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

З метою організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил створено спеціальні підрозділи митних органів – митна варта. Завданнями митної варти, серед іншого, є здійснення заходів, пов'язаних із виявленням, розкриттям, припиненням, профілактикою порушень митних правил, запобіганню таким порушенням.

Митна варта під час виконання покладених на неї завдань може взаємодіяти з підрозділами Держкомкордону (проведення спільних операцій, спільне розташування митно-прикордонних нарядів тощо).

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ:

1. *Охарактеризуйте порушення митних правил та відповідальність за них.*
2. *Кваліфікуючі ознаки контрабанди та відмінність контрабанди від порушень митних правил.*
3. *Провадження у справах про порушення митних правил та контрабанду.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Водний кодекс України (станом на 1.09.2000 р.). – К.: Ін-Юре, 2000. – 96 с.
2. Закон України «Про судову систему» (станом на 5.07.01 р.). – Харків: Арсіс, 2001. – 32 с.
3. Законодавство України о валютном регулировании (на 1.12.1996 г.). – Харьков: Ксилон, 1997. – 228 с.
4. Законодавство України про адміністративну відповідальність. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 352 с.
5. Законодавство України о борьбе с преступностью (2001). – Харьков: Одиссей, 2001. – 320 с.
6. Збірник актів Державної служби України до Митного кодексу України від 11.07.02 № 92-IV. – К.: Панорама, 2003. – 243 с.
7. Збірник контрактів та нормативних актів. Інкотермс.–К.: Сплайн, 2000. – 72 с.
8. Зібрання міжнародних конвенцій про взаємну правову допомогу. – Харків: Еспада, 2001. – 446 с.
9. Кодекс торгового мореплавания Украины.–Харьков: Одиссей, 1998. – 160 с.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення (на 1.08.2001). – К.: Атіка, 2001. – 192 с.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення з постаттевими матеріалами. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 1088 с.
12. Конституція України. – К.: Парламентське вид-во, 1999. – 86 с.
13. Кримінальний кодекс України. – К.: Атіка, 2001. – 160 с.
14. Кримінально-процесуальний кодекс України (з постаттевими матеріалами). – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 840 с.
15. Митне законодавство України. Збірник документів. – К.: СВД Трейдинг, 2001. – 80 с.
16. Митний кодекс України. – К.: Панорама, Консалтинговий центр, 2002. – 2004 с.
17. Митний кодекс України (Коментар). – К.: Юстиніан, 2004. – 736с. / За редакцією П.В.Пашка, М.М.Каленського, авторський колектив: В.Н.Андрійчук, Н.А.Белоус, Ю.М.Дьомін та ін./
18. Нормативные документы, регул. Международные железнодорожные грузовые перевозки. – К.: Украинская экономическая студия, 1998. – 271 с.
19. Повітряний кодекс України: Офіц. видання. – К.: Ін-Юре, 2000. – 64 с.
20. Природоресурсовые кодексы Украины: Сборник. – Одесса: Юрид. лит., 2000. – 252 с.
21. Про затвердження Інструкції про порядок роботи зі зверненнями громадян у митних органах України: Наказ Державної митної служби України від 20.08.97 р. № 379, п. 3.3.
22. Про затвердження Положення про порядок реєстрації справ про порушення митних правил: Наказ Державної митної служби України від 21.12.98 р. № 794.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

23. Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у митних органах: Наказ Державної митної служби України від 29.07.2002 р. №408.
24. Про звернення громадян: Закон України від 2.11.96 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 29.
25. Про здійснення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади внутрішнього фінансового контролю: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2002 р. № 685.
26. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів Службою безпеки, органами охорони державного і митного кордонів України: Наказ Генерального прокурора України від 5.04.2000 р. № 4.
27. Про організацію прокурорського нагляду за дотриманням законів органами СБУ, охорони державного та митного кордонів України: Наказ Генерального прокурора України № 4/4 від 28.01.2003 р.
28. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.2001 р. № 1789-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 3.
29. Содержание под стражей. Сборник нормативных документов (на 15.04.2001). – Харьков: Конус, 2001. – 160 с.
30. Таможенное законодательство Украины (сб.норм.актов на 10.04.2001). – Харьков: Одиссей, 2001. – 592 с.
31. Уголовная юстиция: Сборник нормативных актов. – Харьков: ООО «Одиссей», 2003. – 400 с.
32. Украина. Законы. ГПК Украины: НПК. – Харьков: Консум, 1999. – 416 с.
33. Цивільний процесуальний кодекс України (на 1.09.2001 р.). – К.: Атіка, 2001. – 128 с.
34. Агапов А. Б. Учебник административного права. – М.: Городец, 1999. – 558 с.
35. Агапов А. Б. Административная ответственность. – М.: Статут, 2000. – 251 с.
36. Адміністративна відповідальність в Україні / За заг. ред. А. Т. Комзюка. – Харків, 2001. – 112 с.
37. Адміністративне право України / За. ред. Ю. П. Битяка. – Харків, 2000. – 520 с.
38. Административное право в схемах: Учеб.пособие для вузов / Под ред. А. М. Никитина. – М.: Юнити-Дана: Закон и право, 2000. – 352 с.
39. Административное право зарубежных стран / Под ред. А.Н. Козырина. – М.: Узд-во. «СПАРК», 1996. – 229 с.
40. Актуальные проблемы Европы: экономика, политика, идеология. – М., 1992. – 336 с.
41. Александров В. В. Функціонування економічної системи. – Харків: Основа, 1999. – 426 с.
42. Александров И. А. Экономический рост и окружающая среда. – Донецк, 1995. – 158 с.
43. Алексеев С. С. Теория права. – М.: Бек, 1994. – 224 с.
44. Андрийко О.Ф. Контроль в демократическом государстве: проблемы и тенденции. – К., 1994. - 166 с.
45. Андрийко О.Ф. Державний контроль у сфері виконавчої влади. – К., 1999. – 45 с.

46. Анохин В.С. Арбитражное процессуальное право России. – М.: Владос, 1999. – 495 с.
47. Антонян Ю.М. Терроризм: криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М.: Щит-М., 1998. – 305 с.
48. Арбитражная практика за 1998 г. / Сост. М. Г. Розенберг; Междунар. коммер. арбитраж. суд при Торгово-пром. палате РФ. – М.: Статут, 1999. – 270 с.
49. Арбитражный процесс / Под ред. М. К. Треушников, В. М. Шерстюка. – М.: Городец, 2000. – 479 с.
50. Арбитражное управление: теория и практика наблюдения / Под общ. ред. В. В. Голубева. – М.: Статут, 2000. – 319 с.
51. Архірейський Д. До питання про межі співпраці митних органів і служб ВУНК-ДПУ в період НЕПу // Вісник Академії митної служби України. – К., 2002. – № 1. – С. 95-106.
52. Бандурка С. Наркомафия. Уголовно-правовые средства борьбы. – Х.: Арсис, 2001. – 320 с.
53. Бандурка О.М., Тищенко М.М. Адміністративний процес. Підручник. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 288 с.
54. Бараташвили Д. И. Принцип суверенного равенства государств в международном праве. – М.: Наука, 1978. – 119 с.
55. Барр Р. Политическая экономия: Пер. с фр. – В 2 т. – Т. 1. – М.: Международные отношения, 1995. – 608 с.
56. Барр Р. Политическая экономия: Пер. с фр. – В 2 т. – Т. 2. – М.: Международные отношения, 1995. – 752 с.
57. Басай В. Короткий словник кримінально-правових термінів. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 110 с.
58. Бахрах Д. Н. Административное право для вузов. – М., 1997. – 241 с.
59. Безверхов А. Г. О должностных преступлениях и преступлениях по службе // Российский юридический журнал. – М., 1995. – № 4. – С. 48-56.
60. Белкин А. Р. Теория доказывания: Науч.-метод. пособие. – М.: НОРМА, 1999. – 418 с.
61. Беляневич В. Арбітражне судочинство. – К.: Ін-Юре, 2001. – 304 с.
62. Беляшов В. А. Таможенный энциклопедический справочник. – В 2 т. – Т. 1. – М.: Летописец, 1999. – 828 с.
63. Беляшов В. А. Таможенный энциклопедический справочник. – В 2 т. – Т. 2. – М.: Летописец, 1999. – 872 с.
64. Бергель Ж.-Л. Общая теория права: Пер. с фр. – М.: Nota Bene, 2000. – 576 с.
65. Биленчук П. Транснациональная преступность. – К.: Атика, 1999. – 272 с.
66. Біленчук П. Правова деонтологія. – К.: Атика, 1999. – 320 с.
67. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Адміністративне право України: Конспект лекцій. – Харків, 1996. – 86 с.
68. Битяк Ю. П. Адміністративне право. – Харків, 1997. – 168 с.
69. Битяк Ю. П., Богущий В. В., Гаращук В. М. та ін. Адміністративне право України: Підручник. – Харків: Право, 2001. – 528 с.
70. Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода. – М.: Наука, 1973. – 270 с.
71. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. – М.: Дело, 1994. – 688 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

72. Боротьба з екологічними злочинами: Кримінально-правове і кримінологічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1994. – 148 с.
73. Боумен К. Основы стратегического менеджмента: Пер. с англ. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 175 с.
74. Бринчук М. М. Эколого-правовые основы устойчивого развития // Правовые проблемы охраны окружающей среды / Под ред. Э. Н. Жевлакова. – М.: ЗАО Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – С. 22–42.
75. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі. – К.: Основи, 1996. – 241 с.
76. Бурда М. Макроекономіка: європейський контекст. – К.: Основи, 1998. – 682 с.
77. Вайнберг Дж., Шумекер Дж. Статистика: Пер. с англ. – М.: Статистика, 1979. – 389 с.
78. Васильєв А. Административное право Украины. Общ. часть. – Харьков: Одиссей, 2001. – 288 с.
79. Верин В. П. Преступления в сфере экономики. – М.: Изд-во «Дело», 1999. – 200 с.
80. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. – 668 с.
81. Волженкин Б. В. Экономические преступления. – СПб.: Юрид. центр-пресс, 1999. – 299 с.
82. Гаверський В. В. Організаційно-правові основи становлення та розвитку державної митної служби в Україні / Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. – Одеса, 1998. – 16 с.
83. Гасанов Э. Г. Борьба с наркотической преступностью: Международный и сравнительно-правовой аспекты. – М.: Юринформ, 2000. – 208 с.
84. Гетманова А. Д. Логика для юристов. – М.: Омега-Л, 2003. – 416 с.
85. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). – Ірпінь, 1998. – 108 с.
86. Голошапов Н. А. Таможенный контроль / Под ред. И. А. Ильина. – М.: Экзамен, 2000. – 320 с.
87. Гончарук С. Т. Адміністративне право України. – К., 2000. – 240 с.
88. Гражданский процесс / Под ред. М. К. Треушников. – М.: Спарк; Городец, 1999. – 543 с.
89. Гредескул Н. А. К учению об осуществлении права. – Харьков, 1900. – 235 с.
90. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За загальною ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Факт, 2003. – 384 с.
91. Деркач Л. Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра. – К.: Книга, 1998. – 480 с.
92. Деркач Л. Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра. – К.: Книга, 2000. – 542 с.
93. Диканова Т. А., Осипов В. Е. Борьба с таможенными преступлениями и отмыванием «грязных» денег. – М.: ЮНИТИ-Дана, 2000. – 310 с.
94. Додин Е. В. Доказательства в административном процессе. – М.: Юридическая литература, 1973. – 192 с.
95. Додин Е. В. Доказывание и доказательства в правоприменительной деятельности органов государственного управления. – Одесса: Вища школа, 1976. – 126 с.
96. Додин Е. В. Административная деликтология. – Одесса, 1997. – 116с.

97. Додін Є. В., Скавронник В. М. Розгляд судами справ про порушення митних правил // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Випуск 8. – Одеса: Юр. література, 2000. – С. 240–248.
98. Додін Є. В. Таможенні операції на морському транспорті. – Одеса: Юридическа література, 2001. – 96 с.
99. Дьомін Ю. Зміни в законодавстві щодо імпорту та експорту лазерних дисків // Вісник прокуратури. – 2002. – №2. – С. 14–16.
100. Дьомін Ю. Митне законодавство і перешкоди у його виконанні // Право України. – 1995. – № 9 –10. – С. 33–35.
101. Дьомін Ю. Митне оформлення транспортних засобів фізичних осіб: проблеми, що при цьому виникають // Право України. – 1999. – № 5. – С. 92–95.
102. Дьомін Ю. Особливості боротьби з порушеннями митних правил на морських митницях // Право України. – 1998. – № 12. – С. 97–98.
103. Дьомін Ю. Перспективи розвитку законодавства, пов'язаного з повнозначенням митних органів у сфері оперативного-розшукової діяльності // Право України. – 2001. – № 7. – С. 91–93.
104. Дьомін Ю. Створення зони митного контролю вздовж державного кордону // Вісник Прокуратури. – 2001. – № 4. – С. 32–35.
105. Дьомін Ю., Кравченко О. Про необхідність вдосконалення законодавства щодо порядку переміщення через митний кордон України культурних цінностей // Вісник Прокуратури. – 2001. – № 1. – С. 29–31.
106. Дьомін Ю., Топіха В. Особливості правового регулювання морських митних перевезень // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 1. – С. 19–28.
107. Дьомін Ю. Захист прав інтелектуальної власності при переміщенні об'єктів через митний кордон України // Право України. – 2002. – № 11. – С. 75–78.
108. Дьомін Ю. М. Захист прав інтелектуальної власності, який здійснюють митні органи України // Митна справа. – 2003. – № 1. – С. 5–8.
109. Дьомін Ю. М. Судовий контроль у забезпеченні законності в діяльності митних органів// Митна справа. – 2003. – № 3. – С. 13–17.
110. Дьомін Ю.М. Поняття та місце митного контролю в системі функцій Української держави// Право України. – 2003. – № 8. – С.40–44.
111. Дьяконов В. А. Теория права и государства. – СПб.: «Просвещение», 1914. – 220 с.
112. Экспорт. Импорт. Транзит: Митне оформлення товарів: Станом на 01.02.2001 р. / Упорядник О.В. Старцев. – К.: Істина, 2001. – 400 с.
113. Кашкин С. Ю. Право Европейского Союза. – М.: Юрист, 2002. – 925 с.
114. Кивалов С. В. Организационно-правовые основы таможенного дела в Украине. – Одесса, 1994. – 78 с.
115. Кивалов С. В. Средства осуществления таможенной политики Украины. – Одесса: Астропринт. – 1995. – 127 с.
116. Кивалов С. В. Таможенное право (Административная ответственность за нарушение таможенных правил). – Одесса, 1996. – 147 с.
117. Кивалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України. – Одеса, 2001. – 302 с.
118. Контрабанда: засоби попередження та протидії. Навчальний посібник / За ред. Я. Ю. Кондратьєва та Б. В. Романюка. – К.: МІВВЦ, 2001. – 116 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

119. Коренев А. П. Нормы административного права и их применение. – М., 1978. – 121 с.
120. Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права. – СПб.: Изд-во юридического книжного магазина Н. К. Мартынова, 1904. – 354 с.
121. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку. – К., 2001. – 219 с.
122. Лунеев В. В. Юридическая статистика: Учебник Ин-та государства и права РАН. Акад. правовой ун-т. – М.: Юристъ, 1999. – 399 с.
123. Митна справа: Словник-довідник. – Харків: Кн. рекламне агентство «РА», 2000. – 320 с.
124. Митне законодавство зарубіжних країн / За ред. З. О. Буричка. – Тернопіль: Астон, 2002. – 616 с.
125. Молдован В. Основи держави і права. – К.: Юмана, 1997. – 176 с.
126. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства. – М.: Изд. Норма-Инфра. – М, 1999. – 400 с.
127. Олійник А. Теорія держави і права. Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 176 с.
128. Ольховський Б. Основи законодавства України. – Харків: Рубікон, 2000. – 80 с.
129. Основы государства и права Украины. – Харків: Одиссей, 2000. – 320 с.
130. Основы конституційного права України. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 208 с.
131. Основы митної справи / Ю. П. Соловкова, П. В. Пашка. – Харків: «РА – Каравела», 2000. – 320 с.
132. Основы права / З. Г. Крылова, Э. П. Гаврилов, В. И. Гуреев и др.; Под ред. З. Г. Крыловой. – М.: Высшая школа, 2000. – 400 с.
133. Основы права Европейского Союза: схемы и комментарии. – М.: Изд. «Инфра-М», 2002. – 144 с.
134. Основы теории государства и права. – М.: Высшая школа, 1988. – 335 с.
135. Петров Ю. М., Кудрявцева И. В. Практика таможенного регулирования. – М.: Автор, 1994. – 448 с.
136. Право Европейского Союза. – М.: Юристъ, 2002. – 928 с.
137. Расследование контрабанды: Практ. пособие / А.А. Богданович, Ю.П. Гармаев, Т.А. Диканова (рук.) и др./ Под ред. К.Ф. Скворцова. – М.: Юристъ, 1999. – 206 с.
138. Рисич Й. Л. До питання про термін «митна політика»: актуальні проблеми підготовки фахівців з митної справи. Матеріали науково-методичної конференції 23-24 листопада 2000 р. – Дніпропетровськ, 2001. – С. 134–136.
139. Романюк Б. В., Камлик М. І., Коваленко В. В. та ін. Контрабанда: засоби попередження та протидії / За ред. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: МІВВУ, 2001. – 118 с.
140. Сандровский К. К. Международное таможенное право. – К.: Знання, 2000. – 461 с.
141. Сборник нормативных актов о таможенном деле / Под ред. И. А. Межакова и др.; Сост. сб. Т. А. Диканова и др. – М.: Юрид. лит., 2000. – 704 с.
142. Сискос Е. Европейский Союз и трансформация экономики Украины. – К.: Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины, 1997. – 244 с.

143. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. – Харків: Консул, 2001. – 655с.
144. Скрипнюк В. Політико-правові принципи організації та функціонування державної влади в Україні // Право України. – 2002. – № 5. – С. 3–8.
145. Словник термінів і понять нормативно-правових актів України. – К.: Оріяни, 1999. – 502 с.
146. Таможенное дело: Словарь-справочник. – СПб.: Логос, 1994. – 319с.
147. Таможенное право / Под ред. Б. Н. Габричидзе. – М.: БЕК, 1995. – 480 с.
148. Тараненко А. Н. Надзор прокурора за дознанием в таможенных органах // Митна справа. – 2001. – № 5. – С. 49–57.
149. Терещенко С., Науменко В. Основи митного законодавства в Україні. Теорія та практика. – К.: АТ «Август», 1999. – 296 с.
150. Терещенко С. Основи митного законодавства України. Питання теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник для студентів вищих та спеціалізованих навчальних закладів. – К. АТ «Август», 2001. – 422 с.
151. Управление внешнеэкономической деятельностью / Под общ. ред. А. И. Кредисова. – К.: Феникс, 1996. – С. 198.
152. Фердросс А. Международное право: Пер. с нем. – М.: Иностранная литература, 1959. – 652 с.
153. Халипов С. В. Таможенное право. – М.: Зерцало, 2004. – 368 с.
154. Чиж І. Україна в Раді Європи. – К.: Парламентське вид-во, 2001. – 384 с.
155. Шевчук В. М. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування контрабанди // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. – Вип. 40. – С. 192–201.
156. Шевчук В. М. Обстановка вчинення контрабанди як структурний елемент криміналістичної характеристики // Митна справа. – 2002. – № 5. – С. 20–26.
157. Шибіко В. Кримінальний процес: практикум. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 304 с.
158. Шишка Р. В. Митне право України. Посібник. – Харків, 2001. – 145с.
159. Юридический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 415 с.
160. Юхименко В. До інтеграції – з ким і якими шляхами? // Діловий вісник. – 1966. – № 4. – С. 6–7.
161. Якимов А. Ю. Статус суб'єкта адміністративної юрисдикції и проблемы его реализации. – М.: Проспект, 1999. – 200 с.
162. Деркач Л. Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра. – К.: Книга, 1998. – С. 480.
163. Про створення територіальних митних управлінь: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.1994 р. № 465 // Зібрання постанов уряду України. – 1994. – № 10. – Ст. 258–259. – С. 166.
164. Положення про Державну митну службу України, затверджене Указом Президента України від 24.08.2000 р. № 1022/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 35. – Ст. 1477.
165. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Факт, 2003. – 384 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

166. Митний кодекс України від 11.07.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 38–39. – Ст. 288; 2003. – № 4. – Ст. 32; № 6. – Ст. 51.
167. Основы таможенных законодательств государств-участников Содружества Независимых Государств от 10.02.1995 г. (вступили в дію 30.10.1995 р., Україна їх підписала, але не ратифікувала) // Экономическая газета. – 1996, 16 февраля.
168. Настюк В.Я. Адміністративно-правові проблеми законодавчого регулювання митної справи в Україні: Автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. – Харків, 2005. – 36 с.
169. Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів: Указ Президента України від 04.10.1994 р. № 567/94. Міжнародні правила по тлумаченню термінів „ІНКОТЕРМС” // Урядовий кур’єр. – 2000. – № 177–178.
170. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: «Українська енциклопедія» ім. Бажана, 2001. – Т. 3. – С. 634; 2003. – Т. 4. – С. 294–295.
171. Експорт. Імпорт. Транзит: Митне оформлення товарів. Станом на 01.02.2001 р. / Упорядник О.В. Старцев. – 2-е видання. – К.: Істина, 2001. – 400 с.
172. Положення про пункти пропуску через Державний кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2000 р. № 1203.
173. Про затвердження Переліку шляхів і напрямків транзиту підакцизних товарів через територію України та пункти на митному кордоні, через які здійснюється ввезення і вивезення цих товарів, та граничні терміни транзиту підакцизних товарів автомобільним і залізничним транспортом через територію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.1996 р. № 484 // ЗП Уряду України. – 1996. – № 10. – Ст. 316.
174. Про Положення про надання митним органам України фінансових гарантій щодо обов’язкової доставки товарів до митниць призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1996 р. № 700 (із змінами і доповненнями, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 15.03.1999 р. № 364 та від 04.06.2003 р. № 871) // ЗП Уряду України. – 1996. – № 14. – Ст. 387; Офіційний вісник України. – 1999. – № 11. – Ст. 424.
175. Про затвердження Положення про порядок охорони і супроводження товарів митними органами із залученням у разі потреби підрозділів Міністерства внутрішніх справ: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1996 р. № 699 // ЗП Уряду України. – 1996. – № 14. – Ст. 386.

ЗМІСТ

| | |
|---|-----------|
| ВСТУП | 3 |
| Розділ 1. Митна політика України | 5 |
| 1.1. Поняття та основні складові митної політики | 5 |
| 1.2. Принципи митного регулювання..... | 19 |
| Контрольні питання до розділу:..... | 21 |
| Розділ 2. Митна справа в Україні | 22 |
| 2.1. Історія митної справи | 22 |
| 2.2. Поняття митної справи | 34 |
| 2.3. Законодавча реалізація митної справи в Україні | 39 |
| 2.4. Митна статистика | 45 |
| Контрольні питання до розділу:..... | 55 |
| Розділ 3. Митне право та митне законодавство України | 56 |
| 3.1. Поняття та предмет митного права України | 56 |
| 3.2. Методи та принципи митного права..... | 61 |
| 3.3. Система митного права України | 66 |
| 3.4. Джерела митного права України | 69 |
| 3.5. Поняття митно-правових відносин та їх структура | 73 |
| 3.6. Загальна характеристика митногозаконодавства України | 76 |
| Контрольні питання до розділу:..... | 78 |
| Розділ 4. Правові підстави нарахування митних платежів та зборів 79 | |
| 4.1. Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності як елемент митно-тарифного регулювання. | 79 |
| 4.2. Правові підстави для визначення митної вартості товарів..... | 83 |
| 4.3. Порядок визначення країни походження товарів..... | 89 |
| 4.4. Верифікація сертифікатів про походження товарів | 92 |
| Контрольні питання до розділу:..... | 93 |
| Розділ 5. Правове регулювання справляння мита та інших податків і зборів | 94 |
| 5.1. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності | 94 |
| 5.2. Правове регулювання справляння акцизного збору | 102 |
| 5.3. Справляння податку на додану вартість при здійсненні експортно-імпорتنних операцій | 103 |
| 5.4. Єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон | 104 |
| 5.5. Правове регулювання справляння плати за митне оформлення та плата за зберігання товарів і транспортних засобів на складах митних органів | 105 |
| 5.6. Пільги щодо оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України..... | 108 |
| 5.7. Порядок сплати податків і зборів, що справляються при переміщенні товарів через митний кордон України | 109 |

| | |
|--|------------|
| 5.8. Особливості оподаткування предметів, що переміщуються громадянами | 111 |
| Контрольні питання до розділу:..... | 118 |
| Розділ 6. Митне декларування та митне оформлення | 119 |
| 6.1. Митне декларування та порядок його здійснення | 119 |
| 6.2. Форми митного декларування | 124 |
| 6.3. Поняття митного оформлення | 128 |
| 6.4. Здійснення митного оформлення | 130 |
| 6.5. Етапи митного оформлення..... | 131 |
| Контрольні питання до розділу : | 134 |
| Розділ 7. Митний контроль | 135 |
| 7.1 Митний контроль та його місцеві системи державного контролю..... | 135 |
| 7.2. Організація митного контролю | 137 |
| 7.3. Види митного контролю | 141 |
| 7.4. Форми митного контролю | 142 |
| 7.5. Зони митного контролю | 151 |
| 7.6. Здійснення митного контролю..... | 153 |
| 7.7. Права і обов'язки суб'єктів митного контролю | 154 |
| 7.8. Особливі режими митного контролю..... | 155 |
| 7.9. Митний контроль за переміщенням товарів через митний кордон України, що містять об'єкти права інтелектуальної власності | 157 |
| 7.10. Митні процедури на транспорті..... | 159 |
| Контрольні питання до розділу:..... | 174 |
| Розділ 8. Митні режими | 175 |
| 8.1. Поняття і значення митного режиму | 175 |
| 8.2. Види митних режимів | 178 |
| Контрольні питання до розділу:..... | 190 |
| Розділ 9. Порушення митних правил та організація боротьби з контрабандою | 191 |
| 9.1. Поняття, види порушень та провадження у справах про порушення митних правил | 191 |
| 9.2. Провадження у справах про порушення митних правил | 198 |
| 9.3. Контрабанда. Дізнання у справах про контрабанду..... | 216 |
| Контрольні питання до розділу:..... | 223 |
| Список використаних джерел | 224 |

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ДЬОМІН Юрій Михайлович,
ДЬОМІНА Світлана Юріївна,
ЖЕЛЄЗНЯК Наталія Михайлівна,
СУВОРОВ Владислав Володимирович,
ЮЛДАШЕВ Олексій Хашимович

МИТНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Керівник видавничих проектів – Б. А. Сладкевич
Дизайн обкладинки – Б. В. Борисов
Коректор – С. С. Савченко

Підписано до друку 22.06.2009. Формат 60х84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура Korinna STT.
Умовн. друк. арк. 13,5.
Наклад 1000 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК № 2458 від 30.03.2006